

**ГОВОРИТЬ
РАДІО
СВОБОДА**

МЮНХЕН 1962

ГОВОРИТЬ РАДІО СВОБОДА

ЗБІРКА МАТЕРІЯЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОГРАМИ

КНИЖКА 3

Заходом Української Редакції
Радіо Свобода

diasporiana.org.ua

МЮНХЕН 1962

RADIO LIBERTY SPEAKING

Selected materials broadcast by the Ukrainian Desk

Munich 1962

Перша і друга книжка цієї серії вийшли під назвою
«Говорить Радіо Визволення»

Передаємо українській громадськості третю збірку матеріалів української редакції Радіо Свобода. Це вибір із наших щоденних програм за останні роки — вибір, який має дати загальне уявлення про тематику й спосіб трактування порушених проблем. Все, що тут подамо, було переслане в Україну в дослівному тексті. Маючи на увазі зацікавлення нашої громадськості українською редакцією Радіо Свобода і взагалі радіостанцією Свобода, хочемо подати, хоч дуже коротко, найважливіші факти про цю організацію.

Радіо Свобода — це голос колишніх громадян Радянського Союзу, які прагнуть допомогти своїм землякам на батьківщині визволитися від комуністичної диктатури і встановити в себе владу, вільно вибрану народом і відповідальну перед ним. Радіо Свобода складається з дев'яти національних редакцій: азербайджанська, білоруська, вірменська, грузинська, північнокавказька, російська, татаро-башкирська, туркестанська та українська. Їхні програми йдуть до Радянського Союзу 18 мовами. Кожна редакція, підтримуючи спільну справу свободи, дбає про те, щоб говорити з позицій свого народу. Радіо Свобода працює на частотах, які приділила йому міжнародня конвенція «The International Communications Union». Його програми, записані на стрічках, доступні для ознайомлення тих, хто ними цікавиться.

Радіо Свобода вважає своїм завданням підтримати народи Радянського Союзу в їхньому змаганні встановити в себе демократичний лад на місці комуністичної диктатури. Воно підтримує в радянському суспільстві сили й тенденції, що змагаються за свободу і прагнуть такої політичної системи, яка найкраще відповідала би прагненням самого народу. При цьому Радіо Свобода не хоче накидати своїм слухачам якийсь конкретний шлях дій, а підкреслює, що визволення — це справа передусім самих народів СРСР. Радіо Свобода дбає зокрема про те, щоб не заохочувати своїх слухачів до таких акцій, які наражали б їх на репресії з боку режиму або на кровопролиття.

Радіо Свобода підтримує почуття національної гідності, але вважає за шкідливу річ роздмухувати ворожнечу чи ненависть між народами, що живуть у межах Радянського Союзу. Воно обороняє безумовне право кожного народу СРСР — самому визначити свою долю демократичним шля-

хом, вибрати собі таку політичну, економічну та соціальну систему, в якій він бажає жити. Це право містить у собі, очевидно, і право встановити свою незалежну національну державу. Радіо Свобода визнає, що це право самих народів приймати рішення в справі їх національного майбутнього чи соціального ладу — без будь-якого втручання сторонніх сил.

Стоячи на таких позиціях, Радіо Свобода вважає, що його головні завдання такі:

давати своїм слухачам правдиву інформацію про важливі події зі світу політики і з міжнародного життя, зокрема давати такі вістки, які спростовували б чи доповнили б недоліки й тенденційність радянської системи інформації; аналізувати й оцінювати внутрішню й закордонну політику комуністичного режиму, його цілі та дії, подаючи своїм слухачам до відома факти й вістки, які замовчують радянська преса та радіо;

нагадувати важливі факти та події з історії власного народу, зокрема такі, які замовчує або спотворює комуністичний режим, плекати національні традиції, підтримувати національну свідомість і почуття національної гідності;

інформувати слухачів про життя й діяльність їхніх земляків, які живуть за кордоном;

знайомити їх з політичними, економічними та соціальними проблемами некомуністичного світу;

підтримувати серед слухачів віру в перемогу ідеалів свободи й демократії та віру в перемогу їхнього народу в його боротьбі за власні національні права.

Таку працю Радіо Свобода може проводити, дякуючи підтримці Американського Комітету Визволення — приватної організації громадян США, яка постала 1951-го року з метою співпрацювати з емігрантами з СРСР в антикомуністичній боротьбі. Головний осідок Радіо Свобода в Мюнхені (Німеччина). Тут його управа, студії, технічні відділи й редакції; тут теж — дослідчий відділ, який має дати радіоредакторам потрібні матеріали про життя в Радянському Союзі, тут моніторний відділ, який дає зведення з радіостанцій СРСР (в тому числі радіо-Київ та обласних станцій УРСР); тут бібліотека, яка має багатий збір радянських книг, журналів та газет. Радіо Свобода постійно отримує найсвіжіші новини від одного з найбільших пресових агентств світу. В Нью-Йорку Радіо Свобода має допоміжні відділи, які постачають писані й наговорені матеріали для різних національних редакцій у Мюнхені.

Трансміттери Радіо Свобода розташовані біля містечка Лямпертгайм, за 270 км. від Мюнхену, і туди передають

дротом програми, записані на стрічку. Звіди вони йдуть до місяця призначення. Сьогодні всі українські програми йдуть на Україну з антен у Лямпертгайм біля Гайдельбергу; крім того три програми висилається в етер теж з інших трансмітерів, які мають значно більшу потужність; як технічна підготовка буде закінчена, підуть інші.

Щоб легше проходити стіну заглушування, програми Радіо Свобода йдуть в етер на коротких хвилях, спрямованих на терени їхнього призначення. Тому, як правило, їх не можна чути в Західній Європі. Виняток становлять деякі частини російської програми, призначені для советської зони Німеччини, також українські пересилання, якщо є відповідні атмосферні умови. Тоді їх можна чути в деяких районах Німецької Федеративної Республіки, крім того, українську програму можна чути на деяких теренах Польщі, хоч вона для цих областей не призначена.

У К Р А І Н С Ь К А Р Е Д А К Ц І Я

Українська програма пішла перший раз в етер 16 серпня 1954 р. Спершу вона мала 20 хвилин, сьогодні 30 хвилин, а двічі на тиждень повну годину*). Кожна півгодина програма повторюється 36, а годинна 18 разів на добу. Це значить, українська програма є щодня на добу 18 годин в етері. Щоб легше пройти стіну заглушування, українська програма йде одночасно на кількох трансмітерах і в кількох діапазонах. Тимим чином Радіо Свобода присвячує українським програмам більше часу, ніж будьяка інша радіостанція, яка з-за кордону надає пересилання для України. Сьогодні (початок 1962 року) українська програма йде в етер в діапазоні 19, 25, 31 і 41 метрів. Довжина хвиль і час пересилання міняються періодично в залежності від атмосфери, щоб забезпечити найкращий прийом в Україні.

Хоч українська редакція — одна з дев'ятох національних редакцій, які творять Радіо Свобода, вона працює як окрема автономна одиниця. Поза таким матеріалом, як новини та огляд чужинецької преси, її програма складається з таких скриптів, які, на думку редакції можуть цікавити слухачів в Україні. З матеріалів, які дає відділ новин, головний редактор має право відкинути кожну річ, яку він вважає невідповідною для української програми.

В українській програмі приділяється спеціальну увагу українській національній тематиці. Крім актуальних ко-

*) Від липня ц. р. буде три повногодні програми.

ментарів на поточні проблеми радянського життя і політики комуністичного режиму, є постійні серії: українська культура під режимом КПРС, советський колоніалізм в Україні, національна політика більшовиків в Україні, проблеми радянської економіки, нова політична історія України, літературна програма та життя українців у вільному світі. Щотижня є недільна бесіда і — крім звичайної одногодньої програми в неділю — півгодинне релігійне пересилання: на зміну, одної неділі — православна, другої — католицька літургія. Спеціальними матеріалами відзначає українська редакція важливі дати в історії України, наприклад, 22 січня, 1 листопада, смерть Симона Петлюри, постановня Української Центральної Ради, Мазепинський рік, Шевченків ювілей. На Різдво і Великдень є святкова програма, яка включає, між іншим, звернення українських владик.

В Нью-Йорку є відділ української редакції, який також постає скрипти і наговорені матеріали для української програми. Щотижня звіти передають каблем репортаж або коментар про актуальні справи в Об'єднаних Націях або у США. Якщо цього вимагають спеціальні події, репортаж з Нью-Йорку приходиться щодня або й двічі денно. Так було, наприклад, у вересні 1960 р. під час сесії Генеральної Асамблеї ООН, коли з Нью-Йорку ми отримували репортаж двічі денно; один з цих репортажів подав звіт про шляхетний виступ канадського прем'єра Джона Діфенбейкера в обороні прав українського народу.

Радіо Свобода передає в Україну в рамках літературних пересилань, між іншим,

«Попіл імперій» Юрія Клена майже в цілому і його ж «Прокляті роки» та «Україна» повністю;

серію уривків з роману Докії Гуменної «Діти Чумацького Шляху» (про колективізацію);

«Тигролови», «Антон Біда герой труда» і «Сад гетсиманський» Івана Багряного (кілька десятків пересилань);

70 випусків циклу «Поети й письменники Розстріляного Відродження».

Крім того, передано в цілому «Нову клясу» Мілована Джіласа. 1957-го року йшов цикл «Сорок років тому», в якому подано історію України в 1917 році. У 25-ліття голоду подано серію історичних скриптів про штучний голод, організований компартією. Був цикл «Історія КП(б)У», 49 щотижневих бесід, які спростували найголовніші фальшиві офіційної історії партії. У зв'язку з появою нового офіційного курсу історії КПУ підготовляється в українській програмі нова історична серія, яка обговорить цей курс і подасть

правдиву історію КПУ. З початком 1961 р. розпочалася серія «Бесіди з нової політичної історії України» (від початків 19-го сторіччя). До кінця 1961 р. було 44 бесіди. Цей цикл продовжуватиметься і впродовж 1962 року.

Не зважаючи на інтенсивне заглушування, наші земляки в Україні слухають українську програму Радіо Свобода і позитивно її оцінюють. Листи з України, туристи та інші свідчення доводять це понад усякий сумнів.

Таким чином українська редакція Радіо Свобода є органом зв'язку між українською громадськістю за кордоном та українцями на батьківщині; є одним із доказів для них, що їхні земляки у вільному світі про них не забувають.

Українська редакція не могла б виконати свого завдання без активної підтримки широкого кола співпрацівників, які так чи інакше допомагали в нашій роботі. Тому ми хочемо на цьому місці прилюдно подякувати всім тим українським діячам, журналістам і вченим, письменникам, мистцям та працівникам культури, архипастирям і священикам, які з нами співпрацювали, — сердечно подякувати за їхню допомогу і просити їх у майбутньому підтримувати нас активною співпрацею, порадами та доброзичливою критикою.

Усім, хто допоміг у появі цього збірника — наше щире спасибі.

Українська Редакція
Радіо Свобода

Мюнхен, 15 квітня 1962.

ЗА ЯКУ СВОБОДУ СТОІТЬ РАДІО СВОБОДА

Подаємо статтю, яка дає відповідь на це питання.

Про свободу говорить багато людей, а найбільше — комуністична пропаганда в Україні. Тому ми хочемо виразніше окреслити, яку свободу обстоює радіо Свобода.

Радіо Свобода стоїть за право кожної людини на свободу думки і слова, за право на свободу сумління і релігії, за свободу віри: вірити в Бога або не вірити. Воно обороняє право на свободу зборів, свободу інформації, преси та взагалі свободу друкованого слова, право на свободу наукового досвіду і мистецької творчости.

Радіо Свобода стоїть за право кожного громадянина вільно гуртуватися в об'єднання й організації, щоб спільно обороняти свої погляди та інтереси.

Радіо Свобода стоїть за право селян самим вирішувати форму землеволодіння, за право селянина бути незалежним господарем на своїй землі; за право робітника на свободу праці і свободу вільно об'єднуватись у професійних спілках; за право на страйк, за свободу від експлуатації його сил і праці, за право спільно з іншими обороняти свої інтереси.

Радіо Свобода стоїть за право робітника на співкерівництво підприємством, на якому він працює; за право робітничого класу боротися за такий економічний лад на нашій батьківщині, який найкраще гарантуватиме робітництву свободу від соціального поневолення і господарського визиску. Хоче робітництво України запровадити на своїй батьківщині справжній соціалізм, тобто соціалізм без диктатури будь-якої партії — це його право за такий соціалізм боротися.

Радіо Свобода стоїть за право інтелігента вільно обирати свій фах, вільно творити і працювати без державного чи партійного контролю; за свободу людської думки від будь-якого тиску політичного чи ідеологічного; за свободу кожної форми культурної діяльності і мистецької творчости.

Радіо Свобода стоїть за свободу людини від страху і терору; за право людини обороняти свою гідність; за недоторканість її особи, за право жити де, вона бажає, і працювати, де їй корисніше. Стоїть за право кожного мати свою власність і вільно нею розпоряджатися; за право самому турбуватися добром і вихованням своїх дітей — без втручання держави і без тиску з боку політичних партій.

Радіо Свобода стоїть за співпрацю класів і народів; воно стоїть за вільний обмін культурних багатств і наукових знань; за мирне співіснування релігій, суспільних доктрин і світоглядів та політичних партій.

Радіо Свобода обороняє право громадянина вільно вирішувати, якого уряду він бажає; стоїть за право вільно свій уряд контролювати і відкликати; обороняє право на критику й організовану опозицію.

Радіо Свобода стоїть за справжній демократичний лад на нашій батьківщині, за соціально справедливість і широке самоврядування міст, сіл і громадських установ; за рівні права всіх мешканців України, без уваги на їхню віру, расу, клас і національність. Стоїть за право кожної людини мати свободу і змогу вільно плекати свою культуру й рідну мову та зберігати свою національність.

Радіо Свобода стоїть за рівні права всіх народів — без поневолювачів і поневолених, без поділу на «старших» і «молодших»; за співпрацю народів вільних — у вільних міжнародних організаціях.

Радіо Свобода обороняє право українського народу самому вирішувати свою долю, без втручання сторонніх сил; самому вільно організувати своє національне життя; обороняє право нашого народу самому вибирати форму правління і державного ладу, в якому він хоче жити; самому шукати шляхів і способів якнайкраще гарантувати його власне майбутнє. Це його право — мати змогу вільно вирішувати такі питання: чи хоче він комунізму чи ні; чи хоче бути в Радянському Союзі чи вийти з нього; чи хоче жити в одній політичній спільноті разом з іншими народами, а чи мати власну незалежну державу на своїй батьківщині.

Радіо Свобода обороняє право українського народу плекати національну індивідуальність, збагачувати свою національну культуру й розбудовувати її у контакт з культурними надбаннями інших народів; обороняє право нашого народу самому розпоряджатися матеріальними багатствами України на добро власної країни і її мешканців.

Радіо Свобода стоїть за приязні взаємини України з її сусідами; за справедливий мир у світі; за належне місце українському народові в сім'ї вільних народів світу.

Ця стаття була багато разів повторювана в українській програмі впродовж останніх років.

Ю. Гайдар

ШЕВЧЕНКІВ ЗАПОВІТ СВОБОДИ

Сьогодні український народ відзначає одне з найбільших своїх свят у нашому столітті: сто років з дня смерти великого Кобзаря, незабутнього Тараса Шевченка. В Україні і поза нею, під пануванням комуністичної партії та у вільному світі — всі українці, хоч розділені горами й морями, духом об'єднані в одній велетенській громаді: об'єднані одним духом, одним чуттям вдячності і пошани супроти Тараса Шевченка. Всі вони і ми з ними об'єднані почуттям вірності його заповітам і вірою, що ці заповіді будуть здійснені. «Апостол свободи» — таким він був для нас, таким його знають у світі.

Музика — «Заповіт»

Сто років тому в далекому непривітному Петербурзі, у своїй маленькій убогій кімнаті коло тьмяного віконця сидів Тарас Шевченко. Він був хворий і сумний. Він оддав сорок шість років свого життя боротьбі за свободу, але ось стукає в двері передчасна смерть, а його Україна і далі живе в ярмі кріпацтва й національної неволі. Сам Шевченко не мав права навіть умерти «на Україні милій».

В таку хвилину до поета зайшов один його знайомий.

Що нового? Чи підписали вже маніфест? — одразу запитав хворий Шевченко знайомого, не давши йому навіть привітатись.

Ні, ще не підписали, — була відповідь.

Шевченко схилив голову у руки. Уся імперія напружено чекала маніфесту ліквідації кріпацтва, але його відкладали і відкладали. Для Шевченка кожна хвилина чекання маніфесту здавалась безкінечною вічністю. Він кожного свого відвідувача питав: «Чи підписали вже маніфест?» Оддавши всі сили боротьбі за свободу, Шевченко жив свій останній рік на землі лише одним-єдиним пристрастним бажанням і чеканням свободи. Яке болюче напруження опанувало Шевченка в рік перед сподіваним царським маніфестом про скасування кріпацтва, — це найкраще розуміє кожна людина післявоєнних років у советсько-колгоспній тюрмі народів. Шевченківська туга за свободою витала в повітрі України і всього СРСР в роки після війни й знову в роки після смерті Сталіна.

Тарас Шевченко був може найбільшим свободолюбцем світу. Шевченкове розуміння поняття свободи випередило на сто літ

суспільну і наукову думку не тільки в царській імперії, а й в усьому світі. Шевченко вважав, що свобода є основа основ усього життя і всієї світобудови. Коли людство хоче жити у згоді з божественними законами світобудови, то воно мусить взяти свободу за основу основ, за фундамент суспільства. Сто років тому, за вісім місяців до смерті, Шевченко писав:

Світе ясний! Світе тихий!
Світе вольний, несповитий!
За що тебе, світе-брате,
В своїй добрій, теплій хаті
Оковано, омурано
(Премудрого одурено),
Багрянцями закрито
І розп'ятиєм добито?

У геніальному шевченківському образі світу «вольного, несповитого» вміщається і космос, і душа індивідуальної людини, і природа і суспільство, і фізична матерія і духовий світ людини. Це універсальний образ і поняття «вільного світу». Знову ж образ «багрянць» і «розп'яття», що їх уживав державна тиранія для освячення рабства — це образ усяких лицемірних ідеологій і масок, фальшивих великих слів, що ними кожна тиранія прикриває і освячує своє насильство над вольним несповитим світом.

Шевченко був сучасник Маркса. Шевченкове розуміння свободи, як універсального найголовнішого принципу всякого життя, йшло в розріз не тільки з марксизмом, але й з усією тодішньою позитивістичною філософією, базованою на тодішній фізиці і природознавстві. Позитивізм, а особливо марксизм, бачили світ закованим у вічні і непорушні кайдани детермінізму, причиновости. Ньютонова фізика бачила в основі світової рівноваги головно мертву силу тяжіння. Тоді фізика ще не знала, що енергія і світло йдуть крізь увесь світ, крізь усі орбіти і що космічне життя є на безмежному полі для гри й творення гармонії різних елементів світу. На ґрунті неповного уявлення про світобудову і детермінізм Маркс розвинув свою однобоку теорію суспільного матеріалістичного детермінізму і класової боротьби та диктатури, як основи основ суспільного життя. Цю убогу вульгарну матеріалістичну філософію в Росії підхопили і в стократ ще більше звульгаризувати різні революційні течії, насамперед, більшовизм. У цій убогій філософії марксизму-ленінізму ви знайдете все: соціалізм і комунізм, раціональну організацію матеріальних ресурсів і продукції, класову боротьбу і диктатуру. Але ви не знайдете там одного — свободи. Найменше думали і думають марксо-ленінці про свободу життя, бо їхня уява про будову світу є стара струхнявіла і недійсна уява про

світ, керований лише силою фізичного тяжіння, про світ закований, поневолений у кайданах детермінізму, причиновости.

Шевченкову уяву про «вольний, несповитий світ» марксо-ленінці згорда трактують як залишок одмерлих фантазій. А тим часом двадцяте століття принесло відкриття у фізиці й природознавстві, які здали в архів монополію детермінізму і сили тяжіння. Новітні відкриття дедалі більше показують, що світ збудований далеко складніше, як думали фізики і філософи 18-го і 19-го століть. Що світ збудований на принципі і законі великої свободи — великого поля для гри основних складників життєтворчого процесу. Світ не залізна клітка і не мертва машина, а грандіозний концерт, гра сил, що в своєму незбагненному множестві і різноманітності порядкуються божественним ритмом взаємодії. Так новітня фізика потвердила Шевченкову геніяльно-просту уяву про «вольний, несповитий» світ.

Продовжуємо нашу Шевченківську програму — Шевченків заповіт свободи. Говорить радіо Свобода.

Протиставлення рабського суспільства вільному несповитому Божому світові — це ляйтмотив усієї Шевченкової творчости. Невільництво, рабство, утиск свободи людини і нації — це було в очах Шевченка найбільшим гріхом супроти природи, життя і Бога. Неволя грабує в людини всі її життєві скарби — зокрема, неволя краде в людини її другий після свободи скарб — любов і дружбу:

В неволі, в самоті немає,
Нема з ким серце поєднать.

Але Шевченкове поняття свободи ніколи не хворіло і на безвідповідальний анархізм. Отож поняття свободи у Шевченка наскрізь творче. Без свободи нема творчости, але без творчости і праці свобода гние на корені. Свобода зобов'язує людину шанувати себе, але й шанувати іншу людину та її свободу. Не можна свободу збудувати насильством і тюрмою, відсуваючи свободу, як далеку майбутню ціль. Свобода в Шевченка є і засіб і мета — це само життя, це сам грандіозний шевченківський «вольний, несповитий світ».

Шевченко вважав за ліпше згинутися в боротьбі за свободу, ніж примиритися із рабством. Потрапивши в петропавловський каземат, Шевченко пише: «В неволі тяжко, хоч і волі, сказати по правді, не було». Так утративши в тюрмі фізичну свободу, поет стверджував внутрішню незалежність і свободу своєї душі. У цій героїчній свободолюбній поставі Шевченка зміцнювала глибока віра і певність, що свобода є божественний закон всесвіту і життя і що перемога рабства ніколи не може бути остаточною, свобода рано чи пізно візьме своє право. Це переконання звучить особливо сильно в поемі Шевченка, присвяченій національно-визвольній боротьбі народів Кавказу.

Не вмирає душа наша,
Не вмирає воля.
І неситий не виоре
На дні моря поля.
Не скує душі живої
І слова живого.
Не понесе слави Бога,
Великого Бога.

В усій поезії Шевченка свобода ототожнюється з правдою, з життям, з душею, з істиною. Панько Куліш у спогадах про Шевченка пише, що вони разом із Шевченком розуміли і записали в програму їхнього Кирило-Методієвського Братства, що поняття свободи вони ототожнюють з істиною. Куліш пише: «Нехай знають усі, що програмою нашого звільнення кріпаків служили слова Ізбавителя: „І уразумієте істину і істина освободить вас”».

Тепер ми можемо сказати: свобода була головним заповітом Шевченка Україні і всім людям. Услухайтесь у слова «Заповіту» — там де усе дихає свободою: широкий степ, лани широкополі, виднокруг Дніпрових височин, синє море — усе говорить про свободу, про скроплення волі, про розрив кайданів, про сім'ю вільну, нову; про свободу як універсальний Божий закон життя, про ту свободу, без якої не може бути повноцінного життя, ані творчості, ані нації, ані людини.

Музика:

Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте
І вражою злою кров'ю
Волю окропіте.

8. 3. 1961

«ШЕВЧЕНКОВА НАЦІЯ»

Так назвав один чужинець українців. Не можна було краще виразити значення Шевченка для нашого народу. Ми — справді Шевченкова нація; можливо, без Тараса Шевченка сьогодні український народ не творив би такої суцільної, національно свідомої, політично активної і дозрілої індивідуальності, яку він собою являє. Не знаємо, чи серед народів є другий такий приклад, де одна людина могла б так вирішально вплинути на ріст і розвиток народу, як це сталося у випадку Тараса Шевченка.

А не забуваймо, що йдеться в цьому випадку не про якусь так звану «сильну людину», велетня чину, державного діяча, який творить переломові реформи, не про полководця, який зазвіні легіони до бою провадить і перемоги здобуває.

Шевченко Тарас, як свідчать його сучасники, був людиною скромною і лагідної вдачі. Був істотою дуже людяною. — І в цьому головна таємниця його успіху. Тут джерело того впливу, який він мав на своїх сучасників і має сьогодні, сто років після своєї фізичної смерті, і без сумніву, матиме завтра.

Гуманізм Тараса Шевченка, гуманізм вбраний в одержу мистецького слова, був його наймогутнішою зброєю. «Будьте люди, бо лихо вам буде!» З таким закликком звертався поет до своїх земляків, та не тільки до земляків; звертався до всіх людей, без різниці, до якого народу, якої класи, раси вони належать. «Будьте люди» — це значить: творить добро, шануйте правду та плекайте красу. Бо без добра і правди життя людське стає пеклом, а без краси — сірою касарнею. Такою найпростішою формулою можна висловити те елементарне, що було підставою гуманізму Тараса Шевченка. Стихійна людяність власного серця і палкий заклик до всіх «Будьте люди!» — робить його поетом вселюдським, апостолом правди і любови, дорогим і великим для всіх часів. Своім гуманізмом Шевченко далеко переростає межі національного і тому справедливо, що його сьогодні, з нагоди його ювілею, вшановують мільйони людей різних рас і різних континентів.

Але особливо дорогий він українському народові.

Адже ж усі ми — його духові діти: кождий з нас маленька частина великої Шевченкової нації. «Народи є думками Божиими» — як висловився німецький історик Леопольд фон Ранке. Раз на століття доля так дає, що з'являється в народі віща людина, поет-провидець, який у мистецькій формі палкого пророчого слова виражає «думку»-душу свого народу. Таким поетом-провидцем українського народу став Тарас Шевченко. У своєму «Кобзарі» — він виспівав ідеали і прагнення свого народу.

Ось що пише далекий від святкового настрою, автор «Слов'янської Енциклопедії», що вийшла в «Філософичній бібліотеці» в Нью-Йорку 1949-го року:

«Тарас Шевченко — „Кобзар України“, універсально визнаний як найбільший український автор і один із великих поетів слов'янського світу. Він продемонстрував літературні можливості української мови, прославив українське козацтво і його боротьбу за незалежність, він пристрасно вірив, що прийде вільна й демократична Україна. Цим він створив ідейний та інтелектуальний ґрунт для українського самостійницького руху в другій половині 19-го століття».

І справді, без Шевченка не можна собі уявити національного відродження українського народу. Тому Тарас Шевченко міг би, так само, як це зробив Іван Франко, сказати до свого народу: «Підеш ти у мандрівку століть з мого духа печатю».

Сьогодні сто років минає з дня його смерті, а проте він з нами і ми з ним ідемо у мандрівку століть. Тарас Шевченко сьогодні такий самий живий і слово його таке саме могутнє, як це було перед ста роками. Він сьогодні такий самий великий, ні — більший і могутніший, як був сто років тому. Бо історія раз-у-раз доводила і довела його безсмертність.

8. 3. 1961.

ХРОНІКА УКРАЇНСЬКОГО ЖИТТЯ НА ЗАХОДІ

Українська редакція має багато доказів на те, що українці за батьківщині особливо цікавляться життям своїх земляків поза межами комуністичного панування. Тому вона в своїх радіопересиланнях присвячує багато уваги цій ділянці. Щороку в українській програмі є кілька соток скриптів про найрізноманітніші сторони українського життя у вільному світі — з усіх країн, де живуть наші люди чи діють українські організації. Особливо багато вісток в «Українській хроніці»; 510-ий випуск хроніки пішов в етер 15 липня 1962 року. Там вістки не тільки з організаційного, культурного, церковного життя, але й з політичного.

Нижче зразки з української хроніки, головню політичні вістки, із зазначенням, коли їх подано в етер. До 30. 8. 1960 р. українську хроніку вів М. Француженко, від того часу веде її З. Пеленський.

З понад піврічної подорожі містами Сполучених Штатів Америки й Канади повертається назад до Європи Іван Багряний. Іван Павлович Багряний не тільки український письменник, твори якого перекладено на англійську та інші мови Заходу. Він також Голова Української Національної Ради. Багряний взяв участь у з'їзді українських письменників у Нью-Йорку. Впродовж сімох місяців Багряний відвідав найбільші скупчення української еміграції в США й Канаді. Виголошував літературні й політичні доповіді. Давав інтерв'ю з приводу сьогоденного стану на батьківщині кореспондентам американських та канадських преси, радіо, телебачення. Перед від'їздом назад до Європи Іван Павлович Багряний був у державному департаменті Сполучених Штатів. 3-го червня Голова Української Національної Ради складав свідчення про советську політику перед Конгресовою Комісією розслідування неамериканських діянь (цю комісію очолює конгресмен Френсіс Волтер). Семимісячна подорож Голови УНРади й відомого письменника чималою мірою спричинилася до дальшого поширення у США та в Канаді правди про життя нашого народу на батьківщині і його прагнення до свободи. Після повернення до Європи Іван Багряний збирається видавати книгу своїх вражень з візити до Америки.

Українська соціалістична партія на чужині оголосила заяву з приводу закону про мову навчання в школах України. Центральний комітет партії стверджує, що цей закон належить до

низки тих фактів, які спрямовані до дальшого утиску нашого народу й дальшого обмеження його убогих прав на його власній землі. Проаналізувавши закон Верховної Ради Української РСР з 17-го квітня, Українська соціалістична партія заявляє: цей закон «звернений проти української мови і культури... він дає і формально російській мові права єдиної державної мови в Україні». Зокрема, підкреслює заява Української соціалістичної партії, цей закон змушує українську культуру до рабської підлеглости і замикає їй шлях до великих культур світу.
28. 6. 1959.

Днями в Сполучених Штатах Америки закінчився «Тиждень поневоленних народів», що його проголосив президент Айзенгауер. Український Конгресовий Комітет Америки багато спричинився до того, що українська громадськість та різні українські організації масово приєдналися до акції, взявши активну участь у всіх тих імпрезах, які відбувалися з нагоди «Тижня поневоленних народів». В ці дні з закликом до своїх членів звернувся Український Народний Союз: «Закликаємо від себе весь багатотисячний загальний членства Українського Народного Союзу якнайактивніше включитися у відзначення тижня поневоленних народів, з вірою в те, що таке відзначення приспівить довгоочікуваний день волі для нашого українського народу». З закликом приєднатися до відзначення Тижня поневоленних комунізмом народів звернувся до духівництва і вірних своєї єпархії український католицький єпископ Кир Амврозій Сенишин...
9. 8. 1959.

Українське громадянство Мюнхену й довколишніх осель урочисто пошанувало пам'ять гетьмана України Івана Мазепи. Для відзначення 250-ої річниці з дня смерті гетьмана, в українській православній церкві відправлено урочисту панахиду. Церква була переповнена українцями обох віровизнань. Були представники українських політичних, громадських та наукових організацій. Були члени Української Національної Ради, що живуть у Німецькій Федеративній Республіці, серед них голова Ради Іван Багряний і голова Виконавчого Органу Микола Лівичийкий. Були відпоручники Центрального Представництва Української Еміграції в Німеччині, Українського Вільного Університету і Інституту для вивчення СРСР в Мюнхені, були присутні представники Злученого Українського Американського Допомогового Комітету, був голова Українського Християнського Руху і політичні діячі та науковці. Слово про гетьмана Івана Мазепу мав священик Дублянський.

У Мюнхені, 15-го жовтня, несподіваною смертю помер Степан Бандера — на 50-му році свого життя. Степан Бандера (на-

родився в Угринові на Стрийщині в Галичині) був одним із чільних діячів і провідників Організації Українських Націоналістів, спершу в Західній Україні, а потім на еміграції. За свою політичну діяльність і активну боротьбу проти польського режиму Степан Бандера був засуджений до смертної кари, яка — наслідком загальної амнесії — була замінена на довічне ув'язнення. З упадком Польщі восени 1939-го року він вийшов на волю, а в серпні 1941-го року був арештований гітлерівською владою і до вересня 44-го року перебував у концтаборі. Від 45-го року жив на еміграції.

18. 10. 1959.

М. Француженко

В українській програмі широко інформувалося про протестаційну акцію української еміграції проти закону з 17. 4. 1959 р., яким КППС легалізувала усунення української мови зі шкіл України.

Українське громадянство у Великобританії засудило мовну політику уряду Української РСР на шкільному полі. Закон про мову навчання в школах України, схвалений Верховною Радою в Києві 17-го квітня, викликав хвилю обурення і протестів серед українців у вільному світі. Всі українці, без різниці політичних переконань, згодні в такій оцінці закону: за цим законом приховується чергова спроба Центрального Комітету КППС ступнево і замасковано усунути українську мову з тих шкіл України, де вона ще досі збереглася. Тому при всякій нагоді вони виступали з протестами, засуджуючи антинародний закон, який КППС накинута Верховній Раді Української РСР. Нещодавно до цієї акції протестів приєдналися українські організації у Великобританії. З тією метою вони створили спеціальний громадський комітет під керівництвом Михайла Карпинця, голови Союзу Українців у Великобританії. Цей комітет вивчив шкільну справу в Україні і проаналізував 9-ту статтю закону. Після цього громадський комітет прийняв резолюцію, яка широко обговорює шкідливу і протиукраїнську постанову закону та взагалі денационалізаційну політику КППС в Україні. Одночасно резолюція закликає українське громадянство Великобританії: Нашим святим обов'язком є допомогти в цей винятково важкий і відповідальний час українському народові в його боротьбі за національні права... Маючи це на увазі Український Комітет постановив видати це звернення до всіх українців у Великобританії. Саме під цю пору різні наші організації відзначають 300-річчя битви гетьмана Виговського під Конотопом, вшановують пам'ять гетьмана Мазепи з нагоди 250-ої річниці його смерті. Внедовзі прийдуть ще інші національні свята та історичні річниці: Свято зброї, Листопадові роковини, пошана героїв-мучеників, розстріляних чекістами під Базаром та інші. З нагоди тих річниць усюди в осередках українського життя відбуватимуться

святочні сходи, академії, віча тощо. Проведемо їх — закликає «Український Комітет у Великобританії» — проведемо їх під знаком протесту проти національного і соціального поневолення наших братів і сестер в Україні.

25. 10. 1959.

М. Добрянський

Українська програма реєструвала всі події, якими українці у вільному світі вшановували пам'ять гетьмана Мазепи. Наприклад:

Святкування присвячені ювілейному Мазепинському рокові проходять по всіх осередках українського зорганізованого життя на еміграції. Вшановує пам'ять гетьмана України Івана Мазепи і українська пластова молодь. Пластова молодь у Вінніпезі, в Канаді, крім вивчення історичних матеріалів про життя й заслуги гетьмана вивчила чимало пісень і віршів, тематично пов'язаних з Іваном Мазепою: виконали різні ручні роботи, як гербові відзнаки, копії портретів і різномірних історичних пам'яток тощо. 25-го вересня відкрито виставку праць і матеріалів про Мазепу.

З нагоди Мазепинського року українська пластова молодь Америки видала три філіятелистичні пам'ятки: пластова печатка, пластова марка і спеціальна листова коперта. Ці видання розсилають до різних країн світу з супровідними листами від українського Пластового Філіятелистичного Бюро.

10-го і 11-го жовтня в Торонтському університеті українські студенти влаштували конференцію Студентського Союзу, присвячену 250-річчю смерті гетьмана Івана Мазепи і 50-річчю українського студентського руху.

В Штаті Міннесота (США) є невеличке містечко, яке має назву гетьмана Мазепи. В Штаті Пенсильванія є також містечко з назвою «Мазепа». Тут українські організації Америки, за згодою місцевої громади, влаштували свято з промовами про Україну і гетьмана Мазепу, з виступами хору і танцювального ансамблю. На святі було багато гостей з довколишніх міст. Голова місцевої управи і міська бібліотека отримали від українських наукових та громадських установ цінні подарунки, пов'язані з добою гетьмана Мазепи.

Святочними зборами, що відбулися у великій залі Гантер Коледжу, 11-го жовтня громадянство міста Нью-Йорку відзначило 250-ту річницю з дня смерті гетьмана України Івана Мазепи. Після промов і читання з творів про Івана Мазепу, була поставлена інсценізація трьох картин з життя гетьмана — автора Григора Меріям-Лужницького, у виконанні артистів українських театрів.

Того ж дня в залі «Форд Авдіторіум» міста Детройту українці місцевого осередку разом з молоддю СУМ-у відзначили

250-ліття з дня смерти гетьмана Мазепи. Крім українських промовців виступив конгресмен Йогансен, який на закінченні свого виступу підкреслив, що він вірить у перемогу ідей великого гетьмана України.

В цілому ряді країн — Бразилія, Аргентина, Венесуела, Австралія, Бельгія, Австрія, Великобританія, Іспанія, Франція, Італія, Німецька Федеративна Республіка, відбуваються подібні свята для вшанування пам'яті гетьмана Мазепи. Українські організації влаштовують художні виставки, театральні вистави, урочисті збори, з'їзди, тощо.

25. 10. 1959.

М. Француженко

Про ювілей президента д-ра Степана Витвицького подано наступну вістку.

Українська громадськість у вільному світі вшанувала Президента доктора Степана Витвицького з нагоди його 75-их роковин. Президент Витвицький від ряду літ є верховним керманічем української визвольної політики у вільному світі. В Нью-Йорку, де він постійно перебуває, створено спеціальний комітет, який зайнявся організацією ювілейних святкувань. Комітет діє під керівництвом Євгена Приходька, Михайла Шахновича і Романа Криштальського; до складу комітету ввійшли найвидатніші українські громадяни, представники громадського і політичного життя та делегати обох українських церков. Щоби пошанувати одного з найстарших і найбільше заслужених ветеранів української визвольної боротьби, ювілейний комітет влаштував у Нью-Йорку врочисту зустріч Президента Витвицького з громадянством. Було приблизно 400 осіб, — представники різних українських організацій. Ювілята пошанували концертом і привітальними промовами від центральних українських організацій та установ; серед них привіти від Президії Української Національної Ради (промовляв інж. Василь Діберт), від Української Вільної Академії Наук, від Наукового Товариства імені Шевченка, від Українського Конгресового Комітету; крім того прислано на цю зустріч багато привітальних телеграм з Європи й Америки; між ними були телеграми від Голови Української Національної Ради Івана Багряного, від Голови Виконавчого Органу Миколи Лівичького, від архієпископа Івана Бучка, від архієпископа Мстислава. На закінчення зустрічі Президент Витвицький виступив з доповіддю на тему: сучасне міжнародне становище і політичні прагнення українського народу.

Про смерть Ольги Петлюрової інформував цей самий автор такою вісткою.

У Парижі, після важкої недуги, 23-го листопада померла Ольга Петлюра — дружина Симона Васильовича Петлюри. Симон

Петлюра під час Визвольних Змагань українського народу був Головою Директорії і Головним Отаманом армії Української Народньої Республіки. Після того, як большевики захопили Україну, Симон Петлюра разом з дружиною і дочкою жив у Парижі, керуючи українською політичною акцією на міжнародньому форумі. 25-го травня 1926-го року Петлюра був підступно забитий на вулиці Парижу большевицьким агентом Шварцбартом. Його дружина, Ольга, народилася 1885-го року в Прилуках на Полтавщині, в родині Степана і Софії Більських. Коли вона закінчила середню школу в Прилуках, батьки послали її до Москви на Вищі жіночі курси. В Москві вона познайомилася з Симоном Петлюрою, який видавав там журнал «Украинская жизнь», і з ним одружилася. В Москві, в 1910-му році в них народилася дочка Леся — їхня єдина дитина, яка вже більше не живе. Після трагічної смерті Голови Директорії, вдова Ольга Петлюра жила в Парижі, оточена пошаною й опікою тамошньої української громади. Останніми роками вона важко хворіла. В п'ятницю, 27-го листопада, архієпископ Мстислав Скрипник з Нью-Йорку відправив у Парижі заупокійну Службу Божу і чин похорону. Українська громада в Парижі влаштувала вдові Головного Отамана врочистий похорон. Тлінні останки Ольги Петлюри поховані на цвинтарі Монпарнас поруч з могилою її чоловіка й доньки.

29. 11. 1959.

Українська програма завжди інформує про національне свято 22-го січня.

22-го січня — день проголошення самостійності України 42 роки тому в Києві — урочистими богослуженнями, мистецькими концертами та вечірками відзначило українське суспільство по всіх вільних країнах Європи і Америки, Австралії і в Новій Зеландії. В Канаді й у США цей день відзначено особливо величаво. Народи обох Палат Конгресу США, Палати представників і Сенату, в цей день розпочато молитвами за український народ та його свободу. Губернатори штатів Коннектикат, Луїзіяни, Нью-Йорку, Нью-Джерсі, Мериленду, Массачусетс та Пенсильванії у своїх проклямаціях проголосили день 22-го січня — Днем Української Незалежності. На будинках міських рад столиць багатьох штатів та інших містах поруч з державним американським прапором майорів 22-го січня блакитно-жовтий прапор Української Народньої Республіки.

21-го січня конгресмен Корнеліус Галлагер із штату Нью-Джерсі подав на розгляд Палати Репрезентантів Сполучених Штатів резолюцію в справі щорічного проголошення президентом США 22-го січня — Днем Української Незалежності. В се-

наті подібну заяву зробив сенатор Дірксен. Нагадаємо, що подібні резолюції в цій же справі були внесені в Конгресі минулого року конгресменом Даддом і в сенаті — сенатором Бушом і Джевїтсом.

7. 2. 1960.

М. Француженко

42 роки тому в Києві проголошено самостійність і соборність української держави. З цього приводу Спілка Українських Журналістів в Німеччині влаштувала нещодавно в Мюнхені святкове пресове прийняття. В зустрічі взяли участь представники низки українських політичних, громадських, наукових, культурних і допомогових організацій. Були присутні — голова Виконавчого Органу Української Національної Ради, Микола Андрійович Ливицький і голова Центрального Представництва Української Еміграції в Німеччині, д-р Юрій Кирилович Студинський. На зустріч прибули численні чужинецькі гості: голова Німецько-Українського Товариства д-р Фрідріх Редер; депутат баварського парламенту Франц Гакш; представник Союзу Вільної Преси, угорець Жолтан Макра; представник Німецько-Литовського Товариства литовець Вальтер Банайтіс; представник Синдикату Польських Журналістів Адам Узембло; голова Наукової Ради Інституту для вивчення СРСР, професор Станіслав Станкевич; також були представники усіх німецьких газет Мюнхену і Баварського радіо. Голова Спілки Українських Журналістів, редактор Володимир Стахів, з'ясував у короткій промові історичне значення дат 22-го січня 1918-го і 1919-го років.

22. 1. 1961.

З. Пеленський

За кількадесятирічною традицією, також і цього року українці у вільному світі скрізь урочисто відзначили українське національне свято 22-го січня. — 43 роки тому, 22-го січня 1918-го року, Українська Центральна Рада, вільний демократичний парламент України, в своїй Четвертій Універсали проголосила: «Однині Українська Народня Республіка стає самостійною, ні від кого незалежною, вільною суверенною державою українського народу.» А рік пізніше, другий з черги вільний парламент України, Український Трудовий Конгрес, підтверджуючи акт 4-го Універсалу, 22-го січня 1919-го року проголосив у Києві соборність, тобто, злуку українських східних і західних земель в єдиній Українській Народній Республіці. — Сьогодні, скрізь де тільки діють у вільному світі організовані скупчення українців, відбулися з цієї нагоди святкові сходи, відчитувано доповіді, присвячені висвітленню історичного значення цих пропам'ятних дат, влаштовано концерти й інші мистецькі виступи. Без перебільшення можна сказати, що у відзначенні історичних дат

22-го січня у вільному світі щороку беруть участь десятки тисяч українців.

26. 1. 1961.

3. Пеленський

З нагоди національного свята 22-го січня, голова Виконавчого Органу Української Національної Ради, Микола Андрійович Лівницький, скерував до українського громадянства на батьківщині і на чужині звернення, в якому, між іншим, сказано наступне:

«Знаменні національно-державні акти (22-го січня) мали і мають величезне історичне значення для українського народу. Перше, тому, що були вони вислідом справжнього народного волевиявлення, вислідом волі українського народу через своїх вільно обраних представників. Подруге, тому, що цими актами покликалася до життя справді суверенна, „ні від кого незалежна” українська держава, як завершення найвищих прав і прагнень українців після двохсотлітньої неволі в російсько-царській тюрмі народів. І потрете, тому, що актами 22-го січня встановлено українську державу із справжнім народоправним ладом, в якому забезпечувалися всі права і економічно-соціальний добробут за трудящими масами України, за робітництвом і селянством...

«Як не намагається офіційна советська пропаганда фальшувати факти минулого, проте історичної правди вона затерти не зможе: Українська Народня Республіка була ліквідована і підмінена Українською Радянською Соціалістичною Республікою не з волі українського народу, не шляхом якогось внутрішнього перевороту, але тільки силою багнетів червоної армії, що прийшла в Україну з Москви. Ніколи горстці українських комуністів не вдалося б власними силами захопити владу в Україні, якби за ними не стояла брутальна сила більшовицьких окупантів. Та й ті тодішні українські комуністи були пізніше нещадно зліквідовані й винищені, оскільки вони хоч трохи насмілювалися виступати в обороні прав українського народу в ніби „незалежній” советській Україні».

Далі у своєму зверненні до українського громадянства на батьківщині і на чужині, голова Виконавчого Органу Української Національної Ради, Микола Андрійович Лівницький, перелічує і висвітлює факти та прояви колоніальної експлуатації і культурного утиску з боку комуністичного режиму в Україні. Але поруч називає також факти і прояви постійного зросту у вільному світі зацікавленості, поінформованості, як і симпатій для поневолених комунізмом народів у Радянському Союзі. Та одночасно голова Виконавчого Органу виразно остерігає, щоб серед українців на батьківщині не поставали невинувдані надії і фальшиві ілюзії, ніби ці прояви симпатій до української на-

ціональної справи в західньому світі можуть означати, що цей західній світ готовий активно, збройно боротися за визволення поневолених комунізмом народів. «Західній світ, — сказано у зверненні, — не хоче війни і має аж надто багато своїх власних клопотів». Справа визволення України, як і інших поневолених народів, це справа самих цих народів. «Ніхто не буде проливати крові за нашу свободу. Це та річ, яку ми мусимо завжди собі усвідомлювати». І тому шлях до визволення, — сказано далі у зверненні, іде через витривалість, через непохитне прагнення до визволення, через солідарність усіх поневолених комунізмом народів.

Своє звернення до українського громадянства на батьківщині і на чужині голова Виконавчого Органу Української Національної Ради, Микола Андрійович Лівіцький, закінчує висловом твердого переконання, що так само, як досі вже впали в більшості, або остаточно падають колоніальні імперії, мусить, нарешті, впасти також остання, найжорстокіша і найгірша, комуністична колоніальна імперія. Щойно тоді прийде час для визволення України. Тоді сам український народ, через своїх вільнообраних представників, встановить в Україні такий державний і господарсько-соціальний лад, якого сам забажає.

Мер міста Нью-Йорку, Роберт Вагнер, проголосив 10-го грудня минулого року урочисту проклямацію, якою визначив день 22-го січня, як нью-йоркський День Української Незалежності для відзначення Акту самостійности з 1918-го року. При цьому мер Нью-Йорку заявив, що щорічне проголошення таких днів він вважає за велику честь для усіх, хто в цьому бере участь. — На церемонії підписання проклямації була присутня численна українська делегація, яку очолив президент Українського Конгресового Комітету Америки — Дмитро Галичін. Згідно з духом і змістом проклямації, в неділю 22-го січня на міській ратуші Нью-Йорку мав поруч з американським також український національний прапор.

26. 1. 1961.

3. Пеленський

Більше уваги присвячено роковинам РУП; були історичні бесіди і новини в хроніці.

Українці поза межами більшовицької диктатури згадують постановня Революційної Української Партії 60 років тому. Ця партія, загально відома під скороченою назвою РУП, відіграла важливу роль в розвитку політичного життя українського народу. Вона була тією колискою, з якої вийшло кілька політичних партій. Найважливіша серед них — Українська соціал-демократична робітнича партія. Продовженням цієї останньої є Українська Соціалістична Партія, що існує в Західній Європі. З нагоди 60-тих роковин РУП Центральний Комітет Україн-

ської Соціалістичної Партії видав проголошення. Там говорить-ся про важкий стан поневолення українського народу під царським режимом, коли творилася Революційна Українська Партія. Далі читаємо: «Боротьба за визволення українських трудящих мас з неволі політичної, із соціального гноблення і з господарської експлуатації була рівнозначна з боротьбою за національне визволення... Революційна Українська Партія освідомлювала народні маси, що українська нація робітників і селяни забезпечить свої права і свій вільний розвиток уповні тільки в своїй незалежній демократичній державі... РУП була створена згідно з ідеями великого українського соціалістичного діяча Михайла Драгоманова, який кликав українців, щоб творили свої власні політичні партії, незалежно від партій російських і польських». Проголошення Української Соціалістичної Партії підкреслює: «Коли революція 1917-го року знищила царський режим, то в перших рядах борців за національне, політичне і соціальне визволення українського народу виступили діячі, що пройшли політичну школу Революційної Української Партії».

21. 2. 1960. **М. Француженко**

Наш лондонський кореспондент повідомляє: 10-го травня в Лондоні відбулася зустріч українців Великобританії з прем'єром Канади Діфенбейкером. Зустріч організувало Англо-українське товариство в Лондоні. Від його імені професор Вінніпезького університету в Канаді, Павло Юзик, передав запрошення Діфенбейкерові. Прем'єр Канади прийшов на зустріч з Високим Комісаром Канади при уряді Великобританії Джорджем Дру і кількома його урядниками. З українського боку були представники українських організацій у Великобританії і голови обласних відділів Англо-українського товариства. З англійського боку було близько 70 гостей, між ними голова Англо-українського товариства, леді Гескет, та десяток депутатів парламенту. Разом було близько 140 осіб. Прем'єр Канади в своїй промові з признанням говорив про вклад українців Канади до розбудови канадської цивілізації і висловив надію, що український народ здобуде свою національну незалежність

Американський відділ Наукового Товариства імені Шевченка офіційно закінчив Мазепинський рік. Нагадуємо, що протягом 59-го року українці у вільному світі відзначали 250-ту річницю смерті гетьмана Івана Мазепи. На закінчення довгої низки різних врочистостей Мазипинського року Наукове Товариство організувало конференцію, присвячену пам'яті Богдана Лепкого. Поет, письменник і вчений — Богдан Лепкий особливо прислужився до популяризації імені гетьмана Івана Мазепи. Він написав історичну трилогію про Мазепу в п'ятьох томах, яка ста-

ла улюбленою лектурою широких кіл громадянства. Богдан Лепкий помер 1941 р. в Кракові, де він був професором української літератури в університеті.

15. 5. 1960.

М. Француженко

Голова Виконавчого Органу Української Національної Ради, Микола Лівіцький, перебуває на політичній поїзді в Америці. В Нью-Йорку він мав зустрічі з українськими і чужинецькими діячами. На поширеному засіданні Представництва Виконавчого Органу він дав інформаційну доповідь про діяльність Виконавчого Органу Української Національної Ради. В тому ж часі відбулася в Нью-Йорку нарада контактної комісії Ліги визволення народів Радянського Союзу під проводом голови Ліги, білоруського політичного діяча Миколи Абрамчика. З черги Микола Лівіцький побував у Вашингтоні, де відбув зустрічі з американськими політичними діячами і представниками народів поневолених комуністичною диктатурою.

Анатоль Поплюйко, науковий співпрацівник Інституту для дослідів СРСР в Мюнхені, дав доповідь для членів Спілки українських журналістів у Німеччині. Тема доповіді — українці в Українській РСР і в Радянському Союзі за даними останнього перепису. Доповідач проаналізував дані перепису населення з 1959-го року і виказав, яких втрат зазнав український народ від більшовицького режиму. Зокрема доповідач розглянув питання: скільки людности втратив український народ наслідком асиміляційної політики КПРС. В дискусії після доповіді з'ясувалося, що різні демографи — незалежно один від одного — однозгідно відповідають на питання: скільки коштує Україні комуністичне панування. Вони гадають, що Україна, якби мала власну свободу і нормальні умови господарського розвитку, повинна сьогодні мати від п'ятдесят п'ятьох (55) до шістдесятюх (60) мільйонів населення.

12. 6. 1960.

М. Добрянський

До Канади приїхав голова Англо-Українського Товариства у Великій Британії Оберон Герберт. Як гість Комітету Українців Канади, Оберон Герберт виступатиме перед українською громадськістю у Вінніпезі, Саскатуні, Едмонтоні, Ріджайні та інших містах. З Монтрсалу Оберон Герберт поїде до Нью-Йорку. Бажанням голови Англо-Українського Товариства є поширити діяльність цього товариства на інші країни британської спільноти народів, де живуть українці, такі країни, як Канада, Австралія, Нова Зеландія.

23. 2. 1961.

М. Француженко

Українські політичні організації закордоном вислали меморандум до Генеральної Асамблеї Об'єднаних Націй. Вони просять генерального секретаря — в рамках дискусії про колоніалізм поставити на порядок нарад сесії ООН справу комуністичного колоніалізму в Україні і звільнення України від большевицького панування. В цьому листі з'ясовується, як український народ — в дусі самовизначення — створив Українську Народню Республіку в 1917-1918-му роках. Її знищили російські большевики збройною агресією і запровадили в Україні колоніальний режим. Щоб зламати спротив українського народу, большевики між іншим, організували штучний голод, від якого згинули кілька мільйонів людей. В кінці меморандуму автори підкреслюють, що сьогодні український народ позбавлений тоталітарним режимом права і можливості свobodно виявити свою волю. Тому політичні партії, що існують на еміграції, вважають за свій обов'язок звернутися з проханням до Об'єднаних Націй порушити в часі дискусії про колоніалізм справу визволення України. Цей меморіал вислано до секретаріату ООН, а також до представників усіх держав, що є членами Об'єднаних Націй. Меморандум підписали ось такі дев'ять політичних груп, які репрезентують широкий діапазон української політичної думки на еміграції:

Три Організації Українських Націоналістів, Союз Гетьманців-державників, Союз Земель Соборної України (Селянська партія), Спілка Визволення України, Українське Національно-Демократичне Об'єднання, Український Національно-Державний Союз, Українська Револуційно-Демократична Партія. Підписала теж одна неполітична організація — Український Християнський Рух.

10. 3. 1961.

М. Добрянський

14-го лютого в Мюнхені відбула свої загальні річні збори Спілка українських журналістів. Управу повністю переобрали. То ж головою і на наступний рік є Володимир Стахів, член редакційної колегії «Сучасна Україна», а секретарем Володимир Леник, член редакції «Шлях перемоги». Гучними оплесками привітали присутні обрання в почесні члени спілки журналістів видатного українського громадсько-політичного діяча 80-літнього Андрія Жука, який живе тепер у столиці Австрії, Відні. Спілка українських журналістів у Німеччині була створена після другої світової війни. Вона об'єднує в своїх лавах працівників преси, а також українських письменників у Німецькій Федеративній Республіці.

23. 3. 1961.

М. Француженко

В українській хроніці широко інформувалося про Шевченківські святкування в некомуністичному світі.

Згідно з рішенням українського комітету побудови пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні, 14 членів ексекютиви комітету та мистецької комісії поїхали до Вашингтону, щоб вибрати площу під будову пам'ятника. В товаристві голови Конгресового Комітету Америки, професора Лева Добрянського, та місцевих представників української громади, делегація оглянула кілька площ, що їх міністерство внутрішніх справ запропонувало під пам'ятник. Члени комітету вибрали площу при вулиці Вирджинії, проти Державного Департаменту, та недалеко від монументу Джорджа Вашингтона. Ця площа в центрі міста була б достойним місцем для пам'ятника Великому Синові України. Ексекютива комітету вирішила вжити всіх заходів, щоб міська управа Вашингтону призначила саме цю площу. Користаючись із побуту у Вашингтоні, члени комітету зустрілися з сенатором Джекобом Джейвитсом, Кеннет Кітінгом, Еверет Дирксоном, та конгресменами Джоном Лесінським і Польом Джоунсом; це депутати які в Сенаті і Конгресі Сполучених Штатів були ініціаторами закону про будову пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні.

Подібно, як в інших країнах вільного світу, також у Канаді Шевченківські святкування триватимуть цілий 61-ий рік. Вершком святкувань у цій країні буде всеканадська українська зустріч у Вінніпезі, 8-го і 9-го липня, коли там відкриють пам'ятник великому поетові України. Пам'ятник роботи мистця Андрія Дарагана стоятиме на площі перед провінційним парламентом. Збірку грошей на пам'ятник закінчено, його спорудження вже почалося. Передбачають до 50-ти тисяч учасників зустрічі. Прем'єр Канади Джон Діфенбейкер переслав усім українцям в Канаді свій привіт з нагоди 100-річчя з дня смерти українського національного пророка. Відкриття пам'ятника стане політичною подією загальноканадського значення.

Під знаком Шевченківського року проходить цюгорічна 12-та зустріч українців Канади і Сполучених Штатів, що відбудеться в Торонті, 5-го червня, на площі Канадської Національної Виставки. В програмі зустрічі вперше в Торонті буде виконана кантата Станіслава Людкевича «Кавказ».

Окремо годиться відзначити виставки Шевченківських видань, а іноді і репродукції його мистецьких творів, що їх цими тижнями влаштовують бібліотеки й університети різних міст Європи та Америки. В нью-йоркській Публічній бібліотеці, де в 56-му році відбувалася виставка Івана Франка, 3-го березня від-

крито Шевченківську виставку, яка тривала до 14-го березня. Подібні виставки влаштували також публічні бібліотеки в Чикаго, Клівленді, Сіракузах, а в Канаді — в Едмонтоні, Вінніпезі і Ванкувері. Заслугує на увагу гарна ініціатива осередку Наукового Товариства імени Шевченка в Едмонтоні: на відзначення Шевченківського ювілею осередок передав бібліотеці Альбертського університету двісті (200) книжок з українознавства різними мовами, разом з портретом Шевченка пензля Івана Кейвана. — В Парижі протягом Шевченківського тижня в половині березня відбулася у Слов'янському Інституті виставка Шевченківських видань і публікацій, пов'язаних особливо з Францією; так само відбудеться Шевченківська виставка в Утрехті, Голландія, у липні, під час міжнародного конкурсу літератури.

30. 3. 1961.

З. Пеленський

Інформація про рішення скликати сесію УНРади.

На початку червня відбудеться в Мюнхені, Західня Німеччина, п'ята сесія Української Національної Ради. У зв'язку з цим нещодавно відбулася нарада фракцій, які входять до складу Ради. В нараді взяли участь представники партій: Союз Земель Соборної України (Селянська Партія), Союз Конструктивно-Творчих Сил, Українське Національно-Демократичне Об'єднання, Український Національно-Державний Союз, Українська Революційно-Демократична Партія й Українська Соціалістична Партія. На нараді обговорювали питання політичної лінії Виконавчого Органу Української Національної Ради. Наряду скликав і керував нею президент доктор Степан Витвицький.

Також відбулося засідання Президії Української Національної Ради під керівництвом голови Ради, Івана Багряного. На засіданні затверджено порядок скликання та порядок денний п'ятої сесії Української Національної Ради.

21. 5. 1961.

З. Пеленський

Про відложення сесії поінформовано таким способом.

В Мюнхені на запрошення президента Степана Витвицького двічі збирались на наради представники політичних організацій на еміграції. Обговорювали проблеми «сучасної української політики та справи консолідації українських політичних сил» на чужині. В питанні консолідації, тобто об'єднання всіх, діючих на еміграції, партій, витворились два погляди: один каже, що всі політичні групи на еміграції повинні включитися до Української Національної Ради в її сьогоdnішньому виді, а другий пропонує основну перебудову Національної Ради, як передумову для того, щоб до неї ввійшли ті політичні партії, які стоять осторонь Української Національної Ради; до Ради не належать групи Ор-

ганізації Українських Націоналістів та Союз Гетьманців. Прибічники обох концепцій визнали корисною зустріч, організовану за ініціативою президента Степана Витвицького. — Назначену на 1-го червня п'яту сесію Української Національної Ради з технічних причин відклали на кілька тижнів.

8. 6. 1961.

Кілька тисяч листів вислали українці з Бразилії президентові республіки Жаніу Квадросові. В кожній демократичній державі громадянин має право звертатися з вимогами до свого уряду. Цим правом скористувалися й українці в Бразилії. В своїх листах вони пишуть президентові між іншим: представники українського народу, що знайшли захист у вільному світі, недавно звернулися до Організації Об'єднаних Націй з проханням підняти на форумі ООН справу визволення України; ми звертаємось до вас, щоби бразильський уряд підтримав це прохання. В листі до президента Квадроза українці пишуть далі: Україна силою і проти волі її населення була включена в Союз Радянських Соціалістичних Республік; її населення досі позбавлене основних прав людських, політичних і національних.

Головний отаман і голова Директорії Української Народньої Республіки, Петлюра, згинув на вулиці Парижу 25-го травня 1926-го року, вбитий комуністичним агентом. Кожного року 25-го травня в ту годину, в якій закінчилося життя Симона Петлюри, відправляють у православній церкві панахиду за вічний спокій душі головного отамана. Так було і цього року. А в неділю, 28-го травня, на цвинтарі Монпарнас, біля могили Симона Петлюри відбулась урочистість на його пошану. Приблизно пів тисячі українців з Парижу й околиць прийшли поклонитись світлій пам'яті Петлюри.

В Лондоні Представництво Виконавчого Органу Української Національної Ради запросило українців на концерт, присвячений вшануванню пам'яті Симона Петлюри в 35-ту річницю його трагічної смерті. На концерті співав баритон Михайло Мінський, з доповідями про Петлюру виступили колишній полковник армії Української Народньої Республіки Павло Базилевський по-українському та Костянтин Зеленко по-англійському.

11. 6. 1961.

М. Добрянський

Комуністична пропаганда в Україні завжди твердить, що українську діяльність за кордоном фінансують «імперіалістичні акули з Волстриту». Тому Радіо Свобода інформує наших земляків, хто в дійсності її фінансує.

В тих містах США, де існують більші поселення українців, діють відділи Товариства прихильників Української Народньої

Республіки. Їх завдання: плекати традиції українських визвольних змагань та організувати фонди серед українського громадянства на потреби Української Національної Ради. Головна управа цього товариства проголосила місяці січень-лютий — місяцями посиленої збірки національного податку. В минулому році створено низку нових відділів товариства і проведено широку акцію з метою стимулювати збірку національного податку 22-го січня. (Нагадаємо: 22-го січня 1918-го року в Києві Українська Центральна Рада проголосила четвертим Універсалом суверенність Української Народньої Республіки. Також 22-го січня, але рік пізніше, 1919-го року, в Києві на Софійській площі відбувся урочистий акт соборности, це значить — всі українські землі об'єдналися в межах Української Народньої Республіки).

9. 3. 1961.

Василь Олійник з Детройту вплатив на фонд побудови пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні суму чотири (4) тисячі доларів. Детройтський комітет для побудови Шевченкового пам'ятника пише з цього приводу: Василь Олійник 1919-го року приїхав до Сполучених Штатів із західних областей України. Йому тепер 71 рік. Важкою працею у фабриці та ошадністю він мав змогу придбати деяку готівку. Протягом усього трудовлюбивого життя він не забував ніколи ні про українську церкву ні про наші організації. Недавно він пожертвував одну тисячу доларів на українську вищу школу при парафії Гемтремк у Детройті. Василь Олійник тепер живе як пенсіонер, дістаючи пенсію сто п'ятдесят (150) доларів місячно. До того він тридцять (30) років працював при конвеєрі в автомобільній фабриці Крайслера. Він походить з села Кацемир Товмацького повіту. Кореспондентові українського щоденника «Свобода» в Нью-Йорку він сказав: «Шевченка я любив усе моє життя. Він гордість мого народу».

11. 6. 1961.

Українці у Британії зложили п'ять тисяч чотиреста (5,400) англійських фунтів на потреби Енциклопедії Українознавства. (Це становить понад п'ятнадцять (15) тисяч нових карбованців). Атанас Фіголь із Мюнхену, керівник фінансового відділу Наукового Товариства імени Шевченка, на запрошення управи Союзу Українців Великобританії, відвідав наші громади на британському острові. Він побував у двадцять двох (22) осередках з доповіддю про завдання української науки на чужині. Всюди серед наших земляків він зустрічав жваве зацікавлення справами Енциклопедії Українознавства. Виразом цього зацікавлення є п'ятнадцять (15) тисяч доларів на видавництво енциклопедії. Коли зважити, що тепер у Британії живе приблизно двадцять п'ять (25) тисяч українців, то це доказ великої жертвенно-

сти наших земляків в Англії. Наукове Товариство імени Шевченка продовжує працю над енциклопедією. Атанас Фіголь, директор видавництва Енциклопедії Українознавства повідомив, що закінчує друкувати шостий (6) том.

11. 6. 1961.

В Нью-Йорку в дискусійному клубі «Круглий стіл» відбулись дві доповіді з дискусією про «Світовий Конгрес вільних українців». Рік тому виринула думка влаштувати в Америці Світовий конгрес українців, що живуть поза межами комуністичного панування. Досі в тих колах, які пропагують цю справу, нема узгідненого погляду про характер і завдання конгресу. Дві доповіді в дискусійному клубі пролили дещо більше світла на це питання, бо обидва доповідачі, Дмитро Галичін і Степан Ріпецький, навіблиювали його з двох різних становищ. Перший репрезентував погляд Українського конгресового комітету у США, він стояв за те, що Світовий конгрес повинен мати маніфестаційний характер, щоб звернути увагу громадськості світу на українські справи. Другий був виразником тих кіл, які наголошують громадський характер конгресу. На його думку, конгрес повинен зайнятися проблемами виховання української молоді на чужині та справами української культури. А для українських маніфестацій можна використати Шевченкові святкування та відкриття його пам'ятників у США і Канаді. В дискусії, якою керував Євген Стахів, взяли участь Юліян Ревай, Іван Кедрин-Рудницький, Валентин Новицький та Гудовський. Всі дискутаннти були одної думки в наступному: справу світового конгресу треба основно обговорити в пресі і на громадських нарадах; конгрес не повинен мати маніфестаційного характеру, бо українці закордоном влаштовують маніфестацій забагато.

9. 3. 1961.

Член сенату Сполучених Штатів Томас Дадд назвав Радянський Союз «найбільшою тюрмою народів». Сенатор Дадд з Коннектикат, член демократичної партії, виступив з промовою в американському сенаті в зв'язку з українським національним святом 22 січня. Між іншим, сенатор Дадд висловив подив для українського народу за його оборону власних національних інтересів та спротив комунізмові. Він згадав теж, що в цьому спротиві згинули кілька мільйонів людей в Україні під час колективізації. Сьогодні навіть з радянської преси видно, що існує український спротив. Нав'язуючи до свята української державності, сенатор заявив: «Ми повинні сказати 35-ом мільйонам українців . . . , що ми їх не забули і що ми не погоджуємося з їхнім поневоленням. Ми впевнені, що сонце свободи для них знову засвітить. І прийде час, коли вони займуть, згідно з законом, те місце, яке їм належить серед інших суверенних народів світу».

М. Добрянський

В рамках Шевченківського Року українці у вільному світі продовжують відзначати 100-річчя з дня смерти Тараса Шевченка. Немає можливості назвати тут усі ті міста й оселі в десятках країн вільного світу, ні всі ті українські організації, в яких або вже відбулися, або далі відбуваються Шевченківські свята. Вшанування пам'яті Шевченка є навіть для найменшої української громади справою чести. Взагалі ж, можна без перебільшення сказати, що така популярна, щоросердечна і сповнена пієтизму форма вшанування пам'яті великого поета, як у випадку українського Тараса Шевченка, в країнах Заходу ніде не є знана. Данте, Сервантес, Шекспір, Гете чи Гюґо не можуть і прирівнюватися з погляду живучості, актуальності й безпосередньої зв'язаності з народом — до Тараса Шевченка. З огляду на велику численність святкувань за кордоном можемо в нашій хроніці відзначити тільки деякі, які заслуговують на окрему увагу.

Ще один випуск хроніки про Шевченківські святкування.

В рамках Шевченківського Року — Австралійський Відділ Наукового Товариства імени Шевченка влаштував перший на терені Австралії конгрес української вільної науки. Сесія конгресу, яка відбулася в Мелборні, в приміщеннях нещодавно збудованого Українського Народнього Дому, тривала три дні, від 12-го по 14-те травня. В почесній президії були: екзарх українців в Австралії і Новій Зеландії, греко-католицький єпископ Іван Прашко, український православний архієпископ Сильвестер та голова Союзу українських організацій Австралії, інженер Мирослав Болюх. В науковій частині конгресу голова австралійського відділу НТШ професор Павло Шулежко доповідав на початку про «Ювілейні Шевченківські святкування в Сполучених Штатах». Далі доповідали: отець доктор Петро Дячишин, генеральний вікарій української католицької церкви в Австралії, про «Релігійність Шевченка»; інженер Богдан Шемет, голова Української Громади в провінції Вікторія, про «Правну основу кріпацтва»; магістер Ірина Пеленська, заступник голови НТШ, на тему «Державницька думка в Шевченка»; доцент доктор Іван Рибчин про «Філософічно-світоглядіві скарби в поезії Шевченка»; професор Дмитро Ниченко — «Жінки й Тарас Шевченко». Крім доповідей, сесія конгресу розглянула питання публікацій в Австралії англійською мовою праць про Тараса Шевченка. Місцевий Шевченківський Комітет подбав також про мистецьку програму при закінченні сесії. Наступну сесію конгресу української вільної науки в Австралії вирішено відбутися в Сідней.

Однією з особливо помітних рис цьогорічних Шевченківських святкувань у вільному світі є те, що досліджування й відзна-

чання світової ваги Шевченка щораз глибше проникає у різні закордонні університети. Далеко не претендуючи на вичерпність, зареєструємо декілька подій у цій ділянці.

На початку березня в літературному клубі Еміліо де Менезес, при факультеті філософії Паранського університету, в місті Курітіба, Бразилія, був влаштований літературний вечір, присвячений творчості Тараса Шевченка. Доповідачем була студентка Паранського університету Оксана Борушенко.

13-го березня відкрито у великій залі Славістичного інституту при Сорбонському університеті в Парижі виставку творів і репродукцій картин Тараса Шевченка. Відомий славіст університету в Бордо, професор Жорж Люсіяні, автор книжки про Кирило-Методієвське Братство, подав при цій нагоді до відома, що підготовляє монографію про Шевченка. Однією з кульмінаційних точок Шевченківського тижня була французько-українська зустріч у великій залі «Сосієте де Жеографі». З'явилося понад двісті (200) осіб з інтелектуально-наукового й мистецького світу, в більшості професорів французьких високих шкіл; письменники, духовники, політики тощо.

(Про Шевченківський тиждень у Парижі була в українській програмі окрема стаття.)

6-го травня заходами Славістичного Колоквіюму при Славістичному семінарі Мюнхенського університету, Західня Німеччина, відбулася академічна зустріч для вшанування 100-річчя смерги Шевченка. У зустрічі взяла участь низка німецьких і українських науковців.

(Докладна вістка про це була подана давніше.)

7-го травня — відбулася в Філядельфії, в університеті штату Пенсильвенія, Сполучені Штати, Шевченківська академічна зустріч. Керівник Славістичного відділу Пенсильвенського університету, професор Альфред Сєнн говорив про актуальне значення Шевченківських святкувань. Професор слов'янських літератур у цьому ж університеті, Мєчислав Горглевич, доповів про «Шевченка в світовій літературі». Тему — «Шевченко і Америка» розгорнув професор Роман Смаль-Стоцький, з університету в Маркеті.

17-го травня, заходами Відділу Славістики в Манітобському університеті, Вінніпег, Канада, відкрили в головному будинку університетської бібліотеки Шевченківську виставку. Показано цілу низку експонатів, пов'язаних з життям і творчістю поета. Ця виставка, яка тривала до кінця травня, буде включена до значно ширшої загальної Шевченківської виставки, яка відбудеться у Вінніпезі літом цього року при нагоді посвячення пам'ятника Тарасові Шевченкові.

13-го травня відбувся врочистий Шевченківський концерт у місті Нью Брунсвік, в університеті Ратгерс, у штаті Нью Джерсі, Сполучені Штати. В концерті, який відбувся під музичним керівництвом професора Антона Рудницького, взяли численну участь американці й українці.

Український тижневик «Праця», який виходить у Курітібі, Бразилія, повідомив нещодавно, що Українсько-Бразильський Центральний Комітет виніс постанову про поставлення в Курітібі, штат Парана, пам'ятника Тарасові Шевченкові. В штаті Парана живе тепер близько дев'ятдесят (90) тисяч українців. Пам'ятник має бути, як пише «Праця» — «гідний поета та українців у Бразилії». В країні розпочалася підготовка до збірки фондів та проголошення конкурсу на пам'ятник.

Українці Аргентини гідно відзначили великим концертом 14-го травня, в столиці Буенос-Айрес, у театрі «Колісео» 100-річчя з дня смерті Тараса Шевченка. Концерт проходив під протекторатом Української Центральної Репрезентації в Аргентині. Реферат по-іспанському про значення Тараса Шевченка для України і людства виголосив професор університету в Буенос-Айресі, Анхело Батістеса. Аналогічний реферат по-українському прочитав професор Євген Онацький. Симфонічна оркестра державної радіостанції, «Радіо Насіональ», виступила з окремою «Святковою увертюрою». Мішаний хор Української Центральної Репрезентації виконав у супроводі цієї ж оркестри вперше в Аргентині кантату Миколи Лисенка на слова Тараса Шевченка «Бють пороги». Концерт, в якому взяла участь низка видатних аргентинських і українських солістів, мав повний успіх. Великий театр не міг вмістити прибулих українців та їх гостей — і представників інших національних спільнот у столиці Аргентини. Місцева аргентинська преса присвятила концертові багато місця, даючи йому найкращі рецензії та відзначаючи історичне значення Тараса Шевченка.

2. 7. 1961.

3. Пеленський

П'ять (5) тисяч учасників було на великій зустрічі Спільки Української Молоді Америки. Зустріч влаштували під гаслом «Свою Україну любіть» на літній оселі Спільки в Елленвіль у США. Зустріч була присвячена ювілею Тараса Шевченка та відзначенню 20-ої річниці подій 30-го червня у Львові. Зустріч розпочалась богослуженнями, що їх відправили православний та католицький священники. Головну доповідь виголосив Михайло Кушнір з Вашингтону, перед війною просвітянський діяч у Станіславі. Після його доповіді молодь, зібрану на зустрічі, вітали представники українських організацій та церков, були теж привітання від чужинецьких організацій та американських по-

літичних діячів. Після урочистої частини влаштовано спортові змагання; крім цього були виступи мистецьких самодіяльних гуртків, між ними сценічний монтаж, присвячений пам'яті Шевченка, що його виконало юнацтво Спільки з Філадельфії. Одночасно в цих самих днях (2-го—3-го вересня) у Чикаго відбулася зустріч Спільки Української Молоді західних штатів Америки. Зустрічню в Елленвіль керував Цебрій, а в Чикаго Яременко. 28. 9. 1961.

В п'ятницю 17-го листопада в Мюнхені (Західня Німеччина) почалася п'ята сесія Української Національної Ради. — Українська Національна Рада постала 48-го року за участі майже всіх більших українських політичних угруповань за кордоном. В цьому часі не приєдналася до Української Національної Ради лише гетьманська група; пізніше два партійні угруповання націоналістичного напрямку покинули Раду. — Теперішня, п'ята сесія Ради за час її існування, мала відбутися напочатку літа цього року. Сесію було відкладено, щоб дати змогу президентові Степану Витвицькому провести розмови з метою поширити політичну базу Ради. Було проведено три такі розмови. Наслідком розмов, одне з політичних угруповань, яке кілька років тому покинуло Раду, а саме Організація Українських Націоналістів під проводом Андрія Мельника, знову приєдналася до Української Національної Ради і бере участь у її теперішній сесії. Наступні політичні групи є тепер у складі Української Національної Ради: Українська соціалістична партія, Українське національно-демократичне об'єднання, Український національно-державний союз, Українська революційно-демократична партія, Організація українських націоналістів, Союз земель соборної України, Союз конструктивно-творчих сил і Українська селянська партія. 17. 11. 1961.

У п'ятницю в Мюнхені відбулось святочне відкриття п'ятої сесії Української Національної Ради. На порядку денному врочистого засідання були виступи голови Української Національної Ради Івана Багряного і президента Степана Витвицького, та привітання від організацій і громадських діячів. Перед відкриттям урочистого засідання, за чисельної співучасті гостей і представників громадянства, отець Палладій Дубицький православний парох Мюнхена та отець Іван Лескович католицький парох, прочитали молитви за український народ та за успіх нарад п'ятої сесії. Голова Української Національної Ради Іван Багряний у вступному слові вітав український народ на батьківщині. Він сказав, що Українська Національна Рада черпає сили для своєї праці з прагнень нашого народу визволитись із колоніальної залежності і стати вільним господарем своєї долі. Дух епохи це дух ліквідації колоніалізму. Цей дух найсильніший

в імперії СРСР, — підкреслив у своєму виступі Іван Багряний. Президент Степан Витвицький розпочав свою промову від ствердження, що в нашу добу визволяються навіть народи, які споконвіку не знали власного державного життя. Український народ — народ з тисячолітньою історією та культурою — важко змагається за своє право і вірить у свою перемогу. Президент Витвицький сказав: завдання Української Національної Ради — зв'язати українські визвольні змагання з великими демократичними рухами сучасної доби. На святочному відкритті п'ятої сесії він закінчив свій виступ закликом до української громадськості на Заході, щоб вона наполегливо вивчала умови життя українського народу на батьківщині. На закінчення президент Витвицький сказав: «Висловлюємо подив і глибоку вдячність нашому народові в Україні, схилиємо голову перед його героїзмом і шлемо йому гарячий привіт». Головні теми на порядку денному п'ятої сесії Української Національної Ради такі: звіт голови Національної Ради, звіт з діяльності Виконавчого Органу та дискусії і визначення напрямних праці на майбутнє.

18. 11. 1961.

В Мюнхені закінчилась у четвер, 23-го листопада, після шістьох днів нарад, п'ята сесія Української Національної Ради. Сесія Ради вислухала доповідь голови Української Національної Ради Івана Багряного про працю президії Ради і звіт голови Виконавчого Органу Української Національної Ради Миколи Лівицького про діяльність Виконавчого Органу Ради за останні чотири роки. Після проведення дебатів над звітами, сесія прийняла ці звіти до відома. Новим головою Української Національної Ради був обраний інженер Осип Бойдуник. П'ята сесія Української Національної Ради продовжила конституційні повноважності президента доктора Степана Витвицького, на дальших чотири роки. Заступником президента обрали попереднього голову УНРади, Івана Багряного. Всилу своїх повноважень президент Степан Витвицький покликав на посаду голови Виконавчого Органу Української Національної Ради — Миколу Лівицького. П'ята сесія Української Національної Ради схвалила низку резолюцій, які з'ясовують сучасне становище в Україні та визначають напрями дальшої визвольної політики Української Національної Ради.

24. 11. 1961.

Інша форма звітування про українське життя в некомуністичному світі це листи, репортажі та інтерв'ю наших кореспондентів.

М. Донченко

СЬОМИЙ КОНГРЕС АМЕРИКАНСЬКИХ УКРАЇНЦІВ

20, 21-го та 22-го лютого ц.р. в столиці Сполучених Штатів відбувся сьомий з'їзд Українського Конгресового Комітету Аме-

рики. Напочатку хочемо коротенько познайомити з діяльністю цієї найбільшої, поза межами України, — української національної спільноти.

Від початків українського поселення, що сягає в 1880-ті роки, від малих гуртів, церковних громад та перших товариств — ця спільнота прагнула до ширших об'єднань і координування своєї праці. Завершенням цього процесу був 1940-ий рік. Того року створено спільну політично-громадську репрезентацію — Український Конгресовий Комітет Америки. В організаційній системі цього комітету діють близько шістдесятьох крайових установ, тисячу сто місцевих організацій, а також сто двадцять відділів комітету. Одним з головних завдань Українського Конгресового Комітету є систематичне інформування Америки та вільного світу про справи українського народу, поширення правди про Україну.

Таке завдання Український Конгресовий Комітет Америки виконує своїми публікаціями в англійській мові: журнали «Український кварталник» і «Український бюлетень», та низка книжок, що їх комітет видає і поширює в цій країні та поза нею.

Політично-інформативну працю, яка має поширювати знання й розуміння справ України, Український Конгресовий Комітет проводить також організуванням доповідей, демонстрацій та виготовленням відповідних меморіялів і звернень до наукового та господарського світу.

Одне з головних завдань, якому комітет присвячує особливу увагу, є українське шкільництво. При конгресовому комітеті існує шкільна рада, як центральна установа, що видає справами українського шкільництва у Сполучених Штатах. Напочатку цього шкільного року почалося навчання в шістдесятьох школах, що ними керує Шкільна Рада. В цих школах навчається понад п'ять тисяч дітей і викладають двісті кваліфікованих педагогів. Викладають такі предмети: релігія, українська мова, українська література, українська історія, географія України, її природа, українська культура, співи та інше. Шкільна Рада видала досі вісімнадцять шкільних підручників. Вона постачає ці підручники також і в школи українознавства в Європі, Австралії, Канаді та Південній Америці.

Вся ця робота Українського Конгресового Комітету проводиться засобами Українського Народного Фонду, тобто жертівністю самих громадян української спільноти. Від початку заснування в 1949-му році дотепер Фонд зібрав близько одного мільйона американських доларів.

Це — про Український Конгресовий Комітет Америки. А тепер дещо про сьомий з'їзд цього комітету. З'їзд попередила пресова конференція, на якій голова комітету, професор вашінгтонського університету Лев Добрянський інформував представників

преси про мету і завдання сьомого з'їзду, що розпочав свою працю наступного дня. З'їзд відкрито відспіванням американського та українського національних гімнів. Після того мандатна комісія ствердила, що присутні 332 делегати, які репрезентують українську громаду з усіх закутин великої американської землі. Привіти і побажання для конгресу американських українців надійшли м. ін. від Виконавчого Органу Української Національної Ради, від віце-президента Сполучених Штатів Ніксона, діючого державного секретаря Гертера, провідника демократичної більшості в американському сенаті Джансона та низки губернаторів, сенаторів та конгресменів, як також і від низки представників інших національних груп.

З усними привітами виступила низка визначних американців, приятелів України. Першого дня конгресу делегати слухали звітні доповіді членів Екзекутиви і провели над ними дискусію. Наступного дня відбулася політична доповідь професора університету Романа Смаль-Стоцького і організаційна доповідь редактора Василя Мудрого. Під кінець з'їзду обрано нові керівні органи комітету на чолі з проф. Левом Добрянським, як головою, і Дмитром Галичином, як президентом.

Треба відзначити участь американських сенаторів і конгресменів у з'їзді. Їхні виступи на конгресі американських українців доводять, що справи України, її доля і національні прагнення нашого народу стають предметом щораз більшого зацікавлення з боку провідних діячів у вільному світі.

18. 3. 1959.

С. Стенич

В рамках щотижневих пересилань «Життя українців у вільному світі» подаємо лист нашого кореспондента з Вінніпеґу про

ШОСТИЙ КОНГРЕС УКРАЇНЦІВ КАНАДИ

У Вінніпезі відбувся шостий Конгрес Українців Канади. Кожний конгрес скликає Комітет Українців Канади (КУК). Це важлива політична подія не тільки в житті самих українців Канади, а й їхніх канадських співгромадян. Свідчить про це факт, що найвищі державні достойники і державні мужі Канади прибувають на конгрес з привітаннями. Так і цього разу зі столиці держави, Оттави, прибув прем'єр Канади Жан Діфенбейкер. Він приїхав у супроводі українських послів до федерального парламенту і сенаторів. Прибув прем'єр Манітоби Даф Раблін, у супроводі українських послів до Манітобського парламенту. Прибули також українські послы до провінційних парламентів у Саскачевані і в Альберті.

Це свідчить про те, як правлячі кола Канади оцінюють питому вагу українців у цій країні і визнають їхній незаперечний

вклад у розбудову Канади. Це свідчить також про велику рівноправність і толеранцію, що панує в Канаді. Зворушливий був момент, коли найвищі канадські державні достойники, вперше в історії Канади, починали свої привітання по-українському. Так, прем'єр Діфенбейкер почав свою промову словами: «Пані і панове! Мої приятелі!» За ці слова присутні влаштувати йому гарячу овацію і наприкінці промови відспівали традиційне українське многоліття.

Привітальні промови прем'єра Діфенбейкера і лідера опозиції Лестера Пірсона на шостому конгресі КУК набрали вже міжнародного розголосу. В неділю, 12-го липня увечорі, канадське радіо і телебачення подали їх як важливі політичні заяви. В цих заявах було сказано, що вільний світ не віддасть народів, що перебувають поза залізною заслоною і зокрема Західного Берліну на поталу комуністичного тоталітаризму. Ці заяви були зроблені ще напередодні відновлення женевської конференції міністрів закордонних справ.

Конгрес відбувся під знаком святкування 250-их роковин Мазепинського року, який, як сказано в преамбулі до конгресових резолюцій, «засвідчив бажання українського народу перед цілим світом, що він прагне бути сувереном у своїй країні».

В конгресі брало участь понад 600 учасників, які репрезентували двадцять шість краєвих організацій, зфедерованих у Комітеті Українців Канади. Закінчився конгрес у неділю 12-го липня величавою маніфестацією на честь гетьмана Мазепи. Маніфестація відбулася в найбільшій залі Вінніпегу в так званій «Міській аудиторії», за участі понад чотирьох тисяч осіб. Там промовляв лідер опозиції, колишній міністер закордонних справ Канади Пірсон. В концертній частині виступав великий український мішаний хор у складі понад сто осіб.

Головою Комітету Українців Канади знову обрано священика д-ра Василя Кушніра. Першим заступником голови КУК обрано редактора Івана Сирника, а генеральним секретарем пана Сарчука. Через те, що до складу Комітету Українців Канади тепер включилося більше організацій, змінено децю його статут і склад Президії КУК збільшився. Загальне враження з конгресу надзвичайно позитивне.

29. 7. 1959.

Українська редакція дістає від свого відділу в Нью-Йорку щотижня репортаж про актуальні проблеми у США чи на терені ОН, а крім того кореспонденції з українського життя. Коли трапляються там особливі події, тоді з Нью-Йорку приходять репортажі частіше. Під час перебування делегації прем'єрів радянських республік кореспондент української редакції звітував майже щодня.

М. Донченко

Подаємо репортаж нашого нью-йоркського кореспондента

ПРО ПЕРЕБУВАННЯ СОВЕТСЬКОЇ ДЕЛЕГАЦІЇ В АМЕРИЦІ

П'ять прем'єр-міністрів союзних республік Советського Союзу і сім голів виконавчих комітетів обласних рад розпочали свої відвідини Сполучених Штатів, зупинившись на два дні у найбільшому місті цієї країни, Нью-Йорку.

Прем'єр-міністри репрезентують уряди советських республік: Російської Федерації, України, Казахстану, Грузії і Азербайджану. Україну репрезентує голова Ради міністрів Никифор Кальченко. Керівники обласних рад представляють Московську, Ленінградську, Сталінградську, Омську, Вітебську і Ташкентську області.

За час свого дводенного побуту в Нью-Йорку советська делегація відвідала Об'єднані Пації, міську управу, нью-йоркський університет, музей Гогенгайма і губернатора штату Нью-Йорк.

Як же виглядає ця екскурсія советських адміністраторів? Як про них пише американська преса? Поперше, голова делегації Дімітрій Полянський, прем'єр-міністр Російської Федеративної Республіки, ще ні разу в своїх виступах до цього часу не згадав, що делегація складається з міністрів окремих урядів різних союзних республік. Ні один з прем'єр-міністрів, крім Полянського, не відповідає на запитання журналістів, не ініціює розмов і не вступає в полеміку.

Дімітрій Полянський відповідає колективно за всіх, а решта делегатів, включно з українським головою Ради міністрів, реагують колективно; тобто сміються колективно, якщо Полянський сміється; хмуряться колективно, якщо Полянський хмуриється і мовчать колективно, якщо Полянський мовчить.

Під час відвідин нью-йоркського університету советською урядовою делегацією, група американських студентів виявила бажання вступити в розмову з головою Ради міністрів Казахської республіки Кунаєвим і головою українського советського уряду Кальченком, що опинилися в останньому ряді советської групи, коли вона зайшла до студентського будинку. Не встигли студенти промовити кілька слів до Кальченка і Кунаєва, як до них підступив представник советського посольства в Вашингтоні і попросив студентів скеровувати всі свої запитання до голови делегації Дімітрія Полянського, говорячи: розмови поодиноці можуть створити замшання. Звичайно, що студенти залишилися невдоволеними, і більше не пробували встрявати в розмову з рядовими головами урядів союзних республік Казахстану й України.

З цього виявляється картина, що начальство в особі Дімітрія Полянського говорить, а рядові прем'єри слухають і підтакують.

В зв'язку з тим деякі студенти нью-йоркського університету за-

лишилися з думкою, що ця поїздка голів урядів союзних республік не допоможе американцям познайомитися з окремими народами Советського Союзу. Зрештою дотепер не видно, щоб цього дуже хотів голова делегації советських прем'єр-міністрів Дімітрій Полянський.

2. 2. 1960.

М. Донченко

Минув перший тиждень із запланованого тритижневого перебування советської урядової делегації у Сполучених Штатах Америки. До складу советської делегації входять, як відомо, п'ять прем'єр-міністрів советських республік: Російської Федеративної Республіки, України, Грузії, Казахстану й Азербайджану. Вони офіційно представляють під час подорожі по Сполучених Штатах свої народи, зокрема український прем'єр Никифор Кальченко репрезентує 40 мільйонове населення України. Але й дотепер, упродовж цілого тижня перебування в Америці, український прем'єр не виступив ще ні разу ні з якою заявою. Так само, під час зустрічей з представниками американського суспільства, мовчать і прем'єр-міністри Казахстану, Азербайджану та Грузії. Усіх колективно репрезентує прем'єр-міністер Російської Федеративної Республіки, Полянський.

Упродовж тижневого перебування советської делегації в Сполучених Штатах американська громадськість збагнула, що вона має справу з урядовцями, з функціонерами, а не з головами урядів окремих союзних республік-держав. Добрим прикладом цього може послужити такий факт.

У четвер, 4-го лютого, советська делегація перебувала в місті Міямі, у штаті Флорида. Там стався один багатомовний випадок, про який я розповім детальніше. Українець, повоєнний емігрант, Теодор Красносельський, що походить із Львівщини, а тепер мешкає в місті Міямі, прийшов у готель Макалестер, де мешкали советські гості і мав там 15-хвилинну розмову з прем'єр-міністром Никифором Кальченком. Українець-емігрант просив голову українського радянського уряду допомогти йому вивезти з України з Львівської області його стареньку безпомічну матір Теклю Красносельську. Її син вже кілька років робить заходи про виїзд матері до Америки. Але не має успіху, хоч американський уряд вже видав візу на в'їзд його матері до Америки. Я хотів поговорити телефоном з Теодором Красносельським, але не застав його дома. Тому на мої запитання відповідала його дружина, американка кубінського походження. Я запитав її, чи вона певна, що матір Красносельського хоче виїхати з України. Вона заявила: «Так, ми маємо листи від матері мого чоловіка, у яких вона фактично благає вивезти її із Советського Союзу». На моє запитання, чи дружина Красносельського, аме-

риканка, справді бажає приїзду своєї свекрухи з України, відповідь її була така:

(Стрічка англійською мовою).

О так говорить американка: «Я дуже хочу. Я хотіла б перевезти всю його родину, якби могла, бо мій чоловік дуже турбується долею своєї матері в Україні».

В дальшій телефонічній розмові пані Красносельська з Міями повідомила, що її свекруха в Україні вже безліч разів зверталася до советського уряду, але їй постійно відповідають: прийдіть завтра. Отож, користуючись нагодою перебування голови українського радянського уряду, Кальченка, в Міямі, Теодор Красносельський звернувся до нього за допомогою. «Що ж відповів на це Кальченко» — запитую телефоном дружину Красносельського.

Пані Красносельська говорить, що Никифор Кальченко по-радив її чоловікові написати до советського посольства у Вашингтоні і вони зроблять все, щоб випустити матір Красносельського з України. Далі пані Красносельська повідомила, що в розмову між її чоловіком і Никифором Кальченком вступив голова уряду Російської Федеративної Республіки, Дімітрій Полянський, і заявив (цитую): «Ми випустимо його матір, батька, брата, сестру і всіх, кого він хоче звідти вивести». Пані Красносельська не певна, чи Полянський сказав це серйозно, бо сказавши це, він іронічно посміхнувся. Це сталося в місті Міямі, штат Флорида, 4-го лютого. Такий факт показує, що голова українського уряду не має жадного голосу і не вирішує важливих справ сам, а що за нього їх вирішує Дімітрій Полянський. Цей факт значний з точки погляду ваги і прав українського уряду в Києві.

6. 2. 1960.

М. Донченко

Советська делегація голів урядів п'яти союзних республік і семи голів облвиконкомів перебуває в Сполучених Штатах уже два тижні. За цей час гості познайомились з багатьма відтинками американського життя — сільським господарством, фабриками і заводами, будинками відпочинку, бібліотеками, учбовими закладами.

Як же реагують советські державні діячі на те, що вони бачать в Америці? Дуже часто советські гості устами голови уряду Російської Федеративної Республіки, Полянського, відкрито критикують певні явища в американському житті. Наприклад, недоліки вивчення російської мови в школах, хоч американці не вважають це великим недоліком.

Перебуваючи на фабриках і заводах, що продукують товари широкого вжитку, советські діячі часто кажуть: «О, і в нас це є, але ми робимо це краще, у нас все краще».

Відвідуючи школи, гості говорять: «Ваші шкільні підручники погані, необ'єктивні», тобто американські книжки про Советський Союз.

Прем'єр-міністр РСФСР безплатно розповсюджує советські книжки по американських школах і всюди твердить, що советські книжки об'єктивні. Американці не забороняють розповсюджувати Полянському советські книжки. Але при нагоді нагадують членом делегації, що такого привілею американці не мають, коли їдуть до Советського Союзу і що на американській виставці в Москві минулого року советський уряд не допустив багато американських книжок для огляду відвідувачами виставки. Такі факти, на думку американців, перешкоджають культурному обміну або дають змогу одній стороні пропагувати свої ідеї і не допускати чужих ідей. Адже культурний обмін мусить полягати в тому, що кожна сторона щось дає і щось запозичає. Американці дивляться на цю справу дуже просто: якщо советський уряд і комуністична партія готові пропагувати комунізм в Америці, то Америка готова пропагувати персоналізм, демократизм, свободу людини і свободу думки в Советському Союзі.

Американці кажуть: чому ми повинні вірити на слово советським офіційним особам про прекрасне життя під комунізмом? Дайте нам змогу подивитися на все своїми очима. Чому громадяни різних советських республік повинні читати про Америку тільки те, що написано під контролем уряду й партії? Американці заявляють: дайте людям Советського Союзу можливість читати про нас і з інших джерел. Дозвольте рядовим людям приїжджати до нас, не лише високим партійцям. Американські вимоги видаються природними, особливо на тлі випадку, що стався тут кілька днів тому. А сталося ось що.

У місті Чарлстон американці закидали советських діячів питаннями про Советський Союз. Прийшла черга і на питання про концтабори в Сибіру. Голова Омського облвиконкому і член Верховного Совету РСФСР — Сергей Ладельщіков сказав, що він сам із Сибіру, що за царських часів там справді було багато політичних засланців, ворогів режиму. Хтось запитав, чи в Сибіру і зараз є концтабори. Ладельщіков категорично запевнив, що тепер нема. Випадок хотів, що 8-го лютого, коли советська делегація перебувала в місті Спрінгфілд, учителька Літа Грабіклес, що походить з Литви, звернулася до голови делегації Полянського. Вона просила вплинути на те, щоб її старих батьків випустили з концтабори в Омську, де вони сидять уже дванадцять років, і дозволили приїхати до Америки. Замість конкретної обіцянки Полянський порадив звернутися в тій справі до советського посольства у Вашингтоні. Але в американській пресі поширилась вістка про наявність концтаборів у Омську,

де, як казав раніше голова Омського облвиконкому, концтаборів нема. Учителька Грабіклес довела документами, що там концтабір є. Фактів вигадками не затреш.

Після подібних випадків у багатьох американців виринає сумнів чи можна вірити прем'єр-міністрам союзних республік та головам облвиконкомів, коли вони оповідають в Америці про щастя народних мас Советського Союзу, мас, які за виразом Никитина Кальченка — прем'єр-міністра Української Радянської Республіки, готові пролити свою кров за комунізм.

13. 2. 1960.

М. Донченко

Микола Донченко, наш кореспондент з Нью-Йорку, інформує про перебування советської делегації у Сполучених Штатах. Подаємо його репортаж.

Впродовж дводенного перебування у місті Бісмарк, штат Північна Дакота, советська делегація ознайомилася з історією і географією міста. Губернатор штату Північна Дакота Дейвіс розповів делегатам, що в його штаті проживають емігранти, люди сорока різних національностей, і що багато з них володіють своєю рідною мовою краще, ніж англійською.

Це стосується передусім групи німецьких колоністів із України, діти яких і в другому поколінні розмовляють українською мовою. Голова советської делегації Полянський запитав губернатора Дейвіса, чи рідні мови національних груп у штаті Північна Дакота вивчаються в американській школі? Почувши у відповідь, що національні мови вивчають у школах, як мови чужоземні, бо мовою Америки є мова англійська, Полянський вдав із себе обуреного: «Я не розумію, чому рідна мова вивчається як чужоземна мова, рідна мова, мовляв, мусить бути головною, а англійська — другою».

Губернатор штату північна Дакота Дейвіс пояснив делегатам, що державною мовою Америки являється мова англійська. До Америки приїздять представники народів усього світу. Користуючись демократичними свободами, багато національних груп продовжують плекати свою рідну мову та культуру. Однак, Сполучені Штати — це не покраяна на шматки країна. Там, де громадянин Америки виступає як представник американського народу — там він користується англійською мовою, мовою американського народу.

Голова советської урядової делегації Дімітрій Полянський залишився невдоволений з відповіді. Хоч і йому, і голові уряду Української РСР та інших республік відомо, що, наприклад, у Казахстані, де тепер перебувають сотні тисяч переселенців із інших республік СРСР, діти українців, білорусів, литовців та інших — взагалі не вивчають рідної мови навіть як другорядної мови.

17. 2. 1960.

Донедавна український та білоруський кореспонденти в Нью-Йорку працювали незалежно один від одного. Від червня 1961 р. вони узгоджують свою працю, щоб не говорити про цю саму тему. Таким чином українська редакція має змогу вжити теж білоруський репортаж, а білоруська — український.

М. Донченко

Як кожного тижня в цю пору, подаємо репортаж нашого нью-йоркського кореспондента про актуальні справи у Сполучених Штатах. Сьогодні Микола Донченко говорить на тему:

ПРЕЗИДЕНТ АЙЗЕНГАУЕР І ДОКТРИНА МОНРО

Президент Айзенгауер закінчив свою офіційну подорож по країнах Південної Америки. Як ми повідомляли минулого тижня, Айзенгауер зробив у Бразилії історичну заяву, в якій виклав принцип невтручання будь-якої держави у внутрішні справи американських держав. Нема сумніву, що президент мав на увазі активні залицяння Советського Союзу до Куби та інших малих країн західньої півкулі, — залицяння разом з пропагуванням мирного співіснування. Президент мав також на увазі підривному діяльність, поширювану на цій півкулі советськими агентами і місцевими комуністами.

Необхідно підкреслити, що принцип оборони західньої півкулі від іноземних втручань не новий в американській закордонній політиці. Його було викладено в 1823-му році в доктрині Монро. В зв'язку з чим виникла доктрина Монро і що вона собою уявляє?

Доктрина Монро це історичний документ Сполучених Штатів. Вона є частиною послання до Конгресу, що його зробив п'ятий президент цієї країни Джеймс Монро в 1823 році. Принципи доктрини висловлені в двох параграфах послання президента Монро. Есенція доктрини Монро в таких словах (цитую): Сполучені Штати заявляють, що всяку спробу європейських країн поширити їхню систему на будь-яку частину цієї півкулі, ми вважатимемо загрозою нашому мирові і безпеці. Далі в доктрині Монро говориться, що Сполучені Штати вважають неможливим дивитися з байдужістю на втручання в справи західньої півкулі в будь-якій формі. Це основна думка доктрини Монро і це основа політики Сполучених Штатів щодо західньої півкулі протягом півтора століття.

В наслідок чого виник цей документ?

З одного боку доктрина Монро це була відповідь Іспанії, що старалася різними способами знищити уряди новостворених незалежних республік у Південній Америці, які були колоніями Іспанії перед виборенням собі незалежності. Отже Америка ще в 19-му столітті стала в обороні малих народів західньої півкулі

З другого боку доктрина Монро була американською відповіддю російській імперії на її територіяльні посягнення в північній Америці. У 1821-му році російський імператор видав указ про заборону мореплавства і риболовства громадянам всіх інших країн, крім Росії, в ста милях від північно-західнього берега північної Америки. Американський уряд своєчасно зрозумів це як російські колоніальні претенсії на західній півкулі і вислав ноту, в якій говорилося — (цитую): **Сполучені Штати не дадуть права Росії на будь-які територіяльні посягання на цьому континенті.** (Кінець цитати).

Це було в 1823-му році, незадовго перед офіційним президентським проголошенням доктрини Монро і затвердженням її Конгресом Сполучених Штатів. Таким чином доктрина Монро стала не лише президентською проклямацією, а також актом Конгресу, на який кожний президент Сполучених Штатів має право покликатися у випадку загрози безпеці країни. Отже доктрина Монро стала принципом збереження безпеки всього континенту. І президент Айзенгауер покликався на цей принцип тепер, коли південно-американським країнам загрожує небезпека втручання Советського Союзу в їхні справи. Цікаво, що президент Сполучених Штатів підкреслив принцип доктрини Монро саме під час свого перебування в Південній Америці. Своєю заявою він повторив історичне запевнення, що Америка оборонятиме незалежність і територіяльну недоторканість своїх сусідів, з якими Америка живе в згоді від часу проголошення їх незалежності від чужого панування майже півтора століття тому.

Америка була першою країною, що визнала незалежність Бразилії в 1824-му році, і Айзенгауер знайшов потрібним повторити принципи доктрини Монро, саме перебуваючи в столиці Бразилії. В цьому факті можна вбачати незвичайну важливість заяви Айзенгауера щодо чийого будь втручання у внутрішні справи південно-американських республік.

5. 3. 1960.

М. Донченко

ПРО РАСОВІ ПАРАДОКСИ У СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ

На півдні Сполучених Штатів, де живе більшість американських негрів, знову появилися расові неспокої. Минулого року в дев'ятох штатах Півдня відбувалися демонстрації негритянських студентів проти розподілу ресторанів на білих і негрів, демонстрації проти традиції білих відокремлюватися від чорних. У цих минулорічних демонстраціях взяли участь негри-студенти з сорока високих учбових закладів.

Теперішня демонстрація на Півдні відрізняється від минулорічної, між іншим, тим, що в ній на боці негрів беруть участь

також деякі білі студенти, яких турбує несправедливість супроти негрів. Расова проблема існує в південних штатах ще з часу американської громадянської війни сто років тому, коли президент Лінкольн проголосив емансипацію негрів, що до того часу були в становищі рабів. Деякі крайньонастроєні білі, глибоко свідомі своєї раси, ніколи не прийняли закону про рівність рас, вважаючи людей з чорною шкірою нижчою расою. Існує також інша категорія білих, які визнають негрів за рівних, але в той же час не бажають тісного співжиття з неграми; не хочуть, щоб їх діти, наприклад, сиділи за одною партою з негритянською дитиною. Є і третя категорія білих американців — це ті, більшість яких живе в Північних Штатах і які активно виступають за рівноправність негрів.

Коли в Америці є країні расисти, які не визнають негрів рівними собі, не бажають сидіти з ними за одним столом чи разом з ними їхати в автобусі, то в Америці є також білі антирасисти, які пропагують і практикують тісне співжиття з неграми, включно з міжрасовим подружжям.

Проблема відносин між білими і неграми Південних Штатів набрала особливо гострого характеру після постанови Верховного Суду Сполучених Штатів у 1954-му році, про неконституційність поділу шкіл для білих і для негрів. З того часу негритянська інтелігенція в Америці, за допомогою ліберальних білих діячів північних штатів, повела наступ проти несправедливості у расових відносинах на Півдні.

Характерно, що такі демонстрації виникли в штаті Алабама, в тому ж самому штаті, де три роки тому був організований неграми автобусний бойкот. Тоді негри відмовлялися вживати автобуси як засіб транспорту, бо місця в автобусах були розділені на місця для білих і окремі місця для негрів. Цього разу негри не бойкотують а демонстративно сідають в автобуси, щоб їхати разом з білими. І цього разу до негрів приєдналися деякі білі студенти. З цього видно, що змагання за конституційні права негрів мають здобутки.

Багато людей ставлять питання: як можливий такий великий парадокс? Америка країна емігрантів, країна суміші багатьох рас, релігій і культур. Америка країна, що від початку своєї історії приймала на свою землю знедолених і переслідуваних протягом століть. Америка — символ свободи для багатьох людей, в тому числі для нашого Шевченка. І при тому Америка країна де відбуваються расові конфлікти.

Щоб зрозуміти, як можливий такий парадокс, треба звернутися до конституції. Вона не дає права центральному урядові втручатися в закони окремих штатів. А деякі штати мають закони, яких расовий поділ — основа співжиття між чорними і білими. Президент не в силі переступити конституційних об-

межень і поширити адміністративну владу центрального уряду на окремі штати. Американці вважають цей пункт великим плюсом своєї конституції; і якби в Америці не було різниці рас, то обмеження президента вважали б досконалим. Президент робить моральний тиск у питанні расових різниць і вибухів. І післяв федеральну поліцію для охорони негритянських демонстрантів. Але він не має права покарати, наприклад, губернатора штату, в якому практикується расова нетерпимість. Справа в тому, що наказом в американських умовах вирішити справи не можна. Конституційний поділ уряду на законодавчий, виконавчий і юридичний не дозволяє президентові адміністративного свавілля. Американці свідомі, що на їх країну пильно дивиться світ. Одні шукають в неї оборони, інші гостро критикують її. Американці знають, що расові конфлікти останніх днів в Алабамі шкодять американському престижеві в світі. Але ні одна молода країна, а Сполучені Штати — це країна молода, не може вирішити всіх великих проблем раптово. Особливо тоді, коли її існуванню загрожують зовнішні тоталітарні сили.

Не дивлячись на це, громадська думка американців сьогодні категорично промовляє за необхідність позитивного вирішення расової проблеми. В цьому видно прогрес. Наприклад, коли ще недавно негри працювали лише на малозначних роботах, то сьогодні негри часто займають високі пости — в урядових організаціях і в промислових підприємствах.

27. 5. 1961.

М. Донченко

ПРЕЗИДЕНТ КЕННЕДІ ЗВІТУЄ ПЕРЕД НАРОДОМ ПРО ЗУСТРІЧ З ХРУЩОВИМ

Кілька годин після свого повернення з Європи, де він мав наради з де Голем, Хрущовим і Мекмілленом, президент Кеннеді виступив на телебаченні і дав півгодинний звіт із своєї поїздки американському народові. Ясно, що це не був повний переказ усіх розмов з двома союзними Америці державними діячами і з Хрущовим. Кеннеді лише передав у загальних рисах, які проблемами було в розмовах порушено.

Найбільшу частину своєї телевізійної доповіді Кеннеді присвятив його дводенній розмові з Микитою Хрущовим. Як відомо, це була перша зустріч нового американського президента з головою Ради міністрів Радянського Союзу. Кеннеді заявив, з приводу цієї зустрічі, що вона являла собою «повний і відвертий обмін поглядами на теми, що розділяють наші країни». Два дні нарад були тверезі дні для обох діячів. Кеннеді повідомив своїх співгромадян, що ні один з голів держав не губив терпіння, не був неввічливим, не було в розмовах погроз чи ультиматумів; що не

було плановано і не було прийнято важливих рішень, що ніякого ефективного прогресу не досягнуто. Єдиний пункт, на якому зійшлися Хрущов і Кеннеді — це той, що один і другий бажають неутрального Лаосу. І президент висловив сподівання, що в цьому питанні буде досягнуто прогресу. До речі, не зважаючи на це, комуністичний наступ в Лаосі продовжується і в зв'язку з тим в Америці вважають, що хтось не бажає неутрального Лаосу.

Слово «неутралітет» дістало нове зафарбування останнім часом, особливо після цієї наради двох великих. Хрущов признався Кеннеді, що він не вірить у те, що окремі люди можуть бути неутральними і тому неутральна контрольна комісія по роззброєнню неможлива. І тому, в свою чергу, переговори в Женеві в справі роззброєння зайшли в глухий кут.

Кеннеді, в зв'язку з тим, зробив висновок, що надії на припинення атомових випробувань, надії на скорочення озброєнь зазнали серйозного удару. Але, не зважаючи на це, американці не відкликають свого пропонуваного договору в питанні роззброєння. Хрущов також заявив Кеннеді, що комуністи не визнають неутралітету генерального секретаря Об'єднаних Націй. І тому тиск проти цієї організації з боку комуністів посилиться. Як відомо, Хрущов вважає, що рішення Об'єднаних Націй можуть бути об'єктивні тільки в тому випадку, коли комуністичний бльок матиме право вета в усіх рішеннях генерального секретаріату.

Президент у своєму телевізійному виступі вияснив американцям, що «совети і ми — одні і ті самі слова розуміємо по-різному». Він має на увазі такі слова, як війна, мир, демократія і воля народу. Кеннеді сказав: «Ми маємо цілком відмінні погляди на те, що правильно і що неправильно, що таке внутрішня справа, і що таке агресія. І понад все наші концепції, що таке світ і куди він іде, — цілком відмінні. Ми віримо в систему національної свободи і незалежності. Він, Хрущов, вірить в поширення і динаміку світового комунізму». Кінець цитати.

Хрущов і Кеннеді обмірковували питання війни. Наприклад: Хрущов передбачає тріумф комунізму в новонароджених країнах, гадає, що дальші революції поневолених народів будуть комуністичними революціями, що їх Кремль буде підтримувати; і тому відкрита агресія з боку Кремля, мовляв, непотрібна.

Важливе те, що Хрущов обіцяє підтримку визвольних революцій лише в тому випадку, коли вони будуть комуністичними революціями. У цьому Хрущов послідовний лєнінець. Лєнін робив різницю між так званою справедливою, святою війною і військовою агресивною, злочинною. На думку Лєніна, як відомо, злочинна війна — це та, яку ведуть (цитую) «експлуататорські класи з метою зміцнення своєї класової влади; і оборотність у такій війні, тобто оборона власної країни, це гола зрада соціалізму.

Якщо війну веде пролетаріят після перемоги над буржуазією в своїй країні, і якщо він веде війну — каже Ленін — з метою зміцнення і поширення соціалізму, така війна справедлива і свята». Так писав Ленін.

Питання так званої справедливої війни, доброї війни, якщо зло можна вважати добром, порушив Хрущов у Відні і обіцяв підтримку такої соціалістичної війни. Кеннеді не ділить війн на добрі і злі, як також не погоджується з Хрущовим, що майбутнє належить комунізму. Він заявив після розмови з Хрущовим (цитую): «Я вірю твердо, що час доведе, що комуністична теорія неправильна, що свобода і незалежність і самовизначення — це майбутнє людини, а не комунізм». Кінець цитати.

10. 6. 1961.

Під час Генеральної Асамблеї ОН, на якій виступав Хрущов, було в українській програмі часто і по два коментарі денно з нарад в ОН. Один з них звітував про виступ прем'єра Канади. Радіо Свобода присвятило особливу увагу промові прем'єра Діфенбейкера в ОН, подаючи багато разів в українській програмі її текст, також в оригінальному звучанні.

Ю. Гайдар

ПРЕМ'ЄР КАНАДИ ГОВОРИТЬ В ОН ПРО «ВОЛЕЛЮБНИХ УКРАЇНЦІВ»

У вівторок після обіду Генеральна Асамблея заслухала промови представників Тайланду, Польщі, Парагваю. Від Польщі промовляв Гомулка. Його виступ був дещо свіжіший від сірих промов представників Румунії, Чехії і Албанії, що монотонно переспівали Хрущова.

Гомулка не атакував Гаммаршельда. Але і він, стараючись іти в ногу з Хрущовим, потрапив у суперечність. Він виступив проти контролю роззброєння, назвавши його навіть шкідливим для справи миру. А водночас вимагав загального роззброєння, не сказавши, як же його здійснити. Гомулка на відміну від Хрущова не наголосив справи колоніальної незалежності. Тим часом сьогоднішня преса широко друкує текст промови прем'єр-міністра Канади Діфенбейкера і містить ширші коментарі до неї. Діфенбейкер був першим представником західних держав, що виступив на асамблеї після промови Хрущова. Виступ Діфенбейкера американська преса розглядає як важливий документ позиції Заходу. Діфенбейкер пункт за пунктом критикував думки і пропозиції Хрущова, назвавши їх фантастичними і скерованими на те, щоб перетворити Об'єднані Нації на поле найбільшої холодної війни.

Радіо з Москви зразу ж обізвалось на промову Діфенбейкера,

назвавши її брехливою і наклепницькою. Але змісту самої промови не подало. Тому ми подасмо нижче уривок із промови Діфенбейкера, а саме те місце, де Діфенбейкер відповідає Хрущову в справі колоніялізму. Цитую промову Діфенбейкера на Генеральній Асамблеї:

«Хрущов говорив про колоніяльні пута, експлуатацію і чужоземне ярмо. Опці погляди висловив володар найбільшої колоніяльної імперії нашого часу, зразу ж після прийняття в Об'єднані Нації 14-ти нових держав, що всі були колоніями. З часу останньої війни стали вільними майже 600 мільйонів людей у 30-ти країнах, більшість яких представлені на цій асамблеї. Ці факти історії напрошуються для порівняння з советським пануванням над народами і територіями, що неодмінно супроводжуються втратою особистої і політичної свободи. Генеральна Асамблея все ще занята наслідками угорського повстання 1956-го року. Як ми можемо сполучити цю трагедію з запевненням, що його висловив Хрущов кілька днів тому на цій асамблеї, сказавши, що советський уряд завжди буде за те, що всі країни повинні мати системи, згідно з їх власною волею і вибором. А як же з Литвою, Естонією, Латвією, — питає далі Діфенбейкер. А як із волелюбними українцями й іншими східноєвропейськими народами. Хрущов сказав, що сучасний історичний розвиток поставив питання про повну і остаточну ліквідацію колоніяльного режиму — негайно і безумовно. В міжнародних справах — сказав на це Діфенбейкер — не може бути подвійної бухгалтерії».

Ці слова прем'єр-міністра Канади Діфенбейкера заля асамблеї вкрила оплесками.

28. 9. 1960.

І. Омельченко

ПРО УЧАСТЬ УКРАЇНСЬКИХ МИСТЦІВ У ВИСТАВЦІ НЕЗАЛЕЖНИХ МАЛЯРІВ

Увага, включаємо Париж.

Тут говорить Іван Омельченко, кореспондент радіо Свобода з Парижу.

В Парижі тепла погода. Після незвичного для цієї пори року холоду раптом почалися просто літні дні. Зеленіють дерева в садах і на бульварах, і різнокольорова товпа в літній одежі поповнює вулиці. Парижани вже готуються до літньої відпустки. Над морем і в горах вже часто не можна дістати місця в готелі на місяць серпень. Все вже замовлено для мільйонів літніх гостей. Однак на безжурні приготування до відпустки падає тінь приготувань до конференції на найвищому рівні, що має тут початися в понеділок 16-го травня. Повною парою ведуться дипло-

матичні переговори до цієї конференції. Останні заяви Хрущова не викликали тут доброго враження. І багато людей сумнівається в добрій волі володарів Кремля дійти до порозуміння з демократичним світом на конференції на найвищому рівні.

Наші слухачі дістануть від нас широкі інформації про перебіг конференції на найвищому рівні. Слідуючий тиждень буде насичений політичними вістками з Парижу.

Тим часом я хочу дещо оповісти про мистецьке життя в Парижі. Тут саме відбувається в Гран Пале (в Великому Палаці) 71-ша виставка незалежних. Вона відкрилася 22-го квітня і триватиме до 15-го травня. Від довшого часу виставки незалежних відбуваються в Гран Пале, в цій величезній будівлі, призначеній для різного роду виставок; лежить вона на правому боці Сени біля нижнього кінця знаменитих Елізейських піль. Товариство незалежних мистців існує від 1884-го року, його принципом є, що ніяке жюрі не рішає про допущення картин на виставку. Єдиним суддею є відвідувачі виставки. Виставка незалежних є найбільшою виставкою картин, що відбувається в Парижі. Виставлено тут 4 063 експонати, з цього подавляюча більшість це картини, але є і трохи скульптури. Всі ці твори розміщені в 73-ох залах, очевидно, заступлені всі мистецькі напрями. Є тут представлені експресіоністи, імпресіоністи, реалісти, сюрреалісти, класицисти, неокласицисти, символісти, кубісти, неокубісти, наївні, нефігуративні, абстрактні малярі та музикалісти. Не знаю, чи я вичислив всі напрямки. Очевидно ніхто тут не мішається в мистецьку творчість: ні держава, ні політичні партії. Вони навіть не думають приписувати малярам творити твори такого чи іншого напрямку. Мистецтво може розвиватися тільки, коли воно вільне. Париж не міг би бути столицею малярства, якби тут не було свободи творити. Трудно передати словами описи різних прекрасних творів виставлених на виставці незалежних. Треба буде почекати, поки кольорова телевізія буде введена в усіх країнах і не буде ніяких політичних перешкод для передач через всі границі.

Нема також часу, щоб познайомити наших слухачів з історією та головними представниками заступлених тут мистецьких напрямків. Хотівби я тільки згадати про представлених тут українських малярів. В четвертій залі між експресіоністами виставив дві великі картини Ярослав Славко, одна — краєвид міста з Люксембурга, знаменитий міст через проваля. Друга — осінній краєвид. Обидва твори виконані в експресіоністичному стилі Славка сильними мужніми красками. В чотирнадцятій залі виставлені два краєвиди Сени знаменитого Миколи Кричевського в нижніх, типових для Кричевського, красках. Софія Зарицька виставила також два своїх твори в своєму спеціальному стилі, що нагадує фрески. Вона, як звичайно, малює жіночі фігури.

Мистецькі журнали згадують похвально українських малярів. Зрештою, українські малярі в Франції тішаться доброю славою. Хочу між ними згадати ще знаменитого Олексю Грищенка, якого виставка недавно відкрилася на Французькій Рі-в'єрі в місті Кан сюр Мер і про яку саме тепер можна читати похвальні ілюстровані статті у французькій мистецькій пресі. Українські мистці в Парижі можуть згідно з своїм смаком і сумлінням творити безсмертні твори без всякого натиску і без партійної лінії так як і тисячі малярів різних національностей, що творять в малярській столиці Парижі.

13. 5. 1960.

І. Омельченко

Наш паризький кореспондент подає репортаж

ПРО КОНФЕРЕНЦІЮ ЮНЕСКО І ВИСТУП ДЕЛЕГАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

Тут відбувалася від 15-го листопада 11-та загальна конференція ЮНЕСКО. Відбувалася вона в новому будинку ЮНЕСКО, що є цікавим прикладом модерної архітектури. Конференція мала кінчатися 11-го грудня, але її мусіли продовжити до 15-го. Як відомо, ЮНЕСКО є «підорганізацією» Об'єднаних Націй, її завданням є виховна і наукова діяльність. Особливо потрібна допомога ЮНЕСКО в недорозвинених країнах, де органи ЮНЕСКО помагають підносити культурний рівень населення, поширити знання техніки і поступових метод праці; і цим приносять підвищення загального рівня життя і культури. ЮНЕСКО зробило також багато для культурного обміну, для кращого пізнання культурних скарбів різних народів. У всякім разі, діяльність ЮНЕСКО не торкається політики і має чисто культурні та наукові завдання. ЮНЕСКО засновано в 1946-му році. Советський Союз в той час вважав цю організацію за непотрібну і не хотів до неї пристати. Тоді ще Чехо-Словаччина і Польща не були сателітами ССРСР і вступили до ЮНЕСКО. Очевидно советська Україна чи Білорусь не могли стати членами ЮНЕСКО, коли туди не вступав Советський Союз. Однак в 1954-му році ССРСР виявив раптом охоту вступити в ЮНЕСКО і разом з ним советська Україна і Білорусь.

В теперішній 11-ій загальній конференції бере участь шести-членна делегація УРСР: Сліпченко — заступник міністра закордонних справ, Литвин — голова товариства культурних зв'язків з закордоном, Андрущенко — заступник директора РАТАУ, Русько, Чеканюк, Пеграшко. Цей останній є дорадником делегації. Ці делегації ССРСР, Білоруси, чи різних залежних від Кремля країн, внесли в ЮНЕСКО новий дух і новий стиль: своїми виступами перетворили загальну конференцію з поважної і

культурно-освітньої неполітичної організації в політичний мітинг в советському стилі.

Лайки, образи і повторення всіх тем і способів, які СССР і його поплентачі витягають на сесії Об'єднаних Націй, стали буденним явищем. Для прикладу можна навести останній виступ української делегації на програмовій комісії в п'ятницю, 9-го грудня. Там по обіді розглядали проект резолюції, поданий делегаціями советської України, і Чехо-Словацької Соціалістичної Республіки. Проект відноситься до видавничої діяльності ЮНЕСКО і пропонує її цілком змінити. Зокрема матеріяли, призначені для видання, мали б ділитися на три рівні частини тематикою і авторами. Західні держави, так звані соціалістичні держави і неутралістичні країни. Аж чотири члени делегації УРСР прийшли на засідання цієї комісії і Сліпченко прочитав довгу промову. Після нього прочитав промову делегат Чехо-Словаччини. Далі зголосилася до слова білоруська делегатка Герасимович, щоб прочитати також заздалегідь приготовану промову. Однак перед нею вже були виступили інші делегати вільних країн, які не мали наперед виголошуваних промов, і виступ білоруської делегатки вже не був дуже до речі; але вона не може міняти їй написаного тексту.

Між іншим на тому засіданні головував представник советського блоку і полемізував з промовцями, що є порушенням принципу безсторонності, яку повинен показувати голова засідання. Проект в усякім разі не здобув прихильності, бо він підриває принципи праці ЮНЕСКО. Однак він викликав замішання і витрату часу. Тому не диво, що конференцію мусіли продовжити до 15-го грудня. Українська делегація виконувала сумлінно кремлівські директиви і солідно спричинилася до перетворення загальної конференції ЮНЕСКО в політичний мітинг. Очевидно така поведінка не викликала одобрення серед делегацій вільних країн, які з жалем стверджували в своїх виступах що згубну для ЮНЕСКО зміну атмосфери.

16. 12. 1960.

Ю. Криницький

ПРО ЩО ГОВОРЯТЬ У ЛОНДОНІ

З Нью-Йорку перенесімося думками до Лондону. Наш кореспондент Юрій Криницький пише:

18-20-го квітня шіснадцять членів Профспілки електриків, серед них і колишні члени головної управи профспілки, стали перед найвищим судом у Лондоні. Вони мусять відповісти на закид, що вживали змовницьких методів та шахрайства, щоб обрати комуністів до виконавчої ради профспілки. Ці закиди стосуються

особливо виборів генерального секретаря в грудні 59-го року. Однак можливо, що суд винесе рішення щодо важности вибору й інших членів ради.

Всі підсудні, в тому числі голова профспілки — Франк Фулкс та генеральний секретар Франк Гаксел — члени компартії. Їх покликали на суд Джон Бірн та Франк Чапл. У згаданих виборах Джон Бірн був кандидатом проти Гаксела на пост генерального секретаря. Передбачається, що в цілому процес триватиме понад місяць.

Профспілка електриків належить до найбільших британських профспілок. Вона нараховує майже чверть мільйона членів, які згуртовані у семистах (700) відділах. У голосуванні на генерального секретаря члени профспілки користувалися окремими виборчими бюлетенями. Секретар кожного відділу збирав ці листки, підраховував голоси на спеціальній анкеті та відсилав її до правління профспілки. Згідно з правильником анкета мала бути вислана до п'яťох днів від дня голосування, бо інакше голоси ставали неважними.

У вступних формальностях процесу підсудні комуністи заявили, що вони не вважають себе винними, хоч і погоджуються, що голосування на генерального секретаря має бути скасоване з причини (як вони делікатно окреслили) «деяких неточностей у підраховуванні голосів».

Адвокат позиваючої сторони висловився про праву менш делікатно. Він з'ясував, що вибір Гаксела був проведений за допомогою змови, фальшування та обману. Передусім, на доручення централі профспілки вислано 20 тисяч виборчих бюлетенів людям, які взагалі не мали права голосувати. Це були переважно комуністи та їхні симпатички. З другого боку, багато членів, що мали право голосу, бюлетенів не одержали. Але цим ще не скінчилося.

В анкетах, що їх секретарі відділів надіслали до правління, пофальшовано числа — зменшено голоси на користь Бірна та збільшено на користь Гаксела. Однак і після підрахування вже пофальшованих голосів, з'ясувалося, що Бірн все ж має більшість, і тому комуністи застосували третій спосіб: вони уневажнили голоси сто дев'ятьох (109) відділів, що стояли за Бірном, під приводом, що виследи голосування були переслані до правління запізно. Колиж ці відділи запротестували, правління, виправдуючись, показувало конверти з датою після призначеного речинця. Адвокат пояснив, що ці конверти були навмисно підготовані, й розповів, як саме це було зроблене.

На процесі свідчили майже сто осіб. Вони підтвердили слушність закидів. Вони посвідчили, що діяльність правління профспілки електриків перебувала цілком під контролем компартії. Це не була новина, але дотепер ще не було формальних доказів.

Профспілки в Великобританії не є органами режиму, як це є в Радянському Союзі. Тут це справді організації працюючих, що мають завдання стояти на сторожі інтересів своїх членів. Вони поставили на демократичних основах і становлять важливу частину в побудові британської демократії. За це місце вони боролися протягом майже сімдесяти років. Комуністична партія, користаючи з прав, що їй дає демократичний лад, не вагається надуживати профспілки, намагаючись захопити їх під свій контроль.

Тепер немає сумніву, що комуністична управа профспілки електриків скомпромітована в очах членства. Без уваги на закінчення процесу та рішення суду, комуністи, нарешті, втратять у цій профспілці свої впливи.

6. 5. 1961.

Українська редакція Радіо Свобода передала досі в Україну близько двох сот інтерв'ю, оригінальних розмов, з представниками всіх прошарків нашої громадськості в Європі, північній і південній Америці та Австралії. В цих розмовах показано найрізніші сторони українського життя поза межами комуністичного панування.

М. Донченко

Наш кореспондент в Нью-Йорку, Микола Донченко, зустрівся з письменником Іваном Багряним. І мав з ним розмову про українську літературу. В рамках щотижневих пересилань «Життя українців у вільному світі» подаємо:

ІНТЕРВ'Ю З ІВАНОМ БАГРЯНИМ ПРО УКРАЇНСЬКУ ЛІТЕРАТУРУ

Відомий український письменник, поет і громадсько-політичний діяч, Іван Павлович Багрянний закінчує свою подорож по північно-американському континенті. Пів року тому він прибув до Нью-Йорку з Німеччини на з'їзд українських письменників еміграції, що відбувся наприкінці минулого року. Іван Павлович Багрянний є також головою Української Національної Ради. Зараз Іван Павлович з нами біля мікрофону.

— Іване Павловичу! Ви прийняли участь у з'їзді письменників еміграції. Разом з тим ви об'їхали Америку й Канаду, виголошували політичні доповіді і говорили з відповідальними державними урядовцями обох країн. У зв'язку з цим, може ви скажете, яка була основна причина вашого приїзду на цей континент?

— Охоче. Причиною приїзду мого до Америки, а потім до Канади, було перше: бажання взяти участь у з'їзді письменників українських у Нью-Йорку. А потім, бажання зустрітись

з громадянами українськими, а власне американцями і канадійцями українського походження і подивитися, як вони живуть, та прочитати їм ряд доповідей.

— Може ми в цій розмові обмежимося лише темою літератури, поскільки в цій ділянці ви присвятили, мабуть, найбільшу частину самого себе, я думаю.

— Недавно відбулися два з'їзди українських письменників: один у Києві, а другий у Нью-Йорку. В нью-йоркському з'їзді ви самі приймали активну участь. А про київський з'їзд письменників ви напевно читали?

— Так.

— Що спільного на вашу думку, Іване Павловичу, і що відмінного мали ці два з'їзди?

— Спільного між цими двома з'їздами було те, що і в Києві і в Нью-Йорку на з'їзд зібралися українські письменники, українські патріоти. Я абсолютно певен, що в Києві були на з'їзді українські письменники, які так само люблять батьківщину, як її любимо ми. В цьому було спільне.

— А в чому було відмінне?

— А відмінне власне в умовах, в яких доводиться працювати нам і їм. Письменники в Україні працюють в умовах неволі, де бракує свободи для своєї думки. Це наклало печать, накладає печать, уже десятиліття на працю письменників підсоветських. — Письменники в еміграції працюють вільно, свободно, ні від кого незалежно. Над ними ніхто не стоїть з батогами, ніхто їм не задає генеральної лінії. Ось в цьому відмінність між з'їздом письменників у Нью-Йорку і з'їздом в Києві.

— Іване Павловичу! Ви напевно студіювали промову Миколи Бажана.

— А, певно, певно.

— Як ви сприйняли її?

— Вона мені дуже сподобалася. Сподобалася вона мені тим, що він там дуже лаяв нас. Лаяв так званих «буржуазних націоналістів». Чому мені це сподобалося? Значить, ми там заважаємо багато клопоту. Значить, ми існуємо. Я б до Бажана не застосував приказку, сказану Гете, а саме: «собаки брешуть, значить їдемо». Не застосував би тому до Бажана, що я Бажана шаную, але і знаю, що він виконує волю хазяїна. — Те, що він говорив, лаючи нас, він говорив не од щирої своєї душі. Я так думаю. Але навіть коли б од щирої душі говорив, то так само мені з'їзд той подобається, бо як нас лають, значить ми є, нас бояться, з нами рахуються. Це одно. Друге, виступ Бажана, як і інших, довів, що сорок років советська література тупіє на одному місці і досі не створила того, що мала б створити за завданням партії, а саме, героїки советських буднів

і героя позитивного советської дійсності: отого будівника комунізму. З усіх матеріалів з'їзду видно, що то справа безнадійна.

— І, по вашому, промова Миколи Бажана на з'їзді письменників про це свідчить?

— Так. І найкращим додатком, чи ілюстрацією, до промови Бажана могла бути коротюсінька заувага Наталії Ужвій, яка в своєму виступі сказала, що протягом цих років, на сцені так і не створено позитивного героя, а за це відповідають в однаковій мірі і письменники-драматурги і діячі театру. Ця коротенька репліка Наталії Ужвій — вона є найкращим спростованням усього того, що говорив і Бажан і багато інших.

— Іване Павловичу! Ви говорили про те, як письменники в Україні лають письменників на еміграції. В київській «Літературній газеті» львівський поет Ростислав Братунь вилаяв вас персонально і інших письменників на еміграції за влаштування з'їзду письменників у Нью-Йорку, кажучи, що ви (цитую) «продали своє перо ворогам народу».

— Я думаю, що то вилаяв нас, і мене в тому числі, не Братунь, а вилаяла нас ціла «Літературна газета» і найперше ті, хто командують літературним процесом в Україні і в цілому Советському Союзі. За що нас вилаяли фактично? — За те, що ми вільні, ніким не приборкані українські письменники говоримо правду на цілий світ. І світ нас слухає. Більше того, дехто з нас має успіхи в світі, бо твори їхні видані чужими мовами. Для письменників підсоветських це є мрією, бо за сорок років ані один письменник не вийшов закордоном у цьому світі, крім Юрія Яновського.

— Мені здається, Іване Павловичу, знаменним ось що: ви на еміграції, так як і інші емігранти, читаєте вільно київську «Літературну газету» постійно. Той же самий Ростислав Братунь, який пише про вас у «Літературній газеті», пише також лист до цієї редакції про те, що у Львові неможливо купити «Літературної газети». Він пише: «В кіосках Союздруку, в райцентрах, ніколи нема Літ. газети і літературних журналів».

— То дуже легко порадити. Я б порадив тому панові їздити купувати «Літературну газету» сюди до Нью-Йорку. Тут можна купити завжди, скільки завгодно і коли завгодно, і без жадних контролів і без жадних дозволів.

— Добре, Іване Павловичу, але чим можна пояснити, що у великому українському місті, такому як Львів, не можна купити української літератури?

— Та дуже просто. Бо ті, що керують літературним процесом в Україні хотіли б, щоб та література не доходила до мас. Тому книжки видаються обмеженими тиражами. Для 45-тимільйонного народу видають книжку тиражом три тисячі. — Ми на

еміграції українською мовою видаємо книги по шість, по п'ять тисяч.

— Хрущов на всесоюзному з'їзді письменників погрозив, як вам відомо, тим письменникам, які бачать хиби советського суспільства і пишуть про них. Він сказав (цитую): «Так слухайте, дорогі друзі, вже коли хтось виявляє і викриває хиби і пороки, в кого при цьому рука не здригнеться, так це робить партія, це робить її центральний комітет». Як ви розумієте ці слова Хрущова?

— Та як? Я ці слова чув там все своє життя. Йдеться про що? Найстрашнішим для режиму є, коли письменник є вільнодумний і критикує. — Право критики партія хоче зберегти за собою. — Чому? Бо партія завжди бачить там де чорне, там біле. Там, де негативи і злидні, там бачить щастя. Це ще сказав Сталін: «Житть стало лучше, житть стало веселее» — тоді, коли на Україні люди вмирали масово від голоду.

— Які ж, на вашу думку, цілі має партія і її центральний комітет у відношенні до літератури, зокрема української?

— Та ж ясно. Партія хоче зробити з української літератури знаряддя поневолення українського народу. Партія хоче з письменників зробити отих лакувальників, які за метою так званого «соціалістичного реалізму» мали б замилювати очі і кричати скрізь, що «житть стало лучше, житть стало веселее», цебто показувати чорне білим, дурити тих людей голодних і обдертих і потомлених, видаючи фальш за дійсність. У цьому полягає політика партії в літературі.

— Іване Павловичу! Мені хочеться на закінчення нашої розмови попросити вас вяснити одну корінну проблему. Письменників еміграції називають у советській пресі ворогами народу, зрадниками, буржуазними націоналістами, шпигунами міжнародної розвідки і так далі. Хотілось би, щоб ви вяснили справжнє обличчя українського еміграційного письменника, вяснили його для слухача, що хотів би знати правду.

— Отже те, що більшовики про нас кричать, це все є нормальне. Інакше нас більшовики і не могли б назвати. Бо ми є вороги советської системи. Ми були з наличкою «ворогів народу» тоді, коли Сталін з нами розправлявся руками Єжова. Ми сиділи по тюрмах. Нас там бито, нас там мордовано під замітом, що ми вороги народу, з метою нас нищити. Але чому? Бо ми були патріотами своєї батьківщини, вірними синами свого народу. Такими вірними синами свого народу лишилися й досьгодні письменники на еміграції. Багато з нас були в тюрмах і концентраційних таборах. Хрущов на 20-му з'їзді партії сказав був сам, що то хибна сталінська політика. Хоч правда, він Сталіна не засудив за боротьбу з «буржуазними націоналістами». Отже багато з нас пройшли тяжкі муки, тяжкий іспит, саме стра-

ждаючи за інтереси свого народу, за його свободу. Тут на еміграції, ми цю боротьбу не тільки продовжуємо, а посилили всіма можливими засобами проти тієї системи. За це нас більшовики ненавидять. Письменники на еміграції не торгують своєю батьківщиною, її інтересами. Ні. Вони не є запроданцями, вони своєю творчістю довели, що вносять величезний вклад у скарбницю не тільки української літератури, а й світової літератури і світових надбань. Прийде час, і кожен в Україні в цьому переконається.

— Іване Павловичу, я щиро вам дякую за розмову про українську літературу по обох боках залізної заслони.

8. 7. 1961.

С. Вінценц

СТАНІСЛАВ ВІНЦЕНЦ ПРО ГУЦУЛЬЩИНУ

В нашій студії є з нами Станіслав Вінценц — польський письменник, есеїст і філософ. Він народився і виріс на Гуцульщині, йому тепер сімдесят три (73) роки. Від кінця війни він живе у Франції, в Греноблі. Серед українського громадянства західних областей він широко відомий, як автор великого твору про Гуцульщину «На високій полонині». Ця книга, написана польською мовою, займає передове місце серед усієї літератури про наших гуцулів. Послухайте розмову між Михайлом Добрянським і Станіславом Вінценцом про українську Гуцульщину.

— Пане Вінценц, українці часто порівнюють ваш твір з «Тінями забутих предків» Коцюбинського. Я сказав би так, «Тіні забутих предків» — це прекрасна пісня про гуцулів, а ваш твір «На високій полонині» величава епопея про Гуцульщину. Скажіть, будь ласка, що привело вас до рішення писати про гуцулів?

— Я народився на Гуцульщині в Слободі Рунгурській, звісній копальні нафти. Мій батько був таким піонером дуже звісним — Фелікс. А моя мати родилась у Криворівні; то є столиця Гуцульщини. І наша родина, можна сказати, від 300 років там мешкала. Так, що ми були зв'язані глибоко з цілим краєм. Крім того я знав всіх. Я тепер ще знаю всі родини, цілу генеалогію всіх сел. То було, я був для того призначений.

— А від чого зачалися ваші зацікавлення Гуцульщиною, як письменника?

— Я робив багато різних студій: філософію, біологію, навіть психіатрію, санскрит і право, і що хочете, по всіх університетах Європи. І раз я був запрошений моїми приятелями до Англії. Там були такі два мої приятелі — сер Джеймс Беннет і сер Котберт Гедлен — він і тепер є послом до парламенту. То було в 29-му році. Я вернувся з Англії просто на храм. Храм то свято таке церковне, 28-го серпня.

— Де це було?

— В Жаб'ю. Жінка моя вийшла напроти мене, перебралася гарно по-гуцульськи. І я впав так, як пструг у свою воду. І я подумав: — Де Льондон, де Гуцульщина. Що їх обходить, що Льондон був тоді Льондон, чи центр світу, що є якісь біржі там, що є центральні тих цінностей економічних. Ці живуть собі як птахи. То цілком інше життя. Я подумав, то-то є життя з перед двох, трьох тисячів років. А я дуже часто, як і тепер, читав Гомера. Дуже добре знаю Гомера по грецьки. Я щоднини читаю Гомера, і Плятона також. Я подумав: то є то, о чом говорить Гомер, як показує, що з моря видно якусь колибу далеко і світло. То є ті пастирі споконвіків, з-перед тисячі років. Потому я ліпше зрозумів то, що Плятон говорить; що десять тисяч років є велика катастрофа людства. І тоді починають життя наново; як він каже, скромні маленькі іскри життя — то пастирі. І то все вертає. І то перше — так, корінь людства.

— Це значить, що ви серед гуцулів знайшли не тільки те первісне, пастирське, але також те вічне, яке є всюди в усіх народів, у всіх часах.

— Не знаю чи у всіх народів. То було б дуже сміло того сказати. Але в тих народів, що створили глибоку культуру. Бо знаєте, там безпосередньо з природи, з води й природи, там виходить правдива культура. Як ви читаете добре Гомера «Ілліяду», то видите на кожнім кроці того.

— Ви напевно спостерегли особливе замилювання гуцулів до краси і мистецтва?

— Так.

— Як ви пояснюєте собі цей спеціальний... нахил?

— Я пояснюю, я то навіть написав. У них є це рівно до мистецтва, як також до магії, до чарів, знаєте. Вони мають багато часу до того. Їх головним, так сказати, стихією головною, елементом життя — самотність. Вони, як Плятон каже, вони самотні, не в товпі, вони мають час любити: любити людей, любити красу і тоже, знаєте, вони знають силу духа людського, посилати, як то називають течі, гей би стріли магичні. То дуже розвито, так, як в Персії колись.

— У вашій книзі «На високій полонині» ви спеціально звертаєте увагу на міти і легенди гуцулів. Ви певно добачаете в тому якийсь глибший сенс?

— То є дуже глибокий сенс. Бо то є, прошу вас, образова філософія життя. Великий фізик ангільський Кельвін, лорд Кельвін сказав, що дійсність можна ухватити, або математикою, або образом. Се мітичне, мітичний світогляд — то є образований світогляд. Там глибокий сенс, символіка глибока. Єсли придивитися добре, то то є дуже глибокий символізм, дуже ста... стародавнього людства.

— Чи ви гадаєте, що це питомі тільки для гуцулів їхні міти, і символіка, чи там є теж елементи універсальні, вселюдські?

— Я хочу іменно показати в моїм четвертій томі, які імено міти є універсальні, і котрі, як то мені здається, повинні бути знані цілому людству.

— Ви згадали про четвертий том. Вийшов у світ тільки перший том «На високій полонині».

— Так.

— Були друквані деякі фрагменти з другого і третього тому?

— Були друквані по-польськи, по-німецьки, в Швейцарії, в Німеччині, друквані по-французьки й по-італійськи тепер, і був вибір друкваний «On the High Upplands» — вибір з трьох томів по англійськи. В фірмі Гейчисон у Лондоні.

— А хто перекладав?

— Перекладав поет і славист англійський Гаррі Стівенс. Дуже здібний чоловік доброї волі. Гарно переклав.

— Цікаво, чи робляться якісь заходи, щоб вийшло українське видання; бо, властиво, українці повинні бути найбільш зацікавлені тою книгою.

— Я вам скажу, пане редакторе. Моя мрія є, щоб то вийшло нарешті по-українськи. Я би сказав, від вдячності моєї, що я винен гуцулам. Я сказав, я би хотів вернути ту книгу українському языку. Я сам не можу, бо я пишу по-польськи. Тому я дуже рад: тепер мій приятель доктор Вінтоняк думає і має гадку, щоби тото видати по-українськи за границею, на еміграції.

— Ви писали цю книгу польською мовою, але то є спеціальна мова. Там так багато гуцульського кольориту, що читаючи книгу мусиш прийти до переконання такого: автор напевно думав разом з гуцулами, думав їхніми поняттями, їхніми ідеалами...

— Ви дуже добре вгадали, пане добродію, дуже добре. Бо я завжди, як щось маю важного, то я наперед подумаю по-українськи в гуцульській мові, і потому я шукаю слів, а головним ділом, я шукаю музики, бо той язык має спеціальну музику. І если я не милолюб, то щось подібного є в музиці Полтави, у Полтавщині я стрічав і я стрічав теже в кубанських козаків. І я завжди в польській стараюсь, дуже осторожно, щоби не робити ніякого макаронізма, стараюсь віддати тото музику.

— Хто читає вашу книгу, пане Вінценц, бачить, як там багато елементарно людського, правдивого гуманізму, не книжного гуманізму, а живого. Я гадаю, що воно в першу чергу походить від самого автора, а в другу чергу, правдоподібно, і від гуцулів. Що ви думаєте?

— Прощу вас. Дуже часто говориться, що то примітивна куль-

тура. Нема більшого глупства і тоже знаєте такої якоїсь, я не знаю, як сказати, того, «пресомпсiон» французи кажуть.

— Зарозумілість?

— Зарозумілости, що називають таких багатих духово людей — примітивні. То знаєте є наслідство тисячі років, то не вчора. Тепер того найновіші викопалиська в Азії, в 20-ти язиках, то показують, що дуже старе все, а нам здається, як у нас казали, що ми Господа Бога за ноги вхопили.

— Значить, що серед гуцулів збереглися елементи дуже старовинні, універсального значення.

— Значення культури глибокої. І то подивіться на їхні манери, на їх чемність. Нігде нема такого сальона чемности: він вас вітає півгодини. І він уміє вітати так, як в найліпших сальонах Версалю може така чемність була, як у них єсть тепер. Всі були, знаєте, сердечні. Того, що Плятон сказав: са́мітність успособила їх так, щоб вони любили людей.

— Пане Вінценц, я дуже дякую за те, що ви прийшли нас відвідати. Зокрема дякую за ті прекрасні слова про гуцулів, які ви ось тут нам сказали.

— Я дуже рад. Я дуже вам вдячний, бо напевно на Гуцулії ще мене пам'ятають. І я вітаю всіх моїх земляків милих, над обома Черемошами. Вони пам'ятають мене. Колись мене звали малий Стасько, а тепер старий Стасько.

18. 6. 1961.

3. Пеленський

ІНТЕРВ'Ю З СВЯТОСЛАВОМ ГОРДИНСЬКИМ, ГОЛОВОЮ ОБ'ЄДНАННЯ МИСТЦІВ УКРАЇНЦІВ В АМЕРИЦІ

(Святослав Гординський живе постійно в Нью-Йорку)

— Маємо змогу вітати вас, пане Гординський, в переїзді через Мюнхен. Ви — голова Об'єднання мистців українців в Америці і голова мистецької комісії Комітету для будови пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні. Ми хотіли б довідатися від вас про ваше Об'єднання, як також про стан українського мистецтва у вільному світі.

— Осідком нашого Об'єднання мистців — є Нью-Йорк, що є теж центром американського мистецького життя. Тут перебуває найбільша кількість наших мистців. Наше Об'єднання — найбільша тепер мистецька організація у вільному світі. Канада має свою окрему Українську спілку образотворчих мистців з осідком у Торонті. Хоч ми статутново обмежені до діяльності в США, з нами співпрацюють усі визначні українські мистці у вільному світі. Через наші виставки перейшло вже понад сто тридцять (130) мистців. Сюди не враховуємо молоді, яка ще сту-

діює, — між нею є справжні таланти, що поповнюють наші ряди. Зокрема, при нашому Об'єднанні існує окрема група молодих мистців, що закінчили вищі мистецькі школи в Америці.

— Чим виявляється діяльність вашого Об'єднання?

— Передусім, ми влаштували цілий ряд більших і менших виставок. 28-го травня в Нью-Йорку відкрито восьму щорічну виставку Об'єднання. Але, крім таких виставок, ми влаштуємо виставки українського мистецтва в різних американських установах — університетах, бібліотеках, музеях. Згадаю тільки виставку української графіки в нью-йоркській публічній бібліотеці, виставки в музеях у Сіракузах та в Музеї мистецтва в Монреалі, в Канаді; виставку в Карнегі Сентер при Об'єднаних Націях у Нью-Йорку. Восени минулого року ми мали, завдяки допомозі детройтського громадянства, а зокрема Марусі Бек, голови міської ради Детройту, велику виставку в музеї при державному університеті в Детройті. На ній було майже чверть тисячі творів малювання і скульптури, сімдесяти вісьмох (78) мистців. Оглянуло її протягом дев'ятох днів понад десять тисяч глядачів. Ця виставка відома і на Україні. Про неї досить широко писав мистець Василь Касіян, хоч і намагався її частинно знецінити. Але сам факт виступу такої чималої кількості українських мистців та високий рівень творів — говорить за себе. Це був добрий успіх не тільки мистецький.

— Чи ваше Об'єднання пропагує якийсь мистецький стиль, чи гуртує всіх мистців?

— Ми нікому не накидаємо ніякого стилю. Кожний мистець творить так, як він сам хоче і вважає потрібним. Ми шануємо індивідуальність кожного мистця, але теж і не даємо йому гарантії успіху. На наших виставках можна бачити твори, починаючи від реалістичних до крайне модерних. Це дає нашим виставкам велику різноманітність. Критерієм завжди є сама мистецька вартість твору, незалежна від напрямку, в якому він створений.

— Який соціальний стан українських мистців у США?

— Америка — це країна спеціалізації. Українські мистці, прибувши до нової для них країни, без знання мови і звичаїв, мусили починати здебільшого від дна. Тільки згодом набирали вони досвіду і переходили на кращу працю. Сьогодні наші мистці працюють у своїй професії або в ділянках близьких до мистецтва. Понад десяток працюють у фірмах текстилу, інші працюють як технічні креслярі, рисовники фільмів. Деякі працюють у ділянці монументального, передусім церковного, розпису. Сьогодні чимало мистців має свої власні мистецькі студії. Між ними зустрічаємо професорів американських університетів і мистецьких шкіл, декораторів таких театрів, як Метрополітальна Опера в Нью-Йорку, проєктантів великих мозаїк для американських вокзалів та вітражів для церков. Інші мистці

живуть з індивідуальної мистецької творчості, влаштовуючи систематичні виставки в американських галеріях. Наші мистці все більше включаються у загальний процес американського мистецького життя, яке дає їм повну волю творчості.

— Чи крім виставок існує ще й інша діяльність наших мистців?

— Наше Об'єднання перебуває в зв'язку з понад 50 мистецькими інституціями у вільному світі, висилаючи до них систематично матеріали про українське мистецтво. Не можна також не згадати, що з'явилося кілька монументальних творів про українське мистецтво українською та англійською мовами. Згадаю тільки монографію архітекта Олексія Повстенка про Київську святу Софію, двотомову історію української архітектури Володимира Січинського, монографію про скульптора Олександра Архипенка. Всі ці видання поширюють правдиву інформацію про українську культуру. Тепер на черзі видання історії українського мистецтва, яка в Україні сьогодні видана бути не може, бо українському мистецтву дозволено починатися щойно з 15-го віку.

— Чи можна сказати, що діяльність українських мистців у вільному світі виповнює ті великі прогалини, що, силою сучасних умов на Україні, існують в українській культурі?

— Власне, це ми й маємо на увазі і плянемо в тому напрямі свою творчу діяльність. Цього теж цілком свідомі українські мистці в Радянській Україні, які знають, що ми тут виконуємо ту працю, якої вони робити там не можуть, і тим втримуємо цілісність української культури, не даємо їй зійти на рівень губерніяльної провінції. З цього погляду ми, мистці еміграції, знаходили вислови заохочення і признання від мистців з України. Вони теж знають, не зважаючи на всю офіційну рекламу, що українськими мистцями на виставках радянського мистецтва закордоном нехтують.

— Могли б ви подати щодо цього якісь конкретні факти?

— Я бачив виставки радянського мистецтва у Венеції, Брюсселі, Нью-Йорку і Канаді. Можна сказати, що там українські радянські мистці досі ще не домоглися навіть права називатися мистцями українськими. Якщо їх твори на виставках і були, закордонний глядач приймав їх як мистецтво російське, бо навіть прізвища українських мистців були поперекручені. Тут Київ ще не домігся ніякого голосу і офіційні чинники трактують його як провінцію радянської імперії. Ще до 1930-го року, на інтернаціональних виставках мистецтва Б'еннале у Венеції, бодай у каталозі існував окремий відділ Радянської України; але коли твори українських мистців почали привертати до себе головну увагу критики, Україна з міжнародних мистецьких виставок зникла. Сьогодні українську мистецьку культуру репрезентують

тільки мистці у вільному світі, хоч їхні засоби дуже обмежені. Єдина допомога, що вони колинебудь отримали від неукраїнських кіл — це були безкоштовні приміщення в американських публічних установах, на які українські мистці, як платники податків, управнені однаково з громадянами США чи Канади.

— Яка ваша особиста думка про сучасне мистецтво в Україні?

— Знаю всі важливіші мистецькі видання Радянської України, між ними є й цінні речі, хоч завжди якоюсь мірою засмічені пропагандою. З оцінкою мистецьких творів, які мені доводилось бачити, волів би я бути обережним, бо бачив не найкращі. Назагал ми, мистці еміграції, думаємо про наших колеґ в Україні далеко краще, ніж вони показані на закордонних виставках. Отож ми не вважаємо цих творів репрезентативними для українського мистецтва, бо знаємо, що є далеко кращі і що є мистці, яких на такі виставки не допускають. Сподіюсь, що мистці в Україні думають про нас теж краще, ніж ми змальовані в офіційній пресі — як нещасні, відірвані від свого народу істоти, що творять нікому непотрібне мистецтво. Якщо так було б, ледве чи ми мали б стільки мистців і стільки ентузіязму, що ми їх маємо тепер. А й творча молодь ніколи не піде за мистецтвом, якому бракує життя.

— Ми раді були мати з вами цю розмову і довідатися з неї про діяльність українських мистців поза Україною та переказати її нашим слухачам в Україні. Їм напевно буде цікаво довідатися, що за кордоном творяться культурні цінності, які входять у загальну скарбницю української культури.

Дякую вам за розмову і подані вами інформації та бажаю вам найкращих успіхів у вашій мистецькій подорожі по Європі.

4. 6. 1961.

А. Ромашко

Сьогодні гість нашої редакції — молодий український бандурист з Англії Володимир Луців. 28-річний музикант, що походить з західноукраїнських земель, а тепер живе постійно в Англії, прибув зараз з концертами на континент до країн Західної Європи. Слухайте

ІНТЕРВ'Ю З БАНДУРИСТОМ ВОЛОДИМИРОМ ЛУЦЕВИМ

Кор.: Насамперед, пробачте цікавість: як ви стали бандуристом? Мабуть, як у тій пісні «Взяв би я бандуру, та й заграв, що знав. Через ту бандуру бандуристом став».

Луців: Ні, не зовсім так. Опинившись під час другої світової

війни в Західній Німеччині, я, коли навчався в одній з українських гімназій, співав у гімназійному хорі. Григорій Назаренко, один з організаторів старої Харківської капелі бандуристів, звернув увагу на голос тринадцятирічного юнака, гадаючи, що з мене вийде співак-бандурист. Відтоді я вчився в Назаренка мистецтва гри на бандурі. Водночас вступив до капелі імени Леонтовича, граючи і навчаючися в капелі далі.

Кор.: Але ви, крім того, закінчили згодом і музичну консерваторію?

Луців: Так. Це правда. 48-го року я переїхав до Англії, де, працюючи на фабриці, все ж навчався музики приватно. Опісля успішно склав іспити до Лондонської консерваторії. Через півтора роки за порадою професора переїхав до Італії. Там знову одержав стипендію в консерваторії святої Кекилії, одному із найстаріших музичних закладів світу.

Кор.: Коли почалися ваші самостійні мистецькі виступи?

Луців: Вже після перших двох років навчання в консерваторії святої Кекилії я почав давати самостійні концерти.

Кор.: І де, в яких містах?

Луців: Бандура завела мене чи я завів бандуру, або й навпаки, туди, де, мабуть, ні її, ні української пісні взагалі ще не чули. Я дав, між іншим, сім концертів на Сіцилії. А разом — понад двадцять концертів у різних містах Італії. 58-го року виступив з доповіддю, супроводжуючи її виконанням українських народніх пісень, у Музичній Академії Риму. Між іншим, почесним головою Академії святої Кекилії був свого часу Тосканіні, а до її почесних членів належали Джілі та інші видатні музики і співаки Заходу.

Кор.: Де ви виступали протягом останніх років?

Луців: Це тяжко сказати. Але Загалом я дав дотепер для чужинців кругло двісті (200) концертів у шістьох країнах Західньої Європи. Найбільше, звичайно, в Англії, де проживаю постійно.

Кор.: Може брали участь у врочистостях з нагоди сотих роковин з дня смерти Тараса Шевченка?

Луців: Здається, справді взяв у них досить активну участь.

Так, в рамках Шевченківських святкувань дав п'ять концертів у містах Бельгії. Виступав у телебаченні столиці Вельсу, в Кардіфі. Виступав у Голляндії, в Швайцарії; щоправда, це вже був міжнародній концерт у радіо Люгано, в якому взяли участь французи, італійці, еспанці.

Кор.: Які ваші пляни надалі?

Луців: Після повернення до Англії готуюся дати концерти в Лондоні. Через шість місяців наспівуватиму українські пісні в супроводі оркестри для Люганського радіо в Швайцарії. Листую-

ся також з концертними бюроами Еспанії. Під кінець року думаю побувати в Америці. В червні знову виступатиму в телебаченні Кардіфу. Ну, а загалом, щодо інших плянів, то, як то кажуть, поживемо побачимо.

Кор.: Дякую, пане Луців, за ваше інтерв'ю. Щастя Боже вам у всіх ваших особистих та мистецьких починаннях... Але, може, наостанку, ви щось виконали б на бандурі, бодай кілька акордів для наших слухачів.

Луців: Чому б ні. З приємністю. «Ой, горе тій чайці...» (Виконує в супроводі бандури).

12. 4. 1961.

3. Пеленський

ІНТЕРВ'Ю З ОБЕРОНОМ ГЕРБЕРТОМ

Українську редакцію Радіо Свобода відвідав пан Оберон Герберт, голова Англо-Українського Товариства в Лондоні. Пан Герберт, син англійського полковника, студіював в Оксфорді, двічі кандидував до парламенту з консервативної партії. На запрошення Комітету Українців Канади Оберон Герберт відбув у січні і лютому 6-тижневу поїздку по різних місцевостях Канади, в яких живуть у більших скупченнях українці. Під час своєї поїздки по Канаді пан Герберт мав понад сімдесят (70) зустрічей з різними колами українського громадянства, відвідав більшість українських організацій, церкви, школи, редакції тощо. Пан Герберт вивчив добре українську мову і свobodно нею володіє, отже наша розмова з ним відбувалася по-українському.

Кор.: Скажіть нам, пане Герберт, яке ваше загальне враження про канадійських українців, їх життя і їх теперішнє становище?

Гер.: Моє перше враження — це передусім великі простори, навіть колосальність цієї країни, а в ній порівняльно велика чисельність українського елементу. Моє друге основне враження — це велике зворушення з приводу цього дуже сердечного прийняття, що я його зазнав скрізь серед українців у Канаді. Це незабутні для мене дні.

Кор.: А як ви, пане Герберт, оцінюєте теперішнє становище українців у Канаді?

Гер.: На мою думку, досягнення українців Канади є дуже помітні. Коли шістдесят (60) років тому, перші українці прибули до Канади, вони не мали ні грошей, ні знання мови, ні канадського способу життя, не мали знаомств, ні зв'язків; мали тільки їхні працьовиті руки, мали рішучість творити добре і вільне життя для своїх родин і зберігати їхні гарні національні традиції. Тепер українці є серед етнічних угруповань Канади тре-

тєю групою щодо своєї чисельности, сьогодні це близько шістсот (600) тисяч населення. Тепер українці мають в Канаді своїх федеральних і провінційних міністрів, багато парламентарних послів, мають бургомистрів і міських радних, священників, суддів, адвокатів, професорів, учителів, мистців, підприємців і купців, словом кожного роду професіоналів. Вдобавок, — і це дуже важлива річ! — канадські українці посідають дуже велику, власну обробітну сільськогосподарську площу, здебільшого чорнозем, дуже схожий до того, що його управляли ще на своїй старій батьківщині.

Кор.: Яке є на вашу думку, пане Герберт, моральне становище канадських українців; як вони, щоб так висловитися, в новому краю почуваються?

Гер.: Я сказав би насамперед, що українці придбали собі велику пошану серед канадійців англійського і французького походження, які становлять переважаючу більшість канадського населення. Цю хорошу опінію українці завдячують своїй солідности, працьовитості, релігійності і лояльності. Українці принесли з собою до Канади всі ці найкращі властивості, якими жили вже на своїй старій батьківщині: бажання правди, справедливості і свободи. Дуже характеристичне в цьому зв'язку те, що висловив про канадських українців лорд Твідмуір, колишній генеральний губернатор Канади, під час однієї зустрічі з українцями: «Ніхто від вас не вимагає, щоб, поселяючися в Канаді, ви забули про свою батьківщину. Ваша культура має такі глибокі і могутні коріння, що чим кращими будете українцями, тим кращими станете канадійцями.» Українці завжди зберігали ці принципи. Канада є країною, в якій українці навчилися любити своє і шанувати чуже.

Кор.: Що ви думаєте про будучність української етнічної групи в Канаді?

Гер.: Минулих 60 років — це були роки востання українців у канадський ґрунт, роки консолідації. Тепер українці здобули солідну позицію, вони добре зорганізовані, помітно зростаючий вплив українців у всіх ділянках життя. Однаковою мірою, консерватори, ліберали і соціялісти Канади рахуються щораз більше з українською громадянською думкою і українським становищем. Я гадаю, що подібно, як колись ірляндці в Бостоні і євреї в Нью-Йорку змогли вирішально допомогти своїм землякам в старій батьківщині відзискати свободу і незалежність, то канадські українці вже тепер починають виконувати аналогічну роль в боротьбі проти советського колоніялізму й імперіялізму. Я дивлюся дуже оптимістично на майбутній розвиток української етнічної спільноти в Канаді.

Кор.: Я щиро вам дякую, пане Оберон Герберт, за проведеному з вами розмову.

20. 4. 1961.

Українська культура під режимом КПРС це постійний цикл в українській програмі Радіо Свобода. В цьому циклі обговорюється важливіші події та явища культурного життя сучасної України і культурна політика партії.

М. Рудницька

СОВЄДСЬКА ІСТОРІЯ ЛЬВОВА

Ми мали нагоду ознайомитися з книгою «Історія Львова», що її 1956-го року видав Львівський державний університет імені Івана Франка для відзначення 700-річчя існування цього міста. Хочемо оце коротко подати оцінку цієї книги.

Основна риса книжки — її тенденційність посунена до абсурду. Замість того, щоб розробляти питання історії Львова на основі документальних матеріалів, автори прийняли згори певні тези, продиктовані політичними інтересами советського режиму та комуністичною доктриною; і до цих тез нагинають факти. Такий ненауковий метод дав у результаті спотворену історію Львова.

Провідною думкою цієї книги є теза, нібито населення Західної України, зокрема населення Львова, протягом усієї історії тяжіло до російської держави і прагнуло об'єднатися з нею. Щоб довести правдивість цього неправдивого твердження, автори книжки фальшують історичну правду. Вони видумують події, яких не було, і ці витвори фантазії подають як факти; зате справжні факти вони промовчують або перекручують. Книжка просто кишить від видумок. Треба би написати іншу книгу, щоб спростувати, сторінка за сторінкою, всі неправдиві твердження.

Наприклад, уже на самому початку, коли говориться про Київську Русь, її історія подана цілковито наперекір усій українській історіографії. Автори книги пішли за історичними тезами КПСС, яка цілком перейняла старорежимні концепції «єдинонеделіинства». Зокрема вони знехтували той факт, що Львів був вікном України в Європу.

Неправдивими є твердження про нібито спільне історичне минуле Західної України і Росії та про почування братерської любови львов'ян до царської держави. Ці твердження повторюються в різних варіантах в кожному розділі книжки. Цікава річ, що історики Львівського університету солідаризуються з царським імперіялізмом і царським самодержавством в їх намаганнях забрати Львів. Затє прагнень українського народу до власного вільного національного життя, прагнень, для яких Львів довгі часи був осередком, автори книжки не спостерегли. Львів має одну мету — добровільно втопитися в советському морі. А вся його дотогочасна історія — це тільки підготовка для сповнен-

ня тієї мети. Так автори книги інтерпретують давню історію цього міста.

Найбільше спотворений в книжці період будівництва української держави в Галичині після першої світової війни. Змагання західних українців за самостійність або промовчані або викривлені. Акт 1-го листопада 1918-року, яким українці перebrали владу у Львові і в цілій Галичині, представлений як інтрига австрійських генералів і так званих «буржуазних націоналістів», інтрига проти українського народу. Тимчасом правдою є, що 1-ий листопад був схвалений усім народом, без різниці партій і клас. Але про це «історія» Львова мовчить. Взагалі советська історична «наука» наклала печать мовчання на різні, дуже важливі, факти з історії Львова.

Для пізнання більшовицьких методів спотворювання історії дуже повчальне, які саме питання автори книги промовчують. Наприклад, вони не говорять нічого про те, коли і як виникло в Західній Україні християнство. Вони не бачать, яку велику роль грала церква в житті населення Львова. Вони промовчують усі факти, які, як у давніх віках, так і в новіших часах, свідчать безсумнівно про пов'язання інтересів Львова і взагалі України з Заходом, з Європою. Не згадують, наприклад, про леґіон Українських Січових Стрільців, який під час першої світової війни боровся проти царського імперіялізму. Промовчують факт, що советський уряд у Ризькому договорі 1921-го року погодився на приналежність західньоукраїнських земель і Львова до Польщі. Не відзначають ні одним словом провідної ролі Львова, як центру політичного, культурного, релігійного і господарського життя Західньої України в добі між двома війнами. Промовчують усе, що хочуть приховати перед народом; а приховати хочуть, що Львів був упродовж сторіч поруч Києва другим бастионом релігійних, культурних і національних цінностей українського народу.

Друга основна тенденція книги, поруч антиісторичної тенденції, за всяку ціну зв'язати історію Львова з Москвою — це намагання підтягнути всю історію Львова під теорію Маркса, Енгельса, Леніна; — на західнього читача це робить прикре враження — догматичного ідолопоклонства там, де для цього найменше місця.

Мусимо констатувати, що Львівський університет виступив книгу, позбавлену будь-якої наукової вартости.

Спотворення історії Львова книжкою, яку видала поважна наукова установа, накладає на українців у вільному світі обов'язок постояти за історичну правду. Тому Наукове Товариство імені Шевченка в Нью-Йорку підготовляє до друку монографію про Львів, яка правдиво змалює історію цього старовинного українського міста.

А кілька років тому в Америці вийшли два імпозантні збірники про Львів — один історичний, другий літературний.

26. 6. 1959.

І. Грицанюк

У зв'язку зі з'їздами письменників дуже голосною стала пропаганда про «несбувальні» нібито «розквіт» української культури під «батьківським піклуванням» партії. Під прикриттям такої пропаганди КПСС підготувала один із найважчих ударів проти української літератури — закон про мову навчання в школах України. Бо, створивши законні підстави для усування української мови зі школи, партія тим самим обмежує знання тієї мови й утруднює поширення української літератури. Іван Грицанюк, який належить до передових наших літературознавців на чужині, подає статтю на тему:

ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

У попередніх розмовах на цю тему ми говорили про ліквідацію українського літературознавства, що довершилася від початку 30-тих років до кінця ежовщини. Ця ліквідація подібна до якогось стихійного лиха чи пошести, вона, як чума, знищила всі науково-дослідні інституції, знищила дослідників історії української літератури та їхні твори. При тому ж, відома всім, большевицька метода застосована була й тут: чим більше вони руйнують і нищать, тим більше кричать про свої успіхи. Щоби прикрити спустошення на полі літературознавства, вони старалися замінити знищених спеціалістів партійними неуками, підміняти літературознавчу науку — партійною пропагандою.

І тут на передній плян висунувся Інститут літератури імені Шевченка. Зупинімось на його історії. На початку 20-тих років академік Сергій Єфремов запропонував заснувати цей інститут при Академії Наук у Києві для широко розгорнутого вивчення творчості Тараса Шевченка. Большевики використали ідею Єфремова в своїх цілях і заснували 1926 р. Інститут літератури не в Києві, а в Харкові, не як заклад Академії Наук, а як протывага їй. І пізніше, коли почали ліквідувати літературознавчі кадри Академії, інститут мав постачати на їхнє місце молодих літературознавців, нашвидку підготованих, відданих партії й комсомолові. Але це не дало бажаних наслідків і протягом десятиліття свого існування в Харкові з Інституту не вийшов ні один поважний літературознавець, щоб його ім'я можна було тут назвати.

На це були різні причини: раз, що значна частина навіть тих, яких вербували до аспірантури з партійців і комсомольців,

виявилася партійно «ненадійною», і їх так само, як і старих фахівців, позасилали на Сибір. А подруге, Інститут ніколи не зміг зосередити навколо себе справді наукових кадрів. Інститут літератури імені Шевченка очолив академік Дмитро Багалій, але очолював тільки формально. Фактичним же його директором був Сергій Пилипенко. Хоч Пилипенко був партійний, але багато корисного зробив для української культури, за що й був розстріляний на початку 30-тих років, та проте він був тільки практичний діяч і нічого спільного з наукою не мав, тому й не міг надати Інституту авторитету наукової установи.

Після розстрілу Пилипенка партія на короткий час висунула на чолу Інституту ніколи до того невідомого Євгена Шабліовського. На той час кадри літературознавців старої школи були вже знищені, і Інститут мусів перебрати всю літературознавчодослідницьку працю на себе. Його перенесли до Києва і прилучили до Академії Наук, а Шабліовського за кілька жахливих партійно-пропагандивних праць про Шевченка навіть обрали членом-кореспондентом Академії Наук. Та скоро й сам Шабліовський упав жертвою ежовщини і пішов на заслання, з якого зовсім недавно повернувся; а обезголовлений Інститут літератури ім. Шевченка лишився без кадрів і керівництва. Яких два наступних роки директорування в Інституті Павла Тичини також не були щасливими. Тичина взагалі не літературознавець, а як поет у ті роки вже майже знищений партійним примусом, був придатний тільки для репрезентації, а не для організації наукової праці.

Тому партія вимушена була врешті 39-го року на директора Інституту призначити академіка Олександра Білецького, фахового літературознавця ще старої школи. Від цього щойно часу Інститут літератури ім. Шевченка став (цитуюемо) «остаточною організаційною формою літературознавчої праці в Академії Наук Української РСР». Це стверджує академік Білецький у згадуваній нами в попередніх розмовах книжці «Українське літературознавство за сорок років». Однак це було вже досить пізно, бо крім самого Білецького та покійного вже тепер проф. Сергія Маслова не було нікого, хто міг би далі працювати над дослідженням сторої української літератури. З нової доби ще був Євген Кирилюк, а далі вже йшла молодь типу Леоніда Новиценка й багатьох інших повоенних вихованців Інституту; вони вже не те, щоб не хотіли, а й не могли цікавитися ні методом літературного дослідження, ні джерелами; їх призначенням було, замість наукових праць, писати партійну пропаганду про соціалістичний реалізм, тощо. І такою є вся, хоч і велика повоенна продукція Інституту. До її характеристики ми повернемося наступного разу, через тиждень.

30. 6. 1959.

КОЗАК-МАМАЙ У СОЦРЕАЛІСТИЧНОМУ ЖУПАНІ

Роман Олександра Ільченка з барокковою назвою «Козацькому роду нема переводу, або Козак-Мамай і Чужа Молодиця», викликав жваве обговорення в советській пресі і загальне схвалення. Легко зрозуміти, чому. Появилася цікава книжка серед безлічі стандартних творів про витоп сталі й чавуну та про плекання кукурудзи, творів, у яких усі герої подібні один на одного, всі виконують пляни і самі «соціалістично» перевиховуються. Серед цієї безпросвітньої сіризни появилася книжка про легендарного Козака-Мамаю, тема й сюжет якої не тільки дають змогу поговорити про героїчне минуле українського народу, а й відкривають широке поле для фантазії.

Адже герой — невмирущий Козак-Мамай, характерник і чаклун, у постаті якого втілилися всі чесноти запорізького товариства: лицарськість і відвага, любов до батьківщини і готовність завжди прийти на допомогу покривдженому. Такий Козак-Мамай у народніх легендах; таким намагався змалювати його в своєму романі й Ільченко, що, не належачи до числа письменників першого розряду, саме цим романом і набув ширшої популярності. На честь автора треба сказати, що в нього чудесна мова, з почуттям міри стилізована під мову 17 століття. Не бракує авторові й фантазії, що дає йому змогу витворити багато цікавих ситуацій, хоч і в дещо безформному сюжеті.

Але тут уже він натрапляє на перші перешкоди, які йому ставить соціалістичний реалізм. Тому Ільченко змушений раз-у-раз з високого лету фантазії спускатися на реалістичну землю, щоб остерігати читача й давати йому банальні пояснення до історії Козаччини; він мусить подавати їх у тому дусі, в якому спотворено освітлює цю добу советська історіографія. Адже советська політика до такої міри тоталітарна, що вона накидає свій мундир з поганами і на минуле. Ільченко не має вибору, його герої мусять бути осоветчені, і тому не тільки він сам від себе веде антирелігійну пропаганду, а й змушує до цього своїх героїв. Явний нонсенс з погляду історичної правди, але всупереч здоровому глуздові Ільченків Мамай легковажно ставиться до релігії, ба більше: навіть ігумен, що став козацьким полковником Мелхиседек, коли говорить, то здається от-от зацитує Маркса, що «релігія — це опіум для народу». І тільки підступні в освітленні автори вороги народу наділені, побожністю, як негативною рисою. Згідно з советською концепцією автор змушений фальшиво ділити козацтво на багатіїв і старшину, з одного боку, та сірому — з другого: мовляв, за свободу бореться тільки сірома, багатії ж хочуть панувати. Сірома повсякчас

чекає допомоги від московського царя і завжди лишається вірною Москві. І якби не ця вірність сіроми, то старшина козацька занастагла б не тільки Україну, а й Московщину.

Усе це історичні нонсени, які чудово знає письменник Ільченко, що, як видно з роману, дуже пильно простудіював цю добу; але він мусить на минуле дивитися через соцреалістичні окуляри і бачити в глибині віків Козака-Мамай в советському мундирі. І здавалося б уже й досить цього, так ні ж: активним політичним гаслом компартії сьогодні є боротьба проти Ватикану, то хай же й Ільченків Козак-Мамай воює з Ватиканом. Як хтось не повірить нам, скаже, що це нісенітниця, то хай розгорне роман на 480-тій сторінці і прочитає, що з України крали дівчат і в Римі перевиховували, щоб вони приносили додому (дослівна цитата) «вірність Ватиканові, тобто зненависть до свого народу, до віри батьків»; а на наступній сторінці знову пишеться, що «діячам Ватикану» «кортіло, Україну загарбавши, надолужити здирствами на нових землях величезні втрати й збитки...» і так далі. Ні Ільченко, ні партія не пояснять цих нісенітниць, але так треба для сьогоднішньої політики.

Так і борсається Ільченко між бажанням писати щиро й надхненно поринаючи в чарівні глибини історичної фантастики, звідки витягає його в огидну советську дійсність обов'язок соціалістичного реаліста. І тоді він змушений на добрячий, шовковий візерунок своєї розповіді нашивати білими нитками латку огидної брехні, яку й не озброєним оком видно, бо вона відділяється від правди, як скалки жиру на воді.

А читач, дійшовши до кінця роману Ільченка, має враження, наче овіяну легендою монументальну постать Мамай переодягають з козацького жупана у советську ватянку.

21. 7. 1959.

I. Грицанюк

Під пануванням комуністичного режиму смутна доля зустріла мистецьку спадщину великого майстра фільму Олександра Довженка — після його смерті. Про це оповідає наш літературний коментатор Іван Грицанюк. Подаємо його бесіду —

ДОЛЯ ДОВЖЕНКОВОЇ СПАДЩИНИ

У першій половині вересня київські газети опублікували ряд статей з нагоди 65-ліття з дня народження Олександра Довженка. Це тільки зайвий доказ любови українського народу до свого всебічно обдарованого і, можна сміливо сказати, геніального мистця. Полюбили його в Україні ще за 1920-их років, коли він створив свої перші фільми «Звенигора» і «Арсенал», а ще

кілька років пізніше, 1930 року, недосяжний шедевр «Земля», який минулого року на Брюссельській виставці визнано одним з дванадцятьох найкращих фільмів за весь час існування кіна в світі. Після цього появився зроблений під партійним тиском фільм «Іван» і ще більше вимушений «Щорс», якого майстер роками мусів переробляти, заки його випустили на екран.

Та вже починаючи з 1930-го року доля Довженка була вирішена. Як один з найвизначніших творців «Розстріляного Відродження», про яке ми нещодавно говорили з нагоди появи антології Юрія Лавріненка під такою назвою, Довженко мусів зникнути з українського мистецтва. Зважаючи на світову славу майстра, Сталін не відважився його розстріляти, а переселив на 20 років до Москви, фактично заборонивши йому творити на українські теми. Аж по смерті Сталіна вирвався Довженко з 20-тилітнього заслання знову в Україну; і про трагічні переживання його за ці 20 років, може, ніхто й не дізнався б, якби сам Довженко не розповів про це в своїй автобіографії. Тут, в Україні, всього лише за останні три роки життя талант уже смертельно хворого мистця заблуснув кількома шедеврами в прозі, до яких належать передусім повість «Зачарована Десна» і літературний сценарій «Поема про море». У задумі Довженка це мав бути найбільший твір його життя, присвячений українському народові, перед яким мистець почував себе в боргу за 20 років вимушеної мовчанки.

Передчасна смерть зруйнувала плани Довженка, а тимчасом у Москві аж занадто вільно почали поводитися з мистецькою спадщиною Довженка, з явним наміром замовчати український характер творчости мистця й перевести його до безликого розряду «совєтських письменників» або й ще більше — скомпромітувати його як мистця.

Факти такого поводження зі спадщиною Довженка занадто яскраві, щоб їх не міг помітити кожен українець. Ось ці факти. Петро Кравчук з Торонта пише в статті «Його знають у Канаді» («Літературна газета» з 11-го вересня): «Багато людей мали змогу читати його прекрасний твір «Зачарована Десна» англійською мовою в журналі «Советлітречер». Але ні Кравчук, ні редакція газети не згадують, що в примітці до того перекладу сказано просто, що Довженко «совєтський письменник», і немає ні слова згадки про його українське походження. Другий факт. Фільм «Поема про море», всупереч ясно висловленій волі Довженка, зроблено не в Україні, а в Москві, відірвано від того ґрунту, на якому сам автор його підготовляв. В результаті фільм вийшов далеко слабшим супроти авторового задуму.

А наслідком цього, певно не без згоди начальства, виступив у журналі «Искусство кіно» за травень цього року письменник Некрасов із статтею «Слова великі і прості». Вона містить по-

громну критику фільму, маючи намір поставити під сумнів талант Довженка як письменника. Це було зроблено в такій обурливій формі, що культурні діячі в Києві рішилися виступити на оборону світлої пам'яті Довженка. Зокрема в «Літературній газеті» 7-го липня виступив із статтею «Про погляди широкі і вузькі» відомий літературознавець Леонід Новиченко. Можна бути тільки вдячним йому за цей виступ. Та на превеликий жаль, і це ми добре розуміємо, ні Новиченко, ні будь-хто інший у тій країні, де не існує свободи слова, не має змоги на повний голос висловити свої аргументи.

І так ми будемо, а властиво вже й є, свідками того, як ще одного видатного українського мистця зараховують у фонд безликої «советської культури», яка може розвиватися тільки за згодою комуністичних можновладців у Москві для їхньої слави.
22. 9. 1959.

І. Грицанюк

В українському культурному житті сталася важлива подія: в Нью-Йорку видавництво «Книгоспілка» випустило в світ другим виданням три томи «Історії української літератури» Михайла Грушевського. Два інші томи підготовляються до друку. В зв'язку з цим знов виринає на дискусію питання, яке ми вже обговорювали в наших програмах. З циклу наших матеріалів «Українська культура під советським режимом» подаємо коментар Івана Грицанюка. Наш літературний коментатор розглядає питання

ХТО НАПИШЕ ІСТОРІЮ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ?

Відповідь на це питання мусіла би бути дуже проста: історію української літератури напише Академія наук Української РСР й Інститут літератури, який при ній існує. Та в дійсності справа виглядає зовсім не так просто. Академія наук і Інститут літератури імені Шевченка, що діє при ній з 1936-го року, призначені зовсім не на те, щоб писати історію української літератури. Бо ці наукові інституції партія змусила бути інструментом для спотворювання історії літератури нашого народу. Щоб це твердження не здалося безпідставним, подивімося на факти.

Єдиний досі існуючий систематичний курс «Історія українського письменства» академіка Сергія Єфремова — вийшов четвертим виданням у 1924-му році. Але від самого початку існування советської влади партія вважала його, як «буржуазно-націоналістичний» і швидко заборонила. А його автор загинув у в'язниці. Курси двох інших академіків Михайла Грушевського і Михайла Возняка (перший у п'ятьох томах дійшов до половини

17-го століття, другий — три томи, до кінця 18-го) побудовані на великому фактичному матеріалі — твори з кожного погляду наукові. А проте вони теж засуджені партією. Тому теперішній директор Інституту літератури імені Шевченка Олександр Білецький, всупереч фактам, але згідно з партійною лінією — називає ці твори «націоналістичними»; вони «мовляв» (цитуюсьмо) «повні буржуазно-націоналістичних тенденцій авторів настільки, що книги не можуть бути навіть надійними довідниками».

Ще один автор популярного «Підручника історії української літератури», Олександр Дорошкевич, відбув десяток років ув'язнення, бо його підручник був, — на думку партії, висловлену устами того ж професора Білецького «з домішкою буржуазно-націоналістичного трактування окремих фактів». Така ж доля спіткала Агапія Шамрая, автора конспективного курсу історії української літератури. На Соловках загинув один з найбільшкучіших літературознавців нашої доби Микола Зеров, який щойно готувався до опрацювання систематичного огляду історії української літератури, випустивши кілька книжок історико-літературних нарисів. Для повноти згадаємо ще, що «Нарис історії української літератури» літературознавця-комуніста Володимира Коряка, виданий у двох томах 1925–1929 років, виявився також ненадійним; його автора зліквідовано за ежовщини. Оце і все, що було до 30-их років.

З середини 1930-их років Інститут літератури імені Шевченка почав готувати колективні курси, щоб уникнути «націоналістичних» збочень. Але й тут не щастило так само, як з попередніми авторами. «Нарис історії української літератури» Євгена Кирилюка і Сергія Маслова виданий 1945-го року, був суворо засуджений як «націоналістичний». Минуло ще десять років, поки вдалося склеїти зусиллями кількох десятків авторів монструозно великий курс «Історії української літератури» у двох томах. Але, попри великий розмір його, вистачає поверхового ознайомлення, щоб ствердити, що цей курс — пропагандивно-політичний партійний витвір. Він спотворює історію української літератури куди-куди гірше, як це було за сталінського режиму. Вистачить згадати для прикладу такий факт: книга має в обох томах разом тисячу шістьсот чотирнадцять (1.614) сторінок. В такому об'ємистому творі історії літератури Київської Русі присвячено тільки тридцять (30) сторінок.

Велику з кожного погляду літературу Київської Русі створив творчий геній того самого народу, який і сьогодні живе на тій території, якої столиця — Київ; тобто літературу Київської Русі створив геній українського народу. А проте партія заборонила вважати цю літературу духовим скарбом українського народу. Слідом за тим партія заборонила українським дослідникам вважати її фундаментом історії української літератури.

Літературу цієї доби вільно досліджувати тільки в Москві, в курсах літератури російської.

А погляньмо, як потрактовано нові часи.

В казенній, двотомовій історії нічого немає про клясика української літератури 19-го століття, основоположника історичного роману Пантелеймона Куліша, нічого не сказано про Бориса Грінченка й ще інших. З радянського періоду виключено з літератури основоположників радянської прози Миколу Хвильового, Валерія Підмогильного і багатьох інших. Зате детально обговорено літературну творчість таких письменників, як Ярослав Галац, Олександр Гаврилук та інші, яких треба б було віднести не так до літератури, як до советської пропаганди. Не кажемо вже про те, що творчість інших письменників до невпізнання зфальшовано так, ніби вся історія української літератури існує на те, щоб виправдати панування советського режиму в Україні. З уваги на все це останній, сказати б, канонічний курс «Історії української літератури», виданий Інститутом Шевченка, не є науковим. І хоч як його ще підправляють — ніщо не допоможе: Інститут літератури наукового курсу не видасть.

Хто ж напише історію української літератури? До цього питання ми ще повернемося в наступній розмові — через тиждень.

14. 6. 1960.

І. Грицанюк

Тиждень тому в літературному коментарі Івана Грицанюка ми розглядали питання: як важко бути письменником в умовах советського режиму. У висліді того ми стверджували, що радянський письменник заслуговує радше на співчуття ніж на критику. Це саме ще більшою мірою стосується радянського драматурга. На цю тему подаємо сьогодні коментар Івана Грицанюка —

ЩЕ РАЗ ПРО СПІВЧУТТЯ РАДЯНСЬКОМУ ПИСЬМЕННИКОВІ

У попередній бесіді під цим самим заголовком ми висловили думку про те, як трудно в советських умовах навіть найталановитішому письменникові показати себе хоч трохи письменником і як трудно його відрізнити від звичайного графомана. Звідси був наш висновок, що радянський письменник заслуговує не так на критику, як на людське співчуття. Мова йшла про прозу. Але куди гірше становище драматурга. Невдача прозаїка не так гостро сприймається, бо ж зрештою не так уже й легко встановити, скільки і як читають його твори. Тим часом порожня театральна зала на другий день після прем'єри перетворюється для драматурга на привселюдний провал. Крім того, за специфікою жанру його твір гострою конфліктом і колізіям му-

силь тримати в напрузі глядача тільки у формі діалогу дієвих осіб. Від себе драматург нічого не може пояснювати, і його ремарки відомі тільки режисерові й акторові, для глядачів вони не існують. Якими ж засобами радянському письменникові досягнути напруги драматичної дії? Як це зробити, коли його зобов'язують писати про сучасну дійсність, ніби «реалістично»? А він, радянський автор, йдучи за казенними директивами, мусять показувати дійсність фальшиво, не такою як вона є; і мусять оминати справжні людські пристрасті і життєві конфлікти. Як у таких умовах дати напружену дію?

На це питання знайдемо цікаву відповідь відомого літературознавця Єлисавети Старинкевич у статті «Нове в житті і драматургії», надрукованій у серпневому числі «Вітчизни». Авторка поділяє на дві категорії українських драматургів, які пишуть на сучасні теми. Одні з них просто не спроможні розв'язати поставленого нами питання. Вони плавають по поверхні, і тому в їх п'єсах, як каже Старинкевич, панує «пасивна фіксація спостережених життєвих фактів, явищ, характерів, невміння типізувати й узагальнювати, відбирати істотне й відсіювати дрібне й випадкове». Друга категорія драматургів намагається драматизувати дію шуканням хоч і штучного, але гострого конфлікту. Розуміється, найбільш вдачною для цього є постать «буржуазного націоналіста» чи агента ворожої держави. Що з цього знову виходить шаблон і штамп, це змушена визнати згадана нами авторка.

«Подібні п'єси, — каже вона, — як правило, будуються за такою сюжетною схемою:

Хороші радянські люди з радісним ентузіазмом будують, трудяться, творять чи то на заводах і шахтах, чи то на полях колгоспних або цілинних землях. Та ось серед них виявляється якийсь прихований ворог, що намагається духово розкласти й затягти в свої тенета ту чи іншу жертву або організує чи здійснює одвертий шкідливий акт. В фіналі ворог викритий, хоч іноді вже після того, як йому вдалося реалізувати свій злочинний намір.»

Аж вісім п'єс, написаних за подібним штампом, називає Єлисавета Старинкевич, запевняючи, що список їх можна значно побільшити. Біда, як слушно каже авторка, не тільки в тому, що ворогів шукають і знаходять там, де їх і нема; а біда ще й у тому, що така штучна схема неминуче призводить до шукання кримінальних ефектів, мелодрами і інших дешевих прийомів, що пуантуються під завісу щасливим кінцем. «...Зовнішній конфлікт (знову цитуємо Старинкевич) у вигляді стрілянини чи диверсійних актів аж ніяк не сприяє розкриттю характерів, зокрема позитивного героя.» — І ми з нею в цьому цілком згодні.

Так виглядає українська драматургія перед початком нового

сезону. Сама ж розмова між театральним критиком і драматургами нагадує обернену навиворіт стародавню байку про розмову сліпого з кульгавим. Перший удає з себе сліпого, щоб не бачити причин недолугости драматургії там, де вони є, валячи провину на авторів. А другий і сам добре знає, що пише не те, що треба; але замість ходити по-людському, шкутильгає на хідцях партійної ідеології і рятує безбарвний сюжет своєї п'єси, шукаючи ворога й диверсанта там, де їх немає. Тож і лишається — драматургові співчувати ще більше, ніж прозаїкові.

20. 9. 1960.

I. Грицанюк

Ми не раз дивувались, що так по-різному трактують емігрантів журнали російські і журнали українські — під пануванням того самого режиму.

ЧОМУ Ж ТАКА РІЗНИЦЯ В СТОСУНКУ ДО ЕМІГРАНТІВ?

Це питання обговорюємо сьогодні в коментарі Івана Грицанюка.

Ми привикли говорити про повну нівеляцію й уніфікацію в радянському культурному житті. А тим часом у різних ділянках не все знівельоване й урівняне. Наприклад, порівняння українських і російських літературних журналів, що виходять у Києві і Москві, виявляє різниці навіть істотні, зокрема у ставленні до еміграції. Тим часом як для російських літературних журналів проблема еміграції майже не існує, українські присвячують їй занадто багато уваги. Є письменники, які майже спеціалізуються на паплюженні українських емігрантів. Відомий редактор львівського журналу «Жовтень», Юрій Мельничук, виповнює свій журнал майже з числа в число лайливими памфлетами на емігрантів. І здається, що найбільші труднощі справляє цьому письменникові та прикра обставина, що словник лайливих слів обмежений; і він, раз використавши його, змушений тепер тільки повторювати лайки в різних варіаціях. «Бандити», «песиголовці», «покидьки» — це було тільки кілька прикладів із того великого лайливого лексикону, яким збагатив свою мову львов'янин Мельничук, спеціалізуючись на виступах проти еміграції. Та не тільки він один.

Кожен з українських письменників, який побував за кордоном, обов'язково не проміне останніми словами вилаяти «буржуазних націоналістів» на «чужих смітниках». Усіх годі було б порахувати, але ось один з останніх прикладів — «Репортаж із того світу» Федора Маківчука в останніх числах журналу «Дніпро». Нісенітниця, як цей автор оповідає українським чита-

чам про Європу й Америку, він пересипає такими «пестливими» виразами, як «песиголовці», «протухлі пеллюрівські отамани», «бандерівські і мельниківські різуні». Якби вірити цьому авторові, то виглядало б так, наче українські емігранти, як бандити з захалявними ножами, стероризували весь Нью-Йорк.

Зовсім інакше поводяться російські журнали: вони просто про свою еміграцію не згадують. А коли якийсь російський письменник, побувавши за кордоном, і скаже слово про російську еміграцію, то зробить це з почуттям людської гідності, а навіть пошани, до тих російських людей, що опинилися за кордоном. В опублікованих недавно спогадах Ілля Еренбург раз-ураз тепло згадує про російських письменників-емігрантів Буніна, Бальмонта, Зайцева й багатьох інших.

Інший автор, сам колишній емігрант, що 12 років тому повернувся до Москви, Лев Любімов, не раз уже заторкував тему про російських емігрантів і завжди знаходив слово співчуття й пошани до них. У статті «Двадцять років пізніше», надрукованій у журналі «Новый мир» за серпень, цей автор згадує з пошаною багатьох письменників і мистців на еміграції. Наприклад, про письменника Артура Адамова і актора Григорія Хмару Любімов каже: «... вони послужили шляхетній справі популяризації російської клясичної культури». Згадку про російське кладовище під Парижем, на якому поховані не тільки письменники, а й царські міністри, Любімов закінчує щиро схвильованими словами: «Багато хвилюючого, гіркого, трагічного можуть розказати нам хрести й плити цього російського некрополя, де під небом Франції покоїться закинена сюди долею якась частинка Росії». А ось відповідник до цього українського автора Маківчука у репортажі з Нью-Йорку: «Здихають уже під чужими тинами, їм пора про упокой своєї немічної душеньки подумати, а вони ще чубляться, гризуться, як павуки в банці, погрожують, повертатися збираються».

Можна більше навести таких прикладів разюче різного ставлення до своїх земляків, що не з власної вини мусли покидати рідну землю. Але й цих досить, щоб усвідомити собі, що це не випадковість, а якась лінія. Ми зі здивуванням ставимо запит: в чому причина такої різниці? Партія дуже часто й дуже нетактовно каже українським письменникам вчитися на зразках з російської культури. А чому вона в цьому випадку не нагадає тим українським письменникам, які занадто запопадливі у кампанії проти емігрантів, щоб вони повчилились у своїх російських колег.

27. 9. 1960.

I. Грицанюк

Від року проводиться в Україні підготовка до декади українського мистецтва в Москві. Вся преса в Україні говорить про «творчий звіт» у Москві. — В рамках пересилань «Українська культура під советським режимом», подаємо коментар Івана Грицанюка

НАПЕРЕДОДНІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕКАДИ В МОСКВІ НАШІ «ЗА» І «ПРОТИ»

Як уже так поставлене питання — «за» і «проти», то ми вже наперед знаємо, що ви, українці за кордоном, проти української декади в Москві. — Так скаже собі наш слухач, який привик чути з-за кордону саму тільки критику. Чому ж конечно бути проти? — відповімо ми на це. Існує, приміром, у Парижі вже кілька років «Театр націй», на сцені якого під час сезону виступають театральні колективи й інші ансамблі з усього світу. Щороку гостують там і театри Москви або Ленінграду. І ми рішуче за те, щоб і київський театр опери став нарешті гостем паризького «Театру націй», бодай із «Запрощем за Дунаєм». Так само ми й не проти декади в Москві. Чому не влаштувати декаду українського мистецтва в Москві, а Москва хай на рівних правах влаштує свою декаду в Києві. Ми тільки проти того принизливого наставлення, яке звучить уже в назві — мовляв, «декада має бути творчим звітом». Мимоволі напраощується порівняння: українські мистці ідуть до Москви, наче чемні школярі складати іспит перед високим шкільним начальством. Хай існує обмін досвідом між такими культурними центрами, як Москва й Київ, але як рівний з рівним, і якщо ми маємо застереження, то саме проти такого школярського вірнопідданства, яке ось уже рік кричить із сторінок київської преси, як тільки вона пише про відготовку до декади.

Знову ж ми за таку декаду, як її розуміє Галина Уланова, пишучи в «Радянській культурі», що Москва чекає на українських мистців. «Чи можна забути, — каже вона, — талант таких майстрів, як Зоя Гайдай і Марія Литвиненко-Вольгемут, Гришко і Чавдар, Крушельницький і Романов та багатьох інших. Досі москвичі пам'ятають вистави Київського театру опери та балету імени Шевченка, театрів імени Івана Франка та Лесі Українки, харківського театру драми імени Шевченка, львівського театру імени Марії Заньковецької». І ще до цього Уланова додає: «Дуже хороше враження залишили в ті дні (мова про попередню декаду) Капеля бандуристів України і львівська капеля „Трембіта”».

Заслужена артистка балету, Галина Уланова, говорить тіль-

ки про визначних мистців і професійні ансамблі, ні словом не згадуючи про художню самодіяльність. І ми цілком з нею згодні. Як уже везти на показ, то тільки високомистецькі колективи й ансамблі, а самодіяльність залишити в колгоспах, на підприємствах і в містечках республіки, бо тільки там їй і належить бути, доки вона не виїде на верхи мистецької вмілости. Знаємо, правда, що до Москви знову поїдуть усі ті театри й ансамблі, що їх назвала Уланова. Але разом з ними повезуть вагони шараварів і «малоросійської бутафорії» для сотень самодіяльних гуртків, які в більшості тільки й знають, що танцювати гопака у безлічі варіантів, хочби й як по-різному ці танці називалися.

Хай нас зле не зрозуміє наш слухач: ми ставимося з глибокою пошаною і любов'ю до всіх тих селян, робітників і службовців, які віддають народньому мистецтву свої вільні хвилини (а цих хвилин так мало). Але партійний режим дуже мало дбає про те, щоб вони мали час, змогу і засоби підносити своє мистецтво на вищій рівень мистецької культури. Між ними були і будуть ансамблі з кращими успіхами, одначе на показ за кордон повинні їхати ті, що спромоглися на мистецьку оригінальність і високу культуру.

Можна уявити собі, як буде по декаді. Скоро забудуться вистави Корнійчукових п'єс українськими театрами, бо і московські театри виставляють ті самі п'єси. Забудуть і про вистави української опери; забудуть включно з тими, що спеціально до декади готуються, як от напевно непоганий балет «Чорне золото» в постанові такого визначного майстра, як Павло Вірський. Але довго москвичі пам'ятатимуть, як стугоніла їхня земля від українського гопака, який хвацько вибиватимуть самодіяльні колективи по всіх закутках Москви. І довго вони ще згадуватимуть простонародні екзотичні танці з української «провінції», яка, як їм відомо ще з царських часів, славиться салом, ковбасою і смачними полтавськими галушками. Такий буде кінцевий ефект української декади в Москві. І не треба бути дуже прозорливим, щоб розуміти, що саме на нього і розраховує високе начальство в Москві.

«Отже, — скаже наш український слухач, — ви таки проти декади?»

Так, у такій формі, як вона задумана, ми рішуче проти, бо вона принижує почуття власної гідности всього українського народу.

18. 10. 1960.

М. Стиранка

Злидні українського фільму — стара болячка радянського мистецтва. В зв'язку з нарадою в Києві про проблеми української кінематографії розглянемо питання:

В ЧОМУ НЕДОЛІКИ ФІЛЬМОВОГО МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ?

Нещодавно відбулося в Києві спільне засідання президії Спільки письменників України і Оргбюро Спільки працівників кінематографії Української РСР, присвячене проблемам кіномистецтва України.

В зв'язку з київською нарадою виринає питання: чи існує сьогодні на Україні фільмове мистецтво? Бо щодо цього має деякі сумніви навіть «Літературна газета». На її думку українські фільми ще не досягли високого художнього рівня, хоч деякі з них, як кажуть, мали великий успіх. І як приклад називають такі фільми, як антирелігійний фільм «Іванна»; але ж це стовідсоткова агітка.

На Україні сьогодні продукують значну кількість фільмів. Але сама продукція фільмів, ще не мистецтво, а техніка. Фільм стає художнім тоді, коли в ньому гармонійно сполучений мистецький зміст, гра і техніка. Не можна сказати, що багато фільмів, накручених сьогодні в Україні, відповідають цим трьом вимогам.

Особливим недоліком українського фільму є його зміст, тобто — сценарій. Про це багато говорилося на нараді, а головню про спори, які постають між письменниками і режисерами та продуцентами з приводу сценаріїв. Та не говорилося нічого про найважливіше: про те, що від письменників вимагають сценаріїв у дусі так званого соцреалізму, тобто, вимагають агітки про «бурхливе» будівництво комунізму. А це відбирає фільмові усяку вартість.

Агітаційна п'єса в театрі звичайно провалюється, не зважаючи на найкращих акторів та багату обстановку. Це саме торкається фільмів. Нічого не допоможе і найкраща техніка та гра фільмових артистів, якщо сценарій фільму такий, що він вбиває все мистецьке.

Ми читали декілька сценаріїв українських фільмів. Прикро згадувати, коли подумаєш: глядач мусить просидіти в кіно дві години і дивитися на нецікаву агітку та слухати діалоги трактористів, доярок і інших на честь так званого соціалістичного будівництва.

На таких сценаріях не можна побудувати мистецьких фільмів навіть при найкращих акторах. Сценарій мусить відбивати правду життя, дійові проблеми, цікаво скоплені з життя; сце-

нарий повинен відображати в собі людські прагнення, терпіння, болі і переживання.

Але не так виглядають сценарії радянських фільмів. Звичайно за таких умов, які партія створила в українській фільмовій продукції, годі жадати від фільмів художньої майстерності, що її вимагали під час київської наради.

Але є ще й інші недоліки українських фільмів. Їм бракує культури мови та національного кольориту. Національний кольорит фільмів важлива річ. Але крім кольориту є ще щось важливіше: національний подих. Ним відзначаються, наприклад, французькі чи італійські фільми, не зважаючи на найбільш інтернаціональний зміст. Чи ж може в сучасних умовах національний кольорит виявитися в українських фільмах, коли ще досі продукція фільмів на Україні тільки територіально з Україною пов'язана? Навіть мова фільмів донедавна була неукраїнська. Звичайно, від 1957-го року дещо змінилося на краще. Але не багато.

Ще й сьогодні продукція фільмів на Україні органічно не пов'язана з Україною та її культурою. Режисери та більшість технічного персоналу не зв'язані з українським життям. Навіть якщо вони й походять з України, фільмову освіту вони одержували не на Україні. Бо як не дивно, дотепер Україна не має своєї фільмової школи і на науку треба їхати до Москви. Через те часто фільмово-продукційні працівники навіть української мови не знають. Як же за таких умов говорити про український кольорит накручуваних в Україні фільмів?

28. 2. 1961.

I. Максимець

Десять років тому весною 1951-го року помер у Франції Володимир Винниченко, один з корифеїв новочасної української літератури. Винниченка з повним правом можна назвати пролетарським письменником. Він походив із селянської родини, був членом Української соціал-демократичної партії і головним редактором «Робітничої газети» в Києві під час революції. За участь в українському визвольному русі був переслідуваний царською поліцією. А сьогодні його дискримінує КПРС. Слушайте коментар Івана Максимця

ДЕСЯТЬ РОКІВ ПІСЛЯ СМЕРТИ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

Десять років минуло, як помер на еміграції, на півдні Франції один з найвидатніших українських письменників двадцятого століття, визначний громадянин і політичний діяч, голова

уряду, а пізніше голова Директорії Української Народньої Республіки — Володимир Винниченко.

Сьогодні Винниченко належить до тих українських діячів, яких найбільше не люблять представники КПРС і комуністична влада в Україні. Але треба сказати, що в такому ставленні супроти Винниченка немає логічної послідовності.

З політичного погляду Винниченко був одним з найлівиших політичних діячів Української Народньої Республіки. Він був соціалдемократ і марксист, представник українського робітничого руху. Здавалося, большевики повинні б виявити деяку міру терпимости супроти нього порівняно з чисто буржуазними, як вони кажуть, українськими письменниками і діячами.

Ще в 20-их роках більшовицька критика називала Винниченка українським пролетарським письменником, що змальовував життя сільських наймитів і робітників, а також життя революційної підпільної інтелігенції царських часів. Винниченко обстоював один час союз Української Народньої Республіки з Радянською Росією. Навіть обстоював радянську владу в Україні, але в Україні як самостійній державі, рівноправній з Російською Республікою. За це він був ізольований серед української еміграції. Але тим менш вороже повинна була б ставитися до нього більшовицька влада. Чому ж виходить навпаки? Чому Володимир Винниченко більше зненавиджений, ніж чисті українські «буржуазні націоналісти»?

У ставленні КПРС до Винниченка відчувається страх перед українськими політичними рухами лівого напрямку, перед самостійницьким радянським рухом в Україні. А Винниченко був один час дуже близький до українських комуністів і був радянським самостійником.

Більшовикам легше дати собі раду з критикою представників правих політичних течій, ніж з критикою з боку лівих напрямків, які відмежовуються від національної політики КПРС, бо вважають її великодержавницькою та колоніальною. Тут те саме, що з Тітом. Тіто небезпечніший для вождів КПРС, ніж скажімо, Мекміллен. Комуністична верхівка з Москви ненавидить Тіта більше, ніж державних діячів буржуазного напрямку. І критикує його більше. Хоч Тіто, ясно ж, не тільки з погляду політичного, а й ідеологічного, ближчий до КПРС, ніж, наприклад, Мекміллен.

У ставленні більшовиків до Володимира Винниченка останнім часом стала проглядати і нова риса: ненависть національна, ненависть саме як до українського незалежного письменника. Це можна побачити хоча б з Української Радянської Енциклопедії. Досить порівняти два імена, подані в цій енциклопедії — Володимира Винниченка і теж недавно померлого на еміграції

російського письменника і Винниченкового сучасника, Івана Буніна.

Колись, коли більшовики писали ще про Винниченка як про пролетарського письменника, вони характеризували Буніна, як письменника білосмігранта, як поета дворянського декадансу, співця занепадаючої поміщицької садиби. Навіть як політичний ворог Бунін стояв у більшовиків колись на першому місці.

Тепер Українська Радянська Енциклопедія характеризує Буніна й Винниченка так:

Бунін — «російський письменник-реаліст... зображав жалюгідні умови життя трудящих... викривав суперечності буржуазного суспільства... Але світогляд Буніна був обмежений... До великої жовтневої соціалістичної революції поставився вороже, емігрував; твори, написані в еміграції, сповнені туги за минулим... Був тісно зв'язаний з Україною... захоплювався поезією Тараса Григоровича Шевченка... Визначний майстер літературних форм».

А ось як пише Українська Радянська Енциклопедія про Винниченка: «Один з ватажків націоналістичної контрреволюції... його націоналістичні позиції викривав Ленін... (він) проводив антирадянську політику в інтересах міжнародної імперіалістичної реакції... У своїх закордонних писаннях залишався на антинародних позиціях». В літературній творчості Винниченка, за характеристикою УРЕ, «зрікся будь-якої критики буржуазного суспільства... Блюзнірське паплюження революції, проповідь класового миру... після революції одверті наклепи на радянську дійсність... Антинародна творчість Винниченка... була проявом реакції української буржуазії на революційний рух».

Українська Радянська Енциклопедія потрактувала Буніна значно прихильніше, ніж Винниченка. Тимчасом Бунін «ідеалізував поміщицький побут», як писав про нього «Енциклопедичний словар» 1953-го року, а марксист Винниченко став на безкомпромісову позицію проти поміщицького ладу і проти експлуатації сільського пролетаріату.

Чому ж така різниця? Чому КППРС дозволила реабілітувати Буніна, а не дозволяє цього самого супроти Винниченка?

7. 4. 1961.

Оборона прав української мови — одна з головних тем української програми. Радіо Свобода завжди реагує на кожне нове зазіхання керівництва КППРС на права нашої мови. Зокрема воно домагається української школи, книжки, театру й фільму для тих українців, що їх партія виселяє з України. Українська програма в серії статей широко обговорила закон УРСР з 17 квітня 1959 р. проти української мови в шкільництві України.

О, МОВО РІДНА!
або
ЧОМУ МАРУСЯ «ЙОТРАВИЛАСЬ»

Якщо ми помиляємось, школярі-старшокласники не дадуть нам збрехати. В творі, здається, Андрія Головка українські селяни, одягнені в сірі шинелі царських солдатів, співають: «Не журися, цар расейський — ми Рассеі не даддьом.»

Інші, кажуть, часи — інші пісні. Тепер у нас культура — соціалістична змістом, національна формою. Під щасливою зорею комунізму Україна цвіте, Україна співає. Та ще й як! Ось послухайте: «А в мене на серденьку кров кип'ячоная. Кров кип'ячоная, з милим розлучоная.»

Так виводять на цілий вигон дівчата-робітниці, їдучи з праці додому — приміським поїздом з Харкова до Покотилівки.

Та, либонь, вершиною мистецтва стала інша пісня. Нею захоплюється молодь не тільки на Харківщині чи Полтавщині, а й на Волині й на Півдні, в степах Херсонщини. В «Літературній газеті» з 23-го жовтня на ній довше зупинився Василь Большак. Автор зібрав понад десяток варіантів популярної пісні про Марусю, яка «йотравилась». Яка трагедія! Тільки подумати: Маруся «ідьоть» гулять з «Коленькой». Той зтягнув її «в кусти густие» і там їй «в серце ножа дал». В іншому варіанті героїня сама на себе накладає руку: «Уже вечер вечеріе. Наборщиці ідуть. Маруся йотравилась, в больницу її везуть.» А ще в іншій версії про трагедію бідолашної с й наступні рядки: «Маруся, ти, Маруся, одкрой, одкрой глаза. Маруся й одвічаєть: — Я умерла. Ніззя!» — І сміх і гріх.

Кожному ясно: від доброго життя людина, та ще й молода, не отруїлася б. А втім, не будемо заглиблюватися в психоаналізу, чому Маруся «йотравилась». Облишимо фейлетонний тон. Нас цікавить інше.

Коли українські дядьки, одягнені в шинелі царських солдатів, співали «Не журися, цар расейський — ми Рассеі не даддьом», то це ще можна було зрозуміти. Під царатом діяв валуєвський закон, який про українську мову казав: «Не било, нет і бить не может». Тож селяни наші не вміли ні читати, ні писати. Але чим пояснити той факт, що нині — на 42-му році від початку, нібито, культурної революції — дівчата й парубки співають у сільських клубах несусвітньої Марусі, яка «йотравилась»? Адже більшість з них закінчили якщо не середню неповну, то принаймні початкову школу або вчать далі. Тобто вони в усякому разі елементарно грамотні.

Може, одному з найспівочіших народів світу немає чого співати? Ні. Понад шістдесят (60) тисяч пісень створив наш народ. Звідки ж беруться, за окресленням Василя Большака, пісні-ка-

ліки, пісні-рахітники, складені дивовижним російсько-українським суржигом? «Літературна газета» відповіді на це не дає. Тому попробуємо відповісти за неї ми.

Поправну мову, естетичні смаки покликані прищеплювати рідна школа, красне письменство, театр та інші культурноосвітні чинники, інститути й інституції.

Театр! У нормальних умовах він мав би бути засобом плекання рідної мови — живого слова народу. Тимчасом в Україні загально відомо, що артисти навіть провідних театрів республіки українською мовою, — та й то дуже засміченою, спотвореною, — розмовляють тільки на сцені. В побуті ж послуговуються мовою російською. Чому?

Візьмімо кіномістечтво. Ще донедавна кіностудії республіки випускали фільми майже виключно російською мовою. Але й після відомої постанови про виробництво фільмів рідною мовою союзних республік ситуація не набагато поліпилася: чому?

Або такий засіб пропагування пісенної культури народу, як грамофонні пластинки. Впродовж кількох років в українській пресі ми чули нарікання: грампластинки з записами українських народніх пісень становлять абсолютну меншість у великому потоці казенних грамофонних плит; — треба щось діяти. Але Україна як не мала власного заводу грамзаписів, так не має його й досі. Чому?

Красне письменство. Письменники постійно скаржаться, що наклади художніх творів українською мовою продовжують падати. Чому ж? Чому?

Школа. У вільному світі загальноосвітня школа дає учням насамперед загальноосвітні знання. В Радянському ж Союзі раніше забивали голови школярам політграмотою, а тепер збираються забивати їм голови передусім політехнікою. Згідно з новою програмою, наприклад, десятикласники вивчатимуть творчість лише трьох сучасних підсоветських українських поетів, двох прозаїків та одного драматурга. Решту письменників мають «пробігти» в загальному огляді, за дванадцять (12) годин. Вчителі домагалися поширити до десятої класи викладання української мови. Але її закінчуватимуть вивчати і надалі в сьомій класі. Чому? ... Годі й перелічити всі оті «чому».

Стисло кажучи, вся вина падає, очевидно, на загальну національну й культурну політику більшовиків. У добу так званого розгорненого будівництва комунізму можновладці ставлять собі за мету прямувати до злиття націй, злиття національних культур, злиття мов в одну спільну мову. Як пишуть «Вопросы филологии» ч. 7, такою спільною мовою «міжнаціонального спілкування» всіх «соціалістичних націй» мала б стати мова російська.

Злиття, змішування мов — цілковитий абсурд, — заявив бразилійський сенатор Ало Гімарайнс, коли довідався від українських емігрантів про нові гвалтовні експерименти комуністичних верховодів. Американці, — казав він, — допомагають ескімосам розвинути їхню мову. Ми в Бразилії старанно записуємо примітивні говірки індіян. У вільному світі, підкреслював сенатор Гімарайнс, — мовознавці намагаються відтворити письмена давно вже зниклих народів. А там, в СРСР, збираються поховати живі мови живих народів. Дика, неймовірна річ!

Так думають у вільному світі про сьогодишню мовну політику під зорею комунізму. Так думасмо й ми і твердо знаємо:

Ніяким денаціоналізаторам не пощастить вирвати народам язика. Доки житиме український народ, доти житиме його мова.

12. 11. 1959.

Відповідаючи на закон з 17 квітня 1959 р. і на погромницькі статті Кравцева та Шамоти проти української мови, українська програма розпочала новий цикл «Краса української мови» (автор С. Панасюк). Скрипт «Пролог, а не епілог!» був вводом до нової серії.

М. Добрянський

ПРОЛОГ, А НЕ ЕПІЛОГ!

Ріст української мови за останнє півстоліття — це така маніфестація стихійної сили, що мало має прецеденсів в історії. Процес розвитку і дозрівання нашої літературної мови видається вам ще більше імпатним, коли ви усвідомите всі ті перепони, які цьому процесові чинили різні вороги незалежної самобутньої української культури. Спостерігати цей ріст української мови, а ще більше її боротьбу за право на існування — мусить сповняти кожного українця почуттям гордості. Вона, ця мова, як стихія природи на весну, ламала всі штучні загороди й обмеження; вона йшла від перемоги до перемоги — вгору, до вершин культури, до висот науки.

А з нею ріс український народ. Бо мова — це не тільки засіб для порозуміння чи взаємнення між людьми одного роду. Мова це вираз духа, мова — інструмент культурної творчості, мова — душа народу. Коли революційний вабух 1905-го року перекреслив усі заборони царського режиму, які мали звести українську мову до ролі селянського наріччя, почали з'являлись один за одним твори великих письменників поетів вчених публіцистів. Не будемо сьогодні наводити їх імен, бо це довга плеяда від Коцюбинського, Лесі Українки, Винниченка, до Тичини, Рильського і Бажана, до Осьмачки, Ореста і Барки. Їх дорібок на полі культури мови української — велетенський. Творили

вони й збагачували мову, з ними творив народ, творив свою культуру і ріс із нею.

Заздрим і підзорливим оком дивилися на цей ріс української мови проводирі КІРС — від самого початку комуністичного панування в Україні. З ненавистю й утаєною погордою до нашої рідної мови прийшла ця партія до нашого краю. І потягла за собою юрби новочасних Валуєвих та Юзефовичів, яким розвиток української мови зганяв і досі зганяє сон з очей. Чого тільки «любима» партія не хапалась, щоб придушити стихійний ріс цієї мови! Яких тільки доктрин не вигадувала, щоб замаскувати свої заходи проти української мови! Ніщо не помагало.

Саме в останніх роках, а зокрема в т. зв. ювілейному році, ми були свідками спонтанних маніфестацій любови до української мови — в усіх прошарках народу. Це прояви великого патріотизму — публічно виявляти своє прив'язання до тієї мови, яку так не люблять проводирі КІРС. Закликати своїх земляків, щоб шанували і плекали цю мову, обороняти її права в громадському житті, обороняти її від спотворювання і зневаги, відстоювати можливості для дальшого її росту і розвитку. На це треба громадської відваги в умовах терору партії. В глибокій пошані голови хилимо перед усіма тими, нам інколи по імені знайми, але в більшості незнайнми, героями.

Ці маніфестації любови до рідної мови зміцнюють віру в наш народ і похваляють надію на його перемогу; вони доводять непоборність української національної стихії і невмірущість української мови. Сучасна — нова, відроджена, збагачена — українська мова є виразом почуття власної сили в народі. Бо справді, скільки разів писали присуд смерти цій мові, а вона живе. Скільки великих майстрів слова, скільки визначних мовознавців знищив терор партії, а мова наша росте. Вона багатіє, мужніє і потужніє, — проти волі проводирів із КІРС, і наперекір їхнім зазіханням.

Ми є свідками нового акту терору тієї партії проти української мови. Ми маємо на увазі статтю Миколи Шамоти під назвою «Про національну специфіку мистецтва і почуття сучасности», якою ми вже займались. Вона була оголошена в журналі «Комуніст України» і передрукована в «Літературній газеті». Без перебільшення ми кваліфікуємо цю статтю як один із найбільше погромницьких виступів КІРС в останніх роках, виступів звернених проти української мови. Це новий визов, який партія кидає українському народові. Стаття Шамоти має виразно директивний характер. Вона являє собою майстерно замаскований заговор не тільки проти української мови, а й проти того, що звичайно звано національною специфікою мистецтва і культури взагалі.

Та українська мова росте і мужніє. Росте — не дякуючи опіці партії, як недавно переконував міністер Іван Білодід, а якраз навпаки: росте, не зважаючи на цю ніби «опіку». Росте і розвивається в найважчих умовах, дякуючи патріотизмові письменників, учених, учителів, студентів, які обороняють її права; росте, дякуючи прив'язанню до рідного слова з боку широких мас українського народу. Українська мова дозріла і збагатилась такою мірою, що сьогодні цією мовою можна передати найскладнішу філософічну думку, можна виразити найточніші почування людської душі, можна змалювати найбагатшу картину в поезії. Цією мовою можна повноцінно перекласти кожний великий твір світової літератури.

Ця мова росте і розвивається також у вільних умовах серед українців поза межами панування КПРС. Вона розвивається і збагачується в творах визначних письменників і поетів, які — хоч живуть на чужині — не втрачають духового зв'язку з рідним народом.

Тому даремно зазіхають на українську мову проводирі з КПРС і їхні помагачі, великодержавні шовіністи. Всім тим, що зазіхають на нашу рідну мову, відповідаємо: українська мова — це пролог, а не епілог! Це майбутнє, це життя і сила і творчість.

21. 2. 1960.

М. Добрянський

Два роки тому ми низкою коментарів насвітлювали закон про мову навчання в школах України. Цей закон був схвалений під тиском з центру КПРС Верховною Радою Української РСР 17-го квітня 1959-го року; він дав ворогам української мови законні засоби до рук, щоб обмежувати права української мови у її власній батьківщині. Сьогодні повторимо коментар Михайла Добрянського, який ми передали в нашій програмі два роки тому:

ПАРТІЯ ЗНЕХТУВАЛА ВИМОГУ НАШОГО НАРОДУ ЩОДО МОВИ НАВЧАННЯ В ШКОЛАХ УКРАЇНИ

Ми вже з різних боків насвітлювали лиховісний закон Верховної Ради Української РСР про мову навчання в школах України. Ми називаємо його «лиховісним», бо він лихо віщує: він розпочинає новий етап у поневоленні української мови під пануванням КПРС, новий етап посиленого наступу на її права. З тактичного боку партійне керівництво підготувало цей наступ дуже зручно і підступно.

Звичайно, коли ЦК КПРС вирушав до нової акції, щоб ліквідувати якісь національні права котрогось із поневолених народів, він ніби не робив цього сам; він завжди віддавав справу

до рук так званих «націоналів», самих таки членів даного народу. І вони ставали виконавцями більш або менш замаскованих директив із центру. Візьмімо приклад із українського терену. По захопленні України компартія винищувала діячів Української Народньої Республіки руками Укапістів і Боротьбістів. Пізніше винищила тих самих Укапістів і Боротьбістів руками українських більшовиків. Шумського, Хвильового і Волобуєва винищували Скрипник і Затонський, Скрипника ліквідував Любченко, Затонського — Бурмистренко і так далі.

Цю саму тактику застосовано і в боротьбі проти української мови. На мовознавців-патріотів, які відстоювали вільний розвиток української мови, партія пустила мовознавців-більшовиків, які силоміць впихали нашу мову у прокрустове ложе партійних директив. Сьогодні українську мову в школах України ліквідує Верховна Рада Української РСР, яка в переважній більшості складаються з українців. А провести в життя цю ліквідацію мають самі ж таки громадяни України, батьки школярів. Так маскується Хрущов і ЦК КПРС у новому поході проти української мови.

Щоб зберегти обличчя перед світом, Хрущов каже: хай батьки вирішують, якою мовою навчати їхніх дітей. А Верховна Рада Української РСР фіксує це у формі закону. При тому закон сформульовано так, що можна й без батьків обійтися, бо учням також признали те саме право. Назовні виходить дуже демократично: КПРС віддає таку важливу справу на вирішення самих громадян. Але це тільки видимість демократії.

Підставою справжньої демократії є такий принцип: уряд — це тільки орган-виконавець народньої волі, а парламент — виразник цієї волі. Якщо цей принцип прикласти до Української РСР, то виявляється, що найвищі органи республіки цілковито знехтували народню волю, а послухали наказів керівництва КПРС. Бо для кожного спостережника подій в Україні абсолютно очевидний той факт, що український народ глибоко обурений політикою партійного центру на полі мови. Зокрема, що стосується мови навчання в школах України, наш народ одностайно вимагає і вимагає, щоб українська мова була обов'язковою мовою навчання в усіх школах України. Самозрозуміло, неукраїнські групи, що живуть в Україні, мають право на свої школи. Під час дискусії над проектом Хрущова українські речники пішли на далекі поступки партії: вони погоджувалися на рівне трактування української і російської мов в школах України, аби тільки зберегти українську мову, як обов'язковий предмет навчання.

Говорить радіо Свобода. Продовжуємо коментар про мову навчання в школах України.

Тим часом партійний центр в Москві, за ініціативою Хру-

щова, вигадав безглуздий трюк: хай вирішують батьки питання мови в школі. Якби хтось спробував так поставити справу мови в школі, наприклад, у Франції, Швеції чи в будь-якій іншій країні Європи, — всі сказали би: безглуздий, божевільний проєкт. Але трюк Хрущова не такий вже безглуздий, бо в ньому приховується більшовицький підступ: змова проти української мови в школах України.

Хрущов розраховує на те, що батьки школярів в Україні, якщо йдеться про мову навчання, — в дуже важкому становищі, дякуючи саме його національній політиці. Під його проводом партійний апарат від 1938-го року крок за кроком витискував українську мову з публічного життя України, насильно запроваджуючи на її місце мову російську; бо це мало бути інструментом денационалізації українського народу, а одночасно скріплювало централізм. На всіх важливіших ділянках державного життя Української РСР запанувала російська мова: на залізниці, на пошті, в індустрії, в державній і господарській адміністрації, в армії, в науці, у школах технічних і в університетах.

За таких умов батько школяра має тяжкий вибір. Який українець не бажав би запевнити своїм дітям бездоганне знання рідної мови? З другого боку батько хоче забезпечити синові чи доньці шлях до громадської і професійної кар'єри. А це в Україні, під пануванням КПРС, дає тільки мова російська. На українській землі сама українська мова не дає ще шансів на успіх у суспільному житті. — До такого жалюгідного стану, до такого приниження, вожді КПРС звели мову сорокамільйонного народу на його власній батьківщині!

Ми знаємо прив'язання українського народу до своєї мови. Минуло триста (300) років від нещасного «возз'єднання»; через десять (10) років доведеться відзначати тристаріччя нещадної боротьби проти української мови. А проте народ зберіг цю мову досьогодні. Тому ми певні, що український громадянин, батько школяра, шукатиме якогось виходу з цього важкого становища, щоб поєднати турботу за добро дітей і національний обов'язок. Але сам закон Верховної Ради про мову навчання не дає йому ніякої зброї до рук, щоб він міг провести свою волю супроти явного і прихованого саботажу партійних бюрократів. Саме цій бюрократії і всім ворогам нашої мови закон з 17-го квітня дає широке поле для надужити і сваволі на всіх щаблях шкільної адміністрації. А скільки буде таких, які «раді старатися» і перевиконати! Їхніми руками партійний центр почне «організувати» волю батьків, вживаючи всіх можливих засобів тиску на громадян. Бо важко повірити, що партія саме в питанні мови відреклася своєї ролі бути «керівником і організатором трудящих мас». Під прикриттям «волі батьків» Хрущов продовжував тиме ту саму роботу, яку він робив, коли був у Києві. 1938-го ро-

ку він привіз із собою таємний наказ ЦК ВКП(б): обов'язково запроваджувати російську мову в Україні, але щоб це виходило «добровільно» від самих українців.

У важких хвиликах нашого народу українські патріоти передавали з уст до уст заповіт Шевченка: «Любіть Україну во время люте». Такі люті часи настали для української мови сьогодні. «Любіть Україну» — сьогодні значить перш усього: любіть українську мову, ту мову, яку — починаючи від Шевченка — на сторожі свого народу ставили всі великі поети і письменники України.

6. 6. 1959, 6. 6. 1961.

Національна політика КПРС в Україні — широке поняття. В українській програмі цьому питанню присвячується завжди багато уваги. Подані тут зразки ніякою мірою не відзеркалюють кількості матеріалу на цю тему, але вони показують широкий діапазон трактованих проблем.

А. Ромашко

У зв'язку з річними зборами Академії Наук Української РСР, які відбулися минулого тижня, подаємо бесіду Василя Сидорчука на тему:

УКРАЇНЬКА НАУКА Й ПАРТІЙНІ ПОЛІТРУКИ

Два дні, 17-го і 18-го квітня, тривали в Києві засідання Академії Наук Української РСР. Згідно з офіційними повідомленнями, українські вчені підбивали підсумки наукової діяльності установ Академії за 1957-ий рік і опрацьовували завдання на 1958-ий. Ось у двох словах підсумки: досягнуто успіхів у галузі обчислювальної математики, ядерної фізики й електроніки, хемії кольорових і рідкісних металів, інтенсифікації металургійного процесу тощо. А ось завдання на 1958-ий рік: широко розгорнути «роботу в галузі створення наукових основ автоматизації виробничих процесів, конструювання високоефективних турбін, дальшого вдосконалення розвитку зварювання».

Ми далекі від наміру применшувати здобутки наших учених на батьківщині. Вони, безперечно, є. Але в чому і які? І що з того має, — поцікавімося, — український народ?

Насамперед — чим насправді займаються науковці в Радянському Союзі? Вже з сухого переліку тем засідань української Академії видно: усім тим, чим займатися наказує їм партія, а не тим, чим вони хотіли б займатися самі. Наказує партія наздогнати Америку за виробництвом молока — і кандидат медичних наук, співпрацівник Інституту крайової патології Казах-

ської республіки публікує трактат, у якому з усією серйозністю жреця науки доводить: так, муха зменшує надої молока на сорок-шістдесят відсотків; тож, давайте, ліквідуємо мух і — переплюнемо Америку. Наказує партія довести світові і пріоритет російської науки в ділянці винаходів — і «доморослі академіки» Черьомних та Шіпілов фабрикують книгу «А. Ф. Можайский — создатель первого в мире самолета», фальсифікуючи історію авіації. Наказує партія знайти дешеву кормову базу для збільшення надоїв молока — і працівники одного з українських інститутів оприлюднюють плід своєї десятирічної праці: корова не їсть мітлюга вінікового, бо він, бачте... неістивний. І так далі, і тому подібне.

Просто руки сверблять, як сказав би Остап Вишня, відшмагати компромітаторів високого звання науковця, щоб пам'ятали до «нових віників». А втім, відшмагати слід було б не «доморослих самоуків», а тих, хто змушує вчених займатися «мушачими справами» чи питанням поживности віниччя для худоби.

Комуністичні політруки накиннули свого намордника і на наукову творчість. Вчені в Радянському Союзі перебувають на побігеньках у всемудрої, всезнаючої партії. Академік Лисенко — комісар сільськогосподарських наук — яскравий приклад тому. Хоч він зі своїм улюбленим «чудо-юдо» помідором, який безуспішно випробовувався в советській зоні Німеччини, теж оскандалився на весь світ, партія і далі використовує його антинаукові теорії для придушення розвитку дослідницької діяльності в усій сфері свого панування...

Але повернемося до українських академіків. Вони змушені ще й дякувати за ті умови, які для них створили «рідні партія та уряд». Завіщо ж, питаємо, — дякувати партійним керівникам?

Чи не за те, що після 33-го року тисячі науковців-українців загинули у в'язницях і концтаборах або безслідно зникли з поля наукової діяльності?

Чи не за те, що шість тисяч науковців-українців змушені працювати в атомних та інших наукових центрах Російської республіки, підпадаючи асиміляції і денаціоналізації?

Чи не за те, що українці становлять меншість у своїй власній Академії Наук?

Чи не за те, що в Російській Федерації на сто тисяч населення припадає сто тридцять сім науковців, а в Україні — лише сімдесят чотири?

Чи не за те, що «Ученые записки математического отделения» Харківського університету вже третє десятиріччя виходять, як і за царських часів, російською мовою?

Чи не за те, що в «Наукових записках» Львівського університету лише обкладинка українська?

Чи не за те, що українською мовою виходить тільки нуль ці-

лих і чотири десятих відсотка (0,4%) загальносоюзного накладу журналів з природознавства, з питань техніки, промисловости, тощо, тощо?

Одне слово, чи можна дякувати за колоніальний грабунок розумового потенціалу, за нечувану національну дискримінацію в царині науки — дискримінацію народу, нібито, «однієї з найбагатших, наймогутніших, найсуверенніших і найкультурніших країн Європи»?

25. 4. 1958.

А. Ромашко

БІЛЬШЕ СВОБОДИ НАЦІОНАЛЬНИМ ЛІТЕРАТУРАМ!

18-го травня в Москві відкрився, нарешті, третій всесоюзний з'їзд письменників СРСР. Власне, з'їзд мав відбутися ще в грудні минулого року. Чому його так довго відкладали, знають хібащо Хрущов та компанія. Можливо, очікували наслідків 21-го з'їзду КПРС? Можливо, готуються якісь сповідні зміни в діяльності Спілки радянських письменників? . . .

Принаймні «Літературная газета» в своєму числі з 12-го травня помістила дві цікаві статті на захист рівноправности національних літератур. Йдеться про передз'їздівські виступи Віліса Лаціса і Мехті Гусейна. Латвійський письменник домагається: «Головну увагу Спілка письменників СРСР повинна приділяти питанням розвитку національних літератур. . .» І далі: «В складі Президії обов'язково повинні бути представники письменницьких організацій 15-ох союзних республік. . .» Бо це, забезпечило б «повну демократію і рівноправність у керівництві нашою багатонаціональною Спілкою письменників». Азербайджанець Гусейн, виступаючи проти надавання переваги російській літературі з боку всесоюзної Спілки письменників, теж вимагає водночас поширення впливу національних літератур та участі їхніх представників у керівництві Спілкою письменників СРСР.

Важко сказати, чи згадані статті — інспіровані згори, чи справді висловлюють приватні погляди двох дискутантів. Але факт залишається фактом: національні літератури під советським режимом і досі перебувають на становищі пасинка «улюблених партії та уряду», на становищі пасинка навіть — у своїх власних республіках.

Взяти хоч би літературу українську. Почнемо зі статистики. Після 34-го року в Україні залишилося дійовими тільки 24 письменники і поети. Решту — 226-ох з загальної кількості 250-ох членів республіканської Спілки — постріляно, кинено до концтаборів, репресовано чи знищено морально за «український бур-

жуазний націоналізм» у період партійного розгрому українського культурного відродження.

А як нині? Нині примара сталінського терору, нібито, минула. Спілка письменників України нараховує 527 осіб. Та чи це так уже і багато на 42 мільйони населення? Адже бідна, бездержавна двомільйонна українська еміграція у вільному світі має близько 250-ох літераторів. Зрештою, за порівняннями не треба ходити аж так далеко. Ось куди наочніше зіставлення. Згідно з останніми даними, Спілка письменників СРСР складається з 4,801-го члена. А що питома вага населення України дорівнює одній п'ятій населення Союзу, то виходило б, що їх у республіці мало б бути пропорційно десь 960, а не 527, як це маємо тепер. У чому ж справа? Може, народ наш такий безталанний? Нічого подібного. Просто йдеться тут про систематичну дискримінацію, йдеться про свідоме придушення самотніх національних літератур, про уніфікацію й нівеляцію їх. Нашу батьківщину щораз більше наводнюють книги російською мовою. Мало того. Згідно з підрахунками українського науковця в Америці Дмитра Соловєя, пересічний наклад перекладів художніх творів російської літератури в Україні два і чотири десяті рази вищий за наклад творів українських авторів.

А втім, дамо ліпше слово самим творцям національного мистецтва. Що вони говорять про стан рідного письменства? На 4-ому республіканському з'їзді письменників Петро Панч зі смутком констатував: наклади книжок українською мовою продовжують падати. Ціни на українські книжки занадто високі, — казав інший промовець. А знатний гість з'їзду з Макіївки прозрадив: для Василя Минка побудували в Донбасі навіть цілий котедж, щоб тільки написав на соцзамовлення п'єсу про шахтарів.

Отже, з одного боку, влада всіляко придушує національне мистецтво, а з другого — намагається купити окремих письменників ленінськими преміями, котеджами й дачами, аби тільки прославляли «мудрість» партії, аби тільки розписували, яке то щастя жити під зорею комунізму.

Марні зусилля! Література, закута в прокрустове ложе «культури соціалістичної змістом, національної формою», не спроможна видати з себе нічого видатного вже хоч би й тому, що в загоні перебуває національна мова — ця першооснова літературної творчості. Годі собі уявити, щоб дeneбудь у вільному світі письменникам доводилося воювати за саме право рідної мови на самостійне існування. А от на республіканському з'їзді письменників Бажан, Рильський та інші були змушені боронити українську мову від засмічування й гвалтовного спотворювання її чужими барбаризмами. Однак постанова Верховної Ради Української РСР про мову навчання в школі зводить україн-

ську мову до рівня другорядної мови в нібито суверенній українській державі.

Отож ми, іменем народу, змушеного мовчати, протестуючи проти національного поневолення під советським режимом, приєднуємо свій голос до голосу тих представників братніх літератур в СРСР, які цілком законно вимагають: Більше свободи національним літературам!

20. 5. 1959.

М. Добрянський

КІЛЬКА ЗАПИТІВ ДО УРЯДУ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

Від деякого часу спостерігаємо значний зріст зацікавлення з боку керівництва КПУ, а також і уряду Української РСР — зацікавлення долею українців, що живуть поза межами комуністичного панування. Зокрема впадає в очі особливе зацікавлення українцями в Канаді. Сьогоднішні правителі України зовсім несподівано стали турбуватися, наприклад, шкільними справами канадських українців. Наслідком таких «турбот» в радянській пресі в Україні були голоси, мовляв, канадські українці не мають змоги навчати своєї молоді в українських школах, тощо.

Такі турботи з боку урядових чи партійних кіл долею закордонних українців можна б навіть щиро вітати, якби не одне «але». Нас дивує, що київські комуністи, які сидять при кермі Української РСР, турбуються українцями в Канаді, у Сполучених Штатах, у Британії, а не турбуються тими, ким вони повинні б турбуватися. Українці поза межами советського бльоку, з боку київського уряду опіки цілковито не потребують. Вони живуть в умовах політичної свободи і тому дають собі раду й без нього. Вони тужать за батьківщиною і за своїм народом, мріють про поворот, але як довго там панує комуністична диктатура, до дому не пойдуть. Допомоги від сьогоднішніх київських правителів цілком не потребують.

Але є мільйони українців, яким допомога київського уряду була б дуже потрібна. В Радянському Союзі, поза межами української республіки, живе багато мільйонів українців. Скільки їх — ніхто, за винятком спеціальних бюр ЦК КПРС, не знає. В 1929 році «Малая Советская Энциклопедия» подавала кількість українців у РСФСР на 7 мільйонів 873 тисячі. Відтоді минуло тридцять років. За той час мільйони людей в Україні були змушені радянською владою покинути рідну землю або були примусово депортовані. Знавці демографії не перебільшують, коли кажуть: сьогодні в Радянському Союзі поза українською республікою живе якихось десять мільйонів українців, щонайменше. На великих просторах РСФСР або Казахстану вони живуть суцільною масою, якщо мова про старі поселення, або вони доціль-

ною політикою КПРС розпорошені, щоб легше розплилися у со-
ветському морі і чимшвидше денаціоналізувалися.

Ось ті мільйони наших земляків і потребують, дуже потре-
бують чисеїсь опіки. Київський уряд — це та перша установа,
яка повинна зацікавитися їхньою долею. Ми знаємо, що ними
дуже турбуються в Україні, але ті, що турбуються, безсильні,
щоб чим небудь допомогти. Досі ми ніде не знайшли якогось
сліду, щоб уряд Української РСР щось зробив для налагодження
культурної опіки над ними.

З найновішого числа «Нашого слова», української газети в
Варшаві, довідуємося, що державне видавництво шкільних кни-
жок у Варшаві випустило українську читанку для українських
шкіл у Польщі; далші підручники друкують. У цій же газеті
читаємо, що в Румунії вже десять років існує українська газета.
На Словаччині є українські школи й видавництво, так само під
комуністичним режимом Тіта українці мають свою пресу, шко-
ли й освітні товариства. А що ж мають ті десять мільйонів ук-
раїнців, що є в РСФСР і в Казахстані?

Таке питання непокоїть українське громадянство на батьків-
щині. Але в умовах тотальної диктатури, такі питання не мо-
жуть вийти на сторінки преси. Тому ми мусимо на адресу уряду
Української РСР підняти кілька запитів.

Чому він не подасть до відома, скільки є українських шкіл у
Радянському Союзі, поза межами української республіки? На
основі нашого знання, їх взагалі немає. Але може ми не добре
знаємо справу. Правда, київський уряд супроти нас не має ні-
яких обов'язків, але громадянству України він зобов'язаний це
сказати.

Скільки видавництв українських існує поза межами україн-
ської республіки для обслуговування цих десятих мільйонів ук-
раїнців? З офіційних радянських джерел знаємо, що в Україні
видається книг російських непропорційно багато порівняно з
українськими. Тому продукуваних в Україні українських кни-
жок далеко не вистачає, щоб задовольнити потреби місцевого на-
селення. Що зробив київський уряд, щоб забезпечити найнеоб-
хіднішою книгою в рідній мові цих десять мільйонів українців
поза Українською РСР?

Нам відомо, що українці в Радянському Союзі поза Україною
не мають змоги одержувати з України часописи українською
мовою. Що зробив київський уряд, щоб ліквідувати цей скан-
дал? Що він зробив, щоб ті українці могли на нових поселеннях
видавати свою місцеву пресу?

Таких запитів можна ставити багато. Але ми піднімемо ще
тільки один запит до київського уряду: в Києві, у Львові, в Хар-
кові та в інших містах України для місцевого російського насе-
лення працюють російські театри. Чому досі немає українського

театру в Москві, в Іркутську та в інших містах поза Україною, де існують більші зкупчення українських людей? Чому уряд не поінформує свого громадянства, що він робить в цьому питанні?

Цей уряд постійно заявляє про себе, що він уряд народній, український. Але якщо він мовчить у тих питаннях, які ми тут підняли, він ставить себе у дуже дивне, можливо навіть смішне, становище.

4. 7. 1959.

М. Добрянський

«ДАЙОШ ЕВРОПУ!»

Тридцять років тому шумувала Україна: «Ми хочемо Європи», — «відкрити всі вікна в Європу!» — Орієнтація? Якщо орієнтація, то тільки на Європу. Ми ж від самого світанку нашої історії, ми від тисячі років, завжди були з Європою. Бо ми, Україна, частина Європи.

Це було головне гасло тієї великої дискусії, що її 30 років тому терором здушила КІРС.

Від початку 1925-го чотири роки дискутувала українська творча еліта, головним чином письменники, критики і літературознавці. Розглядали всі проблеми, що їх на порядок дня поставило відродження культури народу, який у бурі національної революції збудився до нового життя. Тиждень тому ми назвали цю дискусію найважливішою подією в культурному житті нашого народу в 20-му сторіччі. І це справді так було.

З нечуваною динамікою бралась українська інтелігенція вирішувати рокове питання: кудю має йти відроджена культура України? Яка орієнтація — на Європу чи на Москву? Всі інші питання і проблеми культурного розвитку були тільки похідними цього основного: кудю йти?

З якою пристрасстю брались тоді вирішувати це питання, свідчить ось такий факт: на першій публічній дискусії в Харкові 1925 року, при аудиторії 800 осіб творчої інтелігенції, люди оmlandили від глибокого переживання дискутованих проблем.

Дискусія розвивалась не тільки словом але й письмом. Її розмах ілюструє такий факт: в одному тільки 1927-му році було на ці теми написано понад 600 статей і випущено в світ майже 50 книжок і брошур.

Кудю йти? На кого орієнтуватись? — Як праві так і ліві відповідали на це питання: орієнтація на Європу. І в тому були згодні — речник лівої революційної течії, пролетарський письменник і памфлетист, комуніст Микола Хвильовий, та речник помірковано-прогресивної течії, професор університету, корифей українського літературознавства, антикомуніст Микола Зеров.

Достосовуючись до фразеології, яку накидувала партія, Хвильовий відповів різко, але ясно: «Дайош Європу!»

Підставлені партією її підголоски ехидно допитувались: а якої Європи хоче Хвильовий?

Хвильовий відповідав: «Ви питаєте, яка Європа? Беріть, яку хочете: минулу — сучасну, буржуазну — пролетарську, вічну — мінливу... Європа це європейський інтелігент у найкращому розумінні цього слова. Це, коли хочете, знайомий нам чорнокнижник із Бюртенбергу, що показав нам грандіозну цивілізацію і відкрив перед нами безмежні перспективи. Це доктор Фавст, коли розуміти його, як допитливий людський дух... Саме ця страшна сила і є згаданий нами тип, і є психологічна Європа, що на неї ми мусимо орієнтуватись. Саме вона виведе наше молоде мистецтво на великий і радісний тракт до світової мети».

Хвильовий — зразок стихійної щирости й одвертости, негамованої ніякими мотивами політичної кон'юнктури, ставив крапку над і. Партія боялася орієнтації українського творчого процесу на Європу і тягнула його під команду Москви. Хвильовий відповідав: «Геть від Москви!» Відповідав так — не з ненависти до російської літератури, а тому, бо знав, що Москва, так само, як і Київ, потребували вікна в Європу. Хвильовий бачив, що російська література, так само, як і українська, задихалась від залливу тієї псевдолітератури, яку продукували на соцзамовлення. Для того ґатунку друкованої продукції Хвильовий мав зневажливу назву «червона халтура».

Коли він виступив з гаслом «геть від Москви!» — то пояснював, чому. Зовсім не тому, що ми нібито «цю літературу не любимо, а тому, що ми органічно не можемо на ній виховуватись... Справа в тому, продовжував Хвильовий, що російська література тяжить над нами, як господар становища, який привчав нашу психіку до рабського наслідування».

А мистецтво не може наслідувати, бо це була б його смерть. Пробуджена стихія українського генія аж ніяк не хотіла вмирати. Тому — устами Хвильового, який як комуніст мав більше свободи слова — вся творча Україна того часу в унісон кликала: «Наша орієнтація — на західно-європейське мистецтво, на його стиль, на його прийоми.»

Саме на прикладі літератури російської українські письменники мали найкращий приклад, що значить відкрите вікно до Європи: сто років відкритих дверей в Європу дали російському народові літературні шедеври світового значення.

До сьогодні гасло Хвильового «дайош Європу» є задушевною мрією українських письменників і взагалі культурних діячів. Але терор КПРС не дає їм змоги цього висловити.

30. 8. 1959.

АНТИНАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА КПРС ЗА ДИМОВОЮ ЗАВІСОЮ «НАЦІОНАЛЬНОЇ СПЕЦИФІКИ»

«Комуніст України» є органом ЦК КПУ; отже статті, що в ньому містяться, мають директивний характер. Тому то особливий протест мусить викликати стаття Миколи Шамоти «Про національну специфіку мистецтва і почуття сучасності», надруковану в грудневому числі цього журналу. Як коротко сформулювати ідею цієї статті, то вона зводиться ось до чого: головним у мистецтвах народів СРСР є не їх національні відмінності, а спільна мета, за яку вони борються, — побудова комунізму. Ця мета єднає їх усіх, а тому нема чого боятися асиміляції; головне — здійснити цю найвищу мету, а другорядні національні особливості і так збережуться; їм, мовляв, ніщо не загрожує.

На підставі таких міркувань Шамота доходить до формулювання однієї з основних тез своєї статті, яка звучить у нього так: «Питання про вибір мови для повсякденного спілкування розв'язується у нас також демократичним шляхом, і ми рішуче осуджуємо чиї б то не було претенсії до громадян відносно того, якою мовою вчать їх діти, якою мовою вони самі розмовляють і пишуть».

Це, власне, цілковито збігається з основною засадою шкільної реформи, в результаті якої партія дістає нові засоби обмежувати права української мови в школах України. Отже, національна культура в Україні і в інших республіках поставлена під загрозу агресивної й підтримуваної урядово денационалізаційної політики КПРС. Шамота своєю директивною статтею поставив собі завдання уґрунтувати й виправдати цей процес дальшого гноблення національних культур. Але до цього уґрунтування він підходить крученими стежками партійної догматики і дуже маскованими способами.

Передусім він починає з абсолютно безпідставного твердження, що нібито на Заході національні особливості мистецтва вже давно зникли. Звідки це знає Шамота, сидючи в Києві, не трудно догадатися: з партійних настанов. Але вистачило б йому один раз побувати, наприклад, у майже 300-літньому театрі «Комеді Франсез», що плекає традиції мольєрівського театру і що на ньому так або так взоруються всі, навіть наймодерніші театри Франції; а тоді він зрозумів би, яку нісенітницю висловив він отакою фразою: «Треба сказати, що сучасне декадентське мистецтво на Заході втратило риси національної самобутності, яскравість національних фарб...»

Як уже йдеться про національні фарби, то візьмемо ще один приклад з французького малярства: вистачає тільки глянути

на самі лише фарби Матісса або Дюфі, щоб, бодай трохи при тому розуміючись на мистецтві, безпомилково визначити, що це не німецькі, італійські чи які інші малярі, а саме французькі. Але лишімо приклади, бо треба дуже сумніватися, щоб автор такої статті, навіть як він член-кореспондент Академії Наук Української РСР, щось у них тямив. Та й висловив Шамота своє твердження не з переконання, а тому, що треба агітувати за нову партійну лінію в національній політиці.

Далі Микола Шамота пускає велику димову завісу з порожніх слів про те, як партія цінує історичне минуле й національну специфіку культури народів СРСР. А коли ця завіса розвіюється, то виходить, що ніяких національних особливостей більше не потрібно, бо всі народи йдуть у комунізм.

Є одне позитивне в статті Шамоти: антинаціональна суть комунізму й антиукраїнська політика КППС ніколи досі не виявилися в такій яскравій формі, як це сталося у цій статті. Вона є виразом нового протиукраїнського курсу в політиці КППС. Її автор дає директиви, як проводити цей новий курс. Одночасно він намагається маскувати ці директиви купою фраз про національну специфіку. Але маскування виходить досить незугарно. Зрештою ми певні, що наші земляки мають досить досвіду в читанні того рода писань, і вони самі доглянуть властиву суть, заховану за димовою завісою.

Нові зазіхання КППС проти національного характеру української культури задалегідь засуджені на невдачу. Живемо саме в таку добу, коли після моди на антинаціональний космополітизм всюди в культурі народів у вільному світі ще виразніше виступають національні елементи. Відроджуються навіть, здавалося б, мертві мови і культури — стара ірландська, валійська, гебрейська. В усякому разі, «закон історії», на який так радо покликаються партійні агітатори, не є по стороні партії.

І ще одне: з історії боротьби КППС проти нашого народу маємо багато відрадних прикладів: спротив народу в обороні власної культури, української не тільки формою, але й змістом, не раз змущував компартію відступати. Не маємо сумніву, що вона мусітиме відступити й цим разом.

5. 1. 1960.

М. Добрянський

ДЕ ПОДІЛИСЬ МІЛЬЙОНИ УКРАЇНЦІВ?

Зведення з перепису людности має багато аспектів. Багато питань вимагають аналізу й обговорення. Бо це перший — маємо таке враження — дійсний перепис від 1926-го року; перепис з 26-го року був останнім переписом, до якого даних можна було мати довір'я. Результати перепису 1937-го року були анульо-

вані, бо не те вийшло, чого ЦК партії від нього очікував. А дані з перепису 1939-го року, хоч були офіційно проголошені, експерти визначають як недійсні. Вони вважають, що кількість населення в цих даних штучно збільшено, на яких 5, а може й на 10 мільйонів.

Сьогодні нас цікавить тільки одне питання: кількість українців у Радянському Союзі.

За даними ЦСУ під час перепису, тобто, на початку 59-го року, було в Радянському Союзі 37 мільйонів українців. З цього в Українській РСР — 32 мільйони. (Щоб легше орудувати числами, ми подаємо заокруглені цифри). Ці дві цифри проливають яскраве світло на політику комуністичного режиму, а зокрема КПРС, у стосунку до українського народу. Ці цифри доводять страшний дефіцит населення української національності, як у самій Україні, так і в Радянському Союзі взагалі.

Щоб наочно побачити цей дефіцит, нагадаймо, що було на початку більшовицького панування, і порівняймо це з тим, що є сьогодні.

«Енциклопедія українознавства» подає на 1930 рік докладні дані всього українського населення в цілому світі. З цього ми можемо легко вирахувати, скільки було українців на тих територіях, які сьогодні належать до Радянського Союзу. Їх було в 1930-му році 42 мільйони. А на землях, які сьогодні відповідають Українській РСР, було 31 і одна четверта мільйона. Тут треба підкреслити, що ці дані не перебільшені; вони радше мінімальні ніж максимальні. Бо українські демографи, які, під проводом відомого географа Володимира Кубійовича, робили статистичне зведення для енциклопедії, дуже дбали, щоб не переяскравлювати.

Отже 30 років тому, на тому самому просторі, який сьогодні охоплює межі СРСР, було 42 мільйони українців. А сьогодні є тільки 37. 30 років тому на теренах, які покриваються з Українською РСР, було 31 і одна четверта мільйона українців, а сьогодні є — 32 мільйони.

Виходить курйоз: за 30 років — якщо взяти масштаб всесоюзний — український народ не тільки не має ніякого природнього приросту, а має велику втрату: замість 42-ох мільйонів тоді — 37 сьогодні. А в Україні за 30 років усього тільки 750 тисяч приросту. Курйоз стає ще дивнішим, коли взяти до уваги, що йдеться про народ, який колись мав найбільший в Європі природний приріст населення.

Австрійський демограф Кучінські стверджував, що під час НЕП-у Україна виявляла найвищу в Європі динаміку росту населення. Український демограф Кубійович в «Енциклопедії українознавства» пише: «В роки демографічного оптимуму людність українських земель зростала кожного року на 900 тисяч

до одного мільйона, в тому числі самі українці на 650 до 750 тисяч». Але, — щоб бути скромним в оцінці, залишім на боці вершинні осяги. Візьмім середню природного приросту для українського народу за останнє десятиріччя. Це є 13 промілей, тобто 13 на тисячу річно, замість 23 з часів НЕП-у. Тоді вийде, що Українська РСР повинна мати сьогодні самого лише українського населення мінімум 43 мільйони. А вона має 32. Де ділося з України 11 мільйонів українців?

А що вийде, коли ту саму середню приросту (13 промілей) прикласти до 42 мільйонів? Бо стільки було українців 30 років тому на теренах, що відповідають сьогоднішньому СРСР. Тоді вийде, що в Радянському Союзі повинно бути понад 60 мільйонів українців. А є — тільки 37.

Це наслідки панування «любимої» КПРС, яка так дуже піклується українським народом. Як саме вона піклується, показує зведення ЦСУ — мінімум 20 мільйонів дефіциту української людности.

8. 2. 1960.

А. Ромашко

ЩО І ЧОМУ ПРОМОВЧУЄ СКАБА

Ще філософи стародавньої Греції знали: в зударі думок народжується істина. Демократія це дискусія, — казав уже в наші дні великий будівничий чехо-словацької державности Тома Масарик. А найбільший мислитель просвіченого віку в Франції Вольтер заявляв: «Я не погоджуюся з вами, але я до смерті боронитиму ваше право висловлювати свою думку».

Більшовицькі можновладці вважають себе демократами найчистішої води. Однак там, де панує диктатура однієї партії, власне, диктатура керівної жменьки, де потоптують думку абсолютної більшости «інакшемислячих», — там правдивої демократії не може бути.

Черговим свідомством цього є промова товарища Скаби на 21-му з'їзді КПУ. Повчаючи рядових делегатів, як зробити комунізм стравним для широких мас трудящих, тов. Скаба з мокрим рядом накинувся на «інакшедумаючих». Особливо перепало, розуміється, «українським буржуазним націоналістам» за межами засягу влади Підгорного і Скаби.

«Яких тільки нісенітниць вони не вигадують! — вигукує Скаба. Наприклад, (ми цитуємо далі) — з того факту, що до складу інструментальної групи Українського народнього хору входять тульські баняни, вони роблять висновок про загибель українського мистецтва». Про кого йде мова, секретар ЦК КПУ промовчує. Чому? Мовиться бо про голос українців з вільного За-

ходу. 26-го жовтня 59-го року, з нагоди виступів хору Верьовки в Німецькій Федеративній Республіці, радіо Свобода подавало: ми пишаємося успіхами талановитих мистців з батьківщини. Водночас ми критично стверджували: «Біда, одначе, в тому, що за акордеонами інколи зовсім не чути бандур». «Відколи це, — запитували ми, — акордеон став „національним інструментом” українського народу?»

Що ж тут такого «еретичного»? Ми лише обстоюємо природне право кожного народу розвивати свою, притаманну тільки йому, національну культуру, своє, притаманне тільки йому, національне мистецтво, що їх силою придумують більшовицькі уніфікатори. У цьому полягає вся ніби «ересь» наша. Говорити правду і тільки правду — ось наша девіза. Хрущов, Підгорний, а за ними і Скаба бояться правди, мов дідько ладану. Тому вони і побоялися навіть наше радіо назвати на ймення.

Партійні верховоди в Україні з головою викривають самі себе, прозраджуючи свій страх перед словом правди отих «інакшемишлячих» з вільного світу. Їх непокоїть передусім ширення вільнодумства своїх підвладних у комуністичному духовому ізоляторі, назва якому Радянський Союз. Звідси й затята оборона з боку Підгорного, Скаби та інших т. зв. диктатури пролетаріату, так званого советського демократизму від наших, нібито, «нападів», нібито, спотворень «святая-святых», суспільного ладу, найгуманнішого, мовляв, в історії людства.

25. 2. 1960.

І. Максимець

ЯК ВІДСВЯТКОВАНО СТОРІЧЧЯ АНТОНА ЧЕХОВА

В СРСР урочисто відсвятковано сторіччя з дня народження великого російського письменника Антона Чехова. Треба відзначити, що Чехову у більшовиків повезло більше, ніж будь-якому іншому дореволюційному російському письменникові. Повезло безмежно більше, ніж, наприклад, Достоевському, більше навіть, ніж Толстому.

Справа в тому, що велика частина творів Чехова була гострою, геніяльно написаною сатирою на суспільні відносини царських часів; і цією сатирою Чехова більшовики вміло користувалися в боротьбі за свою владу. Згадати тут хоч би коротеньке оповідання Чехова «Хамелеон», де показано поліція царських часів, який ніяк не розпізнає, кому належить прибудний песик. Як тільки хтось із юрби скаже, що песик належить сусідньому генералові, поліцай Очумелов ладен того песика розцілувати. Як тільки ж у цьому постає сумнів, і інші голоси починають доводити, що песик належить двірникові, — поліцай уже ладен того песика затоптати ногами... Чехов подав образ отого підла-

бузника-поліція так плястично й яскраво, що він переріс за царські часи і став, можна сказати, вічним символом підлабузництва малого урядовця до старшого начальства.

Але саме тому Чехов став актуальним і в радянській дійсності, де з'явилися нові, сучасні Очумелові. Про це на святкуванні сторіччя народження Чехова в СРСР ніхто, очевидно, не міг сказати. Але ясна річ, що Чехов живий і актуальний в Радянському Союзі саме тим, що його образи перегукуються з типами підсоветських людей.

В Україні Чехову віддали належну й щирю пошану теж не тільки як великому передреволюційному мистцеві, а й як актуальному в наші часи письменникові. Крім того, Чехов походив з України, з міста Таганрога, що лежить на межі України й Росії. Він знав Україну, любив її, і її образи теж знайшли відбиток у творчості геніального письменника. Про це багато і справедливо сказано в газеті «Радянська Україна», в «Літературній газеті» та інших часописах Української РСР.

Але от у передовій статті газети «Правда» з 29-го січня, присвяченій чеховським роковинам, прозвучали дуже цікаві нотки, яких не можемо пропустити. Там сказано таке (цитуюмо): «Чехов прийшов у російську літературу як талант самобутній, глибоко національний, справді російський, і тому чужий будь-якій національній обмеженості».

Значить, на думку такого комуністичного авторитету, як «Правда», глибоко-національний зміст літератури даного народу не є ідентичний з національною обмеженістю. Це важливе ствердження. Ми цілком згодні в цьому випадку з думкою «Правди». Ми теж гадаємо, що кожний великий мистець, «зберігаючи всю свою національну самобутність», набуває «значення світове, загально-людське». І коли треба прикладу для цього, то може нема кращого, як Чехов.

Ми тільки не розуміємо, чому «Правда» зарезервувала таку властивість — поєднувати «глибоко-національний» зміст і загальнолюдське значення даного твору — тільки для російської літератури. Зберігаючи щирю пошану до цієї літератури, мусимо запитати «Правду»: чи нема, наприклад, у літературі грузинській або українській подібних творів? Чи нема там таких творів, які своїм характером «глибоко-національні», справді грузинські чи українські, і «тому» (підкреслюємо за «Правдою» мале, але важливе слівце «тому») — і тому ці твори набувають «значення загально-людське»?

На прикладі Чехова «Правда» черговий раз благословила національний характер літератури російської. Але чому ж та сама «Правда» відмовляє в цьому благословенні літературі українській чи літературам інших народів Радянського Союзу? Нециристь «Правди», і взагалі керівництва КПРС, полягає ось у чому: ле-

нінська національна політика прагне до перемішання народів СРСР у спільному котлі. Проти такої нівеляції народи бороняться різними засобами. Між іншим, бороняться і так, що захищають те, що «Правда» називає «самобутній, глибоко-національний» зміст літератури. Але саме тому керівники КПРС всіма засобами дискримінують цей «глибоко-національний» зміст і плямують таку самооборону як реакційність, національну самообмеженість, буржуазний націоналізм, тощо.

З цього погляду дуже характеристичне те місце з постанови ЦК КПРС про завдання партійної пропаганди, де партія б'є по (цигуємо) «відновленні і штучному насажденні під маркою „національних традицій“ відсталих і реакційних звичаїв».

22. 3. 1960.

М. Добрянський

Ми вже кілька разів обговорювали тему «Української Радянської Енциклопедії». Тиждень тому ми сказали, що поява першого тому У.Р.Е. це важлива подія, яка заслуговує на особливу увагу. Поява У.Р.Е. ставить на дискусію багато питань, які треба обговорити. Сьогодні подаємо другий коментар Михайла Добрянського про Українську Радянську Енциклопедію:

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ЯК ВИРАЗ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ КПРС

Тиждень тому ми привітали появу першого тому Української Радянської Енциклопедії, як важливу подію. Ми цілком усвідомлюємо недоліки цієї енциклопедії і про них будемо говорити. Разом із тим добре розуміємо умови, в яких твориться У.Р.Е., і тому кажемо: це історична подія, що в Києві зроблено початок в ділянці українських енциклопедій. Поява першого тому У.Р.Е. ламає одну ганебну директиву в системі національної політики партії в Україні. На яких приблизно двісті сімдесят (270) томів різних енциклопедій, що вийшли в світ упродовж останніх десятиріч у Москві, ось перший раз з'являється енциклопедія в Києві. Багато ще треба, щоб вирівняти ту кричущу нерівність, яка так яскраво ілюструє протиукраїнську політику КПРС в Україні.

Народ з тисячорічною історією, народ з великою культурою в минулому і з великими можливостями в майбутньому мусить досі обходитися без власної енциклопедії. Не одну, загальну, — десятки різних, і загальних і спеціалізованих, енциклопедій повинен мати український народ.

Що він повинен мати, це можна легко усвідомити на прикладі того, що російські вчені за советської влади видали в Москві для свого народу.

В Москві вийшло два видання великої енциклопедії — разом (з окремими річниками) понад сто двадцять (120) томів; виходить уже третє видання малої енциклопедії, понад 25 книг;

є два видання технічної енциклопедії, що дає понад сорок томів; і два видання сільськогосподарської енциклопедії;

медична енциклопедія має 35 томів, а літературна — одинадцять;

Крім того є близько десятка інших спеціалізованих енциклопедій та енциклопедичних словників, наприклад: енциклопедія педагогічна, дитяча, товарознавча, торговельна, юридична, державознавча, місцевого управління і так далі.

Чому жодної з цих енциклопедій досі не має український народ? Чому щойно після сорока років панування КПРС в Україні стала з'являтися українська загальна енциклопедія? — Центральний Комітет КПРС зобов'язаний дати нашому народові висноження. Із статей, які в лютому привітали появу першого тому У.Р.Е., можна знайти посередню відповідь на ці питання: не було української енциклопедії тому, що не було українських наукових кадрів. Це неправда, бо кадри були. Українськими кадрами можна було опрацювати кожен із тих енциклопедій, які з'являлися в Москві. І ми знаємо, що на початку тридцятих років під редакцією Миколи Скрипника й Олександра Бадана українські науковці виготовили три перші томи першої У.Р.Е. Але московський ЦК все це знищив, бо, мовляв, ця енциклопедія була замало комуністичною. Знову мусимо спростувати: це теж неправда. Такі завзяті комуністи, як Скрипник і Бадан, не могли дати енциклопедію менш комуністичну від тих, що в тому часі виходили в Москві. (До речі: дорогий слухачу, спробуйте знайти цього Бадана в першому томі сьогоденньої У.Р.Е.; а він все таки був ученим секретарем Народнього Комісаріату Освіти й викладачем в Українському Інституті Марксизму).

Чому ж у Москві могли випустити (рахуючи заокруглено) 270 томів, а в Києві донедавна була генеральна заборона для українських енциклопедій?

Відповідь на це, у національній політиці КПРС в Україні. Одною з головних ознак цієї політики, від розгрому українізації аж по сьогодні, є бажання московського ЦК не пустити української культури в широкий світ, на вищі щаблі розвитку. Перспективний план ЦК КПРС в національній політиці змагає до того, щоб в Україні запанувала культура російська, спотворена советизацією і покалічена диктаторським втручанням партії у культурний процес російського народу. Тому КПРС бажає, щоб український культурний розвиток не виходив поза межі загумінку; українська культура має розвиватися в тіні советизованої культури російської. Коротко кажучи, Київ повинен бути

лериферією всесоюзної метрополії. Згідно з генеральною лінією національної політики партії український народ мусить мати якогось опікуна, що мав би вести його за руку, бо цей народ ще ніби не доріс, щоб стояти на ногах власними силами.

Не зважаючи на таку політику, український народ, дякуючи жертвній праці його культурних діячів, створив навіть під пануванням антиукраїнської влади великі культурні цінності. Створив такі цінності, які піднімають українську культуру понад рівень загумінка. Все, що наш народ створив великого й монументального в культурі — за радянського періоду, він мусів собі здобувати, ламаючи вузькі межі національної політики КПРС.

Такі ознаки високої культури, як енциклопедія, несумісні з політикою культурного загумінку. І тому московський ЦК впродовж кількох десятиріч вперто не дозволяв ніякої енциклопедії в Києві, навіть комуністичної. Але само життя зриває нежиттєві директиви національної політики партії. КПРС, тримаючи Україну в ділянці енциклопедій у відношенні 270 до нуля, біла в свій власний престиж. Українські вчені у вільному світі, без нічєїї допомоги з-зовні, спромоглися видати п'ять томів «Енциклопедії українознавства» (шостий друкується). Тимчасом Українська РСР, сорокамільйоновий народ, держава з величезними економічними засобами, досі не мала ні одного тому енциклопедії.

Коли це все взяти до уваги, треба сказати: поява першого тому У.Р.Е. — подія історична. Але від одного до двісті сімдесятьох (270) ще дуже далеко. І тому ми повторюємо: «Одна ластівка ще не творить весни».

3. 7. 1960.

І. Максимець

ПАРТІЙНІ ПУТА НА КУЛЬТУРНОМУ ЖИТТІ НАРОДУ

За останні роки коштом додаткового стягнення грошей із населення України, тобто коштом професійних спілок, колгоспів, міських і сільських рад, побудовано в Україні багато різних культурних закладів для задоволення все зростаючих потреб людности. Досить сказати, що в республіці існує 117 тисяч колективів художньої самодіяльности, в яких бере участь понад два мільйони осіб. Зрозуміло, що ці два мільйони учасників художньої самодіяльности плекають те, що задовольняє їхні мистецькі уподобання, а також вимоги населення, яке ці самодіяльні колективи обслуговують.

Але партійному начальству це не подобається; бо в цій художній самодіяльності народу не завжди згадують партію і її провідну роллю. Інколи чуються навіть нотки сатири та осмішу-

вання недотепного партійного начальства. Вже давно у партійній пресі Української РСР пишуть про те, що художню самодіяльність українського народу треба цілком поставити на службу виконання плянів семирічки.

І от недавно Верховна Рада української республіки з наказу ЦК КПУ, а властиво, з наказу ЦК КПРС, ухвалила постанову — «Про стан і заходи по дальшому поліпшенню культурно-освітньої роботи серед трудящих Української РСР».

Найголовнішими недоліками культурно-освітньої роботи серед населення постановою Верховної Ради вважає те, що ця робота «відірвана від життя і практики комуністичного будівництва». В постанові Верховної Ради так і написано (цитуюемо): «Культурно-освітні заклади ще не достатньо роз'яснюють зміст і значення заходів комуністичної партії і радянського уряду, конкретні завдання семирічного пляну, слабо популяризують передовий досвід промислового та сільськогосподарського виробництва, досвід ударних бригад і колективів комуністичної праці».

Постанова вимагає, щоб культурно-освітні заклади виховували населення сумлінно ставитися до праці на державу і до державно-партійної власности. Ця постанова хоче деградувати мистецьку самодіяльність до ролі підганяча над трудящими, щоб Україна семирічку виконала у промисловості за 5-6 років, а в сільському господарстві за п'ять років.

Іншими словами, партії треба, щоб художні колективи співали не мистецькі романси, не народні пісні, як «Ой ти, дівчино, зарученая», чи «В кінці греблі» чи інше щось подібне; а їй треба як вимагає журнал ЦК КПРС «Комуніст» в числі за квітень, щоб вони співали такі пісні, як «Нам партія шлях показала», «Сіятимем кукурудзу», «Доженемо Америку» тощо.

Верховна Рада, наслідком директив партії, нехтує саму природу мистецької самодіяльності. Люди організують художню самодіяльність для того, щоб набратися нових сил для дальшої роботи. В старі дореволюційні часи хлопці й дівчата вставали вдосвіта і гаряче бралися за роботу, не співаючи звечора пісень на тему «Сіятимем гречку», чи «Нам цар шлях показав», або хочби навіть і «Нам батьки шлях показали». Молодь співала веселі і сумні народні пісні, які ніякого відношення не мали ні до політики, ні до способу сіяння гречки чи пшениці. А проте, як завзято ця молодь бралася зранку до праці після отих веселих вечорів без партійної програми!

Тепер партія — через Верховну Раду — хоче надіти намордника на художню самодіяльність українського народу. Навіть письменників і мистців вона мобілізує до того. Письменникам, наприклад, доручають писати п'єси про те, як дівчина розлюбила колгоспного бригадира, бо він садив картоплю не квадратно-гні-

здовим способом. Та ж від таких вистав тхне нудьгою і казенщиною, на таких виставах люди не відпочиватимуть, а з обуреним серцем вертатимуть додому. Така казенщина до праці не заохоче, а навпаки.

Тільки тоді, коли художня самодіяльність народу буде вільною від партійного намордника, тільки тоді люди по-справжньому відпочиватимуть на виставах і вечорах і з свіжими силами ставатимуть уранці до роботи.

18. 8. 1960.

І. Максимець і М. Добрянський

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА НА ПАРТІЙНИХ З'ЇЗДАХ У СОЮЗНИХ РЕСПУБЛІКАХ

Національне питання в Радянському Союзі особливо загострилося за останній рік у зв'язку з новим законом про реформу шкільництва. Згідно з тим законом рідна мова в школах союзних республік мала би стати тепер не обов'язковою. Це викликало хвилю протесту в усіх республіках. Цю оборону рідної мови неросійських народів КПРС назвала проявом буржуазного націоналізму. Партійні з'їзди показали, який сильний спротив зустріла партія з боку національних елементів у республіках.

В доповідях секретарів компартій союзних республік на їхніх з'їздах була спроба дати ідеологічне обґрунтування обмеженням прав рідної мови і спробам насильного впровадження російської мови в неросійських республіках. Головним аргументом доповідачів було те, що їхні республіки є, мовляв, багатонаціональними країнами. Наприклад, про це говорив у своїй доповіді перший секретар ЦК компартії Грузії Мжаванадзе: «Грузія — республіка багатонаціональна».

Що це означає, більш докладно сказав секретар ЦК компартії Киргизії Раззаков. «Наша республіка багатонаціональна — казав Раззаков, — у ній, як в єдиній братній родині, проживають киргизи, росіяни, українці, узбеки, казахи, таджики, татари, дунгани, німці та інші національності». І, очевидна річ, що всіх цих представників різних націй повинна об'єднувати не киргизька мова, а мова російська, яку всі доповідачі називали «другою рідною мовою народів СРСР».

Мусимо ближче придивитися до виступу Раззакова, бо це яскрава ілюстрація національної політики партії, це багатомовний приклад денационалізаційних заходів КПРС. На полі переселювання народів партія застосовує такі методи, якими вона свідомо намагається розбивати суцільність автохтонних груп населення: вона хоче замазувати національний характер їхньої території, хоче підривати місцевому елементу базу для плекання одної національної мови, намагається нищити взагалі са-

му ідею національної території тобто батьківщини даного народу. Вимішавши населення, наприклад, у Киргизії, партія піднімає питання: яка ж буде спільна мова ваша? І сама дає відповідь: очевидно російська. В зв'язку з питанням про мову міжнародних взаємин у Радянському Союзі ми мусимо якнайрішучіше застергтися проти закидів комуністичних ділків від денационалізації: хто тільки стане на захист рідної мови, тому вони зараз пришиють ярлик буржуазного націоналіста. Ми виразно заявляємо: ми не є проти російської мови. Ми любимо нашу рідну мову українську, але шануємо кожна мову кожного народу в Радянському Союзі. Ми тільки проти антинародних «сделок» партійних бюрократів на полі національної політики. Ми проти того, щоб насильно нав'язувати російську мову неросійським народам; і ми проти того, щоб цю мову партія робила засобом денационалізації. Це факт, що в багатьох випадках російська мова стала засобом міжнародного порозуміння. Коли денебудь у Радянському Союзі зустрінуться, наприклад, українець і азербайджанець, або білорус і киргиз — то природня річ, що найлегшим для них способом порозуміння буде мова російська. В іншому випадку це може бути мова німецька, польська турецька чи ще інша. Котру з них вибрати — це завжди має бути справою вільного рішення громадянина, а не партійного примусу.

Але вернемося до Раззакова. Він каже, що в Киргизії живуть киргизи, узбеки, казахи, татари. Для них найлегший спосіб порозуміння — це мова турецька. Але тут приходить партія в особі Раззакова і каже: ні, не вільно, не турецька (хоч вони її добре знають), а російська. Він іде ще далі і каже: російська мова це ваша друга рідна мова.

Ми мусимо розшифрувати концепцію двох рідних мов, концепцію, яку КПРС так завзято пропагує і насильно нав'язує. Це теж засіб денационалізації. Як ніяка людина не може мати двох матерів, так теж не може мати двох рідних мов.

Це все добре усвідомлюють собі не тільки національні діячі в союзних республіках, але навіть і місцеві комуністи. Серед них одні зі щирого інтернаціоналізму, а інші — зі спонук місцевого патріотизму виступають на захист національної мови даної країни.

І тут виявляється характеристичне явище: намагання місцевих комуністів оборонити рідну мову доповідачі на з'їздах республіканських компартій називали проявом ворожого дружби народів буржуазного націоналізму. Цих людей усі доповідачі на з'їздах республіканських партій картали як ворогів інтернаціоналізму, дружби народів, ворогів єднання трудящих.

Секретар ЦК компартії Азербайджану хвалився, що під його проводом скасовано ухвалений влітку закон про обов'язкове навчання в школах Азербайджану місцевої мови нарівні з росій-

ською. Тепер ніякого обов'язкового вивчення національної мови Азербайджану не буде. Буде так, як ухвалять батьки. А батькам партійні організації підкажуть, що обов'язково має бути мова російська, а другої обов'язкової не треба. Місцеву мову можна вивчати тільки добровільно на другому місці.

Такими плутаними стежками веде партійна бюрократія КПРС до придушення національного розвитку народів СРСР. Це можливе тільки за умов, коли, як казав наш Шевченко, «від молдаванина до фіна на всіх язиках все мовчить».

Але народи Радянського Союзу мовчати не хочуть. Це доводить нагнітка на так званий буржуазний націоналізм, яку партія провадить у всесоюзному масштабі.

1. 4. 1960.

І. Максимець

КИЇВСКА КОНФЕРЕНЦІЯ ПРИСВЯЧЕНА НАЦІОНАЛЬНОМУ ПИТАННЮ

Не так давно в радянській пресі промайнула була вістка про те, що в Київському університеті скликається міжвузівська наукова конференція, присвячена національному питанню в Радянському Союзі. Тепер жовтневе число журналу ЦК КПУ «Комуніст України» подало коротку інформацію про цю нараду.

Вона відбулась від 26-го до 29-го вересня і на ній були присутніми понад сімсот (700) учасників: студенти, викладачі вузів, працівники науково-дослідчих установ з України, з РСФСР, з Білоруси, з балтійських республік, з Грузії, Туркменії й Киргизії. Тема конференції була названа так: «Діяльність КПРС щодо інтернаціонального виховання трудящих в добу розгорнутого будівництва комунізму». На конференції було виголошено шістдесят три (63) доповіді і назви їх звучать зовсім об'єктивно. В назвах немає протиставлення однієї нації іншій. Немає старших, молодших націй. Всюди підкреслюється інтернаціоналізм, в розумінні рівності націй і однакового ставлення партії до кожної з них. Але кожному мусить кидатися у вічі різке протиріччя між об'єктивністю назв тем і схованою за ними тенденцією, впливаючою з радянської дійсності.

Ось, наприклад, назва однієї теми: «Про зближення і взаємне збагачення національних культур і мов соціалістичних націй в період розгорнутого будівництва комунізму». З назви теми випливає цілковита рівність націй Радянського Союзу. Але де ж існує на практиці рівність націй під пануванням КПРС? Де існує рівноправність їхніх культур і мов, де відбувається взаємне збагачування культури? Чи є під пануванням партії така практика, яка наказувала б впроваджувати до української, грузинської чи російської мови сотками слова таджикські? Зате, як ствер-

джують об'єктивні советознавці, сучасна літературна мова таджикська рясно пересипана російськими словами; те саме стосується мови української. Ну, а нав'язання середньоазійським мовам чужого їм слов'янського письма, хіба це є «взаємне збагачення» мов?! Зрештою сама партійна формула каже, що кожна нація Радянського Союзу, крім своєї природної рідної мови, має другу рідну мову — російську. На жаль, досі українське громадянство ще не знає, чи на міжвузівській конференції в Києві хтось засудив ці факти дискримінації національних культур.

Або така тема: «Міжнародне значення боротьби КППС за пролетарський інтернаціоналізм, проти ідеології буржуазного націоналізму». Вона звучить теж об'єктивно в розумінні однакової боротьби з усяким націоналізмом. Але напевно не про всі «буржуазні націоналізми» згадували на київській конференції. Як у поточній радянській пресі не про всіх згадують. Не згадують про найбільший, «всесоюзний», великодержавний націоналізм.

Так само тема — «Подолання віджилих традицій народів СРСР і виникнення нових традицій соціалістичних націй» — звучить дуже об'єктивно. Виходить ніби всі нації повинні відмовитися від архаїчних звичаїв і йти в ногу з сучасністю. Але, як видно зі статей у пресі на цю тему, йдеться про одностороннє відмовлення менших націй від їхніх традицій в інтересах їх асиміляції в єдиній всесоюзній нації.

Колись Ленін, висміюючи бюрократа, сказав: «Формально він правий, а по суті — це знущання».

Так можна сказати і про сучасну ідеологію КППС, зокрема про її трактування на міжвузівській конференції в Києві. Формально на конференції говорили про рівність і братерство націй, а по суті було знущання над цими націями. Усі теми на конференції звучали об'єктивно, а фактично крізь них прозирав плян ЦК КППС — винародовлювати живі національні організми в Радянському Союзі. Але в добу, коли десятками визволяються народи і на цілих континентах тріюмфує національна ідея, спроби КППС денационалізувати десятки народів Радянського Союзу завчасу присуджені на невдачу.

18. 11. 1960.

В серії бесід про історію КПУ українська програма подала правдиву історію і спростувала фальсифікації офіційної історії. Тут, як зразок, одна з бесід про прихід Хрущова на Україну.

I. Максимець

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ХРУЩОВА В УКРАЇНІ

В галузі національної політики Хрущов продовжував лінію Постишева, скеровану на гальмування українізації і боротьбу проти українського «буржуазного націоналізму».

В 38-му році 13 січня була ухвалена таємна постанова Совнаркома СРСР і ЦК ВКП(б) «Про обов'язкове вивчення російської мови в школах національних республік СРСР». Ця постанова була оголошена тільки в 1955-му році. Згідно з цією постановою російську мову мусли викладати в союзних республіках нарівні з місцевою мовою. Ця постанова дала підставу великодержавним шовіністам розпочати цькування оборонців української культури. В цьому цькуванні Хрущов подавав приклад.

Так, виступаючи на 14-му з'їзді КПУ в червні 38-го року, Хрущов підкреслював, що український народ повинен «зміцнювати єднання з великим російським народом», і вимагав «ліквідації наслідків шкідництва у викладанні російської мови». Хрущову йшлося тут, ясна річ, не про зв'язок з російським народом, а про нагоду для цькування української культури. Хрущов не говорив уже про потребу боротьби «на два фронти» — проти українського місцевого націоналізму й великодержавного шовінізму. А так говорилось ще за часів Постишева.

За Хрущова увесь удар скерований був тільки проти «українського націоналізму». Цим терміном тепер плямували кожну спробу обороняти права української школи й української культури.

Як характеристичну відміну від попереднього періоду, відзначимо наступний факт: — до приїзду Хрущова, на всіх офіційних партійних зборах і советських засіданнях партійці намагалися говорити українською мовою, вважаючи її державною мовою УРСР. Тимчасом за Хрущова ніхто з нових «вождів» КПУ не користувався українською мовою ні офіційно, ні в приватному житті.

Одночасно розпочалася нагінка на українську мову. Її норми встановлювались тепер не Академією Наук Української РСР, не вченими-філологами, як було досі, а поліційними директивами, які всіма способами перешкоджали плеканню цієї мови. Кожна спроба обороняти права української мови чи дбати про її культуру були трактовані, як вияв українського «буржуазного націоналізму».

В Україні вперше за Хрущова заговорили про керівну роль «старшого брата». Історія України, історія її економіки, культури, навіть історія КПУ, зникли як окремий предмет зі шкіл Української РСР. Залишилась тільки «Історія народів СРСР» і «Історія ВКП(б)», тобто на практиці тільки історія царської імперії та історія Російської комуністичної партії.

Діячі української історії, найвидатніші українські патріоти, були віддані анатемі. Ворогами України оголошено таких найкращих її синів, як Іван Виговський, Петро Дорошенко, Іван Мазепа, Павло Полуботок, Дем'ян Многогрішний. А також діячі новітньої нашої історії — Михайло Драгоманов, Пантелеймон

Куліш, Михайло Грушевський, Сергій Єфремов. Крім того всі діячі доби революції й Української Народньої Республіки.

Одночасно за часів Хрущова введено в школах України прославлення Івана Грозного, Петра Першого, Кутузова, Суворова. При цьому ворожі українському народові вчинки, наприклад, царя Петра, насвітлювались як вчинки, зроблені для добра України.

Систематично пропагувалась під владою Хрущова теза, що Україна є «складова й невід'ємна частина ССРСР».

Наслідки хрущовської національної політики позначилися відразу. В той час, як у 1937-38 навчальному році близько 83 відсотки усіх учнів в Українській РСР навчалися в українських школах, рік пізніше цей відсоток упав до 78. Тоді як у 37-му році наклад українських газет становили 82 відсотки тиражів усіх газет Української РСР, в 1938-му році тиражі українських газет упали до 65 відсотків. Тиражі книг українською мовою становили ще в 1938-му році понад 64 мільйони примірників, у 1940-му році — їх видано тільки 43 мільйони примірників.

Тепер Хрущов зображає себе великим приятелем українського народу. Але наведені факти це різко заперечують.

11. 7. 1959.

Б. Кравців

ЧИЇ ЗЛОЧИНИ ВІЛЬШІ СУПРОТИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ — КАГАНОВИЧА ЧИ ХРУЩОВА

На 22-му з'їзді комуністичної партії Радянського Союзу, перший секретар КПУ Микола Підгорний присвятив свою промову «провокаційній діяльності» Лазаря Кагановича. Його перебування 1947-го року на Україні, мовляв, і «досі багато партійних, радянських і творчих працівників називають... чорними днями для Радянської України».

Оскаржуючи Хрущового супротивника, Підгорний говорив: «Каганович... будучи великим майстром інтриг і провокацій, не маючи буквально ніяких підстав, він обвинуватив у націоналізмі провідних письменників республіки, а також ряд керівних партійних працівників. За вказівкою Кагановича в пресі з'явилися розносні статті проти ряду відданих партії і народові письменників». В дальшому Підгорний твердив, що і Максим Тадейович Рильський та інші діячі української літератури теперішню можливість праці, а то й життя своє «завдячують насамперед мужності і непохитній волі Микити Сергійовича Хрущова», який «всіма заходами зривав провокації збоку Кагановича».

Виступаючи з такими розкриттями, Підгорний не торкнув-

ся куди чорніших днів для України, що ними були 1937-1938-ий роки, а не згадуємо вже проклятих років 1933-35. Обмежився Підгорний тільки до короткого «кагановичівського» періоду в 1947-му році.

Треба ствердити, що Підгорний не назвав ні одного випадку фізичної ліквідації українських діячів літератури, мистецтва чи науки. Як виходить з тверджень Підгорного, уся «провокаційна діяльність» Кагановича в Україні обмежувалася до знущання, «розношування» в пресі, погрожування арештами і тюрмою. Якщо прирівняти «період перебування» Кагановича на Україні до інших періодів терору в нашій батьківщині, то «діяльність» Лазаря Кагановича, виявиться ще не надто трагічною в своїх наслідках.

Куди трагічнішими і жорстокішими, як 1947-ий рік, були зокрема 1937-ий і 38-ий роки на Україні, коли в розгулі терору зазнали не тільки знущання і ганебного «розношування» в пресі, але й розстрілу і мученицької смерті по енкаведівських катівнях і тюрмах та концтаборах Радянського Союзу не десятки, не сотні, але тисячі української творчої інтелігенції — письменники, мистці, науковці, відомі своїми працями і дослідженнями, великі тисячі українських селян і робітників, що їх імена залишаться невідомими для історії.

Встановлення розмірів і кількості жертв цих проклятих років непосильне навіть для цілих генерацій дослідників. В радянських умовах воно й ледве чи буде коли здійснене. Підсумки, підтвержені українськими дослідниками на Заході, підсумки в окремих ділянках культурного чи наукового життя, дають тільки приблизне уявлення про те, що діялося в ті роки на Україні. Спроби підсумків, зроблені, наприклад, на підставі радянських таки джерел щодо розміру репресій в ділянці літератури і літературознавства такі страхітливі, що просто вірити не хочеться, що діялося все це в 20-му столітті. В одних тільки 30-тих роках цього століття в Радянському Союзі за тимчасовим, приблизним рахунком було знищено фізично вісімдесят дев'ять (89) українських письменників. Двісті дванадцять (212) письменників були примушені замовкнути, — і доля їх невідома: вони або відійшли від літератури, або теж загинули. Із репресованих залишилися живими і вернулися частинно в літературу, реабілітовані в 1956-57-му роках, всього двадцять два (22) письменники. Про долю сорок двох (42) українських письменників, які вибули безсумнівно з літературного процесу внаслідок репресій, ще й досі немає ніяких даних ні висток. І вкінці вісімдесят три (83) письменники, рятуючи життя, емігрували з Радянського Союзу на Захід до другої світової війни чи під час неї.

Подібну картину дає і розгром, проведений комуністичною

владю в ділянці літературознавства і літературної критики. Із двісті двох (202) українських літературознавців і літературних критиків 1917-37-го років сто три (103) особи були репресовані, з того тридцять сім (37) були розстріляні або загинули по тюрмах чи концтаборах, п'ятдесят два (52) пропали без сліду і про них немає ніяких даних; і тільки чотирнадцять (14) врятувалося якимось і вернулось до праці в літературознавстві. Крім цих ста трьох (103) науковців сімдесят чотири (74) інші були примушені замовкнути, значить відійшли від науки, і двадцять п'ять подалися на еміграцію.

Більшість із репресованих українських письменників і літературознавців була знищена фізично з добу ежовщини і пішла неї. Значить, це сталося у період перебування на Україні «стійкого сталінського соратника і виховання» Микити Хрущова, який був посланий в другій половині 1937-го року на Україну Сталіним. З якою метою Сталін послав Хрущова, про це пізніше сказали так: для «викриття і розгрому замаскованих ворогів народу... розгрому і знищення гнізд троцькістсько-бухарінських, буржуазно-націоналістичних банд...»

Завдання своє Микита Хрущов виконав докладно і ще й хвалився потім на 14-му з'їзді компартії України, що «ворогів ми пощипали чимало». Решту із тоді недостріляних знищено.

Цією погромницькою діяльністю Хрущов перевершив і провакаційну діяльність Кагановича 1947-го року і таку ж активність Маленкова в Білорусі. Тому Микола Підгорний й інші промовці і доповідачі на 22-му з'їзді КПРС воліли не згадувати «періодів перебування» Хрущова на посаді першого секретаря КПУ, бо ж були ці періоди уже таки справді чорними днями для українського народу.

2. 12. 1961.

Поборювати колоніалізм обох комуністичних потуг, Радянського Союзу і Червоного Китаю, належить до головних завдань української редакції Радіо Свобода. З поданих тут зразків видно, в якому широкому обсязі українська програма трактує цю проблему.

В. Луцейко

ЧИ УКРАЇНСЬКИЙ НАРОД МОЖНА ЗАДОБРИТИ «БЛЯШКАМИ»?

11-го травня Хрущов передав Україні вже другий раз орден Леніна за так званий «самоотверженный труд» українського народу, зокрема за досягнення сільського господарства. Передання ордену відбулося у Києві на врочистому засіданні Президії Верховної Ради Української РСР, ЦК КПУ і уряду. Орден для українського народу перебрали від Хрущова три призначенці ко-

комуністичної Москви на Україні: Підгорний, Коротченко і Кальченко.

Ми не хочемо обтяжувати наших слухачів описом перебігу врочистостей передання цього найвищого відзначення українському народові. Ми обмежимося тільки заввагою, щоб показати, як далеко зайшло звиродніння комуністичної диктатури за 40 років її безконтрольного панування. Партія виявила цілковитий брак елементарних критеріїв права й моралі. Адже згідно з теорією державного права, найвищим сувереном держави-республіки є народ. Законодавча і виконавча влада — це слуги народу. Вони повсякчасно залежні від його волі, як найвищого суверена держави. Як же може слуга нагороджувати свого найвищого суверена, народ, будь-якими орденами чи медалями?

Досі в жодній країні демократичного світу не було й не має прецеденсу, щоб будь-який уряд чи парламент наважувався надавати ордени чи якісь відзнаки народові чи державі. Нагороди надають хібащо поодиноким особам, що мають так чи так заслуги перед народом. До такого упокорюючого зневажання прав народу дійшла компартія! Узурпувавши собі диктаторську владу над державою, вона вважає себе за керівника й опікуна народу і трактує його як недорозвинену дитину, яку хоче задобрювати блиском орденів чи медалів...

На урочистості передання ордену Леніна українському народові Хрущов «зволив» похвалити Україну, що дала торік комуністичній державі п'ятсот п'ятдесят два (552) мільйони пудів зерна, тридцять два (32) мільйони тонн цукрових буряків, один мільйон двісті сімдесят дев'ять тисяч (1.279.000) тонн м'яса, п'ять мільйонів п'ятсот вісімдесят п'ять тисяч (5.585.000) тонн молока і так далі. Хрущов не сказав, що ці плоди праці українського селянина партія забирала здебільшого примусово і за цінами, що їх сама диктувала. Український продуцент не розпоряджається своїм продуктом, не розпоряджається ним і Україна. Та й не всі плоди праці українського народу входять до прибуткової частини бюджету Української РСР, а тільки маленька частина, що її самовільно приділяє московський центр советської імперії. Компартія трактує Україну, як колонію.

Хрущов не сказав також, як то комуністична держава спекулює на цінах сільськогосподарських продуктів. Вона купує їх забезцінь, а продає робітникам і тим же сільським виробникам хліб, молоко, масло, сало, м'ясо, цукор за цінами в два, три й чотири рази вищими від цін заupu. В жодній капіталістичній державі не визискують так продуцента й споживача, як це практикує компартія.

Хрущов хвалив Україну за її родючість і багатства. А чому ж населення цієї багатой України виявило такий малий приріст людности, бо лише три з половиною відсотки за останніх двад-

цять років? Чому компартія, наприклад, у тридцятих роках, виморила в Україні штучним голодом кілька мільйонів селян?

А Хрущов ще вимагає, щоб український народ «демонстрував свою любов і відданість до компартії та радянського уряду». Та ще демонстрував перед ним, Хрущовим, що на своєму сумлінні має стільки кривд і злочинів над українським народом? Чи не забагато цього?!

20. 5. 1959.

І. Гольдман

СЕМИРІЧКА

І ПЕРЕБУДОВА ГОСПОДАРСТВА В СОЮЗНИХ РЕСПУБЛІКАХ

Здійснення семирічного плану передбачають досягти головно шляхом зміни галузевої структури промисловости та зрушень у територіяльному розташуванні виробничих сил. Такі основні положення, викладені в «Контрольних цифрах» доповіді Хрущова на 21-му з'їзді, такі самі і коментарі в журналі «Плановое хозяйство», число I, за 1959-ий рік.

Центральна влада, на відміну від минулих п'ятирічок, не покладається на свої власні сили; вона і вирішила притягти до активної участі в реалізації плану союзні республіки та їхні адміністративні і господарські органи. Воно й зрозуміло чому: 1953-58-го років у такій важливій галузі господарства, як будівництво, «ні план капіталовкладень, ні план уведення в дію не виконувалися», про це тепер повідомляє журнал «Фінанси СССР» число 3 за 59-ий рік; наслідком того і приходиться хронічне відставання у будівництві. Притягнення органів національних республік до спільної відповідальности з центральним Держпланом має надалі покласти край практиці минулих років.

Але плянована кооперація національних республік має й інше значення; вона пов'язана зі спеціальними заходами для територіяльного розташування виробництва. Що означає для національних республік застосування цього принципу?

Воно означає зосередження всіх ресурсів республіки на розвиткові одної або кількох галузей промисловости — без уваги на її власні потреби чи шкоди, які виникають із цього для її господарства, зосередження наказане центральним планом. Воно означає далі притягнення органів національних республік до співпраці в такому зосередженні. Якщо в Україні передбачають, наприклад, зосереджуватись на цукровій промисловості і тваринництві, то це природно призведе до того, що капіталовкладення в інші галузі господарства скорочуватимуть; поступово витворюватимуться друго- і третьорядні галузі економіки, які ступнево будуть хиріти і перестануть задовольняти потреби населення.

Україна, а також інші національні республіки, в низці споживчих продуктів і товарів, що їх вона тепер сама виробляє, бу-

де потрапляти у щораз більшу залежність від довозу з інших частин СРСР. Цей довіз відбуватиметься під контролем з центру. Таким чином будьякі вигляди на те, щоб повернути економічну самостійність чи хоч самовистачальність республік, цілком паралізуються.

Цей процес поступового завмирання в національних республіках деяких видів господарства підтверджує політика капіталовкладень. Згідно з доповіддю Хрущова, капіталовкладення в Україні в семиріччі плянують на суму двісті дев'ятнадцять (219) мільярдів рублів із загальної суми один трильйон дев'ятсот сімдесят (1.970) мільярдів рублів по всьому Радянському Союзу. А це становить лише одинадцять відсотків — за офіційної питомої ваги України в Радянському Союзі 20 відсотків. Але й в передбачених розмірах капітальні інвестиції фактично будуть під контролем недавно створеного банку відповідального за капіталовкладення. Треба додати, що банк перебуває під керівництвом центру без співпраці республіканських органів.

Ще яскравіше політика зниження господарських прав національних республік виявляється в застосуванні принципу територіяльних зрушень. Семирічний плян має пересунути промисловість на схід, за Урал. На ці завдання зі згаданої суми капіталовкладень призначено близько 40 відсотків. Ці засоби будуть витратити не тільки на творення нових або розвиток існуючих галузей виробництва у східних районах; а витратитимуть і на переведення різних галузей промисловости з національних республік в Європі на схід, поглиблюючи таким чином процес господарського узаалежнювання окремих республік від центру.

Семирічний плян не є несподіванкою з цього погляду. Як повідомляє «Советская торговля», число 3, за 59-ий рік, Україна 57-го року з тридцять двох (32) найважливіших промислових товарів забезпечувала себе за рахунок власного виробництва лише на сорок дев'ять і вісім десятих (49,8) відсотка, тоді як РСФСР — на вісімдесят два і дві десятих (82,2). Цей коефіцієнт самодіяльності знижуватимуть ще далі в міру реалізації семирічки. З цією метою при Держплані СРСР створено головне управління міжреспубліканських достав («Союз Главторг»). Запровадження раднаргоспів на місцях використано таким чином в інтересах централізації і дальшого скорочення прав союзних республік.

11. 7. 1959.

В. Луцейко

ПАРТІЯ ЗБИРАЄ ХЛІБ...

Жнива — гарячий час! Партія метушиться, свариться і підганяє людей до праці. Всі партійні газети переповнені безліччю закликів, наказів та гострої критики. Ось наприклад, газета «Радянська Україна» б'є на сполох: «Хліби перестигають, осипаються... з обласних управлінь сільського господарства і радгоспів у

райони летять указівки, директиви...» Газета закликає: «З допомогою парторганізації мобілізувати колгоспників на боротьбу з безгосподарністю». А московська «Правда» радується: «Идет украинский хлеб!... Над степами України ни днем, ни ночью не стихает шум моторов», і так далі.

Це бач — жнива в країні, де партія узурпувала собі право монопольного власника всього господарства, а вільних колись селян-хліборобів обернула в беззахисних наймитів, чи пак колгоспників. Для цих хліборобських трудівників немає, наприклад, 8-годинного часу праці. Вони змушені «вдень і вночі» збирати хліб для держави. Не для себе, не для людей, а для антинародної держави. Всю додаткову вартість їхньої праці привласнює собі держава, а самим трудівникам платить стільки, щоб могли животити... Це діється в країні комуністичної диктатури.

А як же виглядають жнива в західних країнах? Там панує спокій і ніхто не галасує. Преса вільних країн майже нічого не пише про жнива. А коли й згадує про них, то хіба інформує про загальний стан урожаю та про погоду. Жодний уряд, ніяка партія нікого до жнив не закликає, нікого не мобілізує. Всі бо знають, що ніхто краще хліборобської праці не виконає, як сам селянин. Йому не треба ніяких підганячів, ніяких наставників. Він найкраще знає, коли має орати, коли сіяти, коли жати та якою метою послуговуватися під час збирання хліба. Він найкращий знавець своєї ділянки праці! Селянин-хлібороб найбільше зацікавлений, щоб видобути для себе найкращий урожай, бо це справа його добробуту і добробуту його родини. Адже плоди землі — це його власність. Власне зацікавлення у прибутках свого господарства — це найсильніший стимул творчої праці!

Тому то всюди, де живе й працює вільний селянин на своїй землі, врожаї високі. Наприклад, у Сполучених Штатах Америки, останнім часом постала така велика надпродукція сільськогосподарських виробів, що уряд змушений давати пораду своїм хліборобам обмежувати посівну площу. Хліба є стільки, що й не знати, де його діти.

Комуністична диктатура боїться свободи своїх громадян, зокрема свободи селянства. В советській сільськогосподарській системі селяни зведені до ролі найманої робочої сили. Всі керівні пости в сільському господарстві зайняла комуністична бюрократія. Її мусить утримувати своєю працею хлібороб-колгоспник. Нещодавно, на червневому пленумі ЦК КПРС сам Хрущов перелякався свого власного твору. Він підрахував, яка то сила-силенна комуністичної бюрократії паразитує коло сільського господарства. Бо крім безпосереднього партійного керівництва в колгоспах він нарахував, скільки то зайвих теплих посад займають комуністичні бюрократи в партійних і державних апаратах сільського господарства — в районах, областях і республі-

ках. Але це тільки порожні балачки, бо без бюрократії диктаторський режим існувати не може.

На цьому ж пленумі ЦК Хрущов говорив також і про те, скільки то мільйонів пудів зерна рік-річно гине через брак зерносовищ та які втрати несе господарство під час самих жнив — при обмолоченні, транспортуванні і так далі. Керівництво комуністичної партії не хоче говорити про те, що сільське господарство Радянського Союзу досі залишається на рівні врожаю царської Росії, якщо рахувати продукцію на душу населення. В усьому цьому винна сама советська сільськогосподарська система.

Тому й не дивно, що під час жнив компартія так нервується.

12. 3. 1959.

I. Максимець

«ВОЛОБУЇВЩИНА»

Хвильовизм і шумськізм були ідеологією українського комуністичного самостійництва на культурному й політичному полі. 1928-го року в надрах КПУ виникла концепція, яка обґрунтувала самостійність України з аспекту економічного. Автором цієї концепції був маловідомий до того член КПУ, харківський педагог Михайло Волобуїв.

В теоретичному органі ЦК КПУ «Більшовик України» (в числах два і три) була надрукована стаття Волобуєва під назвою «До проблеми української економіки». В статті Волобуїв розглядає економічне становище України під режимом царським і советським.

За даними Волобуєва царський уряд мав за час з 1893 по 1910 рік з України державних прибутків понад три мільярди карбованців, а витратив за той же час на потреби України понад два з половиною мільярди карбованців. Тобто 21 відсоток узятого з України не поверталоса назад.

У другій частині своєї статті Волобуїв подає дані про становище України в Советському Союзі. У висновку, він стверджує, що протягом 1925-27 років советський уряд у Москві не повернув Україні двадцять відсотків її державних прибутків. І Волобуїв натякає, що фактично становище після царських часів не змінилося і Україна, як була, так і залишилася колонією.

Волобуїв стверджував, що (цитуюмо) «значна частина радянських урядовців у центрі й на місцях розцінює Союз Республік, не як спілку рівноправних одиниць, покликаних забезпечити вільний розвиток національних республік, а як крок до ліквідації цих республік, як початок відновлення так званої „єдиної неділимої“».

Далі Волобуїв критикує Держплан Советського Союзу за його

проект поділу України на два економічні райони, з яких індустріальна частина України мала б злучитися з Ростовом, Північним Кавказом і Керч'ю в один район, а Правобережжя мало б становити окремий район. Таким чином економіка України за цим проектом мала б бути роздріблена й частково прилучена до російських районів. Волобуїв вимагав, щоб народне господарство України вважати однією органічною цілістю. Він писав (цитуюмо): «У підході загальносоюзних органів до України, встановити треба підхід, як до народньо-господарського цілого».

Встряваючи у суперечку Троцького зі Сталіном про можливість побудови соціалізму в одній країні, тобто в Советському Союзі, Волобуєв казав: так, в Советському Союзі можна побудувати соціалізм, бо ж це не одна країна. Як і всі українські комуністи-самостійники Волобуїв хотів вкласти в поняття Советського Союзу зміст союзу держав, а не союзної держави, тобто — зміст конфедерації, а не федерації.

Волобуїв домагався, щоб Україна увійшла в майбутнє світове соціалістичне господарство, як самостійна господарська одиниця, нарівні з Росією, а не як злита з Росією частина Советського Союзу. В зв'язку з цим Волобуїв вимагав, щоб «уже нині» центральні господарські органи скерували економіку України на такий (цитуюмо) «курс будівництва, який до певної міри обраховував би неминучість безпосереднього включення національних організмів до складу світового соціалістичного господарства, тих організмів, які входять до складу ССРС».

Виступ Волобуїва з такою концепцією в центральному органі КПУ показував, що він має прихильників також і на верхах партії. Цей виступ, подібно, як і виступ Хвильового та Шумського, викликав в офіційних колах КПУ дискусію у формі статей, брошур та виступів на зборах. Але централісти з Кремля повели атаку. Проти Волобуєва були мобілізовані, насамперед, українські комуністи: такі як Скрипник, колишній укапіст Річицький, редактор «Більшовика України» Гірчак та інші. Голосами цих, відомих в Україні прихильників незалежності КПУ й Української ССР, Політбюро в Москві хотіло неутралізувати вплив ідей Волобуєва на широкі маси членів КПУ та на українську інтелігенцію.

Опоненти Волобуєва доводили, що хоч у плянових органах і є хиби, проте назагал українська справа йде вгору. Вони підкресливали, що держплан у першому п'ятирічному пляні намагається звести відсоток експлуатації України до нуля. Дійсність показала, що молодий Волобуїв мав рацію: починаючи з першої п'ятирічки, кожний новий п'ятирічний плян поширював колоніальну експлуатацію України на користь позаукраїнських інтересів КПСС. Народне господарство України позбавлено права розвиватися самостійно, згідно з потребами населення України.

Національну економіку України перетворено в додаток до все-союзної економіки, яка вже за Волобуєва нехтувала Україною, і нехтує досьогодні.

Волобуєва, як і Хвильового, партія змусила покаятись. А в тридцятих роках він був знищений.

4. 4. 1959

І. Максимець

ПРИСЛУЖНИКИ КОЛОНІЯЛІЗМУ ОБУРЕНІ НА ДІФЕНБЕЙКЕРА

Уявіть собі, що в давноминулу добу рабства хтось з-за кордону запротестував проти уярмлення в іншій країні якогось видатного бранця. Тимчасом вияляється, що цей видатний бранець зовсім не в полоні, а живе вільно і в пошані у тій країні, яка його взяла в полон. Як реагуватиме цей бранець на протест із-за кордону проти його уярмлення?

Здається, що бранець міг би відповісти протестуючим проти його уярмлення людям приблизно так: я вам дуже вдячний за вашу готовість обороняти мою свободу, але я в дійсності не є уярмлений. І цей бранець буде завжди з радістю думати, що за кордонсьм є добрі люди, які готові стати в його обороні.

Зовсім інакше зареагували представники Української РСР на виступ голови уряду Канади Діфенбейкера на сесії Об'єднаних Націй.

Ще раз нагадаємо, що сказав канадський прем'єр, відповідаючи Хрущову. Діфенбейкер говорив: «Скільки людей дістали свободу від уряду Радянського Союзу? Невже ми забули, як одна з післявоєнних колоній Радянського Союзу прагнула визволитися чотири роки тому? — І чим це скінчилося? Як ми можемо помиритися з трагедією угорського народу з 1956-го року? А що з Литвою, Естонією, Латвією? А що з вільнолюбним українським народом? Що з іншими народами Східньої Європи? ... Я вимагаю від голови Ради міністрів Радянського Союзу дати тим народам, що під його пануванням, право вільного вибору, дати їм змогу самим — цілком вільно визначити форму влади, якої вони бажають».

Проти цих слів канадського прем'єра виступив на сесії ОН перший секретар ЦК КПУ Підгорний. Він висловлював обурення, для якого він не знаходив слів. Він назвав виступ Діфенбейкера «брутальним, наклепницьким» випадом проти українського народу.

Слідом за Підгорним газета «Радянська Україна» надрукувала в числі за 7-ме жовтня передовицю під наголовком «Слово українського народу». Вона потрактувала виступ Підгорного, як виступ українського народу, і повторила заяву Підгорного,

що Україна є вільна суверенна держава. Газета «Радянська Україна» так само, як і Підгорний, накинулась лайкою на прем'єра Канади Діфенбекера.

Є старовинна приповідка: «Юпітере, ти гніваєшся? Значить, ти не маєш рації!» — Якби Україна була справді вільною державою, її представники в Об'єднаних Націях і в Києві мусіли б зовсім інакше реагувати на виступ Діфенбекера. Вони повинні б сказати приблизно так: ми тішимося, що український народ має друзів, які готові боронити його суверенність; проте запевняємо нашого щирого друга, Діфенбекера, що в теперішній момент український народ вільний, а Україна — незалежна держава. — Тимчасом лайка з піною на зубах... Юпітер гнівається, бо він не має рації!

Обурюється той, хто поневолює, але не хоче в цьому признатись.

З приводу виступу Діфенбекера, напевно, обурюється Хрущов, якому закинули великодержавний колоніалізм. Якщо ж він мовчить, а кричать Підгорний і газета «Радянська Україна», то це значить, що вони в даному випадкові виконують доручення кремлівських колонізаторів з КПРС, а не українського народу.

Кремлівські колонізатори гніваються за те, що їх упіймали на краденому. Але не хочуть показувати свого власного обурення і доручають обурюватись своїм прислужникам — Підгорному від імени України й Мазурову від імени Білоруси. І виходить так, мовляв, дивіться люди добрі, самі обікрадені кажуть, що їх не обікрадено.

Але Хрущов зробив помилку. Якби він доручив своїм підголоскам у Києві й Мінську подякувати Діфенбекеру за те, що канадський прем'єр обороняє суверенність підсоветських націй, і при тому спокійно сказати, що ця суверенність не загрожена, — ролі хрущовських прислужників були б розіграні добре.

А то вийшло, що Підгорний і Мазуров виступали не як українці й білоруси, а як прикажчики Кремля в Києві й Мінську. Великодержавні колонізатори самі викрили поневолення України, Білоруси та інших націй Радянського Союзу, «найбільшої колоніальної держави нашого часу», як недавно писав «Нью Йорк таймс».

14. 10. 1960.

П. Нович

ВИСТУП ПІДГОРНОГО НА АСАМБЛЕЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ

На Генеральній Асамблеї Об'єднаних Націй від України виступив перший секретар компартії України Микола Підгорний. Спеціальним завданням Підгорного було довести перед новоприйнятими африканськими народами, що Україна під комуни-

стичною владою із колоніальної країни перетворилася на незалежну, вільну державу. Друге завдання Підгорного було помагати хазяїну Хрущову розвалювати Організацію Об'єднаних Націй.

В якій ролі привезли Підгорного до Нью-Йорку, можна було бачити вже в той момент, коли вожді сходили по трапу «Балтики» на американський беріг. Підгорному, як і білоруському комуністові Мазурову, не дали сказати навіть «добридень», тобто привітальну промову, хоч комуністи Румунії і Угорщини такі промови виголосили. За Підгорного і Мазурова «добридень» сказав Хрущов.

Так почав своє перебування тут представник сорокадвохмільйонного народу. На засіданні Асамблеї Підгорний виступив українською мовою. Це новина, бо досі п'ятнадцять років представники України говорили, як правило, російською мовою. Але зміст промови Підгорного свідчить, що українська мова Підгорного в Нью-Йорку мала лише прикрити колоніальне поневолення України. Все це так добре відомо, що газета «Джорнал Америкен» писала: «Сьогодні більшість делегатів зможуть поспати зайву годину, бо першим промовцем виступає делегат України Підгорний — хрущовський папуга». В таких зауваженнях треба бачити не зневагу до народу, від імени якого говорив Підгорний, а підкреслення залежності України і фальшиве становище Підгорного.

Коли Підгорний вимагав повної незалежності колоніальним народам, то кожний хоче знати, яку незалежність має український народ. Таке питання і поставив прем'єр-міністр Канади Діфенбейкер і деякі впливові американські газети. Це питання не пропагандивне і не мітингове. Але саме тому, що Підгорний мав наказ замазати фактичну колоніальну залежність України, він перекручував факти й удавав з себе ображеного. Виконуючи наказ начальства. Підгорний переборщив і сказав, що не тільки населення України, а навіть українська еміграція протестує проти виступу Діфенбейкера. Цього він уже краще б не говорив, бо і делегати Об'єднаних Націй, і всі, хто читає світову пресу та дивиться телевізійні програми, знають про бурхливі демонстрації в Нью-Йорку проти колоніального пригнічення України. Делегати держав у Об'єднаних Націях одержали від українських закордонних організацій докладні фактичні матеріали про залежне становище України.

Якщо український народ вільний, то Підгорний мав би пояснити Об'єднаним Націям, чому український народ повинен підтримувати Хрущова, коли той обіцяє послати на Сполучені Штати Америки атомні ракети нібито в обороні Куби, на яку, до речі, ніхто не нападає. Чому український народ має платити за

всі велетенські витрати Хрущова на комуністичне просування у звільнені колонії?

Коли Підгорний помагає своєму хазяїнові ослабити Організацію Об'єднаних Націй, то треба спитати: чи це корисно для України? Адже більшість народів світу, і малі і такі великі як Індія, прагнуть зберегти цю Організацію, як опору міжнародного миру.

Недавно газета «Нью Йорк таймс» у зв'язку з комуністичним вереском про колоніалізм, нагадала про становище народів під комуністичним режимом і згадала на першому місці Україну. Газета назвала зойки Хрущова «Великою брехнею Хрущова».

Отже пропагандивного ефекту виступ Підгорного не дав. Організація Об'єднаних Націй це не Радянський Союз, де всі мусять слухати вождів. Генеральна Асамблея в Нью-Йорку — це не сесія Верховної Ради в Москві. Тут у світовому парламенті видно, що Підгорний представляє не інтереси сорокадвохмільйонного українського народу, а тільки імперіалістичну політику Кремля.

15. 10. 1960.

М. Добрянський

15-го листопада минула 44-та річниця, як Ленін і Сталін підписали «Декларацію прав народів Росії». З цієї нагоди ми подавали коментар, стверджуючи, що ні одна з обіцянок «Декларації» не переведена в життя. З уваги на важливість цієї теми повторюємо сьогодні наш коментар з 15-го листопада

ПРО «ДЕКЛАРАЦІЮ ПРАВ НАРОДІВ РОСІЇ»

15-го листопада 1917-го року уряд «Республіки Російської» (як тоді називалась Російська Федерація) проголосив свої положення про права народів царської Росії. 16-го листопада «Декларація» була видрукувана у «Правді».

Декларація розпочиналась заявою: «Октябрська революція робітників і селян розпочалась під загальним знаком розкріпачення». Далі говорилось про розкріпачення селян, солдатів і матросів та робітників.

А потім «Декларація» стверджувала:

«Залишаються лише народи Росії, які терпіли і терплять утиски та сваволлю; до їхнього розкріпачення треба негайно приступити: їхнє визволення повинно бути проведене рішуче і безповоротно».

На закінчення комуністичний уряд Республіки Російської проголошував:

виконуючи волю з'їздів Рад, Рада Народніх Комісарів рішила, що стосується питання національностей, покласти в основу своєї діяльності наступні принципи:

1. Рівність і суверенність народів Росії.
2. Право народів Росії на вільне самовизначення, включно до відокремлення і створення самостійної держави.
3. Усунення всіх і всіляких національних і національнорелігійних привілеїв та обмежень.
4. Вільний розвиток національних меншин і етнографічних груп, які заселяють територію Росії.

Цю «Декларацію» підписали: Ленін як голова Ради Комісарів, і Сталін, як комісар для справ національностей.

Це було сорок три роки тому.

Сьогодні Микита Хрущов виступає як чемпіон свободи й національної незалежності поневолених і колоніальних народів. Тому ми мусимо нагадати йому зобов'язання його попередників і вчителів — Леніна і Сталіна.

Коли порівнюємо тези «Декларації» з тим становищем, що є сьогодні в Радянському Союзі, мусимо ствердити: ні одне з цих зобов'язань не було реалізоване, зокрема не було здійснене в Україні, у стосунку до українського народу.

Стверджуємо, що нема рівності між народами Радянського Союзу, бо режим Хрущова, як попередньо режим Сталіна, ділить народи на старших і молодших. КППС поставила український народ на становище «молодшого брата» — позбавила його можливості розвивати свою мову і культуру згідно з його власними ідеалами.

Стверджуємо, що український народ досі не має власної самостійної держави, хоч партійна пропаганда спеціально тепер, після колоніальної дискусії в Об'єднаних Націях, заявляє, що український народ тільки дякуючи комуністичній партії здійснив свої мрії про національну суверенність. Так стверджуємо, бо, не зважаючи на всі заяви партійної пропаганди, Українська РСР позбавлена найелементарніших прав і влади суверенної республіки. Український народ досі не має права на самовизначення. За понад сорок років радянської влади в Україні, наш народ в жодному державному питанні не мав змоги вільно висловити свою волю.

Для прикладу нагадаємо: в Нью-Йорку Микита Хрущов заявляв, що Україна може, якщо схоче, вийти зі складу Радянського Союзу, а партійна пропаганда в Україні засуджує як найбільшу зраду — кожную думку про відокремлення.

Декларація Леніна-Сталіна говорить про право національних меншин на вільний розвиток; тимчасом мільйони українців у РСФСР та в інших республіках поза Україною не мають ніякої можливості плекати свою рідну мову, не мають власних шкіл, не можуть розвивати своєї національної культури.

Перед лицем такого стану мусимо підняти прилюдний запит до Микити Хрущова: чому досі не зреалізована «Декларація прав

народів Росії» з 15-го листопада 1917-го року? Коли Хрущов на міжнародньому форумі підносить гасло про свободу і національну незалежність усім колоніальним народам, мусимо запитати: чому він не дасть змоги українському народові вільно провести своє самовизначення? Український народ має таке саме право, яке Хрущов признає колоніальним народам Африки — право на самовизначення.

Український народ повинен мати змогу шляхом вільного волевиявлення заявити своє бажання:

Чи хоче він бути під комуністичним режимом у спілці з іншими народами в межах Радянського Союзу? Чи хоче вийти з Радянського Союзу і жити власним національним життям у своїй, від нікого незалежній, державі? Якої форми влади він собі бажає, який суспільний лад хоче мати і як хоче влаштувати стосунки зі своїми сусідами?

У світі лише тоді повірять у щирість антиколоніальних гасел Хрущова, коли він дасть українському та іншим народам під владою КПРС змогу провести в життя ці права.

15. 11. 1961.

(Повторено в кількох програмах)

I. Максимець

Механізація та автоматизація, обоє неминучі процеси сучасного господарства; не тільки неминучі, а й прогресивні. На жаль, ці процеси — наслідком колоніальної політики КПРС в Україні виходять не на користь нашому народові, а звертаються проти нього, передусім проти широкого загалу селян і робітників нашої батьківщини. Сьогодні обговоримо питання:

В ЧИХ ІНТЕРЕСАХ КОМПЛЕКСНА МЕХАНІЗАЦІЯ ТВАРИННИЦТВА В УКРАЇНІ?

На тваринницьких фермах України вводять комплексну механізацію. Заступник голови уряду Української РСР Сенін, у статті в газеті «Известия» з 15-го листопада, підрахував, що ця механізація «зменшить потребу в робочій силі в 1963-му році приблизно на один мільйон людей і забезпечить щорічніощадження понад шість мільярдів карбованців».

Сенін пише далі, що механізація навіть малих ферм дає великий господарський ефект. Так, наприклад, на фермі колгоспу «Україна» Васильківського району на Київщині — сто (100) корів і чотириста (400) телят досі обслуговувало двадцять вісім (28) людей і шість двокінних підвід. А механізація цієї ферми скоротила двадцять трьох (23) робітників і цілий транспорт.

Справді механізація означає великий господарський і культурний поступ. Вона полегшує, насамперед, працю людини і тому

за механізацію мусів би виступати передусім сам колгоспник. Проте цього не видно. Навпаки. Під час збирання врожаю цього року колгоспники України масово бойкотували механізми і воліли працювати руками.

Колгоспники не хотіли використовувати машини при збиранні кукурудзи, при копанні буряків і картоплі — не тому, що вони проти машин. Вони проти механізації тому, що в радянських умовах машина скерована проти інтересів працюючої людини. Коли працюють машини, людина не має заробітку.

От і тепер Сенін у своїй статті не каже, що уряд Української РСР робитиме з отим мільйоном колгоспників, які наслідком механізації будуть 63-го року звільнені з колгоспних ферм. В сільському господарстві вони стануть непотрібні. Промисловість України не приймає такої великої кількості безробітних з села. Бо колоніальна політика партії свідомо не розбудовує промисловости України, а замість того прибутками з України розбудовує центральні області Радянського Союзу. В сьогоднішньому стані промисловість України не може влаштувати на працю безробітних села тим паче, що й сама має своїх безробітних. Їх створює автоматизація й механізація промисловости; і покищо їх тримають на підприємствах, як «позаштатних» робітників. Партія навмисно створює в народньому господарстві України таку ситуацію, що залишається одно: висилати «зайвих» українських колгоспників за межі України — або на сибірську й казахстанську цілину, або поневірятися на далеких будовах. Колиш Сталін робив це в порядку арешту, а тепер і без арешту знаходять способи висилати масами людей за межі України.

Ми вже говорили якось нашим слухачам: колгоспники тільки тоді помиряться з механізацією і полюблять її, коли вони самі її впроваджуватимуть у своїх інтересах, мірою того, як механізація полегшуватиме їхню працю, а не викидатиме їх за межі України. Цього можна досягти тільки шляхом кооперативізації колгоспів.

Три роки тому, під тиском колгоспного селянства КПРС змушена була позакривати державні МТС і продати їхню техніку у власність колгоспам. Це був крок на шляху наближення колгоспів до кооперативів.

Торік, перед грудневим пленумом ЦК КПРС висунули проєкт передати колгоспам державні ремонтно-технічні станції (РТС). Це був дальший крок до поширення прав колгоспів супроти бюрократичної держави. Так само торік постало було питання створити районні, обласні і республіканські спілки колгоспів. Вони мали керувати колгоспами замість державних сільськогосподарських управлінь, сильно збюрократизованих.

Проте партія перелякалась навіть цієї тіні незалежнення колгоспів від держави. Тому РТС-и досі так і не передані кол-

госпам. Колгоспних спілок не створено. Партія на кожному кроці обмежує не тільки права колгоспників, а й ініціативу колгоспних управлінь.

Бойкот селянами механізації сільського господарства, що так виразно мав місце цього року, означає новий тиск колгоспного села на бюрократичну державу. Цей тиск мусить призвести до нових поступок партії. Призвести до незалежнення колгоспів від держави, до дальшої їх кооператизації. Тільки тоді і механізація сільського господарства служитиме інтересам колгоспників, а не держави-капіталіста.

29. 11. 1960.

В. Луцейко

ДЕРЖАВІ НЕ ОПЛАЧУЄТЬСЯ ПЕРЕТВОРЮВАТИ КОЛГОСПИ НА РАДГОСПИ

Хрущов у своїх виступах часто стверджував, що радгоспи рентабельніші, дають кращу й дешевшу продукцію, ніж колгоспи. Партійні апаратники робили не раз з того логічні висновки: колгоспи ліквідували, — особливо господарсько слабші артілі, і перемінювали їх на радгоспи.

Але цей рух чомусь не набрав розгону і з часом потрохи припинився. Ба, навіть деякі новостворені радгоспи почали назад перемінюватися на колгоспи. Чому партія дозволила це робити? Адже ж зі становища комуністичної доктрини колгоспна, групова власність це щойно перехідний стан до так званої всенародньої, державної власності...

Відомий економіст, Рожін, деякою мірою з'ясував це питання в журналі «Наш Современник» (число 5 за 60-ий рік). Він ствердив, що держава отримує від колгоспів дешевшу продукцію, ніж її дають радгоспи. Втрати за знижені ціни, за якими держава закуповує сільськогосподарські продукти у радгоспів, вона покриває з державного бюджету. Але колгоспи свої втрати, що постають наслідком зниження державних цін закупівлі колгоспних продуктів, мусять покривати самі — головню за рахунок зниження оплати праці колгоспних трудівників.

Економіст Рожін виражував, що партія знизила ціни закупівлі сільськогосподарських продуктів разом на суму 150 мільярдів старих карбованців. Тим вона поставила колгоспних трударів у надзвичайно важке становище. Колгоспи змушені продавати свої сільськогосподарські продукти, наприклад, молоко й м'ясо та інше по цінах нижче собівартости, тобто з великими втратами для підприємства. Наслідком того часто буває так, що колгоспні трудівники мусять працювати за десять разів дешевшу платню, ніж робітники державних підприємств. Щоб могли прожити, колгоспники провадять свої присадибні господарства, як

основне джерело їхнього існування. Але й тут партія пильно слідкує, щоб це допоміжне господарство, як каже економіст Рожін, «не переростало основного джерела прибутків родини колгоспника і не протирічило інтересам колгоспу».

Що це значить «не протирічити інтересам колгоспу?» Це значить: партія дбає, щоб колгоспний трудівник економічно був далі залежний від колгоспного начальства і далі за безцін працював на партію — державу.

Автор статті в журналі «Наш Современник» слушно заважає, що колгоспне господарство буде так довго нидіти, доки держава не підвищить ціни закупівлі на сільськогосподарські продукти до такого ступня, щоб вони покривали принаймні кошти собівартости виробництва. Він доводить, що без такої підвишки ціни закупівлі ніщо не оздоровить сільського господарства: ні так зване «укрупнення» колгоспів, ні перехід на грошову оплату праці, ані перетворення слабих колгоспів на нові радгоспи.

Економіст Рожін є рішучим противником того, щоб колгоспи перетворювати на радгоспи, бо такі експерименти в минулому вже багато коштували державі. Він подає приклад (цитуюмо):

«Переведення частини колгоспів Московської області в 1960-му році на радгоспи коштувало державі два мільярди рублів».

Але це ще не все, бо радгоспи не рентабельні. Автор стверджує, що продукція радгоспів, які постали зі слабих колгоспів, дуже часто дорожча за ту, яку держава одержує від колгоспів.

Чому колгоспи продукують для держави дешевше, ніж радгоспи? Дешевше тому, що держава не хоче покривати фактичних коштів колгоспної продукції. Держава не почувається до обов'язку забезпечити колгоспним трудівникам мінімум прожитку принаймні на рівні середньої оплати праці промислового робітника.

Автор статті в журналі «Наш Современник» ближче з'ясовує, чому партія не спішиться перетворювати колгоспи на радгоспи, бо (цитуюмо): «Перетворення колгоспів на радгоспи дає колгоспникам привілеї; бо ставить їх на рівні з робітниками державних підприємств з гарантованою заробітною платнею і державним забезпеченням».

Так ось, щоб не дати селянам так званих привілеїв, тобто, щоб не дати їм змоги краще жити, партія ладна перекреслити навіть одну з догм своєї доктрини — догму про нібито вищість державної власности над колгоспною.

7. 12. 1960.

ХТО РОЗКРАДАЄ БАГАТСТВА УКРАЇНИ

Недавно сесія Верховної Ради Російської Федерації схвалила закон про охорону природи. Буде такий закон і на Україні. Але що користи від того? Хіба це перший проект закону? Хіба мали будь-коли подібні закони позитивні наслідки? Ні. Та й не могли мати. Та сама рука, яка підписувала подібні папірці, плянує також розкрадання природних багатств нашої батьківщини. Вона ж благословить спустошувальне вирубування лісу, допускає спускання отруєних вод та різних нечистот до водоймищ, з яких беруть воду до пиття, де колись були незліченні багатства риби.

Хто ж схвалює постанову про будівництво гідроелектростанцій? Партія та уряд. Хто затверджує спорудження гребель без рибоходів? Їхні службовці. Чому ж тепер виступають із обвинуваченнями, ніби хтось мовляв, обіцяв з будівництвом Каховської станції не знищити риби нижнього Дніпра, і свого слова не держав. Хто ж це, як не сама партія та радянська влада.

Автор статті, опублікованої в п'ятому числі журналу «Економіка Радянської України», так висвітлює становище, яке витворилося біля Каховки:

«Відомо, що побудова на Дніпрі Каховського водосховища викликала скорочення нерестових площ і порушення природних умов неросту. Щоб компенсувати це, запроєктовано будівництво нерестово-вищівального господарств для штучного зариблення водосховища і забезпечення відтворення рибних запасів. Проїшло понад п'ять років з часу заповнення Каховського водосховища, однак будівництво нерестово-вищівального господарства, в силу обмеженості асигнувань, до цього часу не закінчено, а будівництво осерцевого заводу навіть не розпочато».

Але проект Каховської гідроелектростанції — це не перший проект з недоробками, що їх так і не усувають. Хіба гребля Дніпрельстану не перегородила шляху для риби до середнього Дніпра? Тимчасом минуло майже тридцять років і за цей період було чому навчитися.

А скільки знищено родючої землі, яка стала дном усяких штучних водоймищ — Дніпровського, Каховського і тепер Кременчузького. Лише одне Каховське «море» поховало під собою понад сімдесят (70) тисяч гектарів «кінських плавень», які відігравали чималу роль, як кормова база. Десятки мільйонів карбованців збитків заподіяли ці водоймища сільському господарству та рибальству; ці збитки, треба думати, ніяк не компенсуються нібито дешевою електроенергією. Радянська влада діє, як їй забагнеться. Потрібно було доводити, що гідроелектростанції навіть рівнинних рік, як Дніпро або Дністер, дають дешевий струм, —

доввели, цифри підтасовували і аргументи фальшували. Тепер почали думати інакше. Виявилось, що теплові станції можна будувати швидше, вартість їх у чотири рази нижча і струм виробляють вони недорогої. Та й не залежать вони від сезонного хитання дебету вод. До війни наприкінці літа і всю осінь міста й робітничі виселки, яким постачав струм Дніпрогес, занурювалися в темряву, побутовими електро-приладами забороняли користуватися, заводи сиділи на голодній нормі. Станція працювала на половину навантаження двох турбін.

Дніпро — красені, який славиться зі своїх чистих вод, несе тепер до моря каламутні потоки забрудненої води, ніби велетенська каналізаційна труба. Коксохімічні заводи Дніпродзержинська, Дніпропетровська та Запоріжжя спускають у Дніпро фенольні води, які нищать рибу на протязі десятка кілометрів. Заводи платять штрафи про-людське око, а очищувальних споруд не будують: не вигідно це владі.

Ще гірше, ніж з рибою, стоїть справа з лісами. Тут уже цілковита катастрофа. виправити становище можна не раніше, ніж через чверть сторіччя, та й то, коли вживуть рішучих заходів і скоротять вирубування лісу в три-чотири рази. На Україні лісів не багато. Головні з них зосереджені в Карпатах, у Північно-західних областях республіки. Через будівництво гребель на Дніпрі в районах водосховищ вирубали ліси на сотнях тисяч гектарів. Отож здавалося, треба було б охороняти ліси як зіницю ока. Однак ліси вирубують безжалісно, не думаючи про наших нащадків. Як зазначає «Економіка Радянської України», «в середньому за шістнадцятирічний період (44-59 роки) на Україні щороку вирубувалося два цілих і один десятих розрахункової лісо-сіки, тобто в два з лишком рази більше норми».

Про що це свідчить, що це означає? Це означає, що тепер вирубали ліс на вісімнадцять (18) років наперед. Коли діяти такими темпами і далі, то через тридцять п'ять (35) років уся Україна перетвориться на безкрай, порізаний ярами степ з великими, кам'янистими горами на кордонах.

Гине ліс — скорочуються і орні землі. Втрата лісів призводить до посиленого утворення ярів, поля перетворюються на зморщене обличчя старої людини. Ліс вирубують на схилах Карпат. В результаті, як пише той же автор, «площі, де ріс високопродуктивний ліс, перетворюються в оголені кам'янисті розсипи, непридатні для залісення».

Скорочення лісистості країни тягне за собою погіршення клімату. Часті посухи теперішньої України — ось наслідок варварського винищення лісів, що його здійснюють плянково й наполегливо, як ворожу акцію проти майбутнього добробуту країни.

Колись на одній зі сесій Генеральної Асамблеї Вишинський гордо заявив: ми, більшовики, мінємо напрям рік, пересуваємо

гори, міняємо клімат. Останнє вірно. Клімат справді міняють, але ось лихо — міняють у гірший бік. Псують його.

11. 12. 1960.

П. Гладкий

ПРО КОЛОНІАЛЬНУ ЕКСПЛУАТАЦІЮ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Ми не знаємо, які рішення схвалить пленум ЦК КПРС у галузі цін на сільськогосподарську продукцію. Можливо, цього дуже важливого для селянства питання і взагалі не порушуватимуть. А тимчасом теперішня політика закупівельних цін — порочна. Вона сприяє підвищеному визискові колгоспного села одних республік порівняно з іншими, хоч кожний селянин кожного народу в Радянському Союзі є об'єктом найбезсоромнішої, найнестримнішої експлуатації людини державою.

Старі ціни, що існували до 53-го року, сама партія визнала, хоч і з великим запізненням, шкідливими для розвитку сільськогосподарського виробництва. Хрущов охоче критикував їх, бо він тимсамим критикував своїх партійних супротивників. Узагалі ж критика заднім числом дуже поширена в радянській пропаганді. Негативні сторони радянської системи в такому випадку висвітлюють досить правильно. Роблять це не з пошани до істини, а лише з метою ліпшої реклами нових постанов партії. А прийде черга — і їх визнають помилковими, і вони поступляться новим рішенням. Так у зачарованому колі безконечних рішень, постанов, резолюцій і обертається на одному місці радянський віз.

Всю аграрну політику, здійснювану до 53-го року, Хрущов визнав помилковою, ба навіть злочинною. Тут з ним годі не погодитися. Але треба сказати, що і його політику, — раз головного ворога селянина, колгоспну систему, не знищують, — історія визнає теж злочинною.

Однак візьмімо лише окремих випадок: теперішню політику закупівельних цін; про стару ми вже не кажемо. Чи сприяє вона рівномірному і посиленому розподілові державних обкладень? Чи сприяє вона крутому піднесенню рільництва і тваринництва? Чи сприяє зростанню добробуту кожної селянської родини в кожному колгоспі? Коли йдеться про Україну та деякі інші республіки, то і нову політику закупівельних цін годі визнати сприятливою. — Її можна скоріше назвати просто злочинною.

Чому, наприклад, при середній ціні за центнер зерна по Радянському Союзі 74 карбованці, по Російській Федерації сімдесят сім (77) карбованців, українському і молдавському колгоспові платять лише шістдесят сім (67) карбованців? Ця ціна нижча навіть за установлену для Казахстанської цілини. А преса за-

певняє, що Казахстан виробляє найдешевший хліб у Радянському Союзі. Виходить, що видатки на один центнер зерна в українському колгоспі вищі, а платять йому за його працю менше, ніж колгоспам інших республік.

Ми наводимо тільки факти. Не заперечує їх і радянська преса. Гумеров у брошурі «Нові закупівельні ціни та економіка колгоспів», що її видало видавництво «Знання», пише наступне: «Закупівельні ціни диференційовано передусім по союзних республіках». Він же наводить і таблицю цих диференційованих цін на деякі сільськогосподарські продукти.

З цієї таблиці видно, що українські та молдавські колгоспи за свій хліб і свою свинину одержують менше, ніж колгоспи всіх інших республік. На дев'ять відсотків менше, українським тваринникам за м'ясо великої рогатої худоби платять ніж у середньому по Радянському Союзі, і на чотирнадцять відсотків менше, ніж по Російській Федерації. Правда, в ще гіршому становищі перебувають скотарі середньоазійських республік, але від цього ні тим, ні іншим не легше.

Факт національної експлуатації наявний: чи прикривають її глибокодумними теоретичними вигадками про диференційовану земельну ренту, а чи практичними міркуваннями партначальства, від цього українському селянинові не легше.

Закупівельні ціни на свинину для багатьох колгоспів установлені нижче за собівартість. Колгоспам не вигідно розводити свиней для продажу м'яса державі. Тому свинарство на Україні тупцюється на місці, а подекуди занепадає.

Справа не тільки в закупівельних цінах. Якби селянинові було вільно продавати чи не продавати державі, то низька закупівельна ціна була б тільки половиною лиха. Продавав би український селянин своє зерно, своє сало на вільному ринкові за справедливою ціною. Але в тім то й справа, що існують обов'язкові доставки державі. Колгоспові, районів, області та республіці в цілому визначають план, та ще понад план накидають нічим не обґрунтовані, підвищені зобов'язання. І тут Україна стоїть на одному з перших місць щодо примусової здачі продукції з гектара сільськогосподарських угідь.

Коли колгоспові доводиться продавати свою продукцію за явно заниженою ціною, а то й зі збитками, то тоді що більше продукції він виробляє, то менше вигідно йому працювати. Таке парадоксальне явище — убожити від багатства — тільки й може виникнути в радянській державі. Ось чому від багатого врожаю родючих українських земель, від того, що український тваринник виростив багато худоби, доярка надоїла багато молока, — рядовий колгоспник рядового колгоспу має лише турботи та злидні.

18. 12. 1960.

ЯК ВИГЛЯДАЮТЬ «НАЦІОНАЛЬНІ ДОСЯГНЕННЯ» КАРЕЛІВ

Нещодавно появилася в журналі «Народное образование» стаття, яка показує, як у Радянському Союзі заперечують забезпечене конституцією право на навчання рідною мовою і вільний розвій національних культур. Як видно зі статті, саме тоді, коли Хрущов розпинається за національне визволення африканських народів, в Радянському Союзі проходить процес ліквідації карельського народу.

Починаючи з 1955-го року, пише «Народное образование», в усіх карельських школах з національним складом учнів навчання з першої класи провадиться російською мовою. Ще до 1959-го року карельська мова була предметом в усіх неросійських школах. Проте з 1959-го року почавши, навчання карельської мови взагалі ліквідовано і карельські діти не мають змоги вивчати своєї рідної мови.

Але цей стан автори статті вважають нормальним. Вони тільки дають пораду вчителям, як краще і швидше можна завершити процес денаціоналізації карельських дітей. Практика показала, кажуть вони, що в першому півріччі навчання треба вести карельською мовою, бо, мовляв, діти не розуміють російської мови. Впродовж цього півріччя належить ступнево переходити на російську мову і нею вести повністю навчання.

Як виходить з дальших слів статті ці «передові методи», досягнені в ділянці денаціоналізації карельського народу, застосовують теж і в інших автономних республіках Російської Федерації, де наука для неросійських дітей провадиться російською мовою. Наслідки цієї так званої «передової методи» в нічому не відрізняються від класичних прикладів колоніальної політики. Стаття стверджує:

«Тепер в Карельській АРСР основна частина населення за своїла російську мову, особливо по містах, і користується нею в громадському житті».

Наведений приклад ліквідації карельського народу та інших малих народів Російської Федерації стоїть у яскравому протиріччі не тільки до основних положень конституції Радянського Союзу, і конституції національних республік, але й до всіх офіційних заяв партії. Як відомо, на 20-му з'їзді Хрущов за судив сталінські методи ліквідації деяких народів Радянського Союзу та проголосив поворот до ленінської національної політики. З того часу минуло п'ять років. Рештки деяких виселених Сталіном народів повернули на свої землі, а Хрущов під час своїх публічних виступів раз-у-раз підкреслює великі досягнен-

ня національної політики партії і розквіт культур усіх народів Радянського Союзу.

В дійсності ж слова Хрущова про велику сім'ю рівноправних народів Радянського Союзу — це тільки фасада, за якою і далі криється послідовна політика денационалізації. Правда, засоби стали лагіднішими. Сталінських методів фізичного винищення і виселювання Хрущов не вживає. Але мета залишилася ця сама. Ленінська національна політика Хрущова відрізняється від сталінської тільки методами. Нищення національної самобутності продовжується.

18. 5. 1961.

3. Пеленський

ПРО КАТАСТРОФУ НА КУРЕНІВЦІ

В першій статті були подані завваги про досі ще повністю не в'яснені справжні розміри катастрофи поводі на Куренівці під Києвом. Ми подали також інформацію про аналогічний прорив греблі гес-у у французькому місті Фрежюс, і врешті, про згодом загроження греблі гес-у на водоймищі Сільвейштайн в Південній Баварії.

Як тепер стало відомо, радянські спеціалісти побудували в Бабиному Яру греблю, чи — докладніше кажучи — досить примітивну гать із землі і глини. Гать мала стримувати воду і глиняний намул, що його відводили довколишні Петрівські цегельні заводи через Бабин Яр до Дніпра. Воду відправляли, часто через верх греблі; важчий глиняний намул осідав, висихав, цим ніби збільшував об'єм і тривкість греблі. Було заплановано таким способом взагалі заповнити глиною і землею цілий яр і так його ліквідувати. Цю, ніби геніяльну конструкцію десь вигадали при зеленому столі; цей плян не був перед виконанням опублікований і підданий критичному розглядові. Було й тим разом, як завжди: партія знає краще, робить сама і нікого не питає. Роківаного 13-го березня в Києві була важка хуртовина, дув вітер з швидкістю близько вісімдесятьох (80) кілометрів на годину, розбурхана в Бабиному Яру вода і намул підмили, потім розторожили греблю — і жовто-бура повідь хлинула кількаметровою стіною на Куренівку.

Первісна причина цього нещастя в Бабиному Яру — це, безсумніву, бажання міністерства будівництва гесів України, будувати як мога найдешевше. Був час в Україні, ще за Сталіна, при перших п'ятирічках, що будували за принципом: «Хай гидко — аби швидко». Тепер, за Хрущова, почали будувати за подібним принципом: «Хай паршиво — аби дешево». Пропагатором і реалізатором цього принципу будівельної дешевизни є від січня 59-го року всесоюзний міністер будівництва гесів, Ігнатій Новіков.

Він переконав Хрущова, що при будовах гесів можна ощадити сотні мільйонів, ба мільярди, карбованців шляхом зменшення стабільності гідравлічних конструкцій. У газеті «Правда» великих слів великою силою Новіков поширював погляд, що до цього часу проекти гідроелектростанцій передбачали «явно надмірну тривкість будов».

Все це Хрущову страшно сподобалося. Впродовж короткого часу Новіков зробив блискучу кар'єру; вкінці став міністром будови гідроелектростанцій. Наприклад, останнього часу, так немов ніколи й не було трагічного досвіду у Фрежюс, при проєкті будови Червакської гес, гребля висока на на сто п'ятдесят чотири (154) метри, замість з солідного бетону, з відома і благословення міністра має бути побудована у формі арки головним чином з кам'яної обкладки, зв'язаної бетоном. Витрата бетону мала б бути зменшена таким способом з трьох (3) мільйонів триста тридцятьох (330) тисяч кубометрів до всього двісті (200) тисяч кубометрів.

Всесоюзне міністерство будови гесів не несе безпосередньої матеріальної відповідальності за катастрофу в Бабиному Яру на Куренівці. Цю будову провело республіканське відомство в Києві. Все одно це не звільняє всесоюзного міністра Новікова від моральної відповідальності: це ж бо за його принципом «Хай паршиво — аби дешево» повіяло від 59-го року скрізь по республіканських гідробудівельних відомствах. Сьогодні, після катастрофи, фахівці стверджують, що коли б гать у Бабиному Яру зміцнили були бодай тонкою стіною бетону завгрубшки на 10-15 дюймів, вода не змогла б так легко її підмити і розламати.

Але по суті — корінь проблеми лежить ще глибше. Партія завжди стояла на становищі, що вона все знає, партія ніколи не помиляється, партія все вміє, партії все щастить — просто тому, що партія діє з бази завершеної марксистсько-ленінської доктрини. Ця претенсія до досконалости, послідовно демонстрована перед власним суспільством і цілим світом, і є найголовнішою причиною придушення свободи громадської думки, свободи критики. Катастрофу на Куренівці цілком очевидно, хотіли промовчати з тих самих мотивів, з яких систематично взагалі промовчують всі свої невдачі, наприклад, у запуску сателітів і космонавтів. Ми ще не знаємо і може тільки згодом довідаємося, скільки при перших спробах у цій ділянці було невдач, скільки загинуло людей, які були матеріальні витрати. Партія може показувати тільки успіхи. І навпаки. Про життя у вільному, так званому капіталістичному світі, радянські громадяни довідуються тільки те, що в ньому трапляється лихого, бо нічого доброго в капіталістичному світі бути не сміє.

Але з такого наставлення виникає щось інше: груба брехня партії стелиться над цілим радянським громадянством. Знаменна

річ, що в офіційному повідомленні про нещастя в Куренівці немає ні слова про винуватців трагедії та їх притягнення до відповідальности. Немає, бо мусіли б оскаржити самі себе.

Хто б тут був винним, партія на всякий випадок не хоче признатися до вини і за умов диктатури не можна її притягти до відповідальности.

26. 4. 1961.

3. Пеленський

З приводу восьмих роковин придушення народнього повстання в советській зоні Німеччини подаємо коментар:

САМОВИЗНАЧЕННЯ ПІД ГУСЕНИЦЯМИ РАДЯНСЬКИХ ТАНКІВ

17-го червня німецький народ урочисто, але в жалобі, згадує восьму річницю народнього повстання 53-го року в советській зоні Німеччини.

Перед вісьмома роками, 17-го червня, у Східньому Берліні і по десятках інших міст советської зони піднялися народні маси з протестом проти комуністичного режиму; одночасно це був протест і проти штучного розриву двох територій одної Німеччини.

Повстання 17-го червня було спонтанне, цілковито незорганізоване. Це був емоційний вибух найширших мас населення, викликаний політикою комуністичного терору і утиску. Найхарактеристичнішою рисою цього повстання було те, що головним носієм, а потім і жертвою, стали трудящі маси советської зони: робітники, службовці, трудова інтелігенція, студенти. На вулиці вийшли і вхопили за зброю саме ті, які за тезами комуністичної доктрини мали б бути соціальною базою комуністичного режиму. 17-го червня в східньому Берліні та по інших містах советської зони у вуличних боях впало понад двісті (200) повстанців. Коротко потім польові суди присудили до прилюдного розстрілу і стратили понад сто інших повстанців. Досьогодні ще невідома кількість цих тисяч жертв, які пізніше загинули наслідком відплатних репресій диктаторського режиму.

Повстання в советській зоні Німеччини придушила врешті сталева стіна радянських панцерних дивізій. В советській зоні Німеччини в червні 53-го року, було продемонстровано докладно те саме, що в ще більш кривавих розмірах повторилося два з половиною років пізніше в Угорщині: знову радянські панцерні дивізії здушили в огні та крові національне повстання поневоленого народу. Знову і знову факти довели, що якби не комуністичні танки і панцерні дивізії — жодний з комуністичних режимів, які тепер поневолюють народи сходу Європи, не зберігся б при владі ані 24 години.

Неофіційно радянська пропаганда намагається виправдати це brutальне придушення народнього повстання своєрідною «конечністю». Мовляв, збереження двоподілу Німеччини є однією з гарантій безпеки Радянського Союзу. Мовляв, жодному з народів сходу Європи не відповідає відновлення суцільної, потужної Німеччини; бо така Німеччина протягом одного покоління двічі маршувала з війною і підбоям на схід Європи.

Вимога безпеки — природна і зрозуміла. Але вона аж ніяк не може і не сміє бути окуплена такою ціною, яка ламає один з найелементарніших принципів в житті кожного народу: право на національну єдність і соборність. Шляхи до цієї безпеки лежать єдино в площині міжнародніх зговорень, мирових пактів взаємних гарантій та взаємного контролю в рамках ОН. Але власне цього так пильно уникає завжди агресивна радянська дипломатія.

Комуністична пропаганда постійно покликається на право самовизначення, як ніби підставовий елемент міжнародньої політики радянського уряду. Цим принципом комуністи залюбки орудують скрізь там, де бажають викликати заколот чи революцію — поза межами власної імперії. Одначе, принцип самовизначення не має практичного застосування в обсягу комуністичного впливу і влади. Скрізь там, де опановані комунізмом народи піднімаються боронити свої права і свободу, оборонців принципу самовизначення розчавлюють гусениці радянських танків. Так було в червні 53-го року в советській зоні Німеччини, так було в листопаді 56-го року в Угорщині.

Восьма річниця народнього повстання в советській зоні Німеччини цього року відбулася в особливо складних, навіть загрозливих умовах. Радянський уряд подав до відома, що до кінця цього року бажає, як він висловлюється, «врегулювати», навіть односторонньо, проблему Берліну і советської зони. Радянський уряд збирається укласти сепаратний мир з урядом советської зони Німеччини. В Москві добре знають, що заключити такий мир було б однозначне зі зламанням існуючих міжнародніх договорів. Погути Заходу повторно попереджували та остерігали голову радянського уряду перед такими односторонніми рішеннями і доконаними фактами. На цьому тлі криза довкола Берліну з кожним тижнем загострюється. Вісім років тому радянські танки ще могли вільно придушити бурхливу маніфестацію населення советської зони за своє право на свободу і самовизначення. Однак так просто і легко це не пішло б тепер, якби Хрущов самовільно зламав міжнародні зобов'язання. Було б краще, якби радянський уряд правдиво інформував своє громадянство про ту небезпеку, яку він провокує своєю агресивною імперіалістичною політикою.

17. 6. 1961.

3. Пеленський

В половині минулого місяця в Україні побувала група закордонних дипломатів. Тоді ми привітали закордонних гостей в Україні. Сьогодні повторюємо нашу замітку

ЧУЖИНЕЦЬКІ ПОСЛИ В КИЄВІ

В Києві побували акредитовані при уряді Радянського Союзу послы і повірені в справах — від низки чужих держав. Вони відвідали голову уряду Української РСР Володимира Щербицького, оглянули історичні та архітектурні пам'ятники нашої столиці, відвідали село Ксаверівку біля Києва та одержали від офіційних чинників різні інформації. Посол Швеції від свого імені і від групи дипломатичного корпусу подякував за виявлений прийом і надану можливість ознайомитися з досягненнями українського народу.

Що й казати: гостям раді! Не дармо український народ ще з правіку зберіг приповідку: гість у дім — Бог у дім. Так високо наш народ завжди оцінював честь і можливість гостювати в себе чужих, а в даному випадку ще й цілий чужинецький дипломатичний корпус.

Проте — напевно було б краще, якби всі ці достойні чужинецькі дипломати не тільки Україну переходно відвідали, а таки постійно в Києві перебували. Чому б не уявити собі, що в Києві, наприклад, на Липках, в репрезентативному кварталі міста, стоять і діють десятків чотири-п'ять амбасад і посольств, Абесінією починаючи і Японією кінчаючи. Чому б ні? Україна сьогодні — одна з найбільших держав в Європі. Але вона не має дипломатичних зв'язків навіть з комуністичними державами. Україна щодо кількості населення, культурного потенціалу і показників виробництва дорівнює, а часто й випереджує такі держави, як Францію, Італію і Німецьку Федеративну Республіку. Та річ у тому, що наші дорогі гості прибули до Києва з Москви і до Москви знова повернулися, де вони постійно перебувають.

Власне: чому ж не в Києві? І радянська конституція, і комуністична пропаганда твердять, що радянська Україна є суверенною державою, з усіма атрибутами, які, з поняття суверенності виникають. А проте, чужинецькі послы не можуть їхати на Україну безпосередньо, але завжди зробивши пересідку в Москві.

Таке поставлення однаковою мірою неконституційне, неполітичне й несправедливе. В рамках комуністичного бльоку Україна мусіла б мати, більше того, Україна є уповноважена мати всі ті права, якими користуються в рамках бльоку, скажімо, Польща чи Чехо-Словаччина. Вона має право мати також пов-

ну дипломатичну репрезентацію, розуміється в обидва боки — в себе в Києві мати закордонних представників, а за кордоном своїх послів. Це одна з найважливіших вимог, здійснення якої народ український наполегливо домагається.

10. 6. 1961.

А. Ромашко

МЕХАНІКА КОМУНІСТИЧНОЇ КОЛОНІАЛЬНОЇ СИСТЕМИ В РАДЯНСЬКОМУ СОЮЗІ

Цікаву доповідь під такою назвою виголосив недавно в Мюнхені гість Спілки українських журналістів литовський публіцист Вальтер Банайтіс. В рамках наших пересилань «Проблеми советського колоніялізму» слухайте виклад думок доповідача.

Економіка — це, за окресленням Банайтіса, «теологія» комуністичної псевдорелігії. Людина в сфері панування комуністичних диктаторів є лише маленьким коліщатком велетенської машинерії тоталітарного придушування одиниці й народів.

Як же діє складний механізм новочасної імперії Кремля? Литовський публіцист заглибився у вивчення статистичних збірників «Народне господарство СРСР» за 58-59-ий роки, де знаходимо більше, ніж раніше, абсолютних, а не відносних даних. У зв'язку з цим Вальтер Банайтіс вважає згадані статистичні збірники, нехай і теж пофальшовані в бік перебільшування «успіхів», за куди важливіші для розуміння механіки радянської колоніальної потуги, ніж, скажімо, голосний 20-ий з'їзд КПРС.

Доповідач робить спочатку відступ від теми. Він коротко зупиняється на питанні прямих податків, про скасування яких досі трубить партійна пропаганда. Банайтіс стверджує: непопущеними залишаються посередні податки, набагато гірші, ніж податки прямі, що становлять заокруглено тільки десять (10) відсотків бюджетних надходжень. Шістдесят п'ять (65) відсотків усіх надходжень до всесоюзного бюджету — це посередні податки на товари широкої потреби; або іншими словами, це участь держави в прибутках підприємств, які продукують товари для масового споживача. Треба якраз підкреслити «товари для масового споживача». Важка промисловість в кінцевім розрахунку прибутків державі не дає; бо її продукція переходячи від одного підприємства до іншого, або від підприємства до державних органів, залишається в руках того самого власника — держави. Промовець пояснює: «Коли я перекладу п'ять карбованців з однієї кишені до іншої, то я від того не стану багатішим».

Звідки ж влада дістає фінансові засоби? — запитує Вальтер Банайтіс. І відповідає: держава стягає їх із десятків мільйонів громадян у формі посередніх податків на товари широкого споживання. Бо щойно тут відбувається перехід суспільного про-

дукту від держави у приватні руки громадянина, тобто від державного підприємства до масового споживача. Радянська держава змонополізувала в своїх органах усі елементи господарського процесу. Щоб ясним стало, як держава експлуатує громадянина, треба зокрема згадати наступні елементи: оплата праці трудящих, державний монополі у продукції та розподілі суспільного продукту і визначування цін товарів. В усіх цих процесах держава має змогу самовільно визначувати оплату праці і так само самовільно визначувати ціни на товари масового споживання. Під формою заниженої оплати за працю масового робітника і високих цін на товари (дуже високих у порівнянні з їхньою собівартістю) — держава стигає велетенські суми посереднього податку. Таким чином держава-монополіст дістає зі соціалізованої економіки такі лихварські зиски, про які і мріяти не міг найзжерливіший капіталіст. Тут влада обкрадає майже однаковою мірою як населення «метрополії», так і населення окремих національних республік.

Говорить радіо Свобода. Продовжуємо виклад доповіді литовського публіциста Вальтера Банайтіса на тему: Механіка комуністичної колоніальної системи в Радянському Союзі.

Переходячи до питання колоніальної природи комуністичної імперії, яка зветься Союз Радянських Соціалістичних Республік, Банайтіс порівнює бюджети союзних республік. І от незвичайне відкриття: впродовж років капіталовкладення в РСФСР перевищують її республіканський бюджет. Річ — неможлива ні в одній країні вільного світу, ні в одному нормально збалансованому господарстві. За підрахунками доповідача, всі інші республіки, разом узявши, за винятком Азербайджану, систематично недоодержують приблизно стільки капіталовкладень, скільки додаткових дотацій дістає зі всесоюзної скарбниці РСФСР. Таку диспропорцію в капіталовкладеннях Вальтер Банайтіс називає «контрибуцією», що її змушені постійно платити — «республіки-колонії». Платити на розбудову економічної бази для імперіальної політики КПРС. Це, — підкреслює балтійський публіцист, — перебуває в кричущому протиріччі до «соціалістичного принципу справедливості» і принципу «рівності» всіх союзних республік. Бож низка національних республік, як от високопромислова Україна, десятиріччями не одержує належної компенсації за свій внесок до всесоюзної скарбниці. Логічно, йдеться про приховану форму визиску, — йдеться про кепсько приховану, свідомо пляновану згори, дискримінацію цілих країн — складових частин СРСР.

Взяти б житлобудівництво. Найбільше потерпіли, як відомо, терени воєнних дій, головню такі окраїнні республіки, як Україна та Білорусь. Тимчасом капіталовкладення в житлове будівництво цих двох «суверенних держав, членів-засновників Об'

еднаних Націй», — рік-річно нижчі, ніж середні відповідні цифри для всього СРСР, не кажучи вже про Російську Федерацію.

Подивимося в царину культури. Доповідач звертає увагу на наступний факт: впадає в око диспропорція в кількості спеціалістів на десять тисяч населення — в різних республіках. В одних більше, в інших спеціалістів менше. В різних республіках вишколені фахівці, спеціалісти та учені є своєрідним «предметом експорту». Кавказькі республіки, наприклад, та Україна дають фахівців на розбудову економіки в центральних районах СРСР, замість використати їх у власній країні, де так багато ще треба відбудувати чи розбудувати. Цей «експорт» спеціалістів та фахівців, а ще більше масовий вивіз молоді — найбільш кричуща форма комуністичного колоніялізму в СРСР. Бож вишколені спеціалісти та молодь це найбільша цінність даного народу й найнеобхідніша передумова її господарського добробуту.

Вальтер Банайтіс звертає увагу ще й на таку форму нового колоніялізму: за директивами з центру республіканські уряди різними шляхами раз-у-раз обрізують видатки на підготовку власних національних кадрів в окремих республіках, щоб забезпечити за «метрополією» керівне становище у вишколі провідної «всеімперської інтелігенції».

Іншу форму національної дискримінації і нового колоніялізму промовець добачає в різниці життєвого рівня «метрополії» та колишніх «провінцій» царської імперії. Так, у РСФСР урядові дотації на харчові продукти пропорційно куди більші, ніж деінде в усьому Союзі. На статистичних підрахунках зі збірників «Народне господарство СРСР» Вальтер Банайтіс показує зокрема штучно створену велику різницю в життовому стандарті Москви й Ленінграду порівняно до столиць інших республік. Щоправда, визнає доповідач, значні видатки на предмет масового споживання спостерігаємо і в Прибалтиці, і в Казахстані, і в районах освоєння природних багатств Півночі або Далекого Сходу. Але це зумовлене певними політичними міркуваннями: в одному випадку — щоб забезпечити ліпше життя для спеціалістів, завезених до Прибалтики на місце депортованого населення; в другому випадкові — щоб спонукати населення упосліджених територій на новобудови півночі й сходу чи на цілини Казахстану.

Під кінець Вальтер Банайтіс провів кілька паралелей між старими західними колоніяльними потугами і нинішньою комуністичною імперією Кремля. Порівняння доводить, що колоніяльна система комуністична, яку КППС здійснила в Радянському Союзі, далеко перевищує всі старі форми колоніялізму західних держав, перевищує вишуканістю засобів економічної експлуатації та фізичного винищування поневолених народів.

4. 6. 1961.

Виселявання людности з України — одна з найпотворніших форм советського колоніалізму *). Українська програма часто реагує на це явище як і на акти геноциду взагалі, наслідуючи їх з різних сторін і викриваючи зазіхання керівництва КПРС на саму субстанцію українського народу!

А. Ромашко

КОЛИ Ж БУДЕ КРАЙ ПРИМУСОВИМ ПЕРЕСИЛАННЯМ?

Спочатку невеличкий екскурс у минуле... За часів покійних Російської та Австро-Угорської імперій сотнями й тисячами виїздили з багатющої України безземельні селяни шукати щастя в Америці, на Далекому Сході чи в Південному Сибіру. Ой, завезуть же наші кості туди, де морози люті, де сніги непрохідні; куди й ворон не долітає, — голосили жінки переселенців у творі Короленка.

Все ж наші селяни завдяки своїй працьовитості дожилися добробуту і статків на необжитих доти місцях Примор'я і Приамур'я. На Далекому Сході постали цілі українські колонії. А коли розпалася царська тюрма народів, українці Зеленого Клина заходились розбудовувати школи, пресу й культурно-освітні заклади рідною мовою. — Сьогодні нічого з цього немає.

Отож навіть сліпому видно: є істотна різниця між переселеннями в добу царату і вивезенням на освоєння цілин у добу Хрущова. Тоді люди покидали рідні місця добровільно. Тепер їх змушують до цього силою. Тоді працювали на себе. Тепер — на державу-визискувача. Тоді добровільно їхали цілими сім'ями. Тепер більшовицькі «ущасливлювачі» силою розривають родини, забираючи назавжди дітей від батьків.

Переселенська політика кремлівських можновладців викликана не тільки економічними міркуваннями. Це ще й політика свідомого перемішування народів, політика денаціоналізації їх.

Адже, не маючи ні школи, ні книги, ні газети рідною мовою, юнак або юначка з Київщини чи Львівщини мимоволі підпадають денаціоналізації й асиміляції в чужому етнічному морі.

А вже цілковитим «новаторством» виглядає теперішня кампанія масового вивезення на цілини дівчат. Влада, яка хвалиться своєю турботою про долю майбутніх матерів, під плащиком «добровільности» вдається до нових депортацій і супроти них. Щось подібне, щоправда вже було. Але трохи інакше. 37-го року, коли більшовики готувалися до війни з Японією, комсомолка Хетагурова, дружина військовика-далекосхідника, звернулася до

* Від січня 1961 українська редакція послідовно вживає назви «радянський», за винятком таких фраз як «советський колоніалізм» та «советський терор», або «советська зона» Німеччини.

дівчат СРСР із закликом: дорогі подруги, приїздіть на Далекий Схід, допоможіть нам «у великій і важливій справі». І дівчата відгукнулися: на Далекий Схід потяглись жінки . . .

Сьогодні, звичайно, не те. Справа в тому, що, як це видно навіть із радянських періодиків, в усій Україні, а зокрема в Галичині, бракує хлопців для одруження. Це наслідки спеціальної політики КПРС, яка різними шляхами і під найрізнішими претекстами вивозить із України молодих чоловіків. Ми нагадаємо масові депортації молоді до концентраційних таборів за так званий «український буржуазний націоналізм»; примусові контингенти на цілину, мобілізації на новобудови в Сибіру, і тому подібне. Крім того — спеціальними заходами партія створює в різних областях України такі умови, що молодим людям нема іншого виходу, як «добровільно» виїздити на Схід або на Північ.

Кидаючи маси молодих людей у пустелі Сибіру і Казахстану, КПРС плянує творити нове, так зване «комуністичне суспільство», вирощувати людину «комуністичного» типу. Але з самих чоловіків не створиш навіть комуністичного суспільства. Тому партія веде акцію за переселення, ніби «доровільне» переселення дівчат. Але ми знаємо, як виглядає «добровільність» під владою КПРС. Так чи так, про добровільність не може бути й мови і в цьому випадку. А найближчими роками партія знов збирається перекинути до Сибіру, Казахстану та Далекого Сходу ще один мільйон юнаків і юначок, особливо з України.

Одне слово, Хрущов — денационалізатор, не менший за Сталіна. Сталін хотів, — проливав крокодилячі сльози на 20-му з'їзді Хрущов, — Сталін хотів виселити всіх українців, та не знайшов для них місця. А от Хрущов — знайшов! Але вже ніяким денационалізаторам не пощастить зробити молодь державних націй безбачченками, Іванами без роду і племені — ні в Сибіру, ні на Півночі, ні на Далекому Сході. Ми віримо: наперекір правителям Кремля, вони залишаться вірними своєму народові й Україні, незалежно від того, куди кине їх насильство Хрущова.

2. 3. 1959.

М. Добрянський

ЯСИР НАШИХ ДНІВ

ЦК комсомолу схвалив нові постанови про мобілізацію молоді на цілину. Отже, «любима» партія буде брати новий ясир. Але незалежно від конференції в Москві та Києві партія в останніх місяцях дуже збільшила натиск на українських селян і робітників, щоб їхали на Сибір і до Казахстану. Про людське око завжди говорять про «добровільний» характер переселенчої акції, говорять про те, як трудящі різних районів України самі ба-

жають переселитись до Казахстану. Але це брехня. Ми знаємо прив'язання наших земляків до своєї батьківщини, зокрема знаємо любов українського селянина до землі його батьків і дідів. Тому ніхто не повірить, наприклад, у заяву представника переселеного відділу Станиславської області, що трудящі Отинії, Яремча та Богородчан «проявляють бажання» переселюватись. Бо хто схоче добровільно покидати чудові околиці галицького Підкарпаття, які давно вже стали курортними районами? Хто схоче з власної волі міняти мальовничі райони Волині на сірі пустелі Казахстану?

Різними засобами примусу, який включає і творення штучного безробіття, отже засобами терору партія змушує наших земляків покидати свою батьківщину. Але люди тримаються рідної землі всіма силами. Тільки тим можна пояснити нарікання функціонера Волинського відділу переселення, що — як він каже, «радянські органи не приділяють належної уваги» цій справі. Вони потребують, як він погрожував, — «серйозної помочі партійних організацій». Кожний догадається, що партійний ділок вимагає застосувати нові засоби терору супроти людей, які люблять рідну землю, хочуть на ній жити і для неї працювати. Зокрема на молодь тиск чинить партія, щоб забирати з України цвіт нашого народу.

Отже нове горе чекає українських матерів, та не тільки українських. З різних країн європейського СРСР партія щорічно виганяє сотні тисяч молодих людей у степи Казахстану, в пустелі Сибіру та в тундру далекої Півночі. Як виходить із даних, що їх проголосили на пленумі, від 1953-го року партія перевела близько двох мільйонів молоді на працю до сільського господарства. З цього величезна частина пішла на цілину. Скільки в тому було української молоді, офіційно не оголошують; але відомо, що в стосунку до кількості населення, молоді з України найбільше. Український народ платить найдорожчу ціну за хрущовські пляни освоювати пустелі центральної Азії та Сибіру; бо найбільший ясир дає саме наш народ.

В примусових переселеннях, у масових чистках та депортаціях Сталін витягнув з України мільйони людей. Хрущов у таємній промові на 20-му з'їзді партії засудив сталінський геноцид, але тільки на словах. Він назвав сталінську політику переселення народів різким промахом супроти ленінської національної політики. А проте сам продовжує масові переселювання. Це характеристичний факт, що масова висилка молоді з України на Схід розпочалася напочатку 54-го року, коли Хрущов став членом колективного керівництва в Москві. І тривають далі ці виселювання до наших днів. А як виходить із постанов останнього пленуму ЦК комсомолу, в близькому майбутньому КПРС

хоче ще більше посилити набір молоді на далеку Північ і на Схід.

Молодь — те найцінніше, що має український народ. Саме це найцінніше забирає Хруцов від нашого народу щорічними мобілізаціями поза Україну до праці в найважчих умовах. Не тільки кліматичні умови важкі там, куди комсомол пожене нові сотні тисяч молоді з України: праця на новобудовах при полярних морозах, або на цілині від світанку до ночі без неділі й відпочинку. Але й побутові умови найважчі: бо партійні органи дали досі тисячі прикладів, що вони не цікавляться найелементарнішими потребами молодих виселенців. Вони навіть не дбають про тих, кого партійна пропаганда гордо називає «будівниками комунізму». Вистачить нагадати повстання молоді в Темір Тау, де в жовтні 59-го року комсомольці, доведені до розпачу дикими умовами побуту й праці, вдалися до актів насильства, щоб добитися своїх прав. Було багато вбитих, а ще більше ранених, коли комуністична влада послала військо проти молоді.

Тому звичайно плач матерів супроводить юнаків і дівчат, — які під примусом нібито «добровільно» виїзять на північ чи на схід; плач матерів і гнів та прокльони батьків на адресу тих, хто бере ясир.

Цей щорічний ясир, тобто, систематичні вивози людей, є головною причиною, чому людність України не показує ніякого приросту за останнє чверть століття.

А уряд Української РСР не тільки терпить цей ясир з нашої батьківщини, а ще й співпрацює при ньому. Що більше — він висилає рік-річно сотні тисяч молодих людей поза межі України і ні трохи не цікавиться їх долею. Нікого в цьому уряді не турбує, що його молоді громадяни змушені жити на нових місцях у таких умовах, в яких добрий господар не дозволив би жити й собаці. Цьому урядові байдуже, що партія спеціально створює виселюваній молоді умови якнайбільше достосовані до того, щоб її денационалізувати. Бо переселеним не дають змоги поселюватися в національно суцільних громадах. Їх нарощне переміщують, щоб вони не могли плекати свого рідного побуту, народніх традицій, української культури. Вони позбавлені книжки й газети рідною мовою; вони не мають ні фільму українського, ні театру, ні навіть патефонові платівки з українською піснею. Своїх дітей вони не можуть послати до школи з українською мовою; — і в цьому є доцільна політика партії, щоб легше засимілювати національно молоде покоління, насильно забране з України.

Київський уряд не може не знати всього цього. Він знає, і нічого не робить, щоб оборонити виселенців від денационалізації.

А тим часом на рідній землі для цієї молоді так багато місця

до праці — на всіх ділянках культури і народного господарства. Щорічно режим КПРС висмоктує з економіки української республіки мільярди карбованців і вживає їх поза Україною на акції, зовсім чужі нашому народові. Чому ж не можна вжити цих мільярдів на господарську розбудову в Україні? Бо Україна під пануванням такого режиму, який свідомо не розбудовує промисловости в нашій батьківщині, щоб безробітням змушувати людей їхати з України на схід і на північ. А тим часом народне господарство Української РСР дає щорічно мільярдні прибутки, які могли б створити нові верстати праці для мільйонів людей на їхній власній батьківщині.

Перший секретар КПРС так багато, як ніхто інший, гала-сус проти колоніялізму. Але він не хоче бачити, що забирання з нашої батьківщини її найціннішого скарбу — молоді — це найбільш потворна форма колоніялізму, яку знає людська історія.

12. 3. 1961.

І. Максимець і М. Добрянський

ПОЛІТИЧНІ ЗАВДАННЯ ЗА КУЛІСАМИ ГОСПОДАРСЬКОЇ АКЦІЇ ПЕРЕСЕЛЮВАННЯ БЕЗРОБІТНИХ НА СИБІР

Широко впроваджувана механізація й автоматизація промисловости в Радянському Союзі призводить до скорочення робочої сили на підприємствах. У зв'язку з цим постає питання: як використати цю зайву робочу силу, яку советська преса соромиться назвати безробітними? Покищо безробітні числяться за підприємствами, на яких вони досі працювали. Їх скромно називають «позаштатними». Хоч вони й не одержують тієї платні, яку діставали, коли мали працю, проте щось мусять діставати. А це обтяжує фінансово підприємства.

Через те в радянській пресі вже чуються голоси про те, що треба використати безробітних у районах далеких новобудов — в Сибіру, на Далекому Сході, в Казахстані. Так, наприклад, один автор в журналі «Новий мір» пише таке: «Одно з найважливіших і, може, найскладніших завдань семирічки полягає в тому, щоб організувати широке, пляномірне, систематичне переміщення кадрів з наших старих промислових районів у нові центри індустрії. Адже зрушення в територіяльному розміщенні продукційних сил вимагають і перерозподілу робітників».

Але «перерозподіляти» машини і людей — не те саме. Машині однаково, чи вона крутитиметься в Запоріжжі, чи на Далекому Сході. Переміщення машин це проста технічна справа. Щождо робітників, то тут виникає багато труднощів. Сам автор з журналу «Новий мір» признається, що (цитуюмо) «процес цей

не такий простий. Одними адміністративними заходами нічого не вдієш».

Навіть за Сталіна, коли робітників прикріпляли до підприємства, як колись кріпаків до поміщика, прикріпити ще можна було, але перекинути в далекий край — справа не виходила. Якщо когось перекидали силою, «адміністративними заходами», то він втік. Тому масових переміщень робітників за Сталіна не практикували.

Тепер справа з постачанням нових індустріальних районів робочою силою, пише радянський автор, «майже цілком віддана на відкуп вербувальникам, яких розсилають будови й підприємства, тобто по суті справа поставлена на самоплив. Хоч це є величезне політичне й народногосподарське завдання».

Яке це політичне завдання? Ми пояснимо.

Справа розбудови нових підприємств у центральних районах на перший погляд справа господарська. Але вона пов'язана з прихованими плянами, які КІПС намагається проводити в життя в зв'язку зі своєю національною політикою. Партія хоче вимішувати народи, щоб творити штучний народ, так званий советський. Наслідком цього комплектування далеких від України індустріальних районів робочою силою пов'язане зі заходами партії денационалізувати тих людей наших, яких партія змушує їхати на «новобудови». Коли сотню молодих фахівців перекидають, наприклад, з Київщини до Новосибірська чи Іркутська, то це не тільки поєднане з побутовими труднощами цих людей, поєднане з такими труднощами, які не раз на багато років унеможливають людське життя примусово переселеним. Але це також втрата для нашого народу і для національної економіки України. Рік-річно за директивами з центру вивозять з України великі тисячі людей, переважно молодих і фахово вишколених людей. Україна втрачає найцінніший, з демографічного і національного погляду, елемент. Що більше — втрачають і самі ці люди: бо їх не тільки насильно виривають із рідного ґрунту; низкою спеціальних засобів їх позбавляють можливості створити собі рідне середовище на нових місцях поселення. Їх навмисне вимішують з іншими етнічними групами, їм утруднюють доступ газети чи книжки рідною мовою, платівки з українського пісню; їм не дають українського театру ні фільму. Для їхніх дітей нема української школи. Ми знаємо, що переселенці — прив'язані до рідної мови, до свого народу й культури — різними способами допомагають собі в цьому самі. Але партія і радянський апарат не тільки їм не помагають, а навпаки, перешкоджають і створюють пугучі труднощі ще й з цього боку.

Очевидно, казенна преса — про ці труднощі не пише. Проте, про них знає кожний громадянин в Україні. Знає і ставить запит: що робить уряд Української РСР, щоб припинити постій-

ний вивіз людности? А тим, що вже вивезені, забезпечити задоволення всіх культурних потреб їхньою рідною мовою? І ще одно: чи не було б правильніше розбудувати господарство України, щоб дати безробітним працю на місці, замість вивозити їх у пустелі Сибіру чи Казахстану?

27. 9. 1960.

I. Максимець

Режим комуністичної партії в Україні постійно і різними шляхами вивозить із нашої батьківщини молодь на Схід і на Північ, на Сибір, у пустелі Центральної Азії. В яких умовах доводиться жити і працювати цій молоді? Це питання турбує тисячі матерів і батьків, від яких силоміць відбирають їхніх дітей. Це питання обговорює сьогодні наш коментатор Іван Максимець у рамках наших пересилань «Партія проти народу». Подаємо його статтю:

КПСР І НАША МОЛОДЬ В СИБІРУ

Великі, неосяжні простори Сибіру. На європейські масштаби вони могли б умістити сотні мільйонів населення. А між тим там живе тепер всього понад тридцять мільйонів. Як царська Росія, так і Радянський Союз бідні капіталами й населенням, і тому Сибір ще й до сьогодні не заселений.

В 30-тих роках Сталін хотів це зробити без особливих затрат. Він зганяв у Сибір немилих йому і підозрілих людей, переважно з таких народів, як українці, білоруси, грузини, середньоазійські народи. І дармовою працею цих людей намагався індустріалізувати Сибір.

Над нещасними в'язнями свистів кнут, підганяючи їх до непосильної праці. Проте з акції заселення Сибіру нічого не виходило. Як правило, сибірські табори невільничої праці були нерентабельні. Держава витрачала на них великі дотації з бюджету. На утримання своїх ув'язнених земляків поневолені народи Радянського Союзу мусіли давати ще й кошти у формі різних податків і позик.

Уряд Хрущова пішов іншим шляхом для вербування дешевої робочої сили для Сибіру, на далеку Північ, у Казахстан та інші малозаселені райони СРСР. Тепер туди мобілізують комсомольців і шкільну молодь — вже не як «ворогів народу», а як «героїв семирічки» та ударників комуністичної праці. Мобілізують переважно теж з-поміж українців, білорусів, кавказьких народів тощо.

Над мобілізованою молоддю не свистять палюги погоничів. Держава не витрачає великих коштів на охорону мобілізованих, як то було з в'язнями. Навпаки, навколо мобілізованих створюється ореол героїв, ударників комуністичної праці.

Проте умови життя цих «героїв» і «ударників» мало чим різняться від умов, у яких працювали так звані «вороги народу», в'язні сталінських концтаборів. От вам один із багатьох прикладів. На всесоюзній нараді бригад комуністичної праці в Москві виступав ударник комуністичної праці українець Перетятко, якого загнали аж за Байкал будувати електростанцію на річці Ангари. Ось що розповідає Перетятко про умови праці мобілізованих робітників:

«Не легко було міняти звички, ходити по тайгових стежках, замість міських тротуарів, прямо з Ангари носити у відрах крижану воду... У п'ятдесятсемиградусний (57) мороз спиналися механізми, але люди працювали. А в години відпочинку мріяли вони про багатолюдні міста, які будуть побудовані тут на місці палаток».

Але ж точнісінько в таких умовах жили у Сибіру і сталінські в'язні таборів примусової праці. Тобто — взимку вони мешкали так само в шатрах, доки не побудовані були, як і тепер, бараки чи доми. Тільки треба просто сказати: сталінських в'язнів не змушували працювати в мороз, що сягав нижче сорока ступнів. За таборовими порядками у такий мороз в'язні сиділи в шатрах чи в бараках. Це був для них єдиний відпочинок, бо вони не мали неділі ні вихідного дня, як і тепер їх не мають ударники комуністичної праці на далеких будовах.

Але праця при морозі в 57 ступнів, треба відверто сказати, небезпечна для здоров'я людини. Перетятко не каже, але радянські газети вже багато пишуть про обморожених робітників на Ангари та інших сибірських будовах.

Перетятко ніби захоплений такими умовами існування. Ну, а що ж йому залишається робити? Захоплення — це спосіб здобути собі кращу працю, спосіб висунутися. В'язні сталінських кацетів теж мусіли коритися й слухняно виходити на роботу...

Таким чином замість палюг «нарядчиків», що виганяли в'язнів на працю, замість коштовної варти, Хрущов витрачається тепер тільки на бляшані медалі, якими обдаровують нещасні жертви масових мобілізацій на сибірські будови. Проте, як у дійсності почуває себе там молодь, можна судити по тих численних утечах з Казахстану й Сибіру, про які пише навіть радянська преса. — Споміж дітей Хрущова чи інших кремлівських вельмож ніхто не пішов працювати на сибірські будови!

Бляшаними медалями і галасом про «героїзм» комуністичної праці Хрущов не обдурить сьогоднішньої молоді народів Радянського Союзу. Ця молодь має право на вільну працю і людські умови існування. За це право вона бореться, як свідчать події в Темір-Тау. Ми певні, що вона переможе.

5. 8. 1960.

Одна з характеристичних рис совєтського колоніалізму в Україні — нищення української культури, чого найяскравішим виразом стало «Розстріляне Відродження». Книгу Юрія Лавріненка під цією назвою українська програма широко спопуляризувала. Крім того, спіраючись на цю антологію Юрій Гайдар дав для української програми понад 70 літературних пересилань про розстріляне відродження. Ось тут кілька зразків.

Ю. Гайдар

ПОТРІЙНИЙ ЮВІЛЕЙ МАКСИМА РИЛЬСЬКОГО

Сьогодні закінчуємо огляд поетів і вчених течії неоклясиків, до якої належали Зеров, Филипович, Драй-Хмара, Освальд Бургардт (відомий також як Юрій Клен) та Максим Рильський. В попередніх літературних програмах ми подали образ Миколи Зерова як людини, вченого і як одного з провідних діячів Розстріляного Відродження, а в останній програмі образ Павла Филиповича, видатного поета і вченого.

Наша сьогоднішня літературна персдача присвячена Максиму Рильському, що народився 19-го березня, шістдесят п'ять (65) років тому і що єдиний з усіх неоклясиків залишився живий.

Цього року Максим Рильський є тричі ювілянт: шістдесят п'ять (65) років життя, п'ятдесят (50) років літературної діяльності і тридцять (30) років з часу розстрілу його постичного генія.

Цей потрійний ювілей Максима Рильського відзеркалює собою як крапля світ, незбагнений образ нашої долі в цьому сторіччі. Це образ, в якому світло і тьма, життя і смерть, радість і розпач сплелися в несамовитий і дедалі більш затягнаний вузол. Так, це трагедія — та справжня трагедія, у її найвищому античному і вічному розумінні, коли велетенська життєтворча сила й напруга налітає на невблаганий вирок суворої долі.

На перший ювілей Максима Рильського — на його 65-ліття можемо сказати: не тільки Україна, а й кожна душа в світі, якій дорога доля людини й культури на землі, може подякувати Богові, що в 30-их проклятих роках насильництва фізична смерть оминула одного з найблискучіших поетів — найбільшу зірку в київському сузір'ї неоклясиків.

Максим Рильський своїм походженням, культурою, талантом і майже надлюдською творчою продуктивністю був призначений для найбільш творчих подвигів.

Рильський був сином української селянки й українського родового аристократа. Від матері-селянки Рильський успадкував живу і багату українську душу та мову. Від батька-аристократа Рильський дістав у спадщину століття досвіду світової культури. Жити в осередді українського світу й природи, засвоїти його

душу і мову, а водночас опанувати змалку мови й культури Заходу — таке щастя рідко трапляється українським людям. Шевченко двадцять чотири (24) роки був кріпаком. Тичина прозябав у духовній семінарії і вибивався до вершин культури самотужки.

Друге щастя Рильського — його вроджений поетичний геній. Богині-музи були з ним, можна сказати, від колиски. Першу книжку поезій «На білих островах» Рильський написав як йому не було ще й п'ятнадцять (15) років. Вона вийшла в Києві 1910 року. Українська революція і відродження 1917 року дали поетичному талантові Рильського свою нечувану енергію. За десятиліття відродження України, від 1918 по 1929 рік, Рильський видав десяток книг своїх оригінальних поезій. Ці перші десять вільних книг Рильського увійшли в золотий фонд української поезії.

Але крім того, тоді ж таки в роки відносної свободи, (в двадцять роки) Рильський дав кілька книжок поетичних перекладів цілого ряду геніяльних творів західних поетів. Досить було б Рильському лише перекладу «Пана Тадеуша» і французьких класиків сімнадцятого (17) сторіччя, щоб остатися безсмертним у літературі. У світі рідко трапляються такі конгеніяльні переклади великих поетичних творів. Українська мова в тих перекладах виросла до рівня найбільш розвинених мов і літератур світу.

Трудно уявити собі, що за скарби міг би створити Рильський, якби він мав змогу творити і дальші тридцять (30) років, як творив він у пореволюційному десятилітті українського відродження.

Та ось, коли Рильському було тільки тридцять три (33) роки, на поета і на його країну впав Дамоклів меч державно-організованого масового терору, а потім і голоду. 1929-30 року НКВД починає шарпати Рильського у зв'язку з провокативним процесом СВУ. 1931 року поета арештують і кидають на пів року у київську в'язницю. В атмосфері тодішніх масових розстрілів поета поставили перед страшним вибором: або знищення разом із родиною і друзями, або оди вождю і партії терору.

Народня казка оповідає як один скрипаль упав уночі у вовчу яму, де був вовк. Щоб вовк його не з'їв — скрипаль мусів безперервно до останньої струни й віддиху грати вовкові, вдаючи вовчі завивання. Ніби передбачуючи отаку свою долю на десяток років наперед, Рильський писав ще напочатку 20-их років:

Чорний вихор, незнаного жах,
Недобиті, розбиті святині...
...із нелюдським смичком у руках
Флорентійських ночей Паганіні.

Сорок книг власних поезій видав Максим Рильський за п'ятдесят (50) років літературної діяльності. Із них тільки десять (10) вільних книг, і аж тридцять (30) книг із вовчої ями. Ті тридцять партійних книжок із вовчої ями лише зрідка мають у собі іскри таланту Рильського. У книжках із вовчої ями лишився від поетичного генія Рильського лише далекий і блідий місячний відблиск того сонця, яке палахкотіло в перших вільних книжках поета.

Кремль подарував фізичне життя поетові, але розстріляв його музу, його поетичний геній. В цьому сенсі можна сказати, що Рильський як поет був знищений разом із його друзями-неокласиками. В певному відношенні доля і муки Рильського ще страшніші за долю його друзів, що молодими загинули на советській каторзі. Поет мусить наступати «на горло власної пісні», власної музи. Його моральні муки можна порівняти до мук матері, яку змушують калічити власне дитя, різати йому пальці, ноги, колоти очі. І все ж таки мати робить те, бо інакше її дитя зразу вб'ють. Вона надіється. Це муки більші ніж ті, що їх терпіла антична легендарна Ніоба, бо Ніобу змусили бути лише свідком загибелі її дітей, але її не змушували катувати своїх дітей.

Щоб рятувати рештки недобитої української літератури, щоб рятувати свій геній, Рильський мусів убивати той геній, мусів складати пісні про Сталіна і славити народовбивство. Мабуть не було в історії людства такого і в таких розмірах духового і фізичного насильства.

Звичайно, що як тільки серед цієї тьми кромішньої проби-валася смужка світла і можна було писати щось живе і людське, муза Рильського одразу оживала. Так у роки другої світової війни в далекій Уфі на Уралі Рильський написав віршовану автобіографію «Мандрівку в молодість», а в короткі дні післясталінської манюсенської відлиги дав непогану книжку поезій «Троянди й виноград». Але тирані, розгнівані такою неймовірною живучістю музи Рильського, накинулись на нього із страшними погрозами. На поета упав новий удар поліційного канчука, і лицемірний теперішній вождь народів ще й похвалився, що врятував Рильського від нового знищення.

Кремлівські володарі мають в особі Рильського не рядового невольника, а одного з маршалів української культури. Тому їм вигідніше тримати його в полоні ніж знищити. Рильський своєю чергою старається виправдати себе перед своїм народом працею над цінними перекладами і над організацією бодай кришок того культурного будівництва, які дозволені його народіві. Трудно збагнути якої втрати зазнала українська і світова література з розстрілом поетичної музи Рильського, як також Тичини й Бажана. Рильський, Тичина, Бажан — це ті три наші поети,

які своїм талантом і виробленою культурою мали виповнити одну велику прогалину в українській літературі.

Що це за прогалина?

Наша література, на відміну від наших сусідів, росіян і поляків, ще не створила своєї новочасної епічної поеми світового значення. Шевченко та інші наші великі поети, що дали українську лірику світового значення, не мали змоги закінчити почату ними працю над великими поемами. Ми не маємо своєї «Божественної Комедії», свого «Фауста», «Пана Тадеуша», ба навіть свого «Свєнїя Онегіна». Двадцять роки, роки відродження готували в особі ряду поетів, в тому Рильського, тих, що вже були здатні приступити до виконання грандіозних творів. Ми вже навіть мали початки їх. Але тиранія не спала. Відродження було розстріляне разом із мільйонами населення України.

Проте, в ювілею Рильського є щось і таке, що живить нашу віру. Це не тільки велика вітальність поета, що мав силу витривати. Це не тільки його великі книги 20-их років, у яких як каже Рильський «веселий сміх, безмежне щастя волі і ріг мисливський, переливний ріг». Хоч мрія Рильського «своє життя непроданим донести» не здійснилась і він став невірничим одописцем тиранії, та всі його десять великих вільних книг перебивають своєю силою, вірою й мистецтвом темну діру книг із вовчої ями.

Ні, ні прийдешне не казарма!

Не цементовий коридор...

писав поет ще 1923 року, коли тільки почала будуватися поліційна казарма советського соціалізму. Минуло майже сорок років і це «ні, ні» звучить сьогодні ще сильніше, ще правдивіше. Так само як непереможно сильно звучить і віра поета у відродження свого народу, незважаючи на всі його теперішні приниження і відсталість. Ця віра Рильського звучить у його вірші з 1927 року, до якого взято за мотто слова Франка «пролог, не епілог».

Так, ми пролог. У вас і королі,
А ми лиш проба першої людини,
І шибениці, і церкви, й картини,
Нас тільки вчора зліплено з землі.

Ми ще ніколи не були собою,
Не підіймали стяга на морях,
Ні по чужих невиданих краях,
Де квіти квітнуть барвою новою.

Ми без'язики, безіменні ми —
Німа вода холодного свічада,

Слизкий туман. Ми привидів громада,
Що непомітно ходить між людьми.

Народи й царства. Днів і поколінь
Моря дзвінкi. Дивуйтесь немогутнім.
У давнім ваше, наше у майбутнім.
Для вас земля, а наша далечинь.

Справді, який же незвичайний цей потрійний ювілей великого поета Максима Рильського; на 65 років життя — припадає півстоліття літературної праці і третина століття моральних тортур музи в кайданах.

19. 3. 1960.

Ю. Гайдар

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ — ВЕЛИКИЙ ФУНДАТОР УКРАЇНСЬКОГО ВІДРОДЖЕННЯ

Сьогодні, після 25-річчя смерті академіка Михайла Грушевського, не тільки його монументальні твори, а й саме ім'я Грушевського заборонені в Україні. Цього велетня світової історичної науки в Україні тепер дозволено згадувати тільки для лайки. Це не значить, що ім'я Грушевського так само викинуто із науки світової. Навпаки, видані пару років тому в Нью-Йорку 10 товстих томів «Історії України-Руси» Грушевського розійшлися по університетах і наукових бібліотеках усього світу. А скорочена історія України в одному томі в перекладі на англійську мову за останні 10 років уже витримала 5 видань. П'ять томів «Історії української літератури» Грушевського, саме тепер виходять том за томом у видавництві «Книгоспілка» в Нью-Йорку.

Завдяки працям Грушевського були розбиті фальшиві великодержавні схеми історії Східної Європи. Міжнародна історична наука побачила, що в історії Східної Європи — Україні належить окреме почесне місце.

Михайло Грушевський — легендарний велетень продуктивної праці. В нашу історію він увійшов подвійно. З одного боку Грушевський найбільший дослідник історії України і східної Європи. А з другого боку — Грушевський найбільший творець історії нашого сторіччя. Щоб тільки перерахувати всіх наукових 2 000 праць Михайла Грушевського — потрібен один том. Другий том пішов би на те, щоб тільки назвати всю велетенську організаційну і культурну працю Грушевського як педагога і вихователя нових наукових і національних кадрів, як видавця, редактора, як громадського і політичного діяча, тощо. До революції 1917-го року Грушевський разом із Франком заснував Наукове

Товариство імени Шевченка у Львові і Наукове Товариство у Києві, які стали попередниками Української Академії Наук. Разом із Франком, Грушевський 17 років провадив журнал «Літературно-Науковий Вісник», що створив цілу епоху в українській літературі і політичній думці. Він також редагував Записки Наукового Товариства у Львові і журнал «Україна» в Києві. Грушевський брав участь у творенні Національно-Демократичної Партії у Галичині і Товариства Українських Поступовців у Києві. Грушевський був фактичним ідейно-політичним керівником української фракції в Державній Думі у Петербурзі. Неможливо тут назвати навіть найголовніші з наукових і організаційних заслуг Грушевського.

Без цієї праці Грушевського навряд чи можливе було б швидке відновлення української держави в 1919-му році.

Коли почалася перша світова війна, Грушевський був професором історії України і Східної Європи у Львові. Чуючи наближення великої історичної бурі, Грушевський негайно кидає професуру і їде до Києва. Він хоче бути вдома, в столиці України в час вирішальних подій. Царська влада заарештовує Грушевського і засилає його до Симбірську, а потім до Казані.

Як тільки почалася революція Грушевський зразу повернувся до Києва. За кілька місяців у найскладніших умовах насиченості України чужими арміями і наявності фронту світової війни Грушевський організував перший в історії України парламент — Центральну Раду. Він зумів здобути для цього парламенту підтримку з боку всіх з'їздів депутатів — солдатських, робітничих, селянських. Грушевський зумів встановити дипломатичні зв'язки з державами обох воюючих таборів Європи. В ті бурхливі роки Грушевський здобув собі популярність і симпатії серед усіх народів колишньої імперії. Коли у вересні 17-го року в Києві зібрався з'їзд народів колишньої імперії, то делегати всіх національностей одноголосно обрали Грушевського почесним головою з'їзду. Ні один із громадсько-політичних діячів на просторах колишньої імперії не мав такої популярності в кінці 1917-го року, як перший президент України Михайло Грушевський.

Коли під спільними ударами інтервентів упала Українська Народня Республіка, Грушевський поїхав на еміграцію до Відня, де зразу організував Інститут для дослідження історії революції.

Саме тоді Ленін, побачивши, що самою військовою силою і терором України не зломити, оголосив новий курс національної політики. Радянській Україні урочисто записали суверенність. Українська культура з одного боку, а селянство в другого — дістали змогу трохи вільніше дихнути. Грушевський одержав запрошення з боку уряду УРСР переїхати з Відня до Києва. Йому обіцяли повну можливість наукової праці над історією

України. Він знав, що переїзд його на Україну в умовах 20-их років буде великою поміччю для культурного відродження його вітчизни. В січні 1924-го року Грушевський приїхав до Києва. Він суворо обмежив свою діяльність до наукової праці та організації мережі історичних наукових установ і виховання молодих кадрів істориків України. Грушевський устиг видати в Києві дальші два томи історії України-Руси, п'ять томів Історії Української Літератури, сім томів історичних збірників «За сто літ», кілька десятків книжок історичного журналу «Україна» і багато інших праць і збірників, що мають неocenенне значення для вивчення старої і нової історії України. Українська історична наука 20-их років під твердою і вправною рукою Грушевського ішла вперед семимильними кроками і виходила на передове місце в світі.

Коли в 20-их роках Кремль почав наступ на українське відродження, Михайло Грушевський підтримав Хвильового і всіх тих, що відважно боронили суверенність і рівноправність української культури. Грушевський виявив, що у всесоюзному бюджеті обкрадаються національні республіки, на культурні потреби яких даються тільки кришки з великодержавного стола. У статті «Ганебній пам'яті» до 50-тиріччя царської заборони української мови і культури Грушевський викрив намагання советських великодержавників підняти затоплений дзвін царських заборон і, як писав Грушевський: «закріпити на вічні часи те підрядне становище, на яке звели українську культуру царські заборони».

В березні 1931-го року, в атмосфері протиукраїнського терору НКВД дає наказ Грушевському переїхати до Москви. У Москві Грушевського заарештовують, перевозять до тюрми в Харкові, потім знов відвозять до Москви і там випускають, але тримають весь час під домашнім арештом. Дослідники кажуть, що кремлівські диктатори хотіли зробити навколо Грушевського так само судовий процес, як вони зробили процес СВУ навколо академіка Єфремова. Але Грушевський показав свою залізну незломність. Політбюро ЦК ВКП також не вдалося змусити Грушевського написати заяву про підтримку ним нової антинародної політики Сталіна. Тоді одвезли Грушевського на «лікування» в Кисловодськ, де йому зробили нібито операцію фурункульоза, після якої Грушевський негайно помер. Дослідники вважають, що Грушевського знищили навмисне.

Проте авторитет Грушевського в Україні і по інших республіках був такий великий, що ЦК ВКП не відважився його зразу виклясти. Тіло Грушевського перевезли до Києва і поховали на державний кошт. Це було непогане маскування факту знищення великого історика і першого президента України. Разом з тілом Грушевського диктатори похоронили і всі твори великого істо-

рика. Грушевського проклинають і до нині як ворога народу і буржуазного історика, а тим часом у Москві друкують і перевидають твори Ключевського та інших, що виправдовували всі дії царів і їх сатрапів.

Твори Грушевського в українській і світовій науці житимуть вічно. І народ пам'ятатиме слова свого першого президента, які Грушевський написав після першого нападу на Україну посланих Леніном військ під команду Муравйова. Грушевський писав у січні 1918-го року:

«Роздумуючи над цим моментом, я думаю, що недаремно пролилась кров тисяч української молоді, коли вона принесла духове визволення нашого народу від найтяжчого й найшкідливішого ярма, яке може бути: добровільно прийнятого духового чи морального закріпощення. Я скажу різко, але справжніми словами: се духове каліцтво, холуйство раба, котрого так довго били по лиці, що не тільки забили в нім всяку людську гідність, але зробили прихильником неволі й холопства, його апологетом і панегіристом». «Ну а війна більшовиків з Україною рішуче поставила хрест над сією ідеологією...»

Сувору істину цих слів Михайла Грушевського про добровільне духове рабство і про визволення з нього потвердило також Розстріляне Відродження, активним учасником якого став і Грушевський. Відродження не здалося добровільно в духове рабство. Воно замовкло тільки тоді, коли большевики фізично ліквідували майже 80 відсотків його творчих кадрів. А це вже не добровільне рабство, а безсмертний героїзм негідності.

23. 7. 1960., 4. 2. 1961.

Ю. Гайдар

КНИЖКА ПАВЛА ТИЧИНИ «СОНЯШНІ КЛЯРНЕТИ»

як початок трагічної лірики і необароккового стилю

Прокинувсь я — і я вже Ти.
Над мною, підо мною
Горять світи, біжать світи
Музичною рікою.

І стежив я, і я веснів:
Акордились планети.
Навік я взнав, що Ти не Гнів, —
Лиш Соняшні Клярнети.

Ці рядки із вступного віршу до «Соняшних клярнетів» Тичини возвіщають світові про велике радісне відкриття поета. Гоголь в оповіданні про братовбивство, «Страшна помста», відкрив в українській душі і в душі всього людства страшний хво-

робливий комплекс злопомсти. Зло родить помсту. Але помста не знищує, а родить нове зло і так утворюється руїнний безконечник злопомсти. Де ж вихід? Відповідь на трагічну загадку Гоголя дав Павло Тичина. Він відкрив у людській душі, в Україні, і в усьому світі — світлоритм. Злопомста руйнує світ. Світлоритм будує світ. Злопомста розпалює суперечності до ступеня катастрофи і загальної погибелі. Світлоритм подолає суперечності. Як подолає? Може шляхом поетичних ілюзій? О, ні! Це діло маленьких дешевих поетів: з одного боку — розводити сантименти про братню чи вселюдську любов, а, з другого боку — «робити романтику з червоної крові братів», возвеличувати клясову і всяку іншу різню. Відкрита Павлом Тичиною універсальна сила світлоритму дає ключ до гармонійного всеохоплення океану диференціацій. Світлоритм це виклик до людини — вирости, вибитись із-під влади комплексу злопомсти, вмістити в своєму серці божественний всесвіт. Вмістити так, як всесвіт вміщає і свою симфонію всіх нас, звірів і незвірів, світло і тьму, впорядковуючи своїм творчим ритмом всі супротивні сили.

Тому «Соняшні кларнети» Тичини відкрили революцію, як визволення і новонародження, і відкинули революцію як злопомсту. Поет російської революції Александр Блок оспівав у поемах «Дванадцять» і «Скіфи» революційну злопомсту, фанатизм, месіяністське завойовництво. Ісуса Христа в білому віночку з троянд поставив Блок на чолі дванадцяти п'яних від помсти і терору матросів. Тичина відкинув цей кривавий культ революції, як злопомсти, як розпаду. Для чого вони? Розпад — це довершене діло старого ладу. Революція має відродити всю повноту людини і нації. Не руїну, а визволення від тих руїнних комплексів, має дати революція. Вона має очистити серце людини, щоб воно вмістило в собі світ, стало «серцем-всесвітом». Революція — це відродження і нове сцілення духового організму людини і нації.

Образ отакої революції, як воскресіння і відродження, як самодійснення в собі самому, в нації, у всесвіті — дав Павло Тичина в поемі «Золотий гомін», яку ми подавали в нашій попередній літературній програмі. Але вже в радісній симфонії золотого гомону лунало темне вороняче крикання розбрату і злопомсти. Тичина не затуляє вуха на те крикання. Він одважно включає його в свою музику, він певний всепереможної сили світлоритму, як фундаменту життя і всесвіту. А втім нелегка ця певність поета. Бували важкі хвилини вагань, коли поет готов був звалити всю вину на Бога, в чію всеохопність він вірив:

І коли явивсь Господь
У крові моїх братів —
Заридала в серці віра
І вжахнулася душа.

— Господи, Владарю сил!
Не збагну діянь Твоїх.
Нащо нищиш Ти скрижалі,
Що при зорях дав нам сам?

Тоді виринув у Тичини образ нареченої у вірші «Одчиняйте двері». Замість сподіваної «голубої блакиті» повінчала наречену українського відродження «горобина ніч» терору, «незриданні сльози-тьма». Було це провіщення трагедії на всю добу Розстріляного Відродження і образ зрадженої звалтованої нареченої вирине ще не раз — як от у Миколи Хвильового та в інших письменників двадцятих років.

Павло Тичина часів української революції виступає, як поет мужній. Він не тоне в розслабленому почутті жалю за себе, жалю на інших, на лиху долю. Це було б ознакою непрощеної слабости — отаке сантиментальне співчуття до самого себе, що звільняє від обов'язку і відповідальности. У вірші «Війна» Тичина дає один із найкращих зразків своєї необароккової трагічної лірики. Суть її в тому, що людина не спихає вини на зовнішнього ворога, а шукає причин своєї поразки і лиха в самій собі, у власній слабості. Вірш «Війна» має дві частини. У першій матері сниться, що вона бачить сина в бою з зовнішніми ворогами, син завойовує безсмертя, жертвуючись для оборони. У другій частині віршу мати готова благословити самопожертву сина, але він розкриває матері страшну таємницю: країна гине від внутрішнього розбрату, від анархічного комплексу злопомсти, від братовбивства. Ворог — у нашому власному серці. Не на Бога треба нарікати. І не на зовнішнього ворога скаржитися. Треба подолати власне божевілля людини і нації.

Послухайте вірш Павла Тичини «Війна», написаний у лаконічному стилі, з древніми елементами легенди, казки, світопреставлення. Тут глядачами людської трагедії є і нічні і денні небесні світила, разом, космос, сам Бог. Мати оповідає свій сон-провиддя:

I

Кладусь я спать.
Три янголи в головах стоять.
Один янгол --- все бачить.
Другий янгол — все чує.
Третій янгол — все знає.

І приснився мені
Син.

Неначе він сам проти ворога вставає.
А той обступає, просто в груди рубає!
(Перший янгол вид свій закриває).

І ніби поле рівне, рівне та зелене.
І вітер стеле спів: «Прощайте, нене!»
(Другий янгол із хрестом до мене).

І вітер стеле: «Не сумуйте, смерти той не знає,
Хто за Україну помирає!»
(Третій янгол серце звеселяє).
І приснився мені
Син.

II.

Праворуч -- сонце.
Ліворуч — місяць.
А так — зоря.

— Благословляю, синку, на ворога.
А він: матусю моя!
Немає, каже, ворога
Та й не було.
Тільки й єсть у нас ворог —
Наше серце.
Благословіть, мамо, шукати зілля,
Шукати зілля на людське божевілля.
Звела я руку до хреста —
Аж коло мене нікого нема.
Тихо, лиш ворон: кря! кря!..

Праворуч — сонце.
Ліворуч — місяць.
А так — зоря.

Такого ворога, що сидить у нас самих, що обезсилює нас перед зовнішнім напасником, ніякий інший меч не візьме, як тільки «меч духовний». Це самопізнання себе і та мужня гуманістична непохитна воля відродити свою силу духовну, яка єдина тримає і окрему людину і цілу націю в органічній здоров'ї. Це той «меч духовний», який кував автор «Слова о Полку Ігоревім», і козацькі кобзарі, і філософ всеохопного «відповідального серця-всесвіту» Сковорода, і непримиренний до наших власних національних слабостей та еґоїстичного розбрату Шевченко.

Подвиг Павла Тичини 1917-19 років у тому, що він включив

у свою поезію і сонце і пільму української революції, і її добро і її лихо. Включив не як механічні антитези — він був би тоді звичайним епігоном романтизму. Включив ті суперечності Тичина в свої «Соняшні клярнети» не як розгублений у загадковостях життя естет — він був би тоді епігоном символізму. Павло Тичина творить новий власний, органічно український, стиль, який ми називаємо необарокко. Тичина дорадянського часу вміщає в своєму серці Бога, всесвіт і всі таємні первні життя і при тому ні на кого не скидає відповідальности. Поет має сам звести бій на своєму поетичному полі і дати синтезу. Таким чином відповідальне серце необароккового поета стає полем найбільших напруг і розрядок, затемнень і просвітлень, поразок і перемог. Він має створити таку поетичну симфонію своєї доби, в якій світлоритм завдає тон крізь усі трагедії і здобуває кінцеву перемогу так само, як це ми бачимо у великій божественній симфонії самого космосу і його життя.

Такий необарокковий підхід і стиль означає для справжнього поета великі епічні пригоди, повні трагізму, фатальних ударів сил. У Тичини темне «проміння смерти» перехрещується із світлохвилями в одну суцільну картину. Це краплі крові січуть по семицвітній веселці. Так чорна і червона нитки хрестикують у поликах дівчини: «Чи то ж шиття! Червоним, чорним вишиває мені життя.» Так само зароджується у Тичини необарокковий праобраз «Скорбної Матері», глибоко український і ростищий до висот страждань Богоматері. Потрясаюча краса цього образу жінки з її замученим сином, країни з її замученим народом:

Проходила по полю
Обніжками, межами.
Біль серце опромінив
Блискучими ножами!

Поглянула — скрізь тихо.
Чийсь труп в житах чорніє...
Спросоння колосочки:
Ой, радуйся, Маріє!

Спросоння колосочки:
Побудь, побудь із нами!
Спинилась Божа Мати,
Заплакала сльозами.

Не місяць, і не зорі,
І дніти мов не дніло.
Як страшно!... людське серце
До краю обідніло.

І коли до Марії підійшли учні її Сина, шукаючи Ісуса, вона каже їм, що не в Юдеї і Галілеї вони його вже розп'ятого знайдуть:

Ідіте на Україну,
Заходьте в кожну хату —
Ачей вам там покажуть
Хоч тінь його розп'яту.

І як іде матір Марію крізь спустошені поля і села, її серце по вінця наливаються мукою болю:

Проходила по полю...
— І цій країні вмерти? —
Де він родився вдруге, —
Яку любив до смерти?

Поглянула — скрізь тихо.
Бує дике жито.
За що тебе розп'ято?
За що тебе убито?

Не витримала суму,
Не витримала муки,
Упала на обніжок,
Хрестом розп'явши руки!...

Над Нею колосочки
«О радуйся!» — шептали.
А янголи на небі —
Не чули і не знали.

Є в отакій трагічній ліриці щось, що крім відчуття прізви болю, дає глибину великої безсмертної сили.

4. 3. 1961.

Ю. Гайдар

ЯК ОЦІНЮЄ ВІЛЬНИЙ СВІТ УКРАЇНСЬКІ ФІЛЬМИ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА

Коли помер Олександр Довженко, то можна було спостерігати дивний контраст. За кордоном, ба навіть у Москві, пам'ять Довженка вшанували більше, ніж в Україні. Світова, загальна і фахова, преса помістила тоді про Довженка статті, ілюстровані кадрами з його фільмів. В Парижі, Лондоні, Нью-Йорку та інших центрах світу було влаштовано на пошану покійного Довженка масові перегляди його фільмів. Кожний громадянин міг тоді переглянути Довженкові фільми. У книжках з історії кіно цілі роз-

діли були присвячені Довженкові. Через два роки після його смерти в Брюсселі на міжнародній виставці спеціальне журі знавців кіно включило Довженка в перший десяток найбільших кіномистців за всі 60 років історії кіна.

Вільний світ відчув, що в особі Довженка помер не просто собі великий кінорежисер, а творець і речник якоїсь нової ери в мистецтві, нового творчого духу і світовідчужання. Українець, який живе за кордоном і може стежити за духовним життям світу, міг бути щасливим із того, що розстріляне Кремлем українське відродження не тільки не вмерло, а навпаки, прорвало залізну завісу і завоювало признання світу. Бо Довженка шанували і шанують у широкому світі не за сталінські фільми «Аероград» та «Мічурін», а тільки за його перші три великі українські фільми «Звенигора», «Арсенал», а головню за фільм «Земля».

Довженко завоював собі світ тими фільмами, що належать до Розстріляного Відродження і що були цілком заборонені Кремлем в час масового погрому України напочатку 30-тих років. Щастя Довженка і всього українського відродження 20-тих років було в тому, що фільм «Земля» глядачі могли розуміти без перекладу в Парижі, в Лондоні та Нью-Йорку, і в Токіо, в Делі та Римі. Нещастя Довженка і українського відродження було в тому, що вони були українські. Зроблений Довженком на Україні 1930-го р. фільм «Земля» того ж року ішов на екранах Нью-Йорку, і був оцінений як геніяльний твір кіномистецтва. Але в підневольній Україні фільм «Земля» дістав ярлик «буржуазно-націоналістичної контрабанди». Довженко опинився перед загрозою розстрілу або каторжного концтабору. «Мене заарештують і з'їдять» — казав тоді Довженко у розмові в інтимному колі родини славетного мистця Василя Кричевського. А в своїй «Автобіографії» Довженко згадує, як він пережив погром за фільм «Земля»:

«Радість творчого успіху була жорстоко подавлена страховинним двопідвальним фельетоном Дем'яна Бєдного під назвою „Філософи“ в газеті „Известия“. Я буквально посивів і постарів за кілька днів. Це була справжня психічна травма. Спочатку я хотів був умерти.»

Чому ж так жорстоко пережив, чому навіть хотів покінчити самогубством Довженко з приводу розгрому його «Землі» в урядовій газеті? Тому, бо він знав, що це прийшов кінець його творчому генієві; що він уже ніколи-ніколи не матиме змоги зробити свого другого геніяльного кінотвору. Довженко хотів покінчити своє життя, бо бачив, як українське відродження стає «Розстріляним Відродженням». Довженка все одно були б знищили так, як знищили геніїв театру і драми — Леся Курбаса й Миколу Куліша. Але Сталін побачив, що німі фільми Дов-

женка, його «Земля», вже промовили до цілого світу і що тепер фізично нищити Довженка — не вигідно. Тоді то в Кремлі рішили вбити не Довженка, а його геній. У Кремлі рішили відняти в Україні творця її відродження і присвоїти собі його українське світове ім'я і славу. Ось чому після смерті Довженка Кремль не дозволив Україні ані самій належно вшанувати свого великого сина, ані довідатись про те, як і за що вшановує широкий світ Довженка.

Послухайте, що сказали про Довженка найбільші знавці кіномистецтва:

«Довженко — перший поет кіно», — так назвав Довженка Люїс Джекобс у своїй книжці «Історія американського фільму», що вийшла в Нью-Йорку 1939-го року.

«„Земля“ Довженка мала глибокий вплив на молодих кіномистців, зокрема Франції і Англії,» — так пише Жак Садуль у своїй «Історії мистецтва кіно», що вийшла в Парижі 1949-го року.

«Найкращі японські фільми Роша Мун і Ворота Пекла зроблені під впливом Довженка», — так твердить Артур Найт у своїй книжці «Панорамна історія кіно», що вийшла в Нью-Йорку 1957-го року.

«„Земля“ Довженка — це твір генія; йому мусли відступити перше місце російські кіномистці Ейзенштейн і Пудовкін», — так пише знавець кіно Айвор Монтеґю в міжнародному кіноквартирному «Сайт енд саунд», що виходить у Лондоні.

Міжнародні знавці й дослідники кіномистецтва цінують фільми Довженка за те, що він поєднав загальнолюдські і вічні мотиви та проблеми зі своїм рідним глибоконаціональним українським ґрунтом. Коли читаєш ті чужинецькі оцінки Довженка, то почуваш — наче вони розкривають вітаїстично-необароковий дух і стиль мистецтва всього українського Розстріляного Відродження.

Англійський кінознавець і кінокритик Айвор Монтеґю пише:

«Незрівняність Довженка лежить у факті, що він був не тільки творцем поетом. Але що суть його творчості — візія краси й вічності життя, тотожність смерті і життя, і також завжди повторюваний тріумф новонародженого — втілились впевнено, проглядно, криштално-чисто... глядачі його фільмів були охоплені емоціями, розтинані до живого скальпелю, що торкав самі коріння нервів, даючи нестерпний біль, але водночас проймаючи почуттям оптимізму й радості... Я сумніваюся, чи Довженко свідомо знав або міг пояснити, що він робить. Довженко сам признається, що коли б його спитали, що він робить, він відповів би так, як відповів Курбе на питання дами: „Пані, я не думаю, я хвилююся“. Бо ключем до всієї гостроти Довженкових фільмів є смерть... найпростіша з усіх речей. Смерть,

яку розуміють не як кінець усього, прах до праху. А смерть як жертву, основну жертву, частину нескінченного процесу воскресіння життя. Це відкрита тайна, яку дуже добре розуміли наші предки... Коріння буття... Основа всієї культури... Хрест і воскресіння. Зерно, що пускає паростки в поваленому лісовому велетні. З пороху сік рослин. Довженко є поет смерті як частини безкінечного вічного життя. Довженкові фільми переповнені смертю. Але ні одна смерть у фільмах Довженка не була даремна. Підсумок його фільмів — краса і слава. Довженко був захоплений своєю любов'ю до батьківщини. Всі його фільми, за винятком „Аерограду” і „Мічуріна” зв'язані з Україною... Цей незрівняний поет кіно терзає нашу душу своєю візією універсальної правди.»

Так пише про мистецтво Довженка англійський критик Монтеґю, вловлюючи золоту гілку Розстріляного Відродження, — його здібність подолати саму смерть, включаючи смерть у тріумф воскресіння й життя.

Тепер послухайте, що пише про українські фільми Довженка француз Шарль Форд, редактор французького кіножурналу «Французька кінематографія» і редактор «Енциклопедії фільму». Шарль Форд просто вважає, що крізь фільми Довженка українське відродження з'явилось як метеор загальнолюдської надії на обрії безрадісного 20-го сторіччя. Шарль Форд пише:

«Справжнє мистецтво в кінопрактиці акумулювалось у порівняно молодому, але вже з перших кроків глибокому й трудному до наслідування, оригінальному українському кіномистецтві, яскравим і досі непевершеним представником якого є Олександр Довженко. Колишні стовпи російського кіномистецтва Ейзенштейн і Пудовкін... самі признаються в своїй беспорядності перед лицем Довженкових мистецьких засобів та монументального способу їхньої передачі. А способи ці необмежені в цього українського режисера... Завдяки геніальному творцеві оригінальних фільмів маємо можливість захоплюватись мистецькими основами стародавньої козацької країни, її культурою, пречудовою природою та незвичайно вродливими козацькими типами... Довженко, уродженець чарівної закутини української землі, промчав метеором на обрії нашого безрадісного 20-го сторіччя».

Так пише про українське кіномистецтво Довженка французький кінознавець Шарль Форд.

Ми подали тільки частину тих оцінок, які дістав Довженко від найбільших західних знавців кіномистецтва. Що в тих оцінках основне — це визнання, що українське відродження сказало в фільмах Довженка нове свіже слово в мистецькому розвитку людства; що це було дійсно відродження — не тільки національно-українського, а й вселюдського масштабу. 4. 3. 1961.

Багато уваги завжди присвячується справам школи і молоді під комуністичним режимом. Відділ «Молодіжні справи» веде ред. А. Ромашко.

А. Ромашко

УСПІХ КИЇВСЬКОГО «ДИНАМО» В МЮНХЕНІ

3 : 0 — з таким рахунком кияни перемогли «Футбольний клуб — Баварія».

... Українська понад тисячна колонія в столиці Баварії з нетерпінням чекала цього дня. Адже це вперше майстри м'яча з нашої батьківщини виступають у Німецькій Федеративній Республіці. І коли 16-го листопада в Мюнхені відбувся міжнародний матч між київським «Динамо» та місцевим «Футбольним клубом — Баварія», за наших спортсменів-земляків «уболівали» й кілька сотень тутешніх українців; на змагання прибули навіть ті з них, хто ніколи не цікавився цим видом спорту.

Щоб побачити «великий футбол», трибуни стадіону, залитого світлом прожекторів, заповнили також сотні різнонаціональних емігрантів із Советського Союзу та інших комуністичних країн, не кажучи вже про тисячі мюнхенських любителів футболу.

Гра розпочинається масивним наступом гостей з України. На десятій хвилині Каневський сильним ударом посилає м'яча в ворота господарів. «Тор, тор!» — лунає стадіоном. По-нашому це значить: гол! Воратар «Баварії» витягає м'яча з сітки.

Кияни весь час перебувають на зеленій половині супротивників. Чудово проривається раз-ураз крізь «стіну» баварських захисників Лобановський. «Завберес шпіль!», тобто «чиста гра!» — захоплюються глядачі. На жаль, Лобановський інколи перетримує м'яч, чекаючи підмоги інших. «Темпо, темпо!» — підбадьорує його публіка. Але, як з'ясувалося, дуже талановитий футболіст часто-густо змушений додержувати правил, мовляв, советської школи «колективної гри». А шкода. Змарновано щонайменше три голи. Тільки на 34-ій хвилині забиває черговий гол Серебряников. Рахунок 2:0 на користь киян.

У другому таймі господарі міняють чотирьох гравців. «Динамівці» безупинно атакують далі. Змагання знову йде весь час на зеленій половині мюнхенців. М'ячі Воїнова, як пише сьогодні місцева «Абендцайтунг», мов вужі, в'ються між ногами баварських захисників. Яка шкода, що гра перед воротами господарів знову розгортається «вширину!» Та ось, нарешті, Воїнов — капітан і «душа команди» — облишає тактику довгих комбінацій. Точним ударом з 20-тиметрової віддалі він посилає м'яч у сітку супротивників. Гол!

З рахунком 3:0 виграють змагання кияни. Хоч гості явно «ща-

дили» свої сили для куди важчих наступних міжнародних матчів, це була все ж захоплююча гра. Кілька десятків мюнхенських українців тісним колом оточили спортсменів з батьківщини, вітаючи їх з перемогою.

Німецька спортивна преса дуже прихильно поставилася до українських майстрів м'яча. Газети підкреслюють, що «Динамо» — найстаріша футбольна команда України, а водночас одна з найкращих команд світу.

Попереду ще відповідальніші зустрічі з двома західнонімецькими командами: 19-листопада кияни мірятимуться своїми силами з дотеперішнім лідером Ліги-Південь «Футбольним клубом Нюрнберг», а 22-го листопада гратимуть з франкфуртською «Айнтрахт».

Бажаючи всіляких успіхів нашим славним «динамівцям», українці у вільному світі висловлюють сподівання, що український футбол незабаром остаточно вийде на міжнародню спортову арену як рівнорядний, самостійний партнер світового «великого футболу».

17. 11. 1960.

А. Ромашко

КУДИ ЙДЕ РАДЯНСЬКА ШКОЛА?

В низці бесід на цю тему Василь Сидорчук розглянув тінюві сторони так званої політехнізації народньої освіти в СРСР. Сьогодні наш співпрацівник у своїй заключній бесіді підбиває підсумки.

Радянська школа зайшла в глухий кут. — Такий загальний висновок, який мимоволі напрошується кожному, хто уважно стежив за дискусією, започаткованою московськими педагогами на сторінках «Комсомольської правди».

А ось і головні вади перебудови. Передусім основна вада: до звичного в усьому світі навчального переобтяження сучасного школяра і студента — в Радянському Союзі додалося ще велике перенавантажування фізичне. Додалися так звані «трудове виховання» й «суспільнокорисна праця». При чому, якщо в нинішній восьмирічці, порівняно з колишньою семирічкою, питома вага предметів гуманітарного циклу збільшилася лише на півтора відсотка, то кількість часу, відведеного на «трудове виховання» та «суспільнокорисну працю», підвищилася в півтора рази, тобто зросла на сто п'ятдесят (150) відсотків. В результаті надмірного захоплення виробничою працею масовими явищами стали другорічництво, відсів, низька успішність школярів і студентів.

Висновок другий. Разюча диспропорція в загальноосвітній і професійно-технічній підготові підростаючого покоління, начебто наблизивши школу до потреб виробництва, поглибила вод-

ночас прірву між знаннями з основ наук та знаннями професійними. Разом з тим, на думку вчителів, політехнічні школи дають вужчі спеціальності, ніж профтехнічні школи чи ремісничі училища. В додаток масове готування в політехнічній школі фахівців одних і тих самих профілів позбавляє молодь свободи вибору професій.

Третій висновок. Педагоги, батьки, молодь, розчаровані ще й тому, що під плащиком так званого «трудового виховання» компартія узаконила визиск неповнолітніх. Хоча в процесі виробничого, нібито, навчання діти створюють готовий суспільний продукт, належної зарплатні за це вони здебільшого не одержують. Значить, годі вже говорити про безплатність освіти в СРСР, бо за неї доводиться платити високу, кепсько приховану, ціну.

Висновок четвертий. Партії, видно, ще мало визиску дітей у рамках так званого «трудвиховання». Тим то вона хоче зробити заочне й вечірне навчання основною формою одержання повної середньої та вищої освіти. А це, як відомо, означає: працюй цілий день на підприємстві або в колгоспі, а ввечері сідай за книги. Не в кожного вистачить снаги витримати відповідний курс — фактично самоосвіти. Кажемо «курс самоосвіти», бо вечірніх і заочних шкіл — дуже мало. Так, як писала 25-го березня «Радянська Україна», приміром, Полтавська обласна середня школа заочного навчання міститься в... «одній кімнатці», «з одним віконцем». І от у цій майже анекдотичній «хатинці на курячих ніжках» навчається заочно понад тисяча хлопців та дівчат. У випускних клясах подібних шкіл робітничої та сільської молоді тепер, з дозволу сказати, «навчається» дітей не менше, ніж у випускних клясах інших середніх шкіл. Можна собі уявити, якими будуть знання великої армії тих, хто змушений здобувати середню або й вищу освіту без так званого «відриву від виробництва», тобто заочно чи на вечірніх заняттях...

Нарешті, загальний висновок принципового характеру — з погляду педагогіки. Запроваджуючи реформу, партійні теоретики посилалися на Маркса. Але Маркс ніколи не говорив, що в соціалістичному суспільстві поєднання освіти з виробничою працею буде єдиною метою виховання всебічно розвинених людей. Та й самі большевицькі культуртрегери десятиріччями прибавали капіталізм до «ганебного стовпа історії»: він, мовляв, змушує дітей, висловлюючися сучасною радянською термінологією, «поєднувати навчання з працею». Однак сьогодні можновладці в країні будованого комунізму зробили «ганьбу капіталізму» своєю ніби найвищою чеснотою.

Де ж вихід зі сліпої вулички, в якій опинилася радянська школа після реформи старої системи народньої освіти? Нам зда-

ється, слід було б, поперше, збільшити насамперед час, відведений на навчання основ наук, коштом скорочення часу, відведеного на «суспільнокорисну працю».

Подруге, підготову спеціалістів середньої кваліфікації знову доручити, як це було раніш, головно профтехшколам та ремісничим училищам. Потретьє, в інтересах підвищення культурно-освітнього рівня майбутніх кадрів інтелігенції — переглянути нові правила прийому до вузів або принаймні допустити до вузів більший контингент випускників безпосередньо зі шкільної лави.

А втім, не будемо шукати «рецептів». Стисло повторюючи, найпростіше було б: усе таки дати педагогам, батькам, молоді змогу вільно (без партійного диктату згори) самим вирішувати справу дальшої освіти підрастаючого покоління.

18. 5. 1961.

А. Ромашко

СТО ШІСТДЕСЯТ ТИСЯЧ УКРАЇНСЬКИХ ЮНАКІВ ТА ДІВЧАТ ЗА БОРТОМ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Понад місяць тому з високої трибуни з'їзду профспілки працівників освіти, вищої школи і наукових закладів СРСР Єлютін заявив: «... я хотів би звернути увагу на одне питання — на ширше притягнення до вступу в вищі навчальні заклади молодих людей, які закінчують середню школу.» «А то дійшло до того, — бідкався міністер, — що в деяких школах був запроваджений ліміт на характеристики учням для вступу до вузу.»

Читаючи промову Єлютіна, мабуть, не один десятиклясник подумав: слава Тобі Господи, нарешті, збільшується можливість відразу зі школи перейти до інституту чи університету — без обов'язкового «виробничого стажу».

Ще не закінчився навчальний рік, а вже сподівання молоді виявились марними. Як пише в газеті «Радянська Україна» з 24-го травня міністер освіти УРСР Білодід, нині в республіці атестати зрілості одержать близько сто вісімдесятьох (180) тисяч осіб. Скільки з них матимуть змогу дістатися до вузів, Білодід не каже. Мовчить щодо здійснення обіцянки товариша Єлютіна і міністер вищої та середньої спеціальної освіти УРСР товариш Даденков.

Отож про те, що й чому замовчують вони, скажемо ми. Згідно з даними газети «Радянська освіта» з 25-го травня, вузи України збираються прийняти цього року понад дев'яносто (90) тисяч студентів, тобто, теоретично беручи, лише половину випускників усіх видів середніх шкіл у республіці. А скільки з них приймуть фактично? Правила прийому до вузів передбачають для молоді без так званого «виробничого стажу» максимум

двадцять (20) відсотків студентських місць, що становитиме нині якихось вісімнадцять (18) тисяч осіб. На 80 відсотків місць чекають шістдесят (60) тисяч тільки тих, хто здобув середню освіту без відриву від виробництва торік. (Поминаємо тут велику армію попередніх річників, що так само, як і торішні абсолювенти десятирічки без відриву від виробництва, далі працюють у народній економіці, чекаючи нагоди вступити до інституту або університету.) Значить, цього року за бортом вищої школи в одній Україні опиняються мінімум сто шістдесят дві (162) тисячі юнаків та дівчат. Є всі підстави побоюватись, що це число буде насправді куди більшим. Адже число так званих виробничників та демобілізованих вояків тут і там уже досягає від вісімдесят двох до понад вісімдесят п'ятьох (82-85) відсотків загальної кількості першокурсників.

Єлютін вдавав з себе наївного; навіть «обурювався»: мовляв, «у деяких школах був запроваджений ліміт на характеристики учням для вступу до вузу». Єлютін закликав збільшити контингент вступаючих до вищої школи безпосередньо після закінчення «денної» десятирічки.

«Ліміти» «в деяких школах», «звернути увагу на ширше приряттянення» до вузів «молодих людей, які закінчують середню школу»... — дивне «обурення», дивні «обіцянки»! Так кому-кому, а, либонь, міністрові вищої і середньої освіти СРСР добре відомі партійні рогадки в формі правил прийому до вузів. Це ж вони щороку позбавляють не одиниці «в деяких школах», а сотні тисяч випускників у всьому СРСР — позбавляють змоги здобути високі, всебічні знання нормальним шляхом. Хто-хто, а Єлютін добре знає також урядову постанову з 18-го вересня 59-го року, завдяки якій виробничники швидко витиснуть з інститутських аудиторій молоде поповнення зі свіжими знаннями — але поповнення «без трудового стажу».

І все ж можна було припускати: Єлютін занепокоєний тривожним зниженням культурно-освітнього рівня основної маси нових студентів; раз уже й сам міністер вищої освіти СРСР говорить про ширше допущення до вузів «молодих людей, які закінчують середню школу», то плянуються, значить, якісь полегші для охочих іти відразу після десятирічки до інституту або університету. На превеликий жаль, нічого подібного не сталося, скоріше навпаки. Єлютін «передумав» чи — партія не дозволила? От і вийшло: казав пан — кожух дам... Як у тій приповідці!

Високопоставлений партійний «пан», наділений, нібито, найбільшою відповідальністю за справу вищої освіти підростаючого покоління в СРСР, безвідповідально заводить молодь в оману. Та нас особливо цікавить питання: що думають нижчепоставлені партійні «підпанки» Єлютіна в Україні — Даденков і Білодід,

— що думають вони з приводу того, що цілій армії цьогорічних випускників десятирічок республіки відрізано шлях до вищих навчальних закладів?

13. 6. 1960.

А. Ромашко

ЗВОРотНА СТОРОНА ОЛІМПІЙСЬКОЇ МЕДАЛІ (5)

Хто був у Римі, той надовго запам'ятає один з найдраматичніших епізодів Олімпіади — стрибки в висоту. Запам'ятає також ту напружену тишу в останні хвилини, коли глядачі, затамувавши поди, стежили за змаганням трьох великих суперників: американця Джона Томаса, українця Валерія Брумеля, грузина Роберта Шавлакадзе. Очікували сенсації. І вона прийшла. Однак не з того боку, з якого її сподівалися. Олімпійським чемпіоном став не сьогоднішній чемпіон Советського Союзу та Європи Брумель, ба навіть не володар світового рекорду Томас, — золоту медалю завоював, мовити б, «третьою стороною»: грузинський стрибун Шавлакадзе.

Ми щиро тішимся з блискучого досягнення оборонця спортивної честі дружньої українцям Грузії. Але принагідно хочемо підкреслити інше. Як змалювала цей драматичний епізод советська преса? Далеко не по-олімпійському.

Приміром, у журналі «Огоньок» якийсь Софронов відкрито злорадіє з поразки власника світового рекорду. Він взагалі ставить під сумнів здібності «стрибаючого чуда» нашого сторіччя: мовляв, майданчик, на якому в себе дома встановлював світовий рекорд Джон Томас, зроблений зі спеціальної, особливо «пружинної» суміші. До таких вигадок доводить людей політичний фанатизм, чужий духові олімпійських ігор! Будь Томас десь з берегів Конго, тобто з молодого республіки, до якої нині залицяються кремлівські можновладці, Софронов писав би про нього принаймні зі співчуттям. Але «бідний» негр Джон Томас мав, бачте, «нещастя» народитися в країні Вашингтона. В Римі він боронив честь американського прапора. Значить, в очах советських політруків від спорту негр Томас — теж «ворог числа один».

А могло б бути інакше, якби... Якби між спортсменами різних рас і народів не стояли партійні політруки. Адже, наприклад, симпатичний негритянський студент з Бостону і дещо молодший за нього наш вісімнадцятирічний (18) земляк з Луганщини — майже однолітки, Валерій оце встановив у себе дома новий рекорд Советського Союзу та Європи, який тільки на три з чимось сантиметри відділяє його досягнення від світового рекорду Джона. Двоє найсильніших у стрибках людей світу, двоє юнаків — представників двох різних рас і континентів — могли б подати над Тибром один одному «руку дружби». Цього

не сталося. Бо на перешкоді стоїть знов таки сумнозвісна «боротьба систем».

І тут ми підходимо до питання олімпійських ідей в Україні. Їх привезли з собою на батьківщину ще українські учасники Олімпіад у Гельсінкі і Мельбурні. Про ці ідеї можна стисло сказати одним реченням: ідеї рівності між народами, ідеї боротьби з усякою дискримінацією, ідеї дружби та братерства між спортсменами різних національностей, рас, віровизнань і світоглядів — ось основа Міжнародного Олімпійського Руху.

Але партійні наглядачі від спорту, як бачимо, ладні йти навіть на расову дискримінацію, аби тільки показати «переваги» советської системи в ділянці фізичної культури. В самому Советському Союзі провадиться національна дискримінація. Промовистий доказ цього — той факт, що преса Радянської України досі не наважується опублікувати загальні підсумки перемог збірної команди республіки на 17-ій Олімпіаді. Це тоді, коли відповідні дані вже давно оприлюднили українські газети в країнах так званої «народної демократії», не кажучи про українську пресу у вільному світі. Це тоді, коли українців починають називати їхніми власними іменами, зрештою, і в спортивних органах Заходу.

У своєму інтерв'ю через телебачення в Нью-Йорку Хрущов заявив дослівно перед мільйонами американських глядачів та слухачів: мовляв, якщо Україна захоче, вона може вийти зі складу Советського Союзу. Чого варті ці слова, бачимо з прикладів української участі в міжнародних спортивних змаганнях. У Римі під власними національними прапорами виступали представники Бермудських островів, Гонконгу та цілої низки інших залежних територій. А ось окремої Олімпійської команди «суверенної Української Радянської Соціалістичної Республіки», члена-засновника Об'єднаних Націй, — не було.

Досвід Риму показує: на міжнародню спортивну арену виходять народи вчорашніх колоній. У зв'язку з цим, власне, щойно нині починають серйозно ставитися до олімпіад американці. Тимчасом на нашій батьківщині все залишається постарому.

Щоб закріпити надалі дотеперішні здобутки, компартія та уряд України повинні, нарешті, задовольнити справедливі вимоги спортсменів республіки: треба дати змогу трьом десяткам республіканських федерацій з різних видів спорту ввійти до відповідних міжнародних федерацій. Треба створити Національний Олімпійський Комітет. Україна мусить з'явитися на міжнародній спортивній арені як самостійний, рівнорядний партнер. Тільки за таких умов наша батьківщина зможе зберегти, а то й розбудувати далі свою позицію — позицію «однієї з п'яťох найсильніших спортивних націй світу».

27. 10. 1960.

НОТАТКИ ПРО СТУДЕНТСЬКО-МОЛОДІЖНЕ ЖИТТЯ

1. Відкриття першого вузу в Руанда-Урунді. — Три тисячі виробничих об'єктів для проходження закордонної практики студентами-економістами з 28-ох країн світу — на Заході.

2. На керованій Бельгією підопічній території Руанда-Урунді відкрився перший в історії цієї країни вищий навчальний заклад. Новий вуз складатиметься покищо з трьох факультетів: сільськогосподарського, природничих наук та прикладних наук.

Хоча це тільки початок, сам факт вартий ширшого відзначення й розголосу. Справа в тому, що нові вузи готуються відкривати і в інших — ще вчора колоніальних, а сьогодні самостійних державах Африки. Значить, поступово починає збуватися мрія африканської молоді — здобувати вищу освіту в себе дома.

Як відомо, трое африканських студентів, що з причин расової дискримінації та політичних утисків покинули торік вузи СРСР, від імені своїх товаришів у відкритому листі до голів усіх африканських урядів заявили: вони уже не хочуть терпіти приниження в різних комуністичних так званих «університетах дружби народів». Тому найліпше було б, — радили кольорові студенти-поворотці з СРСР, — найліпше, щоб уряди молодих республік Африки подбали про розбудову вищої школи рідною мовою в себе дома.

Тепер уряди африканських країн, як видно з прикладу Руанда-Урунді, і працюють у цьому напрямі.

*

1. Недавно в Марселі (Франція) впродовж цілого тижня відбувався тринадцятий (13) конгрес Міжнародної асоціації студентів-економістів. У конгресі взяли участь представники з двадцять вісьмох (28) країн світу, в тому числі вперше представники з Бразилії, Сієрра Леоне, Гани та Нігерії. Основною темою нарад був обмін практикантами під час літніх ваканцій.

Цього року до послуг студентів-економістів з країн-членів Міжнародної асоціації — три тисячі (3 000) місць для проходження виробничої практики на заводах і підприємствах у різних частинах світу, головню ж у передових країнах Заходу. А що на одному підприємстві можуть проходити практику кілька студентів, то багато тисяч майбутніх спеціалістів з різних ділянок народньої економіки дістануть змогу побувати за кордоном, збагатити свої професійні знання технічними новинами з високорозвинених західних держав.

2. Західноєвропейські країни створюють сприятливі умови для навчання в себе молоді з відсталих частин світу — також

незалежно від будь-яких відповідних міжнародних інституцій Скажімо, в рамках власної економічної допомоги слабкорозвиненим. Свіжий приклад — і, (під кінець), ніби «антитеза» до нього:

1. Сімдесят нових практикантів з трьох африканських країн у Німецькій Федеративній Республіці. — Польські студенти-практиканти на Сході і на Заході. — Коли ж одержать змогу проходити практику за кордоном студенти України?

2. В першій декаді квітня до Німецької Федеративної Республіки прибули сімдесят (70) молодих студентів-практикантів з Гани, Того та Берега Слонової Кости. Західня Німеччина вишколювала вже практикантів з Нігеру й Дагомеї. Ще цього року очікують прибуття практикантів з Горішньої Вольти.

Молоді африканці — майбутні національні кадри інженерів, лікарів, і кваліфікованих робітників — залишатимуться в Німецькій Федеративній Республіці шістнадцять (16) місяців. Стипендії забезпечують їм уряди окремих західнонімецьких країв та федеральний уряд у Бонні — в рамках економічної допомоги слабкорозвиненим.

*

1. В рамках міждержавних угод ось уже протягом кількох років мають можливість проходити виробничу практику за межами батьківщини студенти Польщі. Так, минулого року в поліклініках, медичних закладах чи на заводах і підприємствах низки країн Сходу й Заходу навчалися тисяча чотириста (1 400) польських студентів-старшокурсників. Велика частина з них проходила практику в передових західноєвропейських країнах.

2. Нічого й донині не чути про українських студентів-практикантів будь-де за межами СРСР. А тимчасом хіба погано було б, якби студенти інженерних або медичних вузів Києва чи Львова завершували свою фахову освіту виробничою практикою донебудь на Заході, як це роблять багато студентів з Польщі? Їхні професійні знання стали б, без сумніву, ще ліпшими. Приміром, до найкращих медичних закладів світу зараховують медичні факультети Болонського університету в Італії та Віденського університету в Австрії. От де не зашкодило б побути кілька місяців бодай деяким студентам медицини — з України. Або Кембрідж — для фізиків. Свого часу в цьому відомому англійському університеті був і наш славетний земляк — нині видатний радянський атомний учений Петро Капиця.

Зрештою, в того, хто бодай трохи навчався за кордоном, маючи водночас змогу знайомитися з життям інших народів, — у того і світогляд ширший.

Одне слово, обмін українськими студентами-практикантами з Заходом був би, — нехай і малим, — та все ж досить ефективним практичним внеском до майбутнього ліпшого взаємопорозуміння між народами.

27. 4. 1961.

Українські історичні теми грають важливу роль у нашій програмі. На жаль, із-за обмеженого місця подані тут приклади не дають уявлення про широкий діапазон тематики і способу трактування.

Ю. Гайдар

ЛИСТ МИКОЛИ КОСТОМАРОВА В ЖУРНАЛІ АЛЕКСАНДРА ГЕРЦЕНА «КОЛОКОЛ»

Напередодні смерті Тараса Шевченка Микола Костомаров сто років тому викликав міжнародню сенсацію своїм листом до редакції журналу «Колокол», що його видавав Александер Герцен у Лондоні. Журнал Герцена «Колокол» читали не тільки в Європі. «Колокол» нелегально доставлявся в російську імперію і його читав Шевченко ще в Нижньому Новгороді по дорозі із заслання.

У зв'язку з назріванням великих перемін і реформ в російській імперії Герцен містив на сторінках свого «Колокола» дискусію між польськими і російськими революціонерами про долю Польщі й інших народів, включених в імперію. Деякі поляки висували претенсію на відновлення Польщі в старих історичних межах, претендуючи на території України. Знов деякі росіяни оправдували захоплення царською імперією і Польщі і України. Александер Герцен в номері 34 «Колокола» висловив свою думку в обороні України, як окремого народу.

Микола Костомаров був тоді професором історії в Петербурзькому університеті. Він писав тоді свої славетні статті в «Основі», але через цензурні обставини не міг дати відповіді на дискусію в еміграційному журналі Герцена «Колокол». Тому Костомаров написав анонімно «Письмо к издателю „Колокола“», яке Герцен надрукував без підпису Костомарова під заголовком «Україна» в номері 61 «Колокола» за 15 січня 1860 року. В Радянській Україні з часів Сталіна і досі цей лист не дозволяють як слід знати. Що ж писав Костомаров у «Колоколі» Герцена сто літ тому?

Костомаров дякує Герцену за добрі слова про Україну і пише:

«Дозвольте на повний голос передати вам наші задушевні переконання. Більшість російської і польської публіки звикли не вважати нас окремим народом... і взагалі ставити наші особливості в ряд провінційних відтінків то російської, то польської національностей».

Далі Костомаров пише, що причина цього затирання окремішності України в тому, що в старі часи українські пани «ставали поляками, а тепер росіянами». Не зважаючи на це, «Україна, — пише Костомаров у „Колоколі“ Герцена, — має свою багато-значну і повчальну історію». Костомаров робить огляд історії

в душі Шевченка, від князівської київської України-Руси, через козацький період і до нашого часу. Костомаров згадує про Переяславську угоду 1654-го року і про порушення її царями. Костомаров пише:

«Московський (царський) двір дозволив собі щодо України першу кричущу несправедливість... Цар (Алексей Михайлович) висловив намір віддати (Україну) Польщі після того, як дістане корону. Хмельницький помер з тоски».

Костомаров згадує в листі до «Колокола», що українці склали умову в Гядячі про федерацію незалежної України, Литви, Польщі і може і Московії. Костомаров пише:

«Але Польща і Московія, бачачи, що ні тій, ні іншій неможливо окремо впоратися з упертим народом, рішили розірвати Україну на дві половини; лівий берег залишився за Московією, а правий — за винятком Києва... — за Польщею. Це сатанинське діло, — пише Костомаров, — розподілу народу довершено в перший раз за Андрусівським договором 1667 року... Українці весь той час відчайдушно боролись за свою незалежність і, змушені воювати разом проти москалів і поляків, в той же самий час не переставали подавати братську руку тим і другим, намагаючись як небудь зберегти цілість своєї батьківщини. Все було даремно. Не помогла і відчайдушна спроба Дорошенка, що закликав на допомогу турків».

Так Костомаров у журналі «Колокол» Герцена пише про 17-те століття і далі показує як у 18-му столітті трагічні гайдамацькі повстання були придавлені Польщею на спілку з Катериною Другою. Між іншим, Костомаров вживає терміни Московія, москалі, Малоросія, як терміни, нормально вживані в дотичні історичні часи. Про новіші часи Костомаров пише:

«Скоро і Україна і ненависна для неї Польща, з її панами і шляхтою, потрапили під владу всеросійських царів... Катерина Друга знищила козацькі порядки. Щоб... прив'язати до себе чиновників, уже й раніш деморалізованих московським впливом, — запровадила в Малоросії кріпацьке право і поневолила вільний народ, який з такою впертістю звільнився колись від цього права в його польській одежі».

Костомаров продовжує в листі до Герценового «Колокола»:

«З того часу Україна мовчала. Її народність була здана на презирство. Поегична мова України стала предметом зневаги і глузувань». «Українська історія або була занехаяна, або подавалась у спотвореному вигляді, відповідно до цілей і намірів уряду».

Говорить радіо Свобода. Продовжуємо розмову про лист Костомарова до журналу «Колокол».

Далі Костомаров у своєму листі до журналу Герцена «Колокол» описує, як загальне національне пробудження всіх сло-

в'янських народів, поділених між турецькою, австрійською, німецькою і російською імперіями, підняло і в Україні «з летаргічного сну народну думку і почуття». Костомаров пише:

«Явилось прагнення відродити умираючу під батоном московським і багнетом санктпетербурзьким народність, і відтворити самотню літературу».

Костомаров оповідає далі про Кирило-Методієвське Братство, про його розгрім Миколою Першим, про те, як «моральним катуванням ув'язнення змусили обвинувачених наклепати на самих себе», як покарали всіх кирило-методієвців, а найбільше Тараса Шевченка. Це був перший опис на сторінках преси Європи про кирило-методієвців і про катування Шевченка на солончаках Середньої Азії. Костомаров далі пише про післямиколаївську відлигу, яку переривають раз-у-раз зимові заморозки, про нове пробудження України. Згадуючи про реформи щодо скасування кріпацтва, Костомаров пише:

«Просимо тільки, щоб народ звільнився не по одній назві, але щоб користався перед законом однаковими правами з дворянством: інакшої свободи Україна, уперта в старих своїх переконаннях, не розуміє».

Наприкінці Костомаров у своєму листі в журналі Герцена «Колокол» подає плян розв'язки національного питання в імперії:

«Оспорювані території не належать ні одному з претендентів, вони належать до народу, що заселює їх з непам'ятного часу... У майбутньому Слов'янському Союзі, в який ми віримо і якого сподіваємось, наша південна Русь повинна становити окрему державну цілість на всьому просторі, де народ говорить українською мовою, зі збереженням єдності, заснованої не на згубній, мертвій централізації, але на ясній свідомості рівноправності і своєї власної користи... Нехай же ні росіяни, ні поляки не вважають своїми земель, заселених нашим народом.»

Так закінчив Костомаров свій лист до видавця «Колокол», що його вмістив Герцен під заголовком «Україна». Прошло сто років. Але далеко ще не все здійснилось, а децю й погіршало з того часу і з тих вимог, які підтримав і російський борець за свободу Герцен.

7. 5. 1961.

Ю. Гайдар

МИХАЙЛО СЛАБЧЕНКО ПРО УКРАЇНУ ЯК ОКРЕМИЙ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ОРГАНІЗМ

Відомо, що систематична історія України 19-го століття ще й досі не написана. Єдиний із визначних істориків, що дав систематичну працю з історії України 19-го століття — це академік

Михайло Слабченко, що в двадцятих роках очолював катедру історії при Одеському університеті. Слабченко випустив капітальну чотиритомну працю під заголовком «Організація господарства України від Хмельниччини до світової війни». В цій праці Слабченко показав на фактах і джерелах, що нова Україна історично склалась, як окремий соціально-економічний організм. Природньо, що соціально-економічний організм України був базою вікових змагань України оформити себе як окрему державу. В цьому самому напрямі діяв і той факт, що Україна з предковіку являла собою також окремий організм культурний. В своїй чотиритомній праці «Організація господарства України від Хмельниччини до світової війни» академік Михайло Слабченко виявив чотири головні періоди формування соціально-економічного організму України.

Які ж це періоди?

Перший період це часи Хмельниччини. Вячеслав Липинський у своїй славетній праці про Хмельниччину «Україна на переломі», показав, що Україна до часу Хмельницького являла собою більш передову соціально-економічну формацію, ніж Польща. Козацька цивілізація плуга і міжнародньої торгівлі перемогла польську фєвдальну цивілізацію непродуктивних шляхетських латифундій, — каже Вячеслав Липинський. — Прогнавши з України польське панування, Україна Хмельницького відкрила ворота в Західню Європу для своїх товарів. На Заході тоді говорили про Україну, як про «золоте дно». Поруч із передовим хліборобством Україна розвинула тоді свою текстильну та іншу промисловість. Українські товари довгими чумацькими валками прямували на Захід і доходили на міжнародні ярмарки як от у Лляйпцігу. Із Заходу чумацькі валки верталися із іноземними товарами.

Другий період у формуванні соціально-економічного організму України припадає на часи гетьмана Мазепи і триває до кінця 18-го століття. На місце гальма і руйнних втручань татаротурків і Польщі прийшли руйнні втручання і гальма з Півночі. Петро Перший грубо порушив переяславський договір з Хмельницьким. Переяславський договір якраз оберігає соціально-економічний організм і право України від будь-яких втручань московського царя. Михайло Слабченко показує фактами, цифрами, документами, як Петро Перший, а за ним Катерина Друга грубо втручались в соціально-господарські справи України, як руйнували правовий і соціально-економічний устрій України. Фєвдальні порядки переносилися силою із Півночі на передове розвинене господарство України. Цілі ділянки промисловости і торгівлі були нищені фізично. Наприклад, текстильні фабрики України демонтувалися і були вивезені на Північ. Забороняли торгівлю з Заходом, щоб Україна стала колоніальним ринком збу-

ту для низькоякісного і дорогого текстилю, що йшов із Півночі. Нарешті було зруйноване козацьке і селянське землеволодіння та перенесене з Півночі в Україну кріпацьке право. Це підірвало українське хліборобство і український козацький та селянський стан. На Україні знову утвердились іноземні магнати і латифундії.

Проте, Слабченко, як також раніш Куліш, на дивиться на 18 століття, як пропаще і виключно руїне для України. Хоч Московський цар за Андрусівським договором з Польщею і поділив Україну всупереч договорів з Хмельницьким, але вже гетьманові Мазепі вдалося приєднати до Гетьманщини частину Правобережжя; а дедалі Польща мусіла відступити аж за Збруч. Лише західні землі України осталися під Австрією. Зруйнування Запоріжжя було болючим ударом для України, але зате ж усі південні землі степу і чорноморські береги стали заселятися українцями, що тікали від кріпацтва. Запорожці оселились над Дунаєм і на Кубані, а слідом за ними йшло українське населення, заселяючи ті райони, тікаючи від кріпацтва і бюрократії. Цей процес колонізації від південної Курщини і Вороніжчини до гирла Дунаю і від Поділля до кубанських підгір'їв Кавказу продовжувався і в 19-му столітті.

Але тут з 1800 року по 1861, тобто до скасування кріпацтва, як раз міститься вже третій період соціально-економічної і правової історії нової України. Академік Слабченко твердить, що з 1800 по 1861 рік сталося територіальне і економічне об'єднання України.

Журнал «Основа» за 1861 рік вперше закреслив нові етнографічні межі України, як вони склалися в першій половині 19 століття. На цих етнографічних просторах зав'язалось нове економічне і культурне життя. Економічні інтереси штовхали дворянство й буржуазію України чинити опір обмеженням розвитку господарства України. Відкрились чорноморські порти для збуту українських продуктів на Захід і Близький Схід. Зокрема брати Яхненки та їх зять Семиренко здобули мільйоновий капітал, орендуючи млини та експортуючи зерно. Виписали з Заходу майстрів і побудували перші в Україні цукроварні та машинобудівельні заводи. Тоді то Євген Гребінка, який поміг викупити Шевченка з кріпацтва, висловлював своє захоплення народженням української промисловости. Кримська війна зняла царську заборону здобувати вугілля в Донбасі. Першу вугільну і пароплавну компанію в Україні організував Микола Аркас, морський офіцер, пізніше начальник Чорноморського флоту. (Його син був істориком України і автором опери «Катерина»). Україна на всіх своїх просторах прокинулася до економічного будівництва і торгівлі. Вона наливалася соками нової господарської сили. Навіть руками русифікованих промисловців, дворян і торгівців, Україна по-

борювала колоніальні бар'єри соціально-економічного росту. Зрозуміло, що неугавно діяло українське селянство, освоюючи нові землі на окраїнах, піднімаючи нові й нові заколоти проти кріпаччини. Ось на цьому ґрунті стала розвиватися і українська культура, яка дала Шевченка.

Слабченко яскраво показує, як незримо-невидимо для царських бюрократів наново відродився соціально-економічний організм України. Слабченко зовсім не поділяє погляду Костомарова і Грушевського про безбуржуазність і безпанськість української нації. Він показує, що Україна в своїй соціально-економічній основі росла так, як і всі інші нації світу, і мала свою повну соціально-класову структуру. Все здорове в Україні домагалось скасування кріпацтва та інших обмежень розвитку соціально-економічного хребта України. 1927-го року академік Михайло Слабченко випустив свою працю «Матеріяли до економічно-соціальної історії України 19-го століття» в двох томах. Тут він особливо докладно висвітлив ріст соціально-економічного організму України до скасування кріпаччини і після неї. Праці академіка Михайла Слабченка, видані в 1920-их роках, показали, що Україна — це не тільки народня вишивка, пісня і бандура, а й окремий соціально-економічний організм, настільки могутній, що його не могли знищити ні турки, ні польські февдали, ні імперські магнати й бюрократи.

25. 6. 1961.

М. Добрянський

Сімнадцяте березня 1917-го року — день заснування Української Центральної Ради. Ця установа відіграла дуже важливу роль в 1917 і 18-му роках, як революційний парламент України. Довгий час влада КПРС в Україні намагалася замовчувати Центральну Раду, правдоподібно гадаючи, що вона забудеться в пам'яті народу. Ще 1955-го року офіційна публікація матеріялів до історії 1918-го та 19-го років повністю промовчала існування Центральної Ради. Навіть редакції «Вопросов истории» це було забагато. Після того, як цей журнал скритикував тактику замовчування Ради, партійна пропаганда говорить про Українську Центральну Раду; але намагається показати її в найчорніших фарбах, представляючи Раду, як фортецю «буржуазних націоналістів» і підпору реакції. В роковини постання революційного парламенту України пропонуємо вам послухати бесіду Михайла Добрянського

ЩО ТАКЕ УКРАЇНЬСКА ЦЕНТРАЛЬНА РАДА

Кілька днів після того, як до Києва прийшла вістка, що в Петербурзі сталася революція і 12-го березня 17-го року скинули царя, зійшлись на нараду киявські члени «Товариства ук-

раїнських поступовців». Це була таємна політична організація демократичного напрямку, яка в самому Києві мала кілька громад. Після домовлення з українськими соціалістами постановлено створити центральний орган, який координував би працю українських організацій, і — що було ще важливіше — який був би речником політичних прагнень українського народу. З упадком царського режиму національне життя закипіло з нечуваною силою. Майже щодня поставали нові організації або відновлювалися старі, давніше заборонені. І треба було, щоб хтось координував їхню працю. Але ще більш потрібний був такий центральний орган, який став би керівником політичної боротьби українського народу за його права. З таких потреб виникла Центральна Рада. Тимчасовим головою став Володимир Науменко, бо вже на самому початку всі групи погодилися на тому, що властивим головою Ради повинен бути Михайло Грушевський. Центральна Рада швидко поповнювалася делегатами інших політичних, громадських і професійних організацій. Бо це якраз характеристична риса Ради, що вона не обмежилась самими політичними партіями.

Мірою того, як творились нові професійні спілки і союзи, і як організувався політичний актив у поодиноких губерніях, до Центральної Ради входили депутати від щораз ширших кіл народу. Це був час коли шумувала вся Україна, розворушена революційними подіями. В Києві відбувалися один за одним великі з'їзди, і Київ став тереном таких масових маніфестацій, яких столиця України не бачила від непам'ятних часів. Для прикладу згадаємо український національний конгрес, військові з'їзди, або селянський з'їзд, на якому було заступлених понад тисячу волостей. З'їзди і великі мітинги відбувалися і в поодиноких губерніях. Кожний із таких з'їздів закінчувався заявою довір'я супроти Центральної Ради і вибором депутатів до революційного парламенту.

Влітку 17-го року Центральна Рада мала понад вісімсот (800) депутатів. Вони згуртувалися там за партійним принципом, даючи величезну перевагу двом соціалістичним групам — українській соціалдемократичній партії і партії українських соціалреволюціонерів.

Швидко стало очевидним для всіх, що Українська Центральна Рада — це головний і єдиний демократичний осередок усього політичного життя великої країни.

Центральна Рада, як парламент країни, в якій живуть інші національності, мала теж представництво національних меншин. До неї вислали своїх делегатів демократичні організації неукраїнських груп, туди ввійшли представники росіян, євреїв і поляків.

Наприкінці березня 1917-го року до Києва прибув Михайло

Грушевський, вертаючись із заслання в Москві, — єдиний кандидат на голову Ради. Під його проводом Центральна Рада стала законодавчим органом революційної України. Її першим важливим актом був Перший Універсал; його вчистю проголосили 23-го червня 17-го року на другому всеукраїнському військовому з'їзді, який відбувся в Києві, не зважаючи на заборону Тимчасового уряду в Петербурзі. Цим актом Центральної Ради Україна вступила на шлях власного державного розвитку.

Кілька днів після Першого Універсалу президія Центральної Ради постановила створити власний уряд України під назвою «Генеральний Секретаріат». Місяць пізніше до уряду ввійшли представники росіян, євреїв і поляків.

Наступні важливі акти Центральної Ради — це Третій і Четвертий Універсали, які проголошували Українську Народню Республіку, спершу в федерації з демократичною Росією, а потім зовсім незалежну. Не менше важлива була законодавча праця Ради. Вона перша, після майже двох століть царського абсолютизму, впроваджувала в Україні демократичний устрій і прогресивні реформи: політична свобода, тобто свобода слова і преси, політичних зібрань і організацій; рівність усіх громадян перед законом і державою; соціальна справедливість — восьмигодинний день праці, право на страйк і незалежні професійні спілки. Неукраїнським групам людности Центральна Рада гарантувала національну автономію. Коротко кажучи, Рада поклала основи для відновлення стародавнього демократичного ладу в Україні, впроваджуючи одночасно найновіші соціальні здобутки європейської демократії.

Як Ленін зробив переворот у Петербурзі 7-го листопада 1917-го року, Центральна Рада 8-го листопада засудила це як насильство над демократією в Росії. І з цього походить той страшний гнів проти Ради, яким КПРС дихає ще й досьгодні.

17. 3. 1961.

А. Ромашко

22-ГЕ СІЧНЯ — СВЯТО УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ І СОБОРНОСТІ

22-го січня українці у вільному світі рік-річно відзначають одне з найбільших національних свят новітньої України — подвійне свято: української державности й української соборности.

42 роки тому (22-го січня 1918-го року) Українська Центральна Рада — революційний парламент самостійної національної держави народу, що відродилася в огні і бурі революції після понад двох сторіч царської неволі, — 42 роки тому Центральна Рада в своєму Четвертому Універсалі вчистю проголосила:

«Народе України! Твоєю силою, волею, словом стала на зем-

лі українській Вільна Українська Народня Республіка. Справдилась колишня мрія батьків Твоїх, борців за вольності і права трудящих... Віднині Українська Народня Республіка стає самостійною, ні від кого незалежною, вільною, суверенною Державою Українського Народу.»

Як свідчить видатний історик наших визвольних змагань Дмитро Дорошенко, під час читання Четвертого Універсалу заля Педагогічного Музею в Києві, де відбувався великий історичний акт, раз-у-раз вибухала громом оплесків та вигуків «Слава». Коли ж Михайло Грушевський після голосування повідомив про прийняття Четвертого Універсалу і таким чином схвалено проголошення України суверенною, незалежною республікою, у відповідь почувся спів «Ще не вмерла Україна», що його підхопили всі присутні.

(Стрічка «Ще не вмерла Україна»).

Але дата 22-го січня — це не тільки день проголошення Четвертого Універсалу Центральної Ради. 41 рік тому сталася й інша велика подія в житті нашого народу. Директорія проголосила соборність Української Народньої Республіки. Акт об'єднання українських земель з 22-го січня 1919 року врочисто проклямував:

«Віднині зливаються в одно віками відділені одна від другої частини України — Галичина, Буковина, Закарпаття і Придніпрянська Україна в одну Велику Україну.»

22-ге січня — подвійне національне свято нашого народу — залишається й надалі для кожного свідомого патріота на батьківщині й на чужині дороговказом до визволення з-під комуністичного ярма.

22. 1. 1960.

М. Добрянський

35 років минуло від смерти Симона Петлюри, а проте українці у вільному світі не забувають його, і в останніх днях травня всюди, де вони живуть у більших громадах, вшановують його світлу пам'ять. Ми приєднуємося до цих виявів пошани супроти людини, що все своє життя віддала для України, і подасмо історичну бесіду нашого коментатора Михайла Добрянського

ПРО СИМОНА ПЕТЛЮРУ

25-го травня 1926-го року згинув на вулиці Парижу від скритовбивчої руки Шварцбарта Симон Васильович Петлюра, голова Директорії і Головний Отаман Української Народньої Республіки. Шварцбарт, виконуючи цей акт комуністичного терору, став знаряддям Центрального Комітету РКП, який боявся зростаючої популярності Симона Петлюри в Україні. Але комуні-

стичні правителі у Кремлі перерахувалися: вони вбили людину, та не вбили ні пам'яті про неї серед українського народу, ні тієї ідеї, за яку боровся Симон Петлюра.

Наступник Симона Петлюри, Андрій Миколаєвич Лівіцький, говорив на жалобній урочистості після похорону: «Страшна втрата об'єднала всіх українських патріотів. Громадяни протилежних політичних таборів приходили на жалобні сходи в Парижі, Празі, Берліні, Букарешті, щоб скласти свою глибоку пошану незабутньому провідникові народу». — Такими словами Андрій Миколаєвич Лівіцький виразив поставу українців на чужині перед лицем трагічної події, що сталася з наказу ГПУ. Та сама постава характеризує урочистості на пошану Симона Петлюри і сьогодні, 35 років після його смерті від скритовбивчої руки.

Від 25-го травня 1926-го року перегорнулось багато сторінок у книзі історії українського народу, серед них криваві сторінки боротьби в нерівному змаганні з найстрашнішим ворогом України і всього людства. Відколи більшовицький уряд наприкінці 1917-го року вирушив війною проти Української Народньої Республіки, ця боротьба йде під прапорами, що їх розгорнув Симон Петлюра, спершу військовий міністер, потім — голова Директорії і головний Отаман війська Української Народньої Республіки.

Чим більше років відділяє нас від трагічної події, що сталась на вулицях Парижу, тим яскравіше і могутніше виринає постать Симона Петлюри, на тлі його доби серед великої бурі 1917-го до 1920-го років в Україні. Це значить — було щось більше, як випадковість революції, що винесло його на верхи народнього життя, віддало в його руки керівництво народу й забезпечило за ним тривке місце в українському Пантеоні. Кожний великий перелом у житті народу має свого речника, який висловлює хотіння, мрії та ідеали народу в дану історичну добу. Таким речником українського народу в добу його визвольних змагань 1917-20 років був Симон Петлюра.

На його прикладі можемо спостерігати одну з найвеличніших сторінок нашої історії — пробудження народу. Мірою того, як стихія революції розворушувала приспану свідомість українського народу, росла популярність Симона Петлюри. Кожного, хто сьогодні пригадає собі цей процес відродження нашого народу в бурі революції, наповняє віра в Україну і в її світле майбутнє. Це було не тільки пробудження національної свідомости широких мас, — це був такий стихійний і могутній вибух усіх творчих енергій народу, що це мусіло викликати подив кожної сторонньої людини. Ми наведемо тільки двох свідків, одного єврея і одного росіянина.

Цікаве свідоцтво цього пробудження дав Соломон Гольдель-

ман, сьогодні культурний діяч в Єрусалимі, а в роки 1917-19 — провідник єврейського робітничого руху в Україні. Спостерігаючи цей процес пробудження українського народу, він писав: «Селянство, основна маса давніше на кусні розщипаного народу — перетворюється в націю; ця нація починає пізнавати себе і починає розуміти, що вона являє собою щось зовсім своєрідне, що вона, як суцільний організм, має право вимагати для себе життя, гідного людини: (ця нація починає розуміти), що вона мусить бути зрівняна з іншими націями... Ми є свідками небувалого історичного явища: працюючий український люд під впливом українського національного руху перетворюється в націю, яка сама хоче рішати про свою долю.» Так писав у 1921-му році єврейський діяч Соломон Гольдельман.

Видатний російський мислитель, Георгій Федотов, каже: «...українська нація творилась століттями, але в наші дні — прискішеним темпом. 1917-ий рік був актом її офіційного народження.»

Доля судила почесну роль Симонові Петлюрі — очолювати цей процес народження новочасної нації української. Симон Петлюра один серед перших пізнав властиву суть большевизму. Він теж зрозумів, що головна зброя большевиків проти української незалежності, завершеної Четвертим Універсалом Української Центральної Ради, це зброя Червоної Армії. Від тієї хвилини, з нездоланною силою волі, взявся творити українську армію. В цьому виявився політичний реалізм державного мужа, який знає найістотніші потреби народу у вирішальний момент його історії. І справді, під його проводом постала Армія Української Народньої Республіки, яка згуртувала найкращих синів України, щоб стати в обороні загроженої свободи народу.

Для справи боротьби з большевизмом Симон Петлюра жив, нею горів і інших запалював, за неї він і згинув. В пошані згадуємо його світле ім'я.

25. 5. 1961.

М. Стиранка

ФІЛЬМ «ІВАННА» В СВІТЛІ ІСТОРИЧНИХ ФАКТІВ

На екранах України і всього Советського Союзу демонструють фільм «Іванна». Преса УРСР говорить про «велике досягнення советської кінематографії». Журнал «Мистецтво» називає фільм «ідейно значним, масштабним».

Ми уважно познайомилися зі сценарієм фільму «Іванна». Познайомилися й з висловлюваннями автора сценарія «Іванни» — Володимира Беляєва. В журналі «Іскусство і кіно» Беляєв твердить: мовляв, він написав його на основі історичних фактів.

Як же ці «історичні факти» виглядають? У непоінформова-

ного глядача фільму може скластися враження, що розгромлена большевицьким режимом 46-го року греко-католицька Церква відіграла негативну роль в житті Західної України, а за гітлерівської окупації тісно співпрацювала з нацистами. Все це не відповідає історичній правді. Священики греко-католицької Церкви внесли величезний вклад у національне й культурне відродження Західної України. Без їхньої участі годі собі це відродження уявити.

Вороже ставилися греко-католицька Церква та її духівництво і до гітлерівських окупантів. Митрополит Шептицький видав тоді пастирського листа, в якому засудив погромну антиєврейську акцію нацистів. За це вони погрожували йому навіть репресіями. І тільки його похилий вік та величезна повага і популярність, якими він користувався серед населення, обергли його від переслідувань. Нагадаємо, що в підземеллях Святого Юра з відома Шептицького переховувалося багато євреїв.

Чистою фантазією автора сценарія є у зв'язку з цим його твердження про приязні стосунки між визначними гітлерівцями і покійним митрополитом. Бажаючи скомпромітувати його в очах глядачів, Беляев наводить у фільмі сцену розмови між шефом гітлерівської контррозвідки Канарісом та митрополитом. Справді ж така розмова взагалі ніколи не відбулася.

В очах західноукраїнського населення митрополит Шептицький завжди був людиною майже святою. У фільмі ж він виходить демоном зла, ненависником людей, що втручається навіть у приватні справи і змушує Іванну вийти заміж за нелюбого їй богослова.

Не краще показано в фільмі і греко-католицьких священиків. Так, один з них, Роман Герета, доостанку боронить відступ нацистів зі Львова. А інші, як каже Беляев у післяслові, «допомогали виловлювати комуністів і прихильників советської влади, закликали народ їхати на каторожні роботи до Німеччини, допомагали у „викачуванні” контингентів».

Кажуть, папір усе витримає. Можна додати, що й фільмова плівка усе витримає. Особливо в советській дійсності. Хто під комуністичним режимом наважиться запротестувати проти спотворення фактів проти суцільного фальшування правди в фільмі «Іванна»? Та, як каже народня приповідка: брехнею весь світ об'їдеш, але назад не повернешся.

18. 9. 1960.

В циклі «Цікаві книги з Заходу» постійно інформуємо наших слухачів про важливіші видання, що стосуються України та комуністичного світу. Тут теж багато уваги приділяється українським книгам, що виходять у вільному світі, також нашим еміграційним журналам.

Ю. Гайдар

«ВІЧНІ ВОГНІ АЛЬБЕРТИ» НОВА КНИГА ДОКІЇ ГУМЕННОЇ ПРО УКРАЇНЦІВ КАНАДИ

Років із двадцять п'ять (25) тому перший секретар ЦК КПУ Косіор і письменник Фьодор Гладков затаврували Докію Гуменну як «куркульську письменницю» і «націоналістку» за її художні нариси про суцільну колективізацію, які називались «Листи з степової України» і «Ех, Кубань хліборобная». За ширі слова правди про трагедію нашого селянства Гуменну викинули тоді з української літератури.

Тепер Докія Гуменна живе в Америці і на запрошення Союзу Українок Канади відвідала провінцію Альберта з головним містом Едмонтон. Альберта територією є така завбільшки як Україна, а має тільки один мільйон населення. Це багатюща житниця Канади, а водночас її нафтове джерело. Докія Гуменна в своїй книжці «Вічні вогні Альберти» в надзвичайно яскравих картинах змалювала, як жили в Альберті перші переселенці з України і як живуть тепер. Гуменна записала з уст старих українських людей, як вони 50-60 років тому із своїми батьками втікли з поневоленої і грабованої України в канадську Альберту. Наші селяни корчували ліс, робили з дичавини культурну ріллю, жили в курінях і землянках. Тяжкі були перші роки українсько-канадського піонера. Але минув десяток-два років і важка праця окупила сторицею. «Люди в овечих кожухах», — так називали інші канадці українських селян-переселенців — стали багатими фермерами. Найбідніший фермер має 75 гектарів землі і цілі табуни корів, свиней, овець, птиці. Українські селяни в західній Канаді виявились найкращими хліборобами і тепер скуповують фарми від німців, англійців, шведів і грають велику роллю в сільському господарстві західної Канади.

Докія Гуменна хотіла знайти бідну фарму, об'їздила тисячі кілометрів автом, але нашої бідної селянської хати так і не знайшла. Не зустріла письменниця і ні одного наймита. Наймитом канадсько-українського фермера є машина. Одна родина українського фермера в Канаді обробляє своїми силами таке завбільшки господарство, як цілий колгосп. Послухайте, як Докія Гуменна описує українську фарму і хату в Канаді:

«Ми заїхали автом далеко вбік від автостради, у безмежний простір степів, та й уїхали в подвір'я саме тоді, як господиня фарми розмовляла з крикливими індиками... У глибині розігнаного подвір'я далеко стоять малинові господарські будівлі. Ми увійшли через хвіртку живоплоту до окремого садочка з кльомбами й квітами, з високими деревами перед хатою... То це селянська хата? — оторопіла я, ступаючи по килимах коридорів, увиходячи в світлицю, обложену білими кахлями... Усе біле, новеньке, тількищо з крамниці. Модерна газова піч, холодильник, модерний злив. Це не хата, а готель. Гаряча вода, в підвалі ogrівальний куб, електрика скрізь... Та в цій хаті нема нічого селянського! Вона наче живцем перенесена з міста. У ідальні дорогі поліровані меблі. А в цій ось вітальні з великим вікном і дорогими фіранками захотіла б жити парижанка. І знову дивлюсь на важкі спрацьовані руки господині: — Це ви самі устаткували, за вашим власним смаком?

— Зайдіть ще нагору, подивіться на наші спальні, — каже господиня.

— Я йду килимами-сходами на другий поверх, зазираю в атласові будуари та повертаюся з переконанням, що потрапила таки в поміщицький дім. Тільки де ж ті слуги, що тримають усе це в зразковій чистоті? Чиї руки навели блиск елегантності? Господиня здвинула плечима.

— До всього є машини — чистити, замітати, прати, мити — все помагають робити машини.

... Так і цього дня не вдалося мені знайти й побачити бідну фарму — із свиньми, що чухаються об одвірок хати, із глечиками, що сушаться на стовпчиках тину, з плугами-боронами десь за повіткою. То виходить, у Канаді вже здійснено знищення різниці між містом і селом? Так! Стався шалений скок забитого селянина-переселенця до моторизованого інтелігентного майстра сільськогосподарської продукції. Фармер за годину власним легковим автом опиниться в Едмонтоні, а в такому палаці своєму, повному комфортів, та чистого степового повітря не почуває себе на хуторі».

Але головна частина українського населення Канади живе по містах. В самому Едмонтоні, головному центрі Альберти, живе вісімнадцять (18) тисяч українців. Докія Гуменна розгортає в своїй книжці нарисів цілу галерію українських людей. Ось сам голова міста Едмонтон — українець Василь Гавриляк. Ось депутат до парламенту Канади, Іван Дікур. Ось головний інженер ідеально механізованого цементного заводу, Чалий. Ось українські геодезисти промірюють території нафтових родовищ і намічають крізь хащі канадської тайги перші шляхи до них. Ось народжений в Америці Михайло Лучкович, що був учителем, а потім став дипломатом і був делегатом від Бритій-

ського комонвелту на міжнародній конференції. Він переклав на англійську мову тритомний роман-епопею «Сини землі» про селян-піонерів у Канаді письменника Іллі Киріяка. Ось українські робітники в Едмонтоні, що кожний із них має власну хату, прекрасну як вілла. Українці адвокати, лікарі, професори, власники великих магазинів, фабрик, українці студенти. Серед канадських учителів є одна тисяча українців.

Книжка Докія Гуменної «Вічні вогні Альберти» дає на глі бурхливого росту Канади яскраву картину, як українці Канади із темних забитих селян-поселенців вирости у великий культурний канадсько-український масив, що має свою українську пресу, музеї, громадські і культурні та наукові організації, свою українську церкву, школу, своїх двадцять шість (26) депутатів у парламенті Канади та її провінцій. Канадські українці завдяки своїй великій працьовитості та згуртованості здобули собі почесне місце і велику пошану в Канаді. Малюючи цей процес, Докія Гуменна пише:

«Дивна й феноменальна річ! У далекій Канаді, відділеній горами й океанами від українського материка, з невизначних „людей у овечих кожухах” постали канадські українці. Як сімдесят (70) років тому приїхали — самі не знали, хто вони такі: руські чи австріяки? мадяри чи поляки? І тут у чужій землі стали свідомими українцями, народом з власним минулим, із власною історією, культурою, традицією і естетикою. Не мало боїв точилося, щоб така метаморфоза сталася».

Гуменна описала, як кращі свідоміші українці з великим ідеалізмом і самопосвятою працювали над організацією і культурним ростом українців Канади. І недарма прем'єр уряду Канади Діфенбейкер недавно на загальному з'їзді українців Канади подякував українцям, що вони розвинули в Канаді свою українську організацію і культуру, а цим самим зміцнили і загальну силу Канади, і приносять славу їхній праатьківській матері-землі — Україні.

1. 8. 1959.

Ю. Гайдар

МОНОГРАФІЯ ПРО ОЛЕКСАНДРА АРХИПЕНКА

Від 1924-го року у Нью-Йорку живе найвизначніший сучасний український скульптор — Олександр Архипенко. Саме тепер в американському видавництві вийшла його монографія як підсумок довгого і славного творчого шляху нашого скульптора.

Олександр Архипенко народився у 1887-му році в Києві. Мистецтво, зокрема скульптуру, вивчав спочатку в Києві, а потім у Москві. Замолоду виїхавши з України, Олександр Архипенко жив і вчився в Парижі. У 1920-23-му роках молодий скульптор звернув на себе увагу світової критики першими вистав-

ками своїх творів у Німеччині, Франції та інших країнах Західної Європи. Вже тоді його скульптури виділялися оригінальною формою. Вони не були реалістично-натуралістичними відбитками речей і людей, а носили слід власного авторського бачення і осмислення світу.

Від 1924-го року Олександр Архипенко живе у Сполучених Штатах, де має власну школу скульптури і читає лекції в різних університетах та мистецьких академіях.

Знавці характеризують скульптури Олександра Архипенка як «синтетично-реалістичні». Вони виділяються незвичайним композиційним помислом, внутрішньою динамікою і лаконічною формою.

Хоч Олександр Архипенко виїхав з України ще молодим, він не забув про свою рідну землю, народ і культуру. Між творами Архипенка з української тематики відомі його скульптури Тараса Шевченка, Івана Франка, портрет Українця. В українській курортній оселі «Союзівка», у Кетскильських горах у Сполучених Штатах, стоїть погруддя Тараса Шевченка у виконанні Олександра Архипенка.

Він автор кількох погрудь Шевченка. Одно погруддя зображає поета після заслання: без шапки, з бородою; в лівій руці Шевченко-пророк і мученик тримає рукописи своїх безсметних пісень, а правою вказує шлях боротьби за правду і волю. Інший скульптурний портрет Шевченка створив Архипенко, взявши за мотто слова «Думи мої, думи мої».

Як довідуємося із нещодавно випущеного в Нью-Йорку збірника «Наш Шевченко», Олександр Архипенко плянує продовжувати працю над скульптурними портретами не лише Тараса Шевченка, а й інших видатних українських діячів культури і мистецтва — Івана Франка, Лесі Українки, Миколи Лисенка... У збірнику «Наш Шевченко» Олександр Архипенко пише в замітці «Чому я виготовив погруддя Тараса Шевченка» наступне:

«...Я вірю, що зображення великих національних геніїв може викликати ідеї та почування, які допоможуть зберегти національне сумління. Ми свідомі того, що дух народу спирається завжди на двох стовпах, одним з яких є політика, а другим культура... Обов'язком кожного українця мусить бути підтримання національного сумління. З цією метою я й приготував погруддя нашого найбільшого генія — Тараса Шевченка.»

Так розцінює найвідоміший сучасний український скульптор обов'язки митця супроти своєї нації.

П'ятдесят років тому в Німеччині Олександр Архипенко мав свою першу індивідуальну виставку скульптури. Монументальна англомовна монографія про його життя і творчість, що вийшла тепер в Нью-Йорку, — це широкий огляд творчого шляху великого митця.

Монографія має 346 сторінок, з них понад 200 сторінок — це ілюстрації. Передмову до монографії написав український мистецтвознавець Святослав Гординський. Решта тексту — це передрук лекцій Олександра Архипенка в різних американських університетах на тему мистецтва та уривки з п'ятидесяти статей про Архипенка, що їх написали різні європейські та американські мистецтвознавці.

Чому творчість Олександра Архипенка здобула світове визнання? Очевидна річ, справа не лише в чудовій техніці, індивідуальному трактуванні кожної теми. Олександр Архипенко створив цілу філософську школу в мистецтві. За його теорією, людська творчість — це феномен космічної енергії, вияв її у праці творчої одиниці. Інше питання: чому ім'я Архипенка пропущено в першому томі Української Радянської Енциклопедії. Чи не тому, що Олександр Архипенко не боїться штучних кордонів, не визнає жодних обмежень і повністю виявляє своє світосприймання, по-своєму трактує речі й події, знаходить елементи нової естетики?

У монографії «Олександр Архипенко» подано список осіб і музеїв, які мають у своїх галереях твори нашого великого скульптора. Додано також список університетів і мистецьких шкіл, де Архипенко читав лекції, та список міст Північної Америки і Європи, де відбувалися його 122 індивідуальні виставки.

Треба зазначити, що в передмові до нової англійської монографії про Архипенка мистецтвознавець Святослав Гординський особливо підкреслив ті елементи у творчості Олександра Архипенка, що виростили з української культури і традиції. Український народ може пишатися своїм талановитим сином закордоном — скульптором світової слави Олександром Архипенком.

22. 2. 1961.

Ю. Гайдар

ПРО НОВИЙ ЗДОБУТОК УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ, КНИГУ БАРКИ «ОКЕАН»

В Нью-Йорку два роки тому під маркою Об'єднання українських письменників «Слово» вийшла нова — на двісті сорок (240) сторінок — книжка поезій Василя Барки «Океан». Це видатна подія в українській поезії, бо «Океан» Василя Барки свідчить, що після 30-тирічного упадку українська поезія починає чудом воскресати.

Хто такий Василь Барка?

В Україні ім'я Барки невідоме, бо він почав писати на переломі 20-их і 30-их років і мусів тікати від загального терору в Україні та пережити мовчки криваві роки в Москві, а пізніше на Кубані. В Москві Барка закінчив вищу літературну

освіту і захистив дисертацію про Данте. Під час другої світової війни Василь Барка пережив пекло передової лінії фронту, був ранений, але зумів урятуватися і від більшовиків і від фашистів та добратися до Америки. Тепер поет живе і працює в Нью-Йорку.

На еміграції Василь Барка став одразу одним із найвизначніших та найкультурніших письменників. Він видав п'ять збірок поезій. Українська щоденна газета в Нью-Йорку «Свобода» випустила в світ роман Барки «Рай», який змальовує життя в Україні тридцятих років. Крім того Василь Барка є автором багатьох літературно-критичних есеїв філософського напрямку.

Три роки тому перша частина книжки поезій Василя Барки «Океан» вийшла в перекладі на німецьку мову під назвою «Трояндний роман». В рецензіях на ті переклади німецька критика високо оцінила поезії Барки і їх німецький переклад за «музикальність його мови, за багатство метафор і новітнє словотворення»; критики заявляли, що переклади «чужинного співця із Сходу», як висловився один із них, — збагатили новою дорогоцінністю «наш новий маеток». Передовий у Німеччині літературний журнал «Вельт унд ворт» писав про поезію Василя Барки: «Як найбільш східня можливість європейської лірики, поезія Барки має в собі елементи і Сходу і Заходу. Вона висловлює в багатих формах по-східньому схоплений ландшафт і одночасно посідає стилетворчі сили готичної і барокової західньої патетики.»

Який же основний образ і тема «Океану» Василя Барки?

Це тема людини, що її розділив Атлантийський океан від праматірньої землі і коханої дівчини, тема людини, що всією силою своєї душі та уяви хоче знову з'єднатися з утраченим світом. З великою поетичною силою змалював Барка океан біля Нью-Йорку з його берегами, острівцями й чайками. Океан липневий і листопадовий, вранішній і вечірній, тихий і буряний, безмежний як всесвіт і мікроскопічний, коли він грає в маленькому закутку мушлі. І скрізь сині води океану проступають тут же, мов складова частина океанської всеобіймаючої стихії, вікно і вишитий рукав коханої, і тополя в далекій Україні. Так, Україна живе в «Океані» Барки: фізично це океан нью-йоркський, духово — це океан український. Ми можемо сказати, збірка лірики Василя Барки «Океан» стала першою в українській поезії книжкою океанічної лірики і одною з кращих у світовій поезії поруч Гайнгове «Північного моря».

Але образ фізичного океану, виростаючи в поезії Барки в образ океану-розлучника, силою поезії перетворюється в універсальний образ життя і серця людини. І так океан-розлучник став океаном воз'єднання, океаном всеобіймаючого людського серця. Це океан — великого кохання і любови, океан горя і

радості, океан вірності в розлуці. Це океан поезії. Образ повний земної краси і почуттів сягає божественної творчої вічності і якоїсь наймузикальнішої гармонії світу, що нагадує «Соняшні клярнети» Павла Тичини.

У найліпших традиціях українського літературного барокко — козацьких дум і народніх пісень, Сквороди і Тичини — створив Барка океанічну українську лірику — ліричний океан серця.

Барка є модерність навіть на тлі наймодернішої західньої поезії. В тонкому ліричному рухові його образів і мови є щось спільне з лірикою славетного еспанського поета Льорки. Але наскрізь модерністична поезія Барки ґрунтовно відрізняється від західнього модернізму всезаливаючим потопом світла, перевагою над нічю, літургічною надхненністю і вірою, музичною узгодженістю з вічним життям і Богом; відрізняється лірикою віруючого всеохопного і відповідального серця. В епітетах і речівниках мови Барки помітно криваве тло трагедії України років сталінського терору і війни. Але не злобою і страхом виступає страшний український досвід поета, а мудрим всеохопним зрозумінням і духовою перевагою доброго над злим. Тому він так часто, в згоді з старовинною українською традицією, уживає слова з додатком «не»: некриваве незлобне, нежиття, неподія, нехатній, несвітає, несмуток, нерайдуга, нененя, і так далі.

Українське відродження років 1917 до 30 дало світові новий поетичний стиль, який ми звемо українським необарокком. Започаткували цей стиль «Соняшні клярнети» і «Замість сонетів і октав» Тичини, продовжили його Хвильовий, Влизько, Мисик, Яновський, Микола Куліш, в театрі Курбас, в кіно Довженко.

Великий творчий початок українського необароккового стилю обірвав 30 років тому терор московських більшовиків. В українській поезії настала чорна доба безкрилля і занепаду. На щастя тепер після війни бачимо ознаки повстання проти 30-тилітньої змори в поезії. Ці познаки в Україні були зразу задушені. Але на еміграції прапор українського необароккового стилю підхопили ряд письменників на чолі з Тодосем Осьмачкою. Василь Барка своїм «Океаном» приніс нову велику перемогу для українського необарокко, яку відзначила і чужа критика. Тичина і Бажан позбавлені права мати своїх учнів в Україні. Вони мають їх у Нью-Йорку в особі Василя Барки і так званої «нью-йоркської групи» наймолодших українських поетів.

16. 6. 1961.

ЗБІРНИК ПІД НАЗВОЮ «НАШ ШЕВЧЕНКО»

Сто років тому відійшов у вічність найвизначніший син українського народу, геніяльний поет Тарас Григорович Шевченко. Та його велике, любляче серце, — не перестає битись, не перестає жити в серцях мільйонів людей. Живе воно і в серцях українців за океаном. Цей рік українці в усіх країнах за кордоном проголосили ювілейним Шевченківським роком.

На відзначення ювілейного року видавництво «Свобода» в Джерзі Сіті біля Нью-Йорку випустило збірник-альманах під назвою «Наш Шевченко». На обкладинці книжки, що має 256 сторінок, репродуковано погруддя поета з пам'ятника, виконаного світової слави скульптором Олександром Архипенком. Далі напис: «Український Народний Союз і його видавництво „Свобода” в найглибшій пошані і доземному поклоні — своєму патронуві Тарасові Шевченкові у сторіччя його смерті».

Збірник «Наш Шевченко» розпочинається уривком з промови Пантелеймона Куліша, виголошеної біля домовини Кобзаря у Петербурзі. Послухайте уривок цієї глибокозмислової промови:

«Були в нас на Україні великі воїни, були великі правителі, а ти став вище всіх їх, і сім'я рідна в тебе найбільша. Ти бо, Тарасе, вчив нас не людей із цього світу зганяти, не городи й села опановувати: ти вчив нас правди святої, животворящої. От за сю-то науку зібралися до тебе усіх язиків люди, як діти до рідного батька».

Такими словами Пантелеймона Куліша над домовиною Тараса Шевченка розпочинається збірник-альманах «Наш Шевченко», що вийшов у видавництві «Свобода» в Сполучених Штатах Америки. Крім кількох поезій геніяльного поета України, у збірнику вміщено вірші, нариси, огляди понад 30-ти авторів, присвячені життю і творчості Тараса Шевченка. Щирою любов'ю, вдячністю і відданістю національно-визвольним ідеям духовного провідника українського народу віє від кожного рядка у збірнику «Наш Шевченко».

Олександр Лотоцький у статті «Державницький світогляд Шевченка» підкреслює, що «Шевченко — не лише поет, але й ідейний вождь» України. Поет і літературознавець Богдан Кравців у статті «Небезпечний „Кобзар” розповідає про советські фальшування „Кобзаря”».

Багато статей у збірнику «Наш Шевченко», виданому тепер у Сполучених Штатах, присвячені розгляді творчості Тараса Шевченка, його впливам на розвиток української політично-державної думки, української літератури і літератури інших слов'янських народів. Дві статті присвячені культові Шевченка на

батьківщині, де люди часто всупереч владі, ставили своєму Кобзареві пам'ятники, як це було в Шешорах біля Косова, в Лисичниках на Львівщині та в інших районах України: народ часто ставив пам'ятники Шевченкові й у формі дерев — так звані «Шевченкові дуби».

У збірнику опубліковано праці не лише українських авторів. Там розміщено також статтю американського ученого Кларенса Меннінга англійською мовою «Шевченко в англійській літературі», а також вірш польського поета-емігранта Йосипа Лободовського «Тарас Шевченко» в перекладі на українську мову.

Всього в збірнику «Наш Шевченко», виданому в Сполучених Штатах, є 53 статті, поезії та замітки різних авторів та 78 ілюстрацій. Збірник-альманах «Наш Шевченко», виданий українцями Америки у сторіччя смерті Кобзаря України, підкреслює Шевченкову тезу, що —

«Не вмирає душа наша, не вмирає воля...
І неситий не виоре на дні моря поля.
Не скує душі живої і слова живого,
Не понесе слави Бога, великого Бога».

2. 6. 1961.

М. Добрянський

«ГЕТЬМАН ІВАН МАЗЕПА ТА ЙОГО ДОБА»

Спершу кілька слів про автора. Професор університету історик Олександр Оглоблин — киянин, сьогодні живе в Сполучених Штатах. Йому тепер 62 роки. Він пройшов довгий шлях наукової, дослідницької праці. Двадцять два роки (до 1943-го) він працював у Київському університеті, потім, емігрувавши на Захід, став професором Українського Вільного Університету в Мюнхені, врешті 53-го року переїхав до Америки. За Оглоблиним довга низка праць з історії України. Обсяг його зацікавлень історією України — широкий. Він досліджував історію української індустрії, козацькі літописи, «Історію Росів», сучасну українську історіографію, а найбільше працював над козацькою добою, зосереджуючи свою увагу на часах гетьмана Мазепи.

Серед його останніх творів треба згадати дві студії про «Історію Русів», нарис про українську історіографію 1917-1956 років та книгу «Люди старої України». Цю книгу ми вже широко обговорювали: вона цінна й важлива тим, що показує безперервний зв'язок національних традицій новочасної доби нашої історії з добою козацькою.

Найновіший, а також найцінніший твір професора Оглоблина — це перед хвилиною названа монографія про гетьмана Мазепу. Ця книга ще раз підтверджує погляд про Олександра Оглоблина серед української громадськості: це сьогодні найвидат-

ніший український історик на Заході. А після смерті Бориса Крупницького, який теж багато присвятив дослідам Мазепинських часів, професор Оглоблин — перший авторитет у питаннях, що стосуються Мазепинської доби.

Монографія Олександра Оглоблина це завершення святкувань Мазепинського року. 1959-го року, з нагоди 250-ої річниці смерті гетьмана Івана Мазепи, українці поза межами комуністичного панування гідно вшанували пам'ять славного сина свого народу. Між іншим, видано з десяток публікацій, серед яких передове місце займають історична монографія Оглоблина, історичний роман-трилогія Богдана Лепкого під назвою «Мазепа» та історична п'єса Старицької-Черняхівської про великого гетьмана. Книга Оглоблина вийшла в світ як 170-тий том записок Наукового Товариства імени Шевченка. Її видрукували в Нью-Йорку на кошти «Організації оборони чотирьох свобід України».

В передмові до свого твору автор гадає, що «ще не можна дати повної історії Мазепинської доби». А проте його книга дає виразний образ гетьмана Івана Мазепи: показує його як людину, як державного діяча та історичну постать. Історик змальовує цю постать на широкому тлі її доби і тим самим дає читачеві змогу пізнати один із світлих періодів нашої минувшини. Це період, який мав такі великі здобутки на полі науки й мистецтва, якими сьогодні і в майбутньому буде з повним правом пишатися український народ. Згадаємо для прикладу розвиток Могилянської академії в Києві та розквіт козацького барокко. Тоді витворився наш власний оригінальний стиль не тільки в мистецтві, але взагалі в усій культурі України. Напруга й дерзання творчих сил нашого народу в цю добу були незвичайно сильні. Через те, як підкреслює професор Оглоблин, новий український стиль запанував на всіх ділянках українського мистецтва впродовж майже цілого 18-го століття. Така єдність стилю — важливе явище: це ознака, що народ в даній добі досяг верхів свого духового розвитку. Наслідком цього вплив мистецтва України, вдруге в її історії, поширився тоді поза межі України, зокрема на Московщину і Дон, а також на Смоленщину.

Автор підкреслює особливо важливий факт, який до недавня залишався поза увагою сучасної нашої громадськості: з добою гетьмана Мазепи пов'язане відродження стародавньої української ідеї Києва, як «Другого Єрусалиму». Ця ідея мала давне коріння і довгу історію, яка чекає на свого дослідника, — зауважує професор Оглоблин. Наново з'являється вона в Києві за гетьмана Петра Сагайдачного. З великим блиском виступає ця ідея в часи Богдана Хмельницького «наслідком перемоги національно-визвольної революції». В добу гетьмана Мазепи во-

на, як свідчить історик, «набуває великої популярности», зокрема в академічних колах Києва. Найвидатнішим її виразником став Теофан Прокопович, один з найбільших наших учених козацької доби.

Ось що пише історик Оглоблин на цю тему:

«Це був дуже важливий момент в історії України і в діяльності гетьмана Мазепи, який саме в цих роках (1705-1706) досягає свого найбільшого політичного успіху: з'єднання Лівобережної і Правобережної України під гетьманським реґіментом. Здійснилися прагнення попередників Мазепи, гетьманів Петра Дорошенка та Івана Самойловича; мрія цілого покоління українських патріотів була втілена в життя. Відновлена була велика держава Богдана Хмельницького. Це підносило престиж України і значення Києва, як її стародавньої столиці й духового центру Східної Європи. Водночас високо зростає авторитет володаря Гетьманської України, гетьмана Івана Мазепи. Перед духовим зором українського вченого й письменника встає картина величі політичної і культурної — величі Київської імперії великого князя Володимира». Далі каже історик про Теофана Прокоповича: «А в сучасному житті він бачить відродження української держави гетьмана Івана Мазепи і величні пам'ятки його культурної діяльності, зокрема в своєму рідному Києві, що його „всі християни одностайно називають другим Єрусалимом і новим Сіоном” (це зі слова Прокоповича на день святого Володимира). І, присвячуючи свого „Володимира” саме гетьманові Мазепі, Теофан Прокопович славить його, як гідного спадкоємця Володимира Великого і відновителя старокиївської державної традиції». (Кінець цитати Олександра Оглоблина).

Велич ідеї Києва, як того «богоспасаного града», з якого для всієї Східної Європи прийде визволення від духової тьми і політичної неволі, — велич цієї ідеї в тому, що вона, ця ідея, пережила і трагедію Батурина, і військову поразку під Полтавою, і в тому, що вона відродилася саме в наші дні. Київ, як «другий Єрусалим» — це те вічне й непроминаюче, що дала нам і нашим нащадкам епоха гетьмана Івана Мазепи. Українець, який читає книгу історика Олександра Оглоблина, прочитає її з почуттям вдячності супроти автора — за те, що нагадав нам велич України Мазепинської доби.

13. 5. 1961.

Українська редакція доложила максимальних зусиль, щоб наші слухачі в Україні були якслід поінформовані про «Тиждень поневолених націй». Крім новин і хронікальних матеріалів були на цю тему й коментарі.

А. Ромашко

«ТИЖДЕНЬ ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ» І ДЖІЛАСІВСЬКА «НОВА КЛЯСА»

Хоч проголошений в Америці «Тиждень поневолених націй» закінчився ще 26-го липня, в советській пропаганді і досі не влягається галас довкола резолюції американського Конгресу та відповідної заяви президента Айзенгауера. А втім, дуже показово, що советська преса й радіо не навели ні одної цитати, ні одного рядка ні з декларації президента, ні з резолюції Конгресу. Зате казенні дезінформатори розводили й розводять багато демагогії.

Вже під час «Тижня поневолених країн» у журналі «Огоньок», що його видає партійний офіціоз «Правда», на підмогу «вітчизняним» пропагандистам прийшла ще й американська комуністка Марта Додд. Комуністичну письменницю зі США, бачте, дуже «обурює», — ще б пак! — той факт, що провідна великопотуга вільного світу вирішила щорічно відзначати «Тиждень поневолених народів». У своїй статті під назвою «Не можна мовчати» Марта Додд посилається навіть на «норми міжнародного права», яке так потоптують на кожному кроці комуністи. Притягненими за волосся «аргументами» авторка намагається довести, ніби США втручаються в справи інших країн. Але ні одного рядка з декларації президента чи резолюції Конгресу вона, зрозуміла річ, так і не навела.

Те саме стосується і до виступу Хрущова в Дніпропетровському. Як відомо, виступаючи 28 липня перед робітниками місцевого машинобудівного заводу, він згадав про свої розмови з Ніксоном. Хрущов, нібито, запитав віцепрезидента США (ми цитуємо): «Якщо ви за мир, то чому ви прийняли таке нерозумне рішення про проведення тижня так званих поневолених країн.» І далі: «Ви що, хочете визволяти наші народи від „рабства комунізму”? Невже ви серйозно вважаєте народи соціалістичних країн поневоленими народами?»

А ось з приводу декларації президента Айзенгауера та резолюції американського Конгресу обізвалася й «Літературная газета». Але, знову ж таки, як? У своєму числі з 18 серпня газета помістила замітку — «Час визволитися від доктрини „визволення”». В ній офіціоз Співки письменників СРСР твердить: мов-

ляв, «тиждень поневоленних країн зазнав краху». Однак «Літературная газета» теж ніякісіньких фактів не подає.

Що ж то за така сакраментальна декларація, що її так старанно приховує від свого населення казенна пропаганда? Хай говорить офіційний документ. Наведемо декларацію президента Айзенгауера. В ній сказано (ми цитуємо дослівно):

«У зв'язку з тим, що багато країн у всьому світі поневолені імперіалістичною і агресивною політикою советського комунізму; у зв'язку з тим, що народи підвладних советам країн позбавлені своєї національної незалежності та індивідуальних свобод; і в зв'язку з тим, що громадяни Сполучених Штатів зв'язані родинними та ідейними нитками на всіх континентах з тими, хто любить свободу і справедливість; у зв'язку з тим, що доречно і доцільно показати народам поневоленних країн підтримку з боку уряду й народу Сполучених Штатів Америки супроти їхніх справедливих прагнень до свободи та національної незалежності; і в зв'язку з тим, що своєю спільною резолюцією, затвердженою 17 липня 1959 року, Конгрес уповноважив і просив Президента Сполучених Штатів Америки видати офіційну заяву, яка проголошує третій тиждень липня 1959 року „Тижнем поневоленних країн“, і складати аналогічну офіційну заяву щороку — доти, доки всі поневолені країни світу не здобудуть свободи й самостійности; —

Отож, я, Двайт Д. Айзенгауер, президент Сполучених Штатів Америки, проголошую тиждень, який починається з 19-го липня 1959 року, „Тижнем поневоленних країн“.

Я запрошую народ Сполучених Штатів Америки відзначити цей тиждень відповідними церемоніями та діями і закликаю його вивчати гірку долю підвладних советському урядові народів та докладати своїх зусиль для підтримки справедливих прагнень народів цих поневоленних країн. На підтвердження цього я даю нижче свій підпис і прикладаю печатку Сполучених Штатів Америки.»

Так звучить у дослівному перекладі на українську мову декларація президента Айзенгауера. Як бачимо, в ній висловлено моральну солідарність великого американського народу з народами поневоленних країн у їхньому прагненні до свободи. Серед перелічених у резолюції Конгресу, на підставі якої Айзенгауер підписав свою історичну заяву, — серед перелічених у цій резолюції поневоленних народів ССРСР згадано також і наш український народ, який домагається відновлення своєї національної свободи.

Проти кого, таким чином, скеровані декларація Айзенгауера і резолюція Конгресу? Вони скеровані, кажучи словами Мілована Джіласа, проти «нової кляси» партійних вельмож, яка поневолила одиницю й народи.

Візьмімо тепер морально-етичну сторону. Казенні дезінформатори даремно обвинувачують США у втручанні, мовляв, у внутрішні справи чужих країн. Даремно, бо, либонь, і їм, дезінформаторам та демагогам, добре відомо: ніякі норми міжнародного права не можуть заборонити громадянам вільної землі Вашингтона, співвітчизникам великого Вільсона, який ще під час першої світової війни проголосив право народів на самовизначення, — ніякі норми міжнародного права не можуть взагалі будь-кому заборонити висловлювати моральну підтримку прагненням поневолених до свободи.

Щождо можливих способів і шляхів визволення, то і їх філософському передбачає той таки Джілас. Сам колишній комуніст, Мілован Джілас, ставши ворогом усякого насильства, що його всюди в світі практикують комуністи, в своїй книзі «Нова кляса» сказав дослівно:

«Світ зміниться за всяких обставин, і за всяких обставин життя його розвиватиметься в тому напрямі, в якому воно розвивалося досі: до більшої єдності, більшого прогресу і більшої свободи. Сила дійсності і сила життя завжди були сильнішими за всяке насильство і реальнішими за всі теорії.»

24. 8. 1959.

Е. Р.

КПРС І ТИЖДЕНЬ ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ

Органи партійної пропаганди дуже обурились із приводу третього проголошення «Тижня поневолених народів» президентом США. Радіо Москва назвало цей «Тиждень» не стільки актом холодної, як радше «гарячої війни»; московська «Правда» каже, що це заклик повернути капіталізм до країн «соціалістичного» бльоку; обурюються теж «Известия» проти так званих «американських фарисеїв». Радіо Київ говорить про «лицемірство Вашингтона», а «горезвісний тиждень» на його думку це «провокаційні заходи», щоб «активізувати підривному діяльність проти країн народньої демократії і Радянського Союзу».

Комуністичні коментатори обурюються фактом, що президент Кеннеді звернувся до американського народу з закликом відзначити третій тиждень липня як «Тиждень поневолених народів». У своєму зверненні до населення, Кеннеді закликав американський народ підтвердити своє зобов'язання — підтримувати справедливі прагнення всіх народів до національної незалежності і свободи.

Але чому цей заклик так обурих радянські органи пропаганди? Адже Хрущов також говорить про рух за національне визволення, говорить про боротьбу за національну незалежність.

Хрущов має на увазі національну незалежність країн Азії,

Африки й Латинської Америки; йдеться про країни, в яких досі комуністичні партії мали небагато впливу або зовсім його не мали. Тому на них Радянський Союз досі не міг робити тиску. «Известия» обурюються тому, що в заклику президента Кеннеді застосований термін «поневолені народи». Це стосується саме тих народів, які потрапили під панування комунізму.

А може органи КПРС мають рацію, обурюючись цим? Адже в світі є й інші народи, які борються за свободу й незалежність.

Бе зсумніву — так. Тут ніхто не має наміру сперечатися. Ті народи в країнах південної півкулі, які раніше жили за умов колоніального режиму, тепер одержують незалежність. І, нарешті, вони починають використовувати свої природні багатства, робочу силу й промисловість, щоб поліпшити свої життєві умови. Цей процес самостійного розвитку визнають усі. Мало того — всі держави вважають, що вони зобов'язані помагати цим молодим народам у їхній боротьбі за безтурботне життя. На жаль, цього не можна сказати про народи, які поневолені комунізмом, зокрема, коли йдеться про Радянський Союз. В його кордонах проти своєї волі опинилися народи, які ще недавно створили свої власні держави, скориставшись з розвалу царської імперії.

Але комуністична пропаганда твердить, що всі народи, які перебувають в умовах комуністичного режиму — незалежні.

Якби це було так, то Хрущов не повинен би мати нічого проти застосування принципу самовизначення до всіх народів, що належать до советського бльоку. Якби твердження комуністичної пропаганди було слухним, то гадаємо, що всі народи голосували б за таку державну систему, в якій вони перебувають тепер. Але в історії комуністичного панування немає жодного прикладу, що якийсь народ рішав би вільно, чого він хоче. Жодного разу ці народи, як довго вони під пануванням КПРС, не мали змоги вибирати політичну систему або державу, до якої вони бажали б належати, або голосувати за ту державу, яку вони самі хотіли б створити.

Хочемо навести один уривок із статті в «Известиях». Ось він:

«Тільки політичні сліпці або дурні можуть не розуміти сенсу неминучих історичних перетворень, які відбулися в соціалістичних країнах Європи й Азії. Нікому не пощастило диктувати народам, який соціальний устрій вони мають обрати. Нікому не є підпорядковані об'єктивні закони суспільного розвитку».

Перефразуючи цей уривок, скажемо: тільки політичні дурні або сліпці не можуть зрозуміти сенсу неминучих політичних перетворень, які відбулися в країнах Азії, Африки й Латинської Америки. Нікому не пощастить диктувати народам, який соціальний устрій вони мають вільно самі обрати. Нікому не підпорядковані об'єктивні закони суспільного розвитку, що

їх визнають всюди поза межами советського панування. Ці закони неминуче пануватимуть в усьому іншому світі, не зважаючи на всі зусилля комуністичної диктатури, яка намагається зупинити хід історії.

Борис Леонтьєв, коментатор з радіо Москва, в бесіді проти «Тижня поневолених народів», сказав, між іншим: «Сталися зміни, яких не можна відвернути, відбулися процеси, над якими ви, панове імперіялісти, влади не маєте». Дуже розумні слова, тільки на не відповідну адресу звернені. Історія вже сказала свій осуд колоніальним імперіям, і ніщо їх не врятує.

22. 7. 1961.

ПРО «ТИЖДЕНЬ ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ»

Тиждень, що саме минає, був у Сполучених Штатах «Тижнем поневолених народів». Це вже третій раз президент США проголошував третій тиждень липня «Тижнем поневолених народів». Двічі це робив Двайт Ајзенгауер, а тепер Джон Кеннеді.

59-го року, 22-го червня, сенатор Даглес разом з вісімнадцятьма (18) іншими сенаторами вніс до Сенату проєкт резолюції про поневолені комунізмом народи. Вона була схвалена одностайно в Сенаті США 6-го липня, а 8-го липня в Конгресі. 17-го липня 59-го року президент Ајзенгауер проголосив окремою декларацією «Тиждень поневолених народів».

Резолюція Сенату й Конгресу мала такий хід думок:

Сполучені Штати Америки завдячують свою велич тому фактові, що в процесі розвитку демократії вони досягли національної єдності і гармонії між елементами різного походження, різних класів і релігій. Тому народ Сполучених Штатів має багато розуміння і симпатій до прагнень інших народів. Поневолення значної частини населення світу комуністичним імперіялізмом — це глум над ідеєю мирного співіснування. 1918-го року агресивна та імперіялістична політика більшовиків призвела до постанови величезної імперії, яка загрожує безпеці Сполучених Штатів і всіх вільних народів світу.

Далі резолюція вичисляє народи, які стали жертвою цієї політики; серед них названо теж український народ. Резолюція каже, що прагнення до свободи й незалежності цих народів має істотне значення для справи безпеки Сполучених Штатів. Тому було б доцільним, щоб відповідно продемонструвати, що народ Сполучених Штатів ставиться прихильно до прагнень цих народів здобути назад свою свободу й незалежність.

На закінчення резолюція обох палат Сенату й Конгресу США уповноважила президента видавати щорічно відповідну прокламацію, яка проголошувала б третій тиждень липня «Тижнем

поневолених народів»; вона теж просила президента робити це кожного року аж до часу, коли всі поневолені народи світу здобудуть свою свободу й незалежність. (Мимохідь завважимо: в резолюції нема навіть найменшого натяку на поворот капіталізму до цих країн, хоч про це унісоном заговорила партійна пропаганда під проводом московської «Правди»).

На підставі цієї постанови президент Айзенгауер двічі проголосував «Тиждень поневолених народів» і закликав народ США цікавитись долею цих народів. На цій самій підставі президент Кеннеді видав третю прокламацію про «Тиждень поневолених народів».

Сьогодні ще раз подаємо її текст.

22. 7. 1961.

Для політики ЦК КПРС супроти України дуже характеристичне явище, що досі в Києві не було суду над Еріхом Кохом, хоч він від закінчення війни перебуває в руках комуністів. Тут приклад, як на це реагувала українська програма.

3. Пеленський

ПРОЦЕС ЕРІХА КОХА (1)

Нещодавно ми подали загальну інформацію про процес, який саме відбувається перед польським судом у Варшаві, проти нациста Еріха Коха, колишнього гітлерівського гавляйтера Східної Пруссії, а під час війни так званого «райхскомісара України». Пригадаємо, що акт оскарження ставить у вину Еріхові Кохові вбивство 72 тисяч і відправлення до концентраційних таборів 42 тисяч польських громадян, зокрема ж масове винищування єврейського населення. Кох відповідальний за вбивство понад 4-ох мільйонів і висилку на примусові роботи до Німеччини понад 2-ох мільйонів громадян України. Мало є в історії людей, слідом за якими сплигло стільки крові і сліз, було вчинено стільки людських бідувань і знущань, як за цим колишнім нацистським «іберменшом».

Сьогодні ж Еріх Кох оце зазнає добродійства, якого він сам не дав ні одній з мільйонів своїх жертв: проти нього перевели ретельне слідство, зібрали беззаперечні докази, віддали до нормального суду, сформулювали обвинувачення, дали йому повну можливість вільної оборони, покликати на свою користь усі факти та свідків, які могли б його відтяжити.

Цього разу варто підкреслити явище, незвичайно характеристичне для всіх процесів, проваджених будь-де проти вождів нацизму. На всіх цих судах, як і поза судами, не знайшлося після падіння нацизму ні одного більш-менш видатного нациста, який виявив би відвагу сказати: так, я був нацистом, я вірив, визнавав і виконував ідеї нацизму, я при цьому стою і за це відповідаю. Сьогодні ж вони всі про жадні злочини нацизму нічого не знають, вони їх не чинили, вони їх не наказували робити.

Як на великому процесі в Нюрнберзі 1946-го року, головні нацисти — Герінг, Ріббентроп, Кайтель, Розенберг, Гесс, Франк та інші — поголовно скидали з себе всяку вину і перекидали її на вже мертвих Гітлера, Гімлера, Геббельса й інших, — точнісінько те саме робить сьогодні перед судом у Варшаві й Еріх Кох.

Наприклад, нам довелося б говорити цілими годинами, якби ми захотіли назвати всі злочинні факти й зачитувати всі ті диковинні абсурди та нісенітниці, що їх у роки свого лютування в Україні Еріх Кох висловлював і виписував про український народ, його характер, історію, культуру й цивілізаційні здібності. Все складає образ фанатичного, запеклого, цілком заслпленого расизмом нациста, який тільки й мріяв про те, щоб послунути недобитки українського народу на 2 тисячі кілометрів кудись далі на Схід, щоб таким чином звільнити Україну для колонізації германською расою.

Сьогодні ж той самий Еріх Кох перед судом дивується, що йому закидають знищувальну політику расизму, і запевняє: я завжди заперечував і поборював расистські погляди; і, навпаки, підкреслює, що завжди був віруючим евангелістським християнином, що походить з родини, в якій йому від дитини вселили принципи — «покори супроти Бога, послуху владі, віри і любови до ближнього».

Ба, мало того. Сьогодні перед судом Еріх Кох визнає себе переконаним соціалістом, мовляв, ще в шанцях першої світової війни вивчав Маркса й Енгельса. Він наголошує своє пролетарське походження, підкреслює свою, нібито, ненависть до «капіталістів і плутократів», а найбільшим нещастям світу вважає впливи великих міжнародних фінансових концернів. Підморгує куди треба, Еріх Кох з особливим притиском підкреслює, що в правих колах партії його завжди називали — більшовиком. Сьогодні перед судом Еріх Кох, як його називали в нацистських колах, грізний «брунатний цар України», зважується твердити, що не знав абсолютно нічого про існування концтаборів, заслань, масових душегубств і знущань над мільйонами. Про все це, — каже Еріх Кох, — він довідався аж тут, на суді, мовляв, він до глибини душі вражений. Все це, мовляв, творили Розенберг, Гімлер, СС-и і поліція — всі, хто хочете, тільки не він. Все це діялося без його відома, проти його волі і поза його плечима. У всіх пунктах обвинувачення Еріх Кох визнає себе цілковито невинним, а факт, що він опинився перед судом польської держави, приписує махінаціям британських капіталістів, скерованим проти нього, Еріха Коха, чесного соціаліста.

Коли слухаєш усе це, мимоволі виникає питання: чи можна скотитися ще нижче?

30. 10. 1958.

3. Пеленський

ЕРІХ КОХ ПЕРЕД ПОЛЬСЬКИМ СУДОМ (2)

Процес у Варшаві проти колишнього нацистського т. зв. «райхскомісара України», Еріха Коха, триває вже два тижні. Правдоподібно, він потриває принаймні ще 3-4 тижні, якщо не більше. Перед судом розкрилося настільки широке поле злочинів і лютувань цього нацистського вельможі в Польщі, що справді треба чимало часу, щоб висвітлити понуре тло його зловісної діяльності.

Проте злочини Еріха Коха в Польщі становлять порівняно тільки дрібну частину того, що Еріх Кох виробляв на Україні. Виникає питання: чому ж Еріха Коха не судять насамперед у Києві, на Україні, на терені його наймасовіших злочинів? А за цим і дальше питання: чому генеральна прокуратура Української Радянської Соціалістичної Республіки нібито суверенної держави, досі прилюдно не вжила заходів, щоб після суду над Еріхом Кохом у Варшаві провести проти нього також процес у Києві? Це було б найприроднішою реакцією, — а крім того, елементарним обов'язком — усякої справді суверенної влади. Не повинна ж вона пропустити без спроби покарання жодного злочину, вчиненого на її території.

Однак з боку советського режиму панує в справі Еріха Коха досить дивовижна таємничість. Советська преса подає тільки короткі повідомлення про цей процес і не коментує відповідно появи перед судом спрчинника наймасовіших злочинів у другій щодо величини і значення республіці Советського Союзу. Зокрема панує мовчанка щодо справи видачі Еріха Коха до рук суду в Україні. Міжнародне право знає низку постанов, як і моральних зобов'язань, про взаємну видачу між державами визначних злочинців. Щодо злочинів Еріха Коха в Україні не може існувати найменших сумнівів. Теперішній комуністичний уряд у Польщі напевно можна вважати заприязненим урядом в стосунку до республіканських урядів Советського Союзу. Отже жодних формальних перешкод для видачі Еріха Коха до рук суду в Україні, слідом за процесом у Варшаві, не повинно б існувати.

Алеж, як сказано, по советському боці справа Еріха Коха оповита дивною таємничістю. Факти наступні: Еріх Кох, якому сьогодні 62 роки, після війни зумів упродовж п'ятих років приховуватися в ролі сільського робітника біля Гамбургу, в британській зоні Німеччини. В травні 1949 року його викрили й заарештували органи британської окупаційної влади. Слідом за цим советські чинники в Москві і Варшаві відразу висунили домагання видати їм Еріха Коха. Як відомо, в той час польська компартія була цілковито опанована сталінською клікою. Отже

практично вистачило б одного кивка Сталіна, щоб провести видачу Еріха Коха не до польських рук, а просто до рук советського уряду.

Проте, англійці передали в грудні 1949 р. Еріха Коха полякам. Річ у тому, що, не зважаючи на факт, що злочини Еріха Коха були в Україні куди більші, ніж у Польщі, уряд у Москві поступився своїм домаганням про видачу на користь Польщі. Чому? Виникає цілком узasadнене підозріння, що советський уряд, очевидно, не бажав, щоб становище в Україні під час другої світової війни і зв'язана з цим політична сторона української проблеми, стали на суді предметом зацікавлення і розгляду всього світу. Проте, якими ці мотиви не були б, вони не звільняють прокуратури суверенної Української советської республіки від обов'язку вимагати в ім'я правди і справедливості видачі Еріха Коха до рук суду в Україні.

2. 11. 1958.

3. Пеленський

ПРОЦЕС ЕРІХА КОХА (3)

Це не випадок, що, власне, Еріх Кох одержав призначення на посаду так званого «райхскомісара» України. Чим далі посувалася 1941-го року мілітарна окупація України, тим більше нацистське керівництво ставало перед проблемою, яку політику воно має провадити в Україні. В оточенні Гітлера зформувалися дві групи, що обстоювали в цій справі два тактично різні погляди. Одна з цих груп, яку очолював Альфред Розенберг, обстоювала погляд, що гітлерівська політика повинна прихилити український народ, особливо ж під час війни, на свій бік. Одначе за суттю справи, при цьому не йшлося про ідею якогось тривкого союзу з Україною. Історичні студії тимчасом довели, що зокрема Альфред Розенберг переслідував на далеку історичну мету ті ж самі антислов'янські й антиукраїнські расистські цілі, що й усі інші нацисти.

Другу радикальну нацистську групу очолювали Герінг, Борман, Геббельс та інші. Які погляди обстоювала ця група, свідчать два висловлювання Герінгом в українському питанні. Одному зі своїх приятелів Герінг сказав 41-го року: «Найкраще було б вбити в Україні всіх чоловіків віком понад 15 років, а на їхнє місце післати есесівських жеребців». А в розмові з тодішнім італійським міністром закордонних справ Галеаццо Ч'яно Герінг сказав в листопаді 41-го року: «В цьому році повинно померти на Сході з голоду від двадцятьох до тридцятьох мільйонів осіб. Це цілком добре, що так має статися, бо деякі нації повинні бути здесятковані... Очевидно, якщо людство мало б бути засуджене на те, щоб помирати з голоду, то останніми, які ма-

ли б померти, будемо ми обидва, тобто німці й італійці». Ці висловлення цитує Александер Даллін у своїй джерельній праці про панування нацизму в Східній Європі.

Кандидатом цієї групи на посаду т. зв. «райхскомісара України» власне і був Еріх Кох. Він ще до війни встиг здобути собі славу особливої жорстокости, безоглядности, брутальности і рашистського радикалізму. Зокрема Герінг вирішально спричинився до того, що Еріх Кох одержав у липні 41 року від Гітлера призначення на посаду «райхскомісара України». Демонстративно гидуючи Києвом і поселившись в Рівному, Еріх Кох відразу ж і з підкреслено цинічною відвертістю з'ясував програму своєї політики в Україні. Програма ця охоплювала наступні пункти.

По-перше: східні народи — українці, як і всі інші — створені й призначені на те, щоб служити їхнім природним панам, тобто германській расі;

по-друге: Німеччина має право та обов'язок експлуатувати Схід, зокрема Україну, для своїх цілей;

по-третє: потреба цілковитого контролю над східноєвропейськими просторами вимагає повного знищення всієї місцевої інтелігенції й провідної національної верстви, що могла б являти собою потенційну небезпеку для панування нацистів.

Точнісінько за пунктами цієї диковинної програми розпочалося 1941-го року майже трирічне нацистське страхіття в Україні. Вже сам ідейний зміст цих основних пунктів включає в себе всі елементи звичайного кримінального злочину, зокрема злочину проти гуманности. В практиці ж лютування Еріха Коха в Україні перевищило далеко навіть і ці точки. Ще й сьогодні слідів злочинів Еріха Коха залишилося в Україні стільки, що цього аж надто вистачає, щоб вимагати видачі Еріха Коха для суду в Україні.

6. 11. 1958.

3. Пеленський

ЕРІХА КОХА ЗАСУДИЛИ ДО СТРАТИ

Минулого понеділка, 9-го березня, закінчився перед Варшавським воевідським судом процес над масовим політичним злочинцем і душегубом, колишнім нацистським гавляйтером Східньої Пруссії, а також над колишнім так званим «райхскомісаром України» — Еріхом Кохом. Польський суд судив Еріха Коха тільки за злочини, заподіяні ним під час війни на польських територіях, прилучених насильно до Східньої Пруссії, а саме в частинах Варшавського і Бялостоцького воевідств. Суд визнав його вину, яка полягала у страті на підлеглих йому територіях сімдесят двох тисяч поляків і в геноциді майже всього тамашнього єврейського населення — понад двісті тисяч осіб. У висліді

доведеної підсудному вини, суд засудив Еріха Коха до страти. Це єдина можлива кара, яку польське законодавство знає за такі злочини.

Процес проти Еріха Коха був найдовшим політичним процесом в історії цілого польського судочинства. Він почався 19 жовтня 1958 року і тривав майже п'ять з половиною місяців. Суд засідав сімдесят (70) днів. Польський суд дав Еріхові Кохові таку можливість, якої Кох не дав жодній із своїх сотень тисяч жертв: можливість необмеженої власної оборони. Еріх Кох міг кликати свідків, яких хотів, міг вимагати пред'явлення актів, узгляднення яких хотів обставин, які могли суттєво спричинитися до зменшення його провини. В цьому процесі Еріх Кох мав на своєму боці сили, яких він сам ніколи не визнавав, а саме: гуманність, демократичне правосуддя, яке визнає людину так довго невинною, як довго їй об'єктивно не доведено провини. Не зважаючи на режим, який сьогодні панує в Польщі, хід цього процесу довів, що в сучасній Польщі збереглося ще багато цього духа правоти, на якому єдино може встояти кожна цивілізована людська спільнота і держава.

Але що тільки Еріх Кох на цьому процесі не робив, яких свідків не кликав, яких актів не вимагав, як не відмовлявся — проти нього стояли доведені факти: 72 тисячі загиблих поляків і 200 тисяч загиблих євреїв, що були всі замордовані з відомого, з волі і з ініціативи Еріха Коха, як речника і вихованця злочинного нацистського режиму. Зокрема ж суд не повірив у безконечні запевнення Еріха Коха, що всі ті злочини, які були вчинені на підлеглих йому територіях, вчинені без його відому, без його наказу, поза його бажанням і волею.

Суд відхилив усі докази посереднього характеру, побудовані на ознаках, кінцевих висновках і т. зв. «загально-відомих фактах», але в підставу свого присуду поклав тільки докази безпосереднього, незаперечного, матеріально-наявного характеру. У мотивації свого вироку суд також відхилив усі матеріально безсумнівні закиди щодо злочинів грабунку, плюндрування і масових заслань, оскільки ці злочини були в міжчасі погашені різними амністіями. Еріха Коха фактично засудили тільки за доведені масові душоубства.

Даремно Еріх Кох бажав себе показати на суді, як речника якоїсь «ідейної опозиції», якогось нацистського «зрадженого соціалізму», супротивника системи ССів тощо. Все це була тільки внутрішня боротьба серед кліки, боротьба за вищі становища в партійній ієрархії, за ласку в Гітлера, за можливості наживи.

Еріх Кох має на своєму сумлінні також масові злочини й мільйонні жертви, до яких він спричинився, ще будучи гітлерівським «райхскомісаром України». Ми завжди виступали з ви-

могою, що після польського суду, Еріх Кох має бути ще поставлений перед судом України. Цю вимогу повторюємо знову.

12. 3. 1959.

В рамках пересилань «Проблеми політики» подаємо статтю нашого коментатора з міжнародніх питань, Зенона Пеленського

3. Пеленський

ЧОМУ ЕРІХА КОХА НЕ СТАВЛЯТЬ ПЕРЕД СУД В УКРАЇНІ?

Українська редакція радіостанції «Свобода» інформувала громадськість в Україні про перебіг процесу проти колишнього «райхскомісара» України Еріха Коха. Від жовтня 58-го року по березень 59-го року Еріха Коха судили — з перервами — перед обласним судом у Варшаві, за його масові злочини під час війни на території Польщі. На процесі Еріхові Кохові доведено, що він несе вину за вбивство сімдесят двох (72) тисяч поляків у Бялистоцькому воевідстві, в тому числі тринадцятьох тисяч (13) жінок і двадцятьох (20) тисяч дітей, як також цілковите вигублення майже двохсот (200) тисяч євреїв, на території його дій.

За ці доведені злочини Варшавський Обласний суд 9-го березня 59-го року засудив Еріха Коха до кари смерти; в листопаді 59-го року польський Найвищий Суд відкинув апеляцію Коха і Варшавський вирок затвердив. Також чергова й остання інстанція, а саме Державна Рада Польщі відкинула прохання Коха про помилування.

Все одно, присуд смерти не буде виконаний. Під кінець березня Варшавське радіо офіційно повідомило, що у застосуванні параграфу 407 польського кримінального кодексу, Еріх Кох страчений не буде. Параграф цей забороняє смертні езекуції на поважно хворих особах. Еріх Кох, якому тепер 63 роки, хворів уже під час Варшавського процесу. Проте, дякуючи пильному піклуванню лікарів і санітарної служби, Еріх Кох був спроможний стати в Варшаві перед судом.

Як відомо, Еріх Кох був від 1941-го року гітлерівським «райскомісаром України». В цьому характері Еріх Кох несе вину за вбивство кількох мільйонів і висилку на примусові роботи до Німеччини знов таки кількох мільйонів громадян України. Вже від Варшавського процесу Коха поширювалися поголоски, що слідом за процесом у Варшаві, Еріха Коха передадуть судові у Києві, щоб він відповів також за його злочини в Україні. Ми повторно ставили у зв'язку з цим вимогу, щоб Київська прокуратура зайнялася цією справою. Розуміється ми не посягали і не посягаємо на життя самого Еріха Коха. Сам він як людина — неважний.

Але нам йшлося про те, щоб злочини Еріха Коха в Україні, їх потворні розміри і їх ще потворніші мотиви, стали предметом прилюдного розгляду, стали одним із зафіксованих документів трагедії України в цих роках. Але дивна річ: вже більше ніж десять років Еріх Кох перебуває в руках комуністичної влади Польщі. Еріх Кох без сумніву належить до категорії міжнародних злочинців і, як такий, підлягає нормам передачі до рук суддів в іншій країні, де він вчинив аналогічні злочини. Тим часом совєтський режим ні перед, ні після Варшавського процесу, не поробив у справі передачі Еріха Коха ніяких заходів — так, неначе б Еріха Коха ніколи в Україні і не бувало.

Запитуємо: чому Еріха Коха не ставлять перед суд в Україні? Чому совєтська влада уникає цього процесу? Чому прокуратура республіки, яку совєтська пропаганда називає «суверенною», не вимагає видати злочинця, що прикладав руку до вигублення і заслання мільйонів громадян України?

Ми не помилимося, коли назвемо два очевидні мотиви тієї пасивності «міністерства справедливости» в Києві.

Совєтський режим має підстави боятися цього процесу. Режим цей не бажає, щоб Еріх Кох мав можливість прилюдно в Києві заговорити. Поперше, Еріх Кох, як один з найвизначніших і найвпливовіших нацистів, знає правдоподібно надто багато про тло й історію нацистсько-комуністичної приязні за періоду пакту Ріббентропа-Молотова, — і він міг би про це сказати дещо дуже неприємне для совєтського режиму.

Другий мотив — важливіший. Процес проти Еріха Коха у Києві повернув би очі всього світу в бік України. Аналогічно, як під час процесу у Варшаві, до Києва мусіли би прибути звітодавці з усього світу, заговорила би преса, радіо, телебачення. На увагу і дискусію світу стануло б становище України перед, під час і після світової війни; у світі заговорили б про політичні прагнення і змагання українського народу. Мусіло б вийти на яв і те, що український народ далеко не стояв однодушно у так званому совєтському «вітчизняному таборі». Показалося б теж, що одним з об'єктів особливо запеклої ненависти Еріха Коха і його масових душегубств були ті українські кола, які активно прагнули для України державної незалежності.

Комуністичний режим не бажає, щоб у світі ширилася правда про Україну та її історію під час другої світової війни. Це і є найістотношою причиною, чому Еріха Коха досі не судили в Києві. Боятися правди.

13. 4. 1960.

3. Пеленський

У зв'язку з нещодавнім виступом на Генеральній Асамблеї Об'єднаних Націй прем'єр-міністра Канади Джона Діфенбейкера в справі поневолення України комуністичним режимом, подаємо коментар

УКРАЇНА — БОЛЮЧЕ МІСЦЕ

Останнього часу преса і радіо советського режиму в Україні повели гостру кампанію проти канадського прем'єра Діфенбейкера. Промовляючи нещодавно на Генеральній Асамблеї, Діфенбейкер засудив на цьому світовому форумі поневолення України комуністичним режимом. Діфенбейкер давав відповідь на закиди і вимоги Хрущова, щоб західні держави негайно дали своїм колоніям повну незалежність. Канадський прем'єр ствердив у своїй промові факт, що від закінчення другої світової війни, в рамках самої тільки Британської Спільноти Народів, чотирнадцять (14) колишніх англійських колоній, разом понад п'ятсот (500) мільйонів населення, одержали повну незалежність. Ці історичні факти вимагають порівняння з підсумками советського панування над народами і краями Східньої Європи. Для повного образу зацитуємо те місце з промови Діфенбейкера, яке стосується України:

«Скільки ж людей визволив Советський Союз? Невже ми забули, як одна з післявоєнних колоній Советського Союзу намагалася визволитись перед чотирма роками — і з яким вислідом? Як ми можемо забути трагедію угорського повстання з 1956-го року? А як стоїть справа з Литвою, Естонією, Латвією? А як справа з свободолюбними українцями та іншими східноєвропейськими народами, яких тут не називатиму по імені, бо боюся, щоб когось не пропустити. Вимагаю від голови ради міністрів Советського Союзу, щоб він надав народам під його пануванням право на вільні вибори, та щоб дав їм нагоду визначити у вільних умовах для себе таку форму влади, якої вони дійсно прагнуть. Щойно тоді справді постане нова надія для всього людства». (Кінець цитати).

Кампанія протестів в Україні проти цієї промови та висновків Діфенбейкера призначена насамперед на те, щоб викликати враження, ніби вона виникає схвильовано й спонтанно від найширших кіл українського населення. Одночасно протестують з усіх закутків України — заводи і цехи, ударники й рядовики, науковці і мистці, доярки і свинарки; кому скажуть, той і протестує. Запрягли до цих протестів навіть деяких канадських українців, поплентачів комунізму, та їхню організацію, яка не має в країні жодного впливу.

Цікаво — чому виступив саме Діфенбейкер? Та просто тому,

що в Канаді проживають сотні тисяч українців; з їхнім життям він добре знайомий. Канадські українці зорганізовані, мають багато установ, розвиваються економічно, входять у ділянки канадського прилюдного життя, працюють в державному апараті, є членами провінційних і державних парламентів та урядів. Через постійну зустріч з своїми співгромадянами українського походження Діфенбейкер знає про справжнє становища в Україні — знає головне те, що Україна сьогодні одна з колоній комуністичної імперії.

Запитає хтось: звідкіль Діфенбейкер знає, що в Україні немає свободи? Та хіба ж так важко це бачити і ствердити? Не треба аж особливо добре поінформованого Діфенбейкера, щоб бачити, що на нашій батьківщині твориться. Візьмемо декілька прикладів нехай тільки останнього часу. Нещодавно відбувся в Стокгольмі світовий з'їзд істориків. Прибули сотні учасників, советська делегація була заступлена кількома десятками осіб. Але в советській делегації був один-єдиний українець, професор Голобуцький. Цю диспропорцію бачила преса цілого вільного світу. Це таки просто символічний показник впливу і значення Української РСР в советській системі.

Інший приклад: в Римі відбувається Олімпіада. Понад 90 народів маршують на стадіон і змагаються під своїми національними прапорами. Але України, ні Білорусі, Грузії, ні Вірменії, ні інших національних республік немає. Їхнє існування затерли й замазали в спільній назві Советського Союзу.

Або ще з іншої ділянки. Якби советський режим і не застикував подачу правдивих інформацій, уряд врешті не може перешкодити, коли одного дня вільний світ довідується, що в західноукраїнському місті Станіславі, в якому до 1939-го року не було ні одного росіянина, є 12 середніх шкіл, з них 10 російських, а тільки 2 школи з українською мовою навчання.

Таких і подібних фактів можна називати десятками, ба сотні. Але врешті не в цьому справа. Істотна проблема лежить глибше. Діфенбейкер вимагав для України найелементарнішого права кожного народу: права на власне, свободне волевиявлення. Що ж тут лихого? Коли це право добре для Африки, чому воно не має бути таке саме добре для народів Советського Союзу? Коли советський режим справді так міцно вкорінений і такий популярний в українському народі, як про це твердить режим, — то чому не поставити це твердження на перевірку? Подратованість речників режиму промовою Діфенбейкера саме з того і виникає, що режим досконало знає, що на таку перевірку він в Україні, як і серед інших народів, піти не може, бо неминуче програє. Речники режиму недаремно закричали так голосно, коли Діфенбейкер заговорив про Україну. Він вразив їх у найболючіше місце.

16. 10. 1960.

З М І С Т

Вступ	3
За яку свободу стоїть радіо Свобода	8
Ю. Гайдар: Шевченків заповіт свободи	10
«Шевченкова нація»	13
М. Француженко:	
М. Добрянський:	
З. Пеленський: Хроніка українського життя на Заході	15
М. Донченко: Сьомий конгрес американських українців	36
С. Стенич: Шостий конгрес українців Канади	38
М. Донченко: Про перебування советської делегації в Америці (чотири репортажі)	40
М. Донченко: Президент Айзенгауер і доктрина Монро	45
М. Донченко: Про расові парадокси у Сполучених Штатах	46
М. Донченко: Президент Кеннеді звітує перед народом про зустріння з Хрущовим	48
Ю. Гайдар: Прем'єр Канади говорить в ООН про «волелюбних українців»	50
І. Омельченко: Про участь українських мистців у виставці незалежних малярів	51
І. Омельченко: Про конференцію ЮНЕСКО і виступ делегації Української РСР	53
Ю. Криницький: Про що говорять у Лондоні	54
М. Донченко: Інтерв'ю з Іваном Багряним про українську літературу	56
Станіслав Вінценц про Гуцульщину	60
З. Пеленський: Інтерв'ю з С. Гордицьким, головою Об'єднання мистців українців в Америці	63
А. Ромашко: Інтерв'ю з бандуристом В. Луцевим	66
З. Пеленський: Інтерв'ю з Обероном Гербертом	68
М. Рудницька: Советська історія Львова	70
І. Грицанюк: Інститут літератури імені Шевченка	72
І. Грицанюк: Козак Мамай у соцреалістичному жупані	74
І. Грицанюк: Доля Довженкової спадщини	75
І. Грицанюк: Хто напише історію української літератури	77
І. Грицанюк: Ще раз про співчуття українському письменникові	79
І. Грицанюк: Чому ж така різниця в стосунку до емігрантів?	81
І. Грицанюк: Напередодні української декади в Москві — наші «за» і «проти»	83
М. Стиранка: В чому недоліки фільмового мистецтва України	85
І. Максимець: Десять років після смерти Волода Винниченка	86
А. Ромашко: О, мово рідна! або: Чому Маруся «йотравилась»	89
М. Добрянський: Пролог, а не епілог!	91

М. Добрянський: Партія знехтувала вимогу нашого народу щодо мови навчання в школах України	93
А. Ромашко: Українська наука і партійні політруки	96
А. Ромашко: Більше свободи національним літературам!	98
М. Добрянський: Кілька запитів до уряду Української РСР	100
М. Добрянський: «Дайош Європу!»	102
І. Грицанюк: Антинаціональна політика КПРС за димовою завісою «національної специфіки»	104
М. Добрянський: Де поділись мільйони українців	105
А. Ромашко: Що і чому промовчує Скаба	107
І. Максимець: Як відсвятковано сторіччя Антона Чехова	108
М. Добрянський: Енциклопедія як вираз національної політики КПРС	110
І. Максимець: Партійні пута на культурному житті народів	112
І. Максимець і М. Добрянський: Національна політика на партійних з'їздах у союзних республіках	114
І. Максимець: Київська конференція присвячена національному питанню	116
І. Максимець: Національна політика Хрущова в Україні	117
Б. Кравців: Чиї злочини більші супроти українського народу, Кагановича чи Хрущова	119
В. Луцейко: Чи український народ можна задобрити «бляшками»?	121
І. Гольдман: Семирічка і перебудова господарства в союзних республіках	123
В. Луцейко: Партія збирає хліб	124
І. Максимець: Волобуївщина	126
І. Максимець: Прислужники колоніялізму обурені на Діфенбейкера	128
П. Нович: Виступ Підгорного на асамблеї Об'єднаних Націй	129
М. Добрянський: Про «Деклярацію прав народів Росії»	131
І. Максимець: В чий інтересах комплексна механізація тваринництва в Україні?	133
В. Луцейко: Державі не оплачується перетворювати колгоспи на радгоспи	135
П. Гладкий: Хто розкрадає багатства України	137
П. Гладкий: Про колоніяльну експлуатацію сільського господарства України	139
М. Стиранка: Як виглядають національні досягнення карелів	141
З. Пеленський: Про катастрофу на Куренівці	142
З. Пеленський: Самовизначення під гусеницями	144
З. Пеленський: Чужинецькі посли в Києві	146
А. Ромашко: Механіка колоніяльної системи	147
А. Ромашко: Коли ж буде край примусовим переселенням?	150
М. Добрянський: Ясир наших днів	151
І. Максимець: Політичні завдання за кулісами господарської акції переселювання безробітних на Сибір	154
І. Максимець: КПРС і наша молодь у Сибіру	156
Ю. Гайдар: Петрійний ювілей М. Рильського	158

Ю. Гайдар: Михайло Грушевський — великий фундатор українського відродження	162
Ю. Гайдар: Книжка Павла Тичини «Соняшні клярнети»	165
Ю. Гайдар: Як оцінює вільний світ українські фільми О. Довженка	170
А. Ромашко: Успіх київського «Динамо» в Мюнхені	174
А. Ромашко: Куди йде радянська школа?	175
А. Ромашко: 160 тисяч українських юнаків та дівчат за бортом вищої школи	177
А. Ромашко: Зворотна сторона олімпійської медалі (5)	179
А. Ромашко: Нотатки про студентсько-молодіжне життя	181
Ю. Гайдар: Лист М. Костомарова до «Колокола»	183
Ю. Гайдар: Михайло Слабченко про Україну як окремий соціально-економічний організм	185
М. Добрянський: Що таке Українська Центральна Рада	188
А. Ромашко: 22-ге січня	190
М. Добрянський: Про Симона Петлюру	191
М. Стиранка: Фільм «Іванна» в світлі історичних фактів	192
Ю. Гайдар: «Вічні вогні Альберти» Докії Гуменної	195
Ю. Гайдар: Монографія про Олександра Архипенка	197
Ю. Гайдар: Про новий здобуток української літератури, книгу Барки «Океан»	199
Л. Роман: Збірник під назвою «Наш Шевченко»	202
М. Добрянський: «Гетьман Іван Мазепа та його доба»	203
А. Ромашко: «Тиждень поневолених націй» і Джіласова «Нова кляса»	206
Е. Р.: КПРС і «Тиждень поневолених народів»	208
Про «Тиждень поневолених народів»	210
З. Пеленський: Процес Еріха Коха (1)	211
З. Пеленський: Е. Кох перед польським судом (2)	213
З. Пеленський: Процес Еріха Коха (3)	214
З. Пеленський: Еріха Коха засудили до страти (4)	215
З. Пеленський: Чому Е. Коха не ставлять перед суд в Україні	217
З. Пеленський: Україна — болюче місце	219

